

పండిత గోపదేవ్

ఆత్మ చరితము

PANDIT GOPADEV

In Quest of Knowledge

ప్రకాశకులు :

ఆర్యసమాజము - కూచిపూడి.

2000

అంబాదర్నన గ్రంథమాల - 44

ద్వితీయ ముద్రణము - 1000

సర్వస్వామ్యములు : సురక్షితము

విక్రమనామ సంవత్సరము - సెప్టెంబర్ 2000

మూల్యము : రూ. 40/-

ప్రతులకు :

- 1) మాశెట్టి శ్రీనివాస్, Shop No. 5, మాశెట్టి బిల్డింగ్,
3-3-736 to 740, కంచరి బజార్, సికింద్రాబాద్ - 3. ఫోన్ : 781 2904
- 2) ఆర్యసమాజము, కూచిపూడి - 522 313 (తెనాలి తాలూకా)
- 3) వైదిక సాహిత్యభండార్, సుల్తాన్ బజార్, హైదరాబాద్.

Designed & Printed at :

PRINTSHOP

Sec'bad. Ph : 7812904

దార్జిలింగ్, "కళాప్రపూర్ణ" వేదవేదాంగ పారంగత్, దర్శన తత్వవేత్త
పండిత గోపదేవ్ శాస్త్రి గారు
[1896 - 1996]

గుంపాదకీయము

ఉప్పు కప్పురంబు నొక్క పోలికనుండు
చూడ చూడ రుచుల జూడ వేఱు
పురుషులందు పుణ్యపురుషులు వేఱయా
విశ్వదాభిరామ వినుర వేమ !

పుణ్యపురుషుడు : ఉప్పు, కర్పూరం చూడడానికి రెండూ తెల్లగానే కనబడతాయి. కాని వాటి గుణాలు భిన్నం, ఉప్పును అగ్నిలో వేస్తే చిటపట మంటూ కాలి, మనపైన పడుతుంది. కర్పూరం అగ్నిలో వేస్తే కాంతివంతమై వెలుగుతుంది. పరిసర ప్రాంతములను ప్రకాశింపజేస్తుంది. అలాగే, చూడడానికి మనుష్యులంతా ఒకటిగా కనబడినప్పటికి వారిలో ఉండే గుణ భేదాలను బట్టి కొందరు సామాన్యులుగాను మరికొందరు పుణ్యపురుషులు (ధార్మిక జీవనులు) గాను పరిగణింపబడతారు అట్టి పుణ్యపురుషులలో పండిత శ్రీ గోపదేవ్ గారు ఒకరు.

మట్టిలోని మాణిక్యము : శ్రీ గోపదేవ్ గారు, గుంటూరుజిల్లా, తెనాలి తాలూకా, కూచిపూడి గ్రామమున సామాన్య రైతుకుటుంబమున జన్మించారు. వారి తల్లిదండ్రులుగాని, తోబుట్టువులుగాని చదువుకున్నవారు కారు. కాని శ్రీ గోపదేవ్ గారిపుడు ఆంధ్రద్రేశమున గల వైదిక సాహిత్య పండితులలో అగ్రగణ్యులుగ, అన్యతములుగ కీర్తింపబడుచున్నారు.

బురదలో పుట్టినప్పటికి తామరపువ్వు, తన రూపలాపణ్యాది విశేషములతో మననన్నున కాహ్లాదము కలిగించునట్లు, సామాన్య రైతుకుటుంబమున పుట్టినప్పటికి వారిపుడు వేద వేదాంగ తత్వసారమును తమ ఉపన్యాస దుందుభిద్వారా జనబాహుళ్యమున ప్రసారము చేయుచు పలువురికి జ్ఞానభిక్షను పెట్టుచున్న మహామనీషి. వారు మనకు మట్టిలో దొరికిన మాణిక్య మనబడుదురు.

యజ్ఞమయ జీవితం : వారు ఉదయం 3 గం||లకు మేల్కొని రాత్రి 10 గం||లకు పరుంటారు. మేల్కొన్నది మొదలు పడుకొనేవరకు వారు యజ్ఞమయ

జీవనం గడుపుతున్నారు. “యజ్ఞోవై శ్రేష్ఠ తమం కర్మ” - లోకానికి మేలుచేసే పనులన్నీ యజ్ఞమనబడతాయని శతపథ బ్రాహ్మణం చెబుతుంది. నేను గమనించిన వారి దినచర్య ఇది. ఉదయం 3 గం॥ నుండి 4 గం॥వరకు ధ్యానము, 4 గం॥ నుండి 5 గం॥వరకు కాలకృత్యములు తీర్చుకొనుట, స్నానముచేసి ఆసనములు వేయుట, 5 గం॥ నుండి 6-30 గం॥ వరకు మరల ధ్యానము. 6-30 గం॥ నుండి 9-30 గం॥వరకు ఎవరైన ఉపన్యసించుటకు వారి నాహ్వానించిన అచట యజ్ఞముచేయుట చేయించుట, ఉపన్యసించుట జరుగుతుంది. 10 గం॥కు భోజనము 10 గం॥ నుండి మధ్యాహ్నం 1 గం॥వరకు ఎవరైనా జిజ్ఞాసువులు వచ్చిన వారి సంశయాలను తీర్చడం, ఉపదేశించడం లేక ఏదైనా చదవడం వ్రాయడం మ. 1 గం॥ నుండి 2 గం॥వరకు అల్పనిద్ర, విశ్రాంతి. మధ్యాహ్నం 2 గం॥ నుండి 3 గం॥ మధ్య అల్పాహారం, 3 గం॥ నుండి 5 గం॥వరకు మరల జిజ్ఞాసువుల శంకలకు సమాధానము లివ్వడం. సా॥ 5-30 గం॥ నుండి 6-30 గం॥ వరకు యజ్ఞము చేయడం, చేయించడం 6-30 గం॥ నుండి 8-30 గం॥ వరకు ఉపన్యసించడం, 8-30 గం॥ - 9-30 గం॥ మధ్య స్నానము, భోజనం రాత్రి 10 గం॥ నుండి 3 గం॥ వరకు నిద్ర. ఇది వారి నిత్య దినచర్య. ఇలా వారి జీవితం రోజూ యజ్ఞమయంగా గడుస్తుంది.

విద్యనార్జించుటలో పడిన శ్రమ : ఫలపుష్పములతో నిండిన మామడి చెట్టును చూచి మనం ఆనందిస్తాం. కాని, ఆ ఫలపుష్పము లేర్పడడానికి చెట్టు ప్రేళ్ళు ఎంతగా శ్రమపడి మట్టిలో చొరబడి చెట్టుకు కావలసిన పదార్థాలను అందిస్తాయో మనం గమనించం. అలాగే, ఈనాడు శ్రీ గోపదేవ్ గారు పండిత ప్రకాండులుగ ఉపన్యాస చక్రవర్తులుగా లోకంచేత కీర్తింపబడుతున్నమాట నిజం. కాని వారెంతగా శ్రమించి ఇంతటి స్థాయి నందుకున్నారో మనం గుర్తించవలసి ఉంది. సంస్కృత విద్యను, దర్శనాదులను చదవడానికి వారెంతగా శ్రమించారో తెలిసినపుడు ఒళ్ళు గగుర్పొడుస్తుంది. వారు ప్రాథమిక పాఠశాల ఉపాధ్యాయులుగా నున్నప్పుడు సంస్కృతం చదవాలనుకున్నారు. వారి స్వగ్రామమైన కూచిపూడిలో ఉపాధ్యాయులుగా పగలు పనిచేస్తూ, రాత్రి భోజనం చేసి, నాలుగు మైళ్ళ దూరములో నున్న అమృతలూరు నడచివెళ్ళి

సంస్కృతం చదువుకొని మరల నాలుగుమైళ్ళు నడచివచ్చి పగలు ఉపాధ్యాయ వృత్తిని నిర్వహించేవారు. ఇలా రెండు సంవత్సరాలు శ్రమపడ్డారు. ఆ తరువాత లాహోర్, పోట్ హోర్, వారణాసి, మొదలైన చోట్ల పండితుల వద్ద దర్శనములు చదివారు. ఉత్తరదేశపు వాతావరణము సరిపడక, వారనేక మార్లు మలేరియా మొదలగు వ్యాధులకు లోనై ప్రాణాపాయస్థితిలో నుండిరి. గురువులు వారి నింటికివెళ్ళి అనుజ్ఞ నిచ్చినప్పటికి తమ విద్య పూర్తిగానిదే ఇంటిముఖము చూడ ఇష్టపడరైరి. అంతటి కష్ట నిష్ఠురముల కోర్చి, శ్రమించి వారు విద్య నార్జించారు.

ప్రస్థానత్రయ భాష్య కర్త : అద్వైత మత ప్రవర్తకుడైన శ్రీ ఆదిశంకరాచార్యులు ఈశాది దశ ఉపనిషత్తులకు, వేదాంత దర్శనమునకు, భగవద్గీతకు ప్రస్థానత్రయమను నామమిడి వానిపై అద్వైత సిద్ధాంత పరముగా భాష్యము వ్రాసిరి. అట్లే ప్రస్థానత్రయము పైనే, శ్రీ రామానుజాచార్యులు విశిష్టాద్వైత పరముగాను, శ్రీ మద్వాచార్యులు ద్వైతపరముగాను తమ తమ భాష్యములు వ్రాసిరి. త్రిమతాచార్యుల భాష్యములకు విలక్షణముగా, శ్రీ గోపదేవ్ గారు వేదసిద్ధాంతాను సారము, మహర్షుల దృష్టికోణము ననుసరించి ప్రస్థానత్రయముపై సరళము, సమర్థమునైన వ్యాఖ్యానము తెలుగులో వ్రాసినారు. ఇట్టి ప్రయత్నము చేసినవారు ఆంధ్రులలో మరొకరు కనపడరు. వారు ప్రస్థానత్రయముపై భాష్యము వ్రాయుటయే గాక, వేద ఉపాంగములైన షడ్ దర్శనములలో పూర్వమీమాంసా దర్శనము తక్కు నయిదింటికి - వైశేషికము, న్యాయము, సాంఖ్యము, యోగము, వేదాంత దర్శనములకు విపుల వ్యాఖ్యానముచేసిన ఉన్నత పండిత ప్రకాండులు.

వైదికవాఙ్మయ అనుకర్తలు: ఆర్యసమాజ స్థాపకుడైన మహర్షి దయానంద సరస్వతి వేదములనుద్ధరించిన మహాన్నత పురుషుడు. ఆయన వేదములకు భాష్యము వ్రాయుటకు పూర్వము వేద సిద్ధాంతములు జనబాహుళ్యమున తెలియుటకు, ప్రచారముచేయుటకు మూడు ముఖ్య ఉద్గ్రంథములను రచించెను. అవి సత్యార్థప్రకాశము, ఋగ్వేదాది భాష్యభూమిక, సంస్కారవిధి. వీనిని కూడ శ్రీ గోపదేవ్ గారు తెలుగులోని కనువదించిరి అంతేకాక మహర్షి

దయానందులు వ్రాసిన ఆర్యాభివినయము, వ్యవహారభానువు, వేదాంతి ధ్వాంత నివారణము మొదలగు గ్రంథములను కూడ తెనిగించిరి. ఇట్లు వైదిక వాఙ్మయమును తెనిగించి శ్రీ గోపదేవ్ గారు ఆంధ్రులకు మహాపకారము చేసిరి.

తెలుగు దేశమునకు చేసిన మహాపకారము : శ్రీ గోపదేవ్ గారు ఈశావాస్యాది పదకొండు ఉపనిషత్తులకు, వైశేషికాది అయిదు దర్శనములకు, భగవద్గీతకు వ్యాఖ్యానము చేయుట, ఋగ్వేదాది భాష్యభూమిక మొదలగు మహర్షిదయానందుని గ్రంథములను తెలుగుచేయుటతోపాటు, అస్తిక వాదం, అర్థ ధర్మమీమాంస, పూజ, అపశుద్రాధికరణము, వర్ణవ్యవస్థ, ఏనుక్రీస్తు జీవన రహస్యము మొ॥ చిన్న పెద్ద గ్రంథములు తెలుగులోనికి తెచ్చిరి. మొత్తము యిప్పటివరకు 44 గ్రంథములను ఆయన రచించిరి. ఒక్క చేతిమీదుగా ఇన్ని ఆధ్యాత్మికగ్రంథములు తెలుగులో రచించిన వారు మరొకరులేరన్న అతిశయోక్తి కాదు. పుస్తకములను గూర్చి ఇంగ్లీషులో ఒక సామెత ఉంది. "Boks of an hour and books forever" అని. అంటే పుస్తకాలు రెండు రకాలుగా ఉంటాయి. ఒక రకం పుస్తకాలు - నవలలు, కథలు, పత్రికలు మొదలగునవి. ఇవి ఒక గంట చదివి అవతల పారవేయబడేవి. రెండవరకం పుస్తకాలు - జీవితాంతం చదివి, మననం చేసికోదగిన ఆధ్యాత్మిక గ్రంథాలు. శ్రీ గోపదేవ్ గారు రచించిన నలుబది నాలుగు గ్రంథాలు ఈ రెండవ రకానికి చెందినవి. ఇట్టి అత్యుత్తమ ఆధ్యాత్మిక గ్రంథాలను తెలుగులోనికి తెచ్చి తెలుగువారికి వారు చేసిన మహాపకారం మాటలలో వర్ణింప వీలుగానిది తెలుగువారు ఈ విషయమున వారికి ఋణగ్రస్తులైనారు. తెలుగుభాషా సరస్వతికి వీరు చేసిన సాహిత్యసేవ సలన తెలుగునాట వీరి కిర్తి ఆచంద్రార్కము స్థిరస్థాయి నందగలదు.

యోగనిష్ఠా గరిష్ఠులు : ఉత్తర దేశమున నున్నప్పుడు శ్రీ ముక్తి గమోపాధ్యాయుల (శ్రీ గోపదేవ్ గారి గురువర్యులు) వద్ద పాఠంజలి యోగ సర్వనము చదివిరి. యోగపరమావధిని సాధింపదలచి కాశ్మీరములోని బూథా శుమరనాథ్ ప్రాంతమున ఏకాంతవాసము చేయుచు యోగాభ్యాసము చేసిరి. స పూర్వేషా మపి గురుః కాలేనా z న వచ్చేధాత్" (యో. ద. 1-24)

అన్నట్లు పూర్వముమల కెల్లను అది గురువైన పరమేశ్వరునే గురువుగా నెంచి అన్యగురు సాహాయ్యము లేకయే స్వయముగ యోగాభ్యాసమునకు గడంగి స్వల్పకాలముననే ఉన్నత యోగాను భూతులను పొందిన యోగ నిష్ఠ గరిష్ఠులు శ్రీ గోపదేవ్ గారు. అన్య భౌతిక గురు సాహాయ్యముపేక్షింపక స్వయముగ యోగాభ్యాసమునకు గడంగుట వీరి ధైర్య సాహసములను పరమేశ్వరుని ఎడ వీరికి గల అకుంఠిత భక్తిశ్రద్ధలను సూచిస్తుంది.

శ్రీ స్వామి వివేకానందులు తమ రాజయోగమున నిట్లనిరి. "If you are brave enough, in six months you will be perfect yogi" (Raja Yoga, 6th Chapter) "నీవు ధైర్యశాలివైనచో ఆఱు నెలలకే ఉత్తమ యోగివి కాగలవు" స్వామి వివేకానందుల ఈ మాటలు శ్రీ గోపదేవ్ గారి ఎడ ఎంతయు వాస్తవములైనవి.

సద్గురు లక్షణములు :

తద్ విజ్ఞానార్థం స గురుమేవాభి గచ్ఛేత్ ।

సమి త్పాణిః శ్రోత్రియం బ్రహ్మనిష్ఠం ॥ ముండకం 1-2-22

భగవద్విజ్ఞానము నార్జించదలచిన శిష్యుడు సమిధను తీసికొని వేదాది శాస్త్రములను క్షుణ్ణముగా తెలసినవాడును, బ్రహ్మనుభవము కలిగిన నాడును అయిన సద్గురువును సమీపించవలెనని ఉపనిషత్తు చెబుతున్నది. అంటే, హేతుబద్ధముగా వేదాదిశాస్త్రములలోని విజ్ఞానమును - సిద్ధాంతమును (Theoretical knowledge) శిష్యునికి బోధించగలగడమే కాకుండా స్వయంగా సమాధిద్వారా బ్రహ్మనుభూతి (God realisation) ని పొందినవాడుగ సద్గురువు ఉండాలని శాస్త్రం చెబుతుంది. ఈ రెండు లక్షణములు గురువులు శ్రీగోపదేవ్ గారిలో మనకు కనబడతాయి. అందుచే వారిని సద్గురువులనుటలో అనుచిత మేమియు లేదు.

ఉపన్యాస చక్రవర్తి, ఉత్తమ వేద ధర్మోపదేశకులు : వీరు ఎంతటి ఆధ్యాత్మిక జటిల విషయముల నైనను, అరటి పండ్లాలిచిన రీతి సామాన్య శ్రోతలకును సుబోధకముగా వివరింప సమర్థులు. వీరి ఉపన్యాస శైలి ప్రత్యక్షాది ప్రమాణబద్ధమై, హేతుపురస్కృతమై, సులలితసరళపదభూయిష్టమై హాస్యరసోత్ఫుల్లమై, పండిత పామర రంజకమై, మనోజ్ఞమై ఉంటుంది. వీరు

ఉపన్యాస చక్రవర్తులు, ఉత్తమ వేద ధర్మోపదేశకులనుట అత్యుక్తి కాదు, సహజోక్తి.

ఆహార విహారములలో నియమ నిష్ఠలు :

యుక్తాహార విహారస్య యుక్త చేష్టస్య కర్మసు

యుక్తస్వప్నావ బోధస్యయోగో భవతి దుఃఖహా॥ భరిగీ 6.17

ఆహారము, విహారము, కర్మలు, నిద్ర, జాగరణములలో మితముగా నుండువాని ధ్యాసము సంసార దుఃఖ నాశకమగునని గీత చెబుతుంది. అట్లే వీరును, మితమైన సాత్వికాహారము తీసికుంటూ, మితమైన నిద్ర, మితమైన కర్మలు చేయుచు, నిరాడంబర జీవనముగడుపుచు నైస్థిక బ్రహ్మచర్యమును పాలించుచున్నారు. 85 సం॥ ప్రాయమునను వీరు పూర్ణారోగ్యవంతులై యున్నారు. వివేకవైరాగ్యములు, త్యాగము, శ్రద్ధ, పరిశ్రమ, పట్టుదల, సత్యాన్వేషణ, ధర్మానుష్ఠానము మొదలగు ఉత్తమగుణములు వీరిలో నెలకొనినవి. వీరి జీవితము అందరికి ఆదర్శప్రాయమైనదనిన అతిశయోక్తి కాదు.

దైవాను గ్రహమునలభించునవి మూడు :

త్రయమే వైతత్ దైవానుగ్రహ హేతుకమ్ ।

మనుష్యత్వం ముముక్షుత్వం మహాపురుష సంశ్రయమ్ ॥ వివేక చూడామణి.

జీవునికి మనుష్యజన్మ లభించుట, మోక్షము పొంద ఇచ్ఛకలుగుట గొప్పవారితోడి సాంగత్యము, వారి అండదండలు కలుగుట దైవానుగ్రహమున గాని లభింపవని శ్రీ శంకరాచార్యులు సెలవిచ్చారు. అట్టి గొప్ప పురుషులలో ఒకరైన గురుదేవులు శ్రీ గోపదేవ్ గారితోపరిచయ భాగ్యము కలుగుట దైవానుగ్రహహముగా భావించుచున్నాను. వారి పరిచయభాగ్యము, అంతేవాసిత్వమబ్బుట, వారి 'ఆత్మచరితము' నకు సంపాదకీయము వ్రాయుట నాకు లభించిన పూర్వ పుణ్య విశేషముగా భావించుచున్నాడు.

వేయేల, జిజ్ఞాస, పరిశ్రమ, ప్రయత్నము, పట్టుదల, వివేక వైరాగ్యములు గలిగిన మానవమాత్రు డెవరైనను - బ్రాహ్మణాదివర్గ విచక్షణ లేక ఎవరైనను

మహాపండితులు, యోగులు, జ్ఞానులు కాగలరనుటకుపండిత శ్రీ గోపదేవ్ శాస్త్రిగారి 'ఆత్మచరితము' సమర్థ నిరూపణము అని వినీతుడనై వక్కాణించుచున్నాడ.

శ్రీ గురుదేవులు కొంతవరకే తమ ఆత్మచరితమును వ్రాసిరి. మిగిలిన భాగముగూడ యిట్లే పూర్తిచేసి వారిశేష జీవిత విశేషములను సర్వులకు తెలియజేయ వినీతుడనై వారిని ప్రార్థించుచున్నాడ.

శ్రీ గురుదేవులు తమ ఆత్మచరితములో అటనట ప్రయోగించిన క్లిష్టపదములకు అర్థములను సాధ్యమైనవరకు ఆయా పుటలలోని పాదటీకల (Foot notes) లో వ్రాయుట జరిగినది. సామాన్య పాఠకుల నుద్దేశించి ఇట్లు వ్రాసితిమి. విషయ విభాగము ననుసరించి అటనట గ్రంథమున నూతన ఉపాఖ్యానములను (Sub titles) చేర్చితిమి. ఆంధ్రలోకము శ్రీ గురుదేవుల 'ఆత్మచరితము'ను చదివి వారి ఉన్నత జీవన విలువలను గ్రహించి, ఆచరించి ఐహికాముష్మిక సుఖములంద గలదని ఆశించుచున్నాడ.

ఇట్లు,

బుధజన విధేయుడు

చలవాది సోమయ్య

గుంటూరు

24-2-1983

9వ లైను, ఆనంద తీర్థ అగ్రహారం,

గుంటూరు

పాఠకులకాక విసేతి

బ్రహ్మాది దయానంద సరస్వతి వరకు గల వసిష్ట వామదేవాధి మహర్షుల శ్రేణిలో గణించుటకు తగిన యోగ్యత లేకమాత్రమైననులేని వాడను. శ్రీ శంకర రామానుజ మధ్వాద్వాచార్యుల కోవకు చెందినవాడ నంత కంటేను గాను, లోకమాన్యబాలగంగాధర తిలక్, మహాత్మాగాంధీ ప్రభృతి దేశభక్తుల వరుసలో నిలువ దగిన వాడను కాను. ఆంధ్రకేసరి టంగుటూరి ప్రకాశం పంతులు, కొండ వెంకటప్పయ్య, దుగ్గిరాల గోపాల కృష్ణయ్య మున్నగు తెలుగుతల్లి సుపుత్రులలోనన్యతముడను గాను, న్యాయ, వైశేషిక, సాంఖ్య, యోగ, వేదాంత దర్శనములకు, భగవద్గీతకు తెలుగున వ్యాఖ్యాలు, ఈశావాస్యాద్యేకా దశోపనిషత్తులకు తెలుగు టీకాతాత్పర్యములు, మహర్షిదయానంద ప్రణీతములయిన ఋగ్వేదాది భాష్య భూమిక, సత్యార్థప్రకాశము, సంస్కారవిధి, మున్నగు ఇతర అఘుగ్రంథములకు తెలుగు అనువాదములు, మరియు ఆస్తికవాదములు, అర్థధర్మమీమాంస మున్నగు నవీన విషయక గ్రంథములు వ్రాసి తెలుగుతల్లిని ప్రాచీనాభూషణములతో నలంకరించిన వాడనయ్యు. ఆంధ్రసారస్వత సృష్టికర్తలైన నన్నయ తిక్కన పోతనార్జునప్రభృతులయు, నితర కావ్యసాహిత్యనేక గ్రంథరచయితలయు గణనలో చివరకునైన లెక్కింప నర్హుడను గాను. వేమన, గోరఖనాథాది సిద్ధ సాధకులలో నన్యతముడనా ? ఎన్నడును కాదు. మరి నేనెవడను యు నేనొక సామాన్య మానవుడను. భారతీయుడను. ఆంధ్రుడను, అందునను కర్షక వంశజుడను. ఇంతటి యల్పుడనగు నేను నా యితివృత్తమును వ్రాసి పుస్తకస్థముచేసి ప్రకటించుటలో గల విశేషమేమి ? లేక కారణమేమి? ఆంధ్రపాఠకులీ యితివృత్తముల పరింప వలయునా? వరించి వారు పొందగల ప్రయోజనమేమి ఎందులకీ వ్యయప్రయాసలు ? అను ప్రశ్న పరపర చదువరుల హృదయమున

జనించక పోదు. ఇట్టి ప్రశ్నలు నాకును తోచుటవలననే నేను బహుదినములు నా స్వీయ చరిత్రను వ్రాయనైతిని.

నా కత్యంత నన్నిహితులు, తెలిసియో తెలియకయో నాయందొకింత గౌరవభావము కలిగినవారు, శ్రేయఃకాంక్షలు నహృదయులు నగు కొలది మంచి యార్వసామాజికుల నిర్బంధమునకు లోబడి నాకు జ్ఞాపకమున్నంతవరకు నా జీవితోదంతముల నిట పొందు పరచితిని. కీర్తికామన యీ ప్రయాసకు కారణముకాదు. పాఠకుల కొక యపూర్వము, అనన్య సాధారణమునగు జీవిత విశేషము నందించుటకును కాదు, మరి యెందుల కందురేని ? యొక కారణము నింతకు ముందే తెలిపి యుంటిని. రెండవ కారణ మిది.

అభాగ్యులు, అవిద్యాంసులు, అశిక్షితులు, అనామకులు, నగుసామాన్య కర్షకుల యింట బుట్టి, యెట్టి యభివృద్ధి సాధనములకు నోచుకొనక, వికటపరిస్థితులకు లోనై, శూద్రపద వాచ్ఛడనై (శూద్రాయ మతిం న దధ్యాత్) శూద్రునకు జ్ఞానదానము చేయరాదను అశిష్టోక్తికి లక్ష్యమై, వేద శ్రవణాధ్యాయనాదుల ప్రసక్తికి గూడ పనికిరానివాడనై అందని పండ్ల కఱ్ఱలు చాచు దుర్మతి వలె అంతరంగికములగు నాకాంక్షల తోను ప్రేరితుడనై యున్నత శిఖరముల కెగబ్రాక గోరి ప్రవర్తించిన నా వంటి వ్యక్తి జీవితాంశములు జదివినపాఠకుల కేమైన కించిత్తు ప్రయోజనము కలుగని పక్షమున నన్నొక శోచనీయ వ్యక్తిగా నెంచి క్షమింప గోరుదు.

హైదరాబాద్

28-6-82

బుధజన విధేయుడు

గోపదేవ్

పం. గోపదేవ్ శాస్త్రి గారు

అనువదించిన మరియు వ్యాఖ్యానించిన
గ్రంథముల వివరము

1. సత్యార్థ ప్రకాశము
2. ఋగ్వేదాది భాష్య భూమిక
3. దయానంద ఋగ్వేద భాష్య భాస్కరము ।
4. దయానంద ఋగ్వేద భాష్య భాస్కరము ॥
5. దయానంద ఋగ్వేద భాష్య భాస్కరము ॥
6. ఆర్యాభి వినయము
7. సంస్కార విధి
8. వైదిక దినచర్య
9. వ్యవహార భానువు
10. గోకరుణానిధి
11. వేదాంత ధ్వంత నివారణము
12. భాగవత ఖండనము
13. లక్ష్మీసూక్తము

స్వీయకృతులు మరియు వ్యాఖ్యానములు

1. న్యాయ దర్శనము	19. ఈశావాస్య ఉపన్యాసములు
2. వైశేషిక దర్శనము	20. ఆర్యసమాజమననేమి ?
3. సాంఖ్య దర్శనము	21. ఈశ్వరుడు ప్రత్యక్ష సిద్ధమా ?
4. యోగ దర్శనము	22. అపశూద్రాధికరణము
5. వేదాంత దర్శనము	23. వైదిక తైత్తిరవాదము
6. ఈశావాస్యోపనిషత్తు	24. ఈశ్వర స్వరూపము
7. కేనోపనిషత్తు	25. వైదిక వర్ణ వ్యవస్థ
8. కఠోపనిషత్తు	26. వేదమే ఈశ్వరీయము
9. ప్రశ్నోపనిషత్తు	27. హేతువాది దయానంద
10. ముండకోపనిషత్తు	28. శంకర వీరాధిపతులు-అంటరానివారు
11. మాండూక్యోపనిషత్తు	29. అహం - నేను
12. వితరేయోపనిషత్తు	30. మనము హిందువులమా ?
13. తైత్తిరీయోపనిషత్తు	31. శ్రీరామ నవమి - సీతాకళ్యాణము
14. ఛాందోగ్యోపనిషత్తు	32. జాతీయత
15. బృహదారణ్యకోపనిషత్తు	33. దర్శనములు
16. శ్వేతాశ్వతరోపనిషత్తు	34. ఓ3మ్ స్మర
17. బ్రాహ్మణగోవు (బ్రహ్మణవిసూక్తము)	35. నిరుక్తము
18. మాతృభూమి - స్వరాజ్యము (వృత్తి సూక్తము)	36. డా. పం. గోపదేవ్ ఆత్మ చరిత్ర
	37. అవతార మిమాంస

ఇతర విద్వాంసుల కృతుల స్వేచ్ఛానువాదము

1. శ్రీ స్వామి దయానంద సరస్వతీ జీవిత చరిత్రము
2. గురువు విరజానంద జీవిత చరిత్రము
3. ఆస్తికవాదము (పం. గంగాప్రసాద ఉపాధ్యాయ కృతము)
4. పూజ (పం. గంగాప్రసాద ఉపాధ్యాయ కృతము)
5. వైదిక వివేచనము.
6. వైదిక వివేచనము II
7. పనుక్రీస్తు రహస్య జీవితము
8. వైదిక పర్వ పద్ధతి (ఆర్య పర్వ పద్ధతి)
9. ఆర్యావర్తవాణి
10. ఆర్యసమాజ నియమములు - ఉపనియమములు
11. శ్రీ మద్భగవద్గీత (పం. ముక్తిరామ ఉపాధ్యాయ కృతము)
12. అర్థధర్మ మీమాంస (స్వ. ఈశ్వర చంద్రశర్మ కృతము)

విషయ సూచిక

విషయము	పుట
జన్మ స్థల వర్ణనము - జన్మ తిథి	1
ప్రాథమిక విద్య	4
శ్రీ వేంకటనారాయణ టీచరు	5
బడిపంతులుగా మార్పు	8
సెషన్సు స్కూలు, గుంటూరు	11
ట్రైనింగ్ స్కూలు	14
వివాహ ప్రసక్తి	17
జీవనమున నొక మలుపు	21
విద్యార్థినులకు పాఠములను బోధించుటలో ఎదురైన చిక్కు	22
సంస్కృత పఠనము	25
అమృతలూరు సంస్కృత పాఠశాల	26
ఆశ్రమాన్వేషణము	29
ఆంధ్ర గీర్వాణ విద్యాలయము, కొవ్వూరు	30
విఘ్న పరంపర	37
తమ్ముని వియోగము	38
మరల బడిపంతులగుట	41
విద్యార్థుల మనస్తత్వము, ఉపాధ్యాయుల కర్తవ్యము	42
పాఠశాలను గురుకులాశ్రమముగా మార్పు ప్రయత్నము	44
శ్రద్ధానంద స్మారక ఉపదేశక విద్యాలయము	45
శ్రద్ధానంద స్వామి	45
కేశవదేవ జ్ఞాని	46
బ్ర॥ కేశవ దేవజ్ఞాని దర్శనము	47
ధిల్లీ పయనము	48
ధిల్లీ బలిదాన భవన్	49
మహాత్మా నారాయణస్వామి 'గోపయ్య' పేరును 'గోపదేవ్' గా మార్పుట	56

విషయము	పుట
విద్యాలయ పఠన పాఠనమున నసంతృప్తి	57
ఉత్తర దక్షిణ దేశపు బ్రాహ్మణులు-భేదములు	59
ఇంద్రజీ విద్యావాచస్పతికి నా అసంతృప్తి నెఱిగించుట	61
ఉపదేశక విద్యాలయము, లాహోరు	64
ఆర్యసమాజమున ద్వివిధ విభాగములు	67
దేశభక్తుల దర్శన శ్రవణాధి భాగ్యము	69
పంజాబు కేసరి లాలాజపతిరాయ్	69
భగత్ సింగ్	71
భాయీ పరమానంద	71
ఉన్నిద్రత	72
చికిత్స	73
పండిత ముక్తి రామోపాధ్యాయులు	75
పండిత శ్రీ ముక్తిరామ్ గారి దర్శనము	77
పోలోహార్ గురుకల గమనము	79
చలి జ్వరము	81
కాశ్మీర్ యాత్ర	84
డాక్టర్ శ్రీ కులభూషణ్	87
కాశ్మీర సౌందర్యము	89
మరల గురుకులాభిగమనము	93
యోగాభ్యాస అభిరుచి	94
పుంఛ్ యాత్ర, బూడా అమరనాద దర్శనము	96
బూడా అమరనాథుడు	97
యోగభ్యాస ప్రారంభము	98
ప్రాణాయామ పద్ధతి	99
మఱియొక వింత యనుభూతి	104
అనాహతనాదము	106

విషయము	పుట
భ్రుకుటియందు కన్నులు మూసినపుడు తెల్లని స్త్రీను, అందు బొమ్మలు	106
గురుకులమునకు పునరాగమనము	107
నాడీ గ్రంథుల భేదన లేక చక్రభేదన	108
సదేహ అంతరిక్ష గమనము	110
గృహాభిగమన వాంఛ	114
కాశీ ప్రయాణము	117
వారణాసి	120
శ్రీ చిన్నస్వామి శాస్త్రి	122
శ్రీ మహాదేవ పండితులు	123
గోపాలశాస్త్రి నామధారణము	124
శ్రీ చిన్న స్వామిశాస్త్రి గారితో పరిచయము	125
మీమాంసాధ్యయనమున కవకాశము లభించుట	126
మీమాంసా శాస్త్రాధ్యయనము	127
కాంచీ కామకోటి పీఠాధిపతి శ్రీ చంద్రశేఖరేంద్ర స్వామివారి ఆగమనము	129
స్వామి సందర్శనము	131
పరీక్ష	136
పరీక్ష ముగిసినది	137
కరపాత్రి దర్శనము	140
శ్రీ చరణులతో యాత్రాను సరణము	142
వేదాంత నాధ్యయనము	149
అస్పృశ్యుల ఎడ శ్రీ శంకరాచార్యుల వారికున్న నైచ్యభావము	153
కావ్యకంఠ గణపతి శాస్త్రిగారి దర్శనము	155
పాండిత్యమునకు నడతకు పాతనలేని వేదాంత గురువులు	159
ముదితల్ నేర్వగరాని విద్య కలదే ముద్దార నేర్పించినన్	160

విషయము	పుట
ద్వితీయ భాగము	
రచనలు అనువాదములు	
ఆర్యసమాజము-దయానందుడు	165
ఆర్యసమాజము-నైజాం రాజ్యము	168
ఆర్యసమాజము-షోలాపూర్ ఉపదేశక విద్యాలయము	171
నేను - నా పరిచయము	173
సమాజ సిద్ధాంత ప్రచారము	177
హైదరాబాద్ ఆర్యసత్వాగ్రహము	178
హైదరాబాద్ ఆర్యనాయకులతో పరిచయము	183
కాలేజీ పార్టీ స్థాపన	194
ఆంధ్రప్రాంతమున ఆర్యసమాజ ప్రచారము	201
కూచిపూడి - ఆర్యసమాజము	202
నాస్తికులతో పరిచయము	206
“గో.రా” గారి నాస్తిక్యముపై చర్చ	213
ఆర్యసమాజం - సీతాఫలమండి	222
తృతీయ భాగము	
ఫోటోలు	
వార్తా పత్రికల్లో పం. గోపదేవ్	
శతజయంతి ఉత్సవ సందర్భముగా ప్రముఖుల సందేశాలు	
శతజయంతి ఉత్సవ వేడుకల ఫోటోలు	
సన్మానాలు - సభలు	

ఆత్మ చరితము

జన్మస్థల వర్ణనము, జన్మతిథి :

భారతావనిలో దక్షిణాపథమున నొకప్పుడు - బ్రిటిషువారి పరిపాలనా కాలములో - మద్రాసు ప్రాంతమనియు, భారతము స్వాతంత్ర్యము పొందిన పిమ్మట - ఆంధ్రరాష్ట్ర మనియుపిలువబడు ప్రదేశ మొక్కటి యున్నది. అందు గుంటూరు - గర్తపురి యను మండలమున తెనాలి తాలూకాలో కూచిపూడి యను నొక గ్రామము గలదు. అందు ఐదువందల గృహములు - కుటుంబము లుండును. అది తాలూకాలో నున్న పెద్ద గ్రామములలో నొకటి. అందు శివ విష్ణులయములు ప్రసిద్ధములు. ఆంజనేయాలయము, పుట్టలమ్మ అను చిన్న గుడులు లేక పోలేదు. పుట్టలమ్మ గ్రామదేవత యని వేఱుగ చెప్పనక్కరలేదు. గ్రామ పరిసరములందు పచ్చని వరికేదారములు (వరిమడులు) మామిడి, నిమ్మ, తాడి, కొబ్బరి మున్నగు చెట్ల తోపులు, నలువైపుల గ్రామమున ప్రవేశించుటకు దారులును కనువారికి కనువిందు గలిగించుచుండును. గ్రామమునకు తూర్పు పడమరలలో కృష్ణవేణి నిర్మల జలములతో నిండి ప్రవహించు పెద్ద, చిన్నపంటకాలువలు గ్రామ సీమాంతర్గత కేదారములను తడుపుచు, ముంపుచు గ్రామపు ఔశ్వర్యము నూహింప జేయుచుండును. 'దాచిన ధనమ్ము వంటిది కూచిపూడి' యనులోకోక్తికి లక్ష్యమైనదీయారు. ఈ గ్రామము బ్రాహ్మణులకు, కొలదిమంది వైశ్యులకు, పెక్కురు కమ్మవారికి, కమ్మరి, కుమ్మరి, 1. అగసాలి (కంసాలి), వడ్రంగి, చాకలి 2. గౌడ (గవుండ్ల, సారాయినమ్మువాడు. కల్లుగీయువాడు) అను వృత్తివిద్యల

వారికి అలవాలమై పరిసర గ్రామములలో పేరుగాంచినది. గ్రామమునకు ఉత్తరమున (సమీపముననే) మాదిగపల్లె కూడ నున్నది. గ్రామమునకు పల్లెకు మధ్య నొక చెఱువు గ్రామ పశువుల దాహమును దీర్చుచు వాని స్నానముల కుపయోగించుచు, రజకులకు గ్రామవాసుల వస్త్రప్రక్షాళనమునకు అనువై గ్రామ సౌందర్యమును పెంపు చేయుచుండును. గ్రామమున నడ్డముగ పొడవుగ బాటలు తీర్చిదిద్ది నట్లుండును. వీధుల కిరువైపుల ఎక్కువగా పెంకుటిండ్లు అక్కడక్కడ నా చిన్నతనమున నొకటి రెండును, ఇప్పుడిరువది సౌధములు (మేడ) గ్రామ సంపదను వెదజల్లుచుండును. పెద్ద వీధి కెదురుగా శివాలయపు గోపురము తొమ్మిది యంతస్థులు గలదై, మిక్కిలి యెత్తయి తొమ్మిది శిఖర కలశములతో నలరారుచు చుట్టుపట్లనుండు గ్రామములకు మా గ్రామపు మేటి తనమును తలయెత్తి చాటుచున్నట్లుండును.

గ్రామమున గల కమ్మవారిలో పెద్ద కమ్మవారు అని పేరుగాంచిన కావూరి వారని పిలువబడు కుటుంబములు నాలుగు మాత్రము కలవు. గ్రామమున కమ్మవారి వృత్తి వ్యవసాయము. ఉపర్యక్త (పైన చెప్పబడిన) నాలుగు కుటుంబములలో కావూరి రామయ్యది యొక కుటుంబము. రామయ్యకు చదువురాదు. కాని కృషికి సంబంధించిన సర్వవిద్యలలో నిపుణుడు. అంతేకాదు వడ్రంగి పనియందు, భవన కుడ్యాదుల నిర్మాణమునందు పెంకులు నేయుట మున్నగు నితర కార్యములందును దక్షుడు. ఆయన భార్య అంబమాంబ. ఆమెకును చదువురాదు. కాని కుటుంబ కార్యనిర్వహణ దక్షురాలు. ఈ కుటుంబము బీదది. వీరికి ఐదుగురు మగ పిల్లలు, ఒక్క ఆడపిల్ల, ఆమె రెండవ సంతానము పేరు శేషమ్మ. రామయ్యగారి పెద్ద కుమారుడు సంగయ్య. ఇతరుల పేర్లు క్రమముగా హనుమంతయ్య, ఆనందయ్య, గోపయ్య, శ్రీకృష్ణయ్య పంచపాండవులుగ రామయ్య సంతానమును గ్రామజనులు వ్యవహరించెడివారు. ఈ సంతానములో నాల్గవ వాడను నేను - గోపయ్యను.

నేను పుట్టిన తిథి వార నక్షత్రాదులు మా తల్లిదండ్రులు వ్రాసిపెట్టి యుండరైరి. వారు చదువురాని వారు. జ్యోతిర్విదులచేతను వ్రాయించి యుంచినవారును కారు. వారికి జ్యోతిశ్శాస్త్రాదులయందు విశేషాసక్తి యుండి యుండదు. అందువలన మా జన్మ తిథులు - తేదీలు వ్రాసి వ్రాయించి యుండుటలో నంతగా శ్రద్ధ వహింపరైరి. తదుపరి యెప్పుడో ప్రభుత్వముచే నడపబడు విద్యా సంస్థలో బ్రవేశింపవలసి వచ్చినపుడు నా జన్మ తిథి యడుగగా (మాయమ్మ అన్నలు “గోపయ్య ఇన్నియేండ్ల ప్రాయమువాడు” అని యప్పుడప్పుడను కొను మాటలను బట్టి నేను సుమారుగా క్రీ.శ. 1897-98 వ సంవత్సరములో జన్మించి యుందునని చెప్పియుంటిని. ఆ సంస్థవారు క్రీ.శ. 1900 నాటి వాడుగ నన్నుగూర్చి వ్రాసికొనిరి. అదియే నా జన్మ సంవత్సరముగ తరువాత వ్యవహరింపబడుచు వచ్చెను. సరియైన తిథి తెలియనే తెలియదు.

మా తండ్రి గారు నాబాల్యముననే పరలోక గతులైరి. ఆయన స్వరూపమును ఆకృతిని గుర్తింపజాలనంత చిన్నతనముననే వారు నాకు దూరమైరి. అందువలన నేనొక విధవరాలి పోషణలో పెరిగి పెద్దవాడనైతిని. మా అన్న సంగయ్యగారు కూడ చదువు లెఱుగని చిన్న ప్రాయముననే గృహ నిర్వహణ భారము పైబడుటచే అప్పటికి ప్రచారములో నున్న వీధిబడి చదువునైన చదువకయే చిన్నతనముననే తన యనుజుడైన హనుమంతయ్యతో బాటు తండ్రి పనుపున వివాహితుడై గృహకార్యములను నిర్వహింప యథాశక్తి యథామతి యత్నించుచుండెడివాడు. మా రెండవ యన్న హనుమంతయ్య వీధిబడికి వెళ్ళి వ్రాయను, చదువను కొంత నేర్చుకొనెను. అయినను నదియొక చదువుక్రింద లెక్కకు రాదు. మూడవ యన్న ఆనందయ్య తన యన్నలు తమకు గల వ్యవసాయమును చూచుచుండ తాను పశువుల కాపరిగ నుండువాడు. అందువలన నతడు బడి చదువు వంకకును బోయి యెఱుగడు. నాకు పదునాలుగు, పదునై దేండ్ల ప్రాయము వచ్చువరకు నేనేమి చేయుచుండెడివాడనో యెట్లు పెంచబడితినో యే స్థితిలో నుంటినో

నాకు జ్ఞాపకము లేదు.

ప్రాథమిక విద్య :

నా పదునైదవ యేటివఱకు నేనుమా గ్రామపు వీధిబడికి అప్పుడప్పుడు తల్లి పనుపున వెళ్లి తెలుగు లిపి చదువను వ్రాయను కొంతవరకు నేర్చుకొను చుండినట్లు గుర్తు. ఎక్కాలు, ప్రభవ, విభవాది సంవత్సర నామములు, చైత్రాది మాస నామములు, ఆదివారాది వారనామములు, అశ్విన్యాది నక్షత్ర నామములు, ఇట్టివే కొన్ని చిల్లర విషయములు తోటి పిల్లలతో బాటు నేర్చుకొని యుంటిని. కొలదిగా కూడిక, తీసివేత, గుణకార, భాగహారాది లెక్కలు నేర్చుకొన గలిగితిని. మాయన్నలకు వ్యవసాయపు పనులు ముమ్మరముగా నున్నప్పుడు నేను పశువుల కాపరిగ నుండెడివాడ. నా చిన్నతనమున మా గ్రామమున యలవర్తి లింగయ్యగారి ఇంటి పంచనున్న అరుగుమీద నాదెండ్ల సిద్ధాంతి యను పంతులుగారు బడి పెట్టుకొని పిల్లలకు చదువు చెప్పుచుండెడివారు. ఆ పంతులు గారిని నృసింహసిద్ధాంతిగారిని యెల్లరు పిలుచుచుండెడివారు. వారు పిల్లలకు చదువు చెప్పుటయే గొక పంచాంగము గుణించి అచ్చువేయించి పంచుచుండెడివారు. ఆయన లెక్కలలో చాల గట్టివాడు అయితే చండశాసనుడు. ఆయన ఎదుట నిలబడి మాటలాడుటకు పెద్దవారే భయపడు చుండెడివారు పిల్లల సంగతి యిక చెప్పనేల । నేను పశువుల కాపరి పనిలేనప్పుడు తల్లి పనుపునను, అన్నగారి భయమువలనను ఆ సిద్ధాంతిగారి బడికివెళ్ళి చదువుకొనుచుండువాడ. మాయిల్లు పంతుగారి యింటికి సమీపమున నుండుటచేతను, సిద్ధాంతిగారు మా స్థితిగతులు తెలిసినవారగుటచేతను వారు నా యనుపస్థితి (దగ్గరలేక యుండుట) నంతగా పాటింపక బడికి వెళ్ళినప్పుడు నాకు చదువు ప్రేమతో జెప్పుచుండెడివారు. మా పంతులుగారికి - సిద్ధాంతిగారికి నా సమవయస్కుడగు కుమారు డొకడుండెడివాడు. అతనిని సిద్ధాంతిగారు తనవలె గణిత శాస్త్రమునను, సంస్కృత భాషయందును శిక్షితుం జేయదలచి బాగుగ ప్రేమతో చదువు

చెప్పుచుండెడివాడు. పాఠము సరిగా అప్పగించనివాడు అతని నితరులకంటె నెక్కువగా దండించువాడు. అతని పేరు వేంకట పూర్ణయ్య. కాని యతడు పాపంబుద్ధికి పూర్ణయ్య కాక పండితపుత్రుడనదగినవాడు గానే యుండెడివాడు. నేనెక్కువరోజులు నియమముగా బడికి వెళ్ళువాడగాను. పశువుల కాపరిగా పనిలేని దినములలోనే బడికి వెళ్ళువాడ. ఇట్లు నా చదువు 'వానా కాలపు' చదువని చెప్పదగినదియే. అయినను నేను సహపాఠియై నిత్యము చదువుచుండు సిద్ధాంతిగారి కుమారుడైన పూర్ణయ్యకంటె పాఠముల నప్పగించుటలో, లెక్కలు వేయుటలోను ముందుండెడివాడ. అందుకు సిద్ధాంతిగారు నామీద స్నేహభావమును గనబఱచుచు, తన కుమారుని చూడరా ! వాడిని చూచియైన నేర్చుకొనరా శుంఠ ! అని మందలించుచుండెడి వారు. నేను మాత్రము పంతులుగారికి దంత ధావనమునకు పనికివచ్చు మంచి వేపపుల్లలు తెచ్చి యిచ్చుచుండెడివాడ. అంతకుమించి వారికి నేను చేసిన సేవ ఏమియు లేదు. పంతులు గారు దానితోనే తృప్తిపడువారు. ఇట్లు నాకు పదునైదేండ్లు నిండినవి.

శ్రీ వేంకటనారాయణ టీచరు :

అది క్రీ.శ. 1913వ సంవత్సరమని గుర్తు. మా గ్రామమున బాలికా పాఠశాల ప్రారంభించి నడుపుటకు తాలూకా బోర్డువారో, లేక జిల్లా బోర్డువారో ఒక ట్రైన్ టీచరును నియుక్తము చేసిరి. ఆ టీచరుగారి పేరు వెలంపల్లి వేంకట నారాయణగారు. వారు ఒంగోలు తాలూకా వెలంపల్లి గ్రామము. వారు నియోగి బ్రాహ్మణులు. పాడవైన శరీరము, పెద్దపెద్ద కన్నులు, చక్కని కోటేరులాంటి తీర్చిదిద్దిన ముక్కు, మేలిమి బంగారమువంటి పసుపువన్నెగల దేహము దీర్ఘాంగులు గల కమల కోమలములైన కరములు. ఆజానుబాహువులు కలిగి చూడముచ్చటైన శరీరము గలవాడు వేంకట నారాయణ టీచరుగారు. ఆ కాలములో బాలికల నంతగా చదివించెడివారు కారు. ఎవరైన ఒకరిద్దరు ఆడపిల్లలు చదువుకొనిన విధిబడులలోనే చదువుకొనువారు. క్రొత్తగా టీచరుగారు

వచ్చి “మీ బాలికలను చదువుటకుబడికి పంపండి, వారికి మేము ఉచితముగనే చదువు చెప్పదుము, మాకు మీరేమియు నియ్యనక్కరలేదు. మాకు జీతము ప్రభుత్వమే యిచ్చును,” అని యెంతగా చెప్పినను “ఆడపిల్లలకు చదువేల ? చదివి ఊళ్ళేలుదురా ? ఉద్యోగాలు చేయుదురా ? కాకపోతే ఏటకాండ్రకు ఉత్తరాలు వ్రాయుదురు” అని ప్రథమమున తమ బాలికలను గ్రామవాసులు బడికి పంపనొల్లకున్నను, ఒకరిద్దరు చదువుకొనిన తల్లిదండ్రులు తమ ఆడపిల్లలను బడికి పంపుట జూచి మిగిలిన గ్రామవాసులు కూడ తమ పిల్లలను క్రమముగా బడికి పంపసాగిరి. బడిలో నూరు నూటయేబదిమంది బాలికలు చదువనారంభించిరి. ప్రభుత్వము కూడ పాఠశాలకు కావలసిన పరికరములు, తగినంతమంది టీచర్లు, బడియింటికి కావలసిన అద్దె మున్నగునవన్నియు చేకూర్చుచు శ్రీ వేంకట నారాయణగారిని హెడ్ మాష్టరుగా జేసి పాఠశాలను బాగుగా నడుప సాగించినది. హెడ్ మాష్టరుగారి మంచితనము, పలుకుబడి, మంచి బోధనాశక్తి కారణముగా బాలికా పాఠశాల కొలది దినములలోనే వృద్ధిజెందినది.

మా యన్నగారికి క్రొత్తగా వచ్చిన బాలికా పాఠశాల హెడ్ మాష్టరుగారైన శ్రీ వేంకట నారాయణ గారితో నెట్లో విశేష పరిచయమేర్పడినది. సాయం, రాత్రివేళలో వారిరువురు కలిసిమెలసి యుండెడివారు తత్ఫలితముగా మాయన్నగారు వర్షముతువులో నొకనాడు నన్ను వెంటగొనిపోయి ‘మాష్టరు గారు! వీడు మా తమ్ముడు, గోపయ్య వీని నామము. వీడు మా యింటికి పనికి వచ్చువాడుగా కనుపింపకున్నాడు. వీనిని మీరు శిష్యునిగా చేర్చుకొని యేదైన చెప్పండి ! అని నన్ను వారి కప్పగింప నెంచిరి.

మాష్టరుగారు : సంగయ్యగారు ! నేను గరల్పు స్కూలు టీచరును, వీడు మగపిల్లవాడు కావున పాఠశాలకు వచ్చి ఆడపిల్లలతో గూర్చుండి చదువ వీలులేదు. ప్రభుత్వము అట్లు చేయుట కంగీకరింపదు. వీనికి నేను చదువు చెప్పబెట్టు? అని బదులు చెప్పిరి. మాష్టరుగారు చెప్పిన మాటలు విని

“అయ్యా మాష్టరుగారు ! వీడు బడిలోనికి వచ్చుటకు వీలు లేని పక్షాన మీరింటికి వచ్చినప్పుడు పగలు, రాత్రి యెప్పుడో యొకప్పుడు అవకాశము కల్పించుకొని మావాడికి కొంచెమేదో చెప్పిన మీ మేలు మఱవను” అని చెప్పగా, “సరే లేవయ్యా అట్లే పంపించు ఏదో నాకు తోచిన విధాన యత్నిస్తాను. నీ మాట కాదనజాలను”, అని మాష్టరుగారు ఎట్టకేల కంగీకరించిరి. అంత మాయన్నగారు నన్ను “పోరా ఇంటికి. రేపటి నుండి మాష్టరుగారి దగ్గరకు వచ్చి వారు చెప్పినది చదువుకో” అని యింటికి పంపిరి. ఆ మరునాటినుండి అవకాశం చిక్కినప్పుడు మాష్టరుగారి యింటికి వెళ్ళి చదువ నారంభించితిని . కొన్ని నాళ్ళయిన పిదప నా తెలివితేటలకు వినయవిధేయతలకు సంతసించి మాష్టరుగారు నన్ను తనవెంట బడికి పగలుకూడ తీసికొని వెళ్ళి క్లాసులో కాక తన ప్రయివేటు గదిలో కూర్చుండ జేసి యేవో లెక్కలు మున్నగునవి యభ్యసింప నాదేశించి తాము పిల్లలకు పాఠాలు చెప్పుచుండెడివారు. రెండు సంవత్సరములలో మాష్టరుగారు తమకు వచ్చిన విద్య యంతయు నాకు చెప్పి నట్లెంచిరి. వారుకూడ ఎలిమెంటరీ ట్రైనింగ్ టీచరుగారే. పెద్దగా చదివిన వారు కారు. కావున వారు తమకు వచ్చిన చదువంతయు నాకు చెప్పినట్లెంచి, యొకనాడు మాయన్నగారితో “మీవాడు చాల తెలివైన వాడు నాకంటే వీడే తెలివైన వాడని చెప్పితే నీవాళ్ళర్యపడనక్కఱలేదు. సంగయ్యా ! నా మాటలు నీవు నమ్మకపోవచ్చు కాని నేచెప్పు మాటలలో నతిశయోక్తి యేమియు లేదు. గురువు తన శిష్యుని యాధిక్యము నెవరి యెదుట చెప్పరాదు. అయినను ఉన్నమాట నీకు చెప్పకుండుట మంచిదికాదు. అందువలన చెప్పక తప్పినది కాదు. ఇక నేనితనికి చెప్పవలసినది నాకు తెలిసినది యేమియు లేదు” అని యేమేమో చెప్పగా దూరముగా కూర్చుండి నేనువింటిని. మాష్టరుగారు చెప్పిన మాటలు విని “ఏదో మీకు తోచినది చెప్పుచుండండి” అని మాయన్నగారు వెళ్ళిపోయిరి. నాతోటి వయస్కులు బ్రాహ్మణ బాలకులు, ఇతర ధనికుల పిల్లలు నాలుగు మైళ్ళ దూరమున తెనాలి (తాలూకా) లో వెలసిన హైస్కూలులో

ఇంగ్లీషు నభ్యసించు చుండుట తెలిసికొని, నేను కూడ ఇంగ్లీషు చదువ వలయునని తలచి మాష్టరుగారితో నా కోరికను వెల్లడించి 'మా యన్నగారికి నన్ను హైస్కూలులో చేర్చునట్లు చెప్పండి' అని కోరితిని. నేను కోరినట్లు మాయన్నగారికి నన్ను హైస్కూలులో చేర్చి మెట్రిక్యులేషను వఱకు యింగ్లీషు చెప్పింపుమని లెస్సగా చెప్పిరి. కాని మా యన్నగారది యంగీకరింపరైరి. "అంత ద్రవ్యము ఖర్చు పెట్టి చదివింపజాలను. మీరు చెప్పినట్లు వీడు తెలివికలవాడైతే అంతవఱకు చదివిన తదుపరి మనమాట వినడు. ఇంకను పై చదువులకొఱకు హఠము చేయును. (అని వారించుచు) మీ మాదిరగానే వీనిని బడిపంతులుగా చేయుడు. మా ఇంటికి వీడెటులను పనికిరానివాడే" యనిరి. తదుపరి "నేనెట్లైనా వెళ్ళి మధుకరము (భిక్షాన్నము) తెచ్చుకొని సంస్కృతమునైన చదువుదును. అందులకు మాయన్నగారిని అంగీకరింపజేయుడు" అని మాష్టరుగారిని అర్థించితిని. కాని మా యన్నగారా మాటలువిని "వెధవ వీడు సంస్కృతము చదువుతాడా ! పైగా బాపన వానివలె మధుకరం తెచ్చుకొని తింటాడా ? మా వంశాని కది యస్రతిష్ఠ కాదా మేమెవరికైనా ఉన్నంతలో చెయ్యెత్తి పెట్టగలవారమే కాని, భిక్షానికి తలపడువారమా ? మా వంశములో పుట్టినవాని కీబుద్ధి యెట్లు కలిగినది ? మాష్టరుగారు ! అందుకే కదా ! వీడు మా ఇంటికి పనికిరానివాడని నేననుట. కాబట్టి వానిని మీకు చేతనైతే మీవలె పంతులుగా చేయండి. లేకున్న మాతోపాటు వ్యవసాయం చేయజాలకపోతే పశువులకాస్తూ వుంటాడు. మాష్టరుగారు ! అంతకంటే మేము చేయగలిగిన దేమియు లేదు". అని తన నిశ్చయమును గట్టిగా చెప్పిరి. మాయింట తమ్ములమైన మాకు అన్నగారి మాటలు జవదాటు శక్తి నించుకైనను లేదు. ఎన్నడు ఎదురు మాటలాడి ఎఱుగము. కావున నిరాశచెంది మిన్నకుండుట కంటే చేయగలిగినది లేక యూరకుంటిని.

బడిపంతులుగా మార్పు :

అప్పటికి నాకు దాదాపు యిరువది యేండ్లు వచ్చియుండును. మా

మాష్టరుగారు నన్ను తనవలె ట్రయినింగ్ కు పంపి టీచరుగా చేయ నిశ్చయించిరి. కాని నేను వీధి బడిలోను, మాష్టరు గారి దగ్గర, ప్రయితేలుగాను చదువుకొనినవాడ నగుటచే నా యోగ్యతను గుర్తింపజేయు (సర్టిఫికేట్) ప్రమాణ పత్రమేదియు లేకుండెను. కనీసము నాల్గవ తరగతిలో నుత్తీర్ణుడనయినట్లు ప్రమాణపత్రము లేని వ్యక్తి ట్రయినింగుకు వెళ్ళునవకాశము లేదు మాష్టరుగా నాకట్టి ప్రమాణ పత్రము నీయ వీలులేదు. కావున ప్రమాణ పత్రము సంపాదించవలసి యున్నది. నావలె ప్రైవేటుగా చదువుకొనిన వారిని పరీక్షించి ప్రమాణ పత్ర మొసంగు నధికారము నాడు పాఠశాలలను పరీక్షించు (Inspector of Schools) పరీక్షాధికారికి ఉండెడిది. ఆ యినస్పెక్టరుగారి ద్వారా నేను ప్రమాణ పత్రము సంపాదించుకొనవలసి యుండెను. అందులకు కొంతకాలము వేచియుండక తప్పినది కాదు. ఆ వ్యవధిలో మాష్టరుగారు తమకు తెలిసిన వీధిబడి పంతులు గారి కొకరికి చెప్పి ఆ బడిలో చదువు చెప్పటకు బడిపంతులుగా నన్ను నియుక్తుజేసిరి. ఆ బడిని నడపు వారు అక్కపెద్ది సుందరరామయ్య పంతులు గారు. వారు మా గ్రామమున గల బ్రాంచి పోస్టాఫీసుకు పోస్టుమాష్టరుగారు కూడ. అందువలన వారు నన్ను తనబడిలో పంతులుగా నియమించుటచే కాక నాకు పోస్టాఫీసుకు సంబంధించిన లెక్కలు, రిజిష్టర్లు, మనియార్డర్లు స్వీకరించి వానిని రిజిష్టరులో నమోదుచేసి సబ్ పోస్టాఫీసుకు పంపు విధివిధానములు కూడ నేర్చి నాచే రెండు పనులు చేయించుచుండెడివారు. పోస్టాఫీసు పని నేర్చుకొనుటకు నాకుఎక్కువ రోజులు పట్టలేదు. వారము రోజులలోనే నేర్చుకొని దక్షతతో పనిచేయ నారంభించితిని. ఇట్లు ఆఱు మాసములు గడచినవో లేవో మా గ్రామ పాఠశాలను పరీక్షించుటకు స్కూలు ఇన్స్పెక్టరుగారు వచ్చిరి. వారు చాల మంచివారని మా మాష్టరుగారు చెప్పుచుండెడివారు. వారి పేరు పేరయ్య పంతులుగారు. ఇంటిపేరు గుర్తులేదు. ఆ కాలములో బి.వి. చదువుకొని యినస్పెక్టరుగా పనిచేయుచుండిరి. వారు రిటైరు కాబోవుచున్న రోజులవి. అదను కనిపెట్టి మా మాష్టరు వేంకట

నారాయణ గారు నన్ను వారి దగ్గర చేర్చి “అయ్యా! వీడు నా శిష్యుడు. మంచి తెలివి గలవాడు. బీదరైతుకుటుంబానికి చెందినవాడు. మంచి బోధనాశక్తిగలవాడు. శ్రీ సుందర రామయ్య పంతులుగారి బడిలో పంతులుగా కొలది రోజులుగా పనిచేయుచున్నాడు. మీరు వీనిని పరీక్షించి సర్టిఫికేట్ ఇచ్చి తదుపరి బ్రైనింగుకు పంపినచో బడి పంతులుగా బాగుగా రాణించగలడని యెంచి మిమ్ము ప్రార్థించుచున్నాడ” ననిరి. శ్రీ పేరయ్య పంతులుగారు నన్ను ఎగాదిగ చూచి యితడింకను చిన్నవాడుగానే కనిపించుచున్నాడు. నేనితనికి సర్టిఫికేటు నియ్యవచ్చు. నీవు చెప్పినమీదట నేనితని యోగ్యతను గూర్చి సందేహింపవలసిన అవసరము కనిపింపదు. పరీక్షింపకయే నీ మాటలు నమ్మి నేనితనికి సర్టిఫికేటు నియ్యగలను. కాని, యితనిని గుంటూరులో ప్రస్తుతం నడుపుచున్న ‘సెషన్స్ స్కూలుకు పంపి ఆరుమాసము లందు చదివించిన బాగుండునని నాకు తోచుచున్నది. ఆకోర్పు పాఠ్య విధి పూర్తిచేసిన ఇతనికి సర్టిఫికేటు లభించును. తదుపరి నేనే సిఫార్సుచేసి బ్రైనింగుకు పంపుదును. ఇది నా యభిప్రాయము’ అని ఇన్ స్పెక్టరుగారు చెప్పిరి. మాస్టరు గారా మాటలు విని “అయ్యా! ఈ పిల్లవాని యన్నగారు యితనిని గుంటూరు పంపి చదివించుటకు కావలసిన ఖర్చు - డ్రవ్యము భరింప నంగీకరించరు. కాబట్టి మీరే పరీక్షించి సర్టిఫికేటు ఇచ్చిన బాగుండునని నా మనవి” యనిరి, “ఇతని యన్న ఖర్చు పెట్టవలసిన యవసర మేమియు నుండదు. ఇతనికి ప్రభుత్వము (స్టేషియండు) ఛాత్రభృతి నెలకు రూ. 8/- ఇచ్చునట్లు నేను సిఫార్సు చేయుదును. కావున నితనిని గుంటూరు పంపుటయే మంచిది. అందువలన నితనికి కొంత లోకజ్ఞానము కలుగును. బయటి వాతావరణముతో పరిచయమేర్పడును. ఇతడింత వరకీ గ్రామము విడిచి బయటి కెక్కడికిని వెళ్ళలేదు కదా ? అని యిన్ స్పెక్టరుగారు చెప్పి మాస్టరుగారిని ఒప్పించిరి. ఒక విధముగ నిది నాకును మంచిదే యనిపించినది. ఇక కావలసినదేమున్నది? ఇన్ స్పెక్టరుగారి సిఫార్సుతో కొలది దినములలోనే నేను సిద్ధపడి మాస్టరుగారి

యాశీర్వాదములను బొంది గుంటూరు పయనించి యట బ్రాడీపేటలో నున్న సెషన్సు స్కూలులో ప్రవేశించితిని.

సెషన్సు స్కూలు, గుంటూరు :

గుంటూరు నాకు క్రొత్త. తోటి విద్యార్థుల సహాయముతో నొక పూటకూలి పెద్దమ్మ యింట నెలకు రూ. 6-00ల నిచ్చి రెండు పూటల భోజనము పెట్టు నేర్పాటు చేసికొంటిని. ఇక నుండుటకు వసతి కావలసియుండెను. సెషన్సు స్కూలు మాస్టరుగారు కొంచెము వయోవృద్ధులు, మంచివారు. వారు నాకు మా ఇనస్పెక్టరుగారిచ్చిన సిఫార్సు పత్రము ద్వారా నేనొక మంచి పిల్లవాడనని గ్రహించి గుంటూరులో నున్న 'సర్కిల్ యినస్పెక్టరు' గారి ఆఫీసు హెడ్ క్లర్కుగారు కూడ చాల మంచివారు. వారిరువురు బ్రాహ్మణులే. అయినను నాయందు మిక్కిలి స్నేహభావము కలిగియుండిరి. నాలుగైదు రోజులలోనే హెడ్ క్లర్కుగారు ఆఫీసు తాళపుచెవులు నాకే యిచ్చి సాయం ఇంటికి వెళ్ళెడి వారు. మరునాడు ఉదయం వారికి తాళం చెవుల నిచ్చినను స్కూలుకు వెళ్ళుచుండెడివాడ. ఆఫీసు భవనము రైలు స్టేషనుకు దగ్గరగా నుండెడిది. అదియొక పెద్ద భవనము. నీళ్ళకు మంచి బావికూడ నందు కలదు. ఇక కావలసినదేమి ? పూటకూళ్ళ అమ్మ సుష్టుగా పప్పు, గోంగూర పచ్చడి మంచి గడ్డ పెరుగు వేసి భోజనం ప్రేమతో పెట్టుచుండెడిది. ఇంటిలో వలెనే సుష్టుగా భోజనము చేసివచ్చి ఆఫీసులో మహారాజులాగ నుండెడివాడ.

సెషన్సు స్కూలులో నావలెనే సర్టిఫికేట్ కొఱకు వచ్చిన పంతుళ్ళు యిరువదిమంది యుండెడివారు. వారందరు నాకంటె పెద్ద వయస్సుగల వారే. ఆ రోజులలో ప్రభుత్వము బడిపంతుళ్ళు తప్పక (ట్రైనింగ్) బోధనా పద్ధతిని నేర్చుకొనినవారై యుండవలయుననియు, లేకున్న వారు నడుపు బడులకు (మైడెడ్ స్కూల్సుకు) గ్రాంటు నియమనియు క్రొత్తగ నిబంధన యొకటి జారీచేసిరి. ఆ నిబంధన ననుసరించి గ్రాంటును పొందుచున్న బడిపంతుళ్ళు సర్టిఫికెట్లు సంపాదించుకొని ట్రయినింగ్ పొందవలసిన

యవసరమేర్పడెను. పాపం వయసు మీరిన పంతుళ్ళు ఎక్కువమంది నాతోపాటు చదువుకొన సెషన్సు స్కూలుకు వచ్చి యుండిరి.

నాకు చదువు చెప్పిన వేంకట నారాయణ మాస్టరుగారు ట్రయిన్సు టీచరు కావున నాకు నవీన పద్ధతులలో చదువు చెప్పియుండిరి. నేనీ స్కూలులో క్రొత్తగా నేర్చుకొనవలసిన దేమియు లేకుండెను. గణితము మున్నగు పాఠములన్నియు నేను నవీన పద్ధతిలో నేర్చుకొనుటయే కాక నేర్చుటకు తగిన యోగ్యత గలిగియుంటిని. భూగోళము, చరిత్ర, ప్రాథమిక విజ్ఞాన విషయములు ఇతర సామాన్య జ్ఞానమునకు సంబంధించిన విషయములు, పాఠములు నేర్చు పద్ధతులు అన్నియు నాకు కరతలామలకములై యుండెను. నాయీ యోగ్యతలను సెషన్ స్కూల్ మాస్టరుగారు గ్రహించిరి. వారు వయోవృద్ధులగుటచే పాఠములు చెప్పటకు బద్ధకించి నాచేతనే పాఠములు చెప్పించు చుండెడివారు. ఒకవిధముగ నేనే సెషన్ స్కూలు మాస్టరుగా తోటి విద్యార్థులలో గౌరవమును సంపాదించుకొన గలిగితిని. ఇది యంతయు నా ప్రథమ గురువులైన శ్రీ వేంకటనారాయణ గారి కృపయనక తప్పదు, వారి శిక్షా పద్ధతివలననే నేనిట్టి యోగ్యతను గౌరవమును బొందగలిగితిని. శిష్యులను ప్రేమించి చదువు చెప్పి గురువులిట్టివారే యగుదురు. వారి నిర్వాహ (నిష్కపట) ప్రేమ ఫలమే యిది.

నాకు సెషన్స్ స్కూలు అవధి ఆరుమాసములు వినోదముగనే గడచిపోయినవి. పరీక్షా దినములు సమీపించినవి. అది క్రీ.శ. 1918 వ సంవత్సరం. ఆ సంవత్సరమున భారతదేశము నందంతటను 'ఇన్ ఫ్లూ యంజా'అను క్రొత్త జ్వరము విరివిగా వ్యాపించెను. ఆంధ్ర రాష్ట్రమున నింటింట జ్వరగ్రస్తులు కానివారు లేరనియే చెప్పవచ్చును. గుంటూరులో కూడ ఈ క్రొత్త జ్వరము వ్యాపింప దొడగెను. అందువలన ప్రభుత్వము విద్యార్థుల పరీక్షలు వీలైనంత త్వరగా జరిపి వారి నింటికి పంపుట యుచితమని యెంచినది. అసిస్టెంటు సర్కిల్ ఇన్ స్పెక్టరుగారు మా పరీక్ష జరుప నరుదెంచిరి.

వారి పేరు నాకు ఇప్పుడు గుర్తులేదు. కాని, వారు చండ శాసనులు, చాల 'స్ట్రెక్టు'గా ప్రవర్తింతురు. జాగ్రత్తగా మెలగుదు. ఉత్తరముల నాసంగుటలో వినయ విధేయతలతో వర్తింపుడు అని మా మాస్టరుగారు ముందుగా హెచ్చరించిరి. మరియొక విశేషమేమన మా పరీక్ష వ్రాతపూర్వకముగ కాక (ఓరల్) నోటి ప్రశ్నల పూర్వకముగా జరిపి వెంటనే ఫలితములను తెలిపి మమ్మింటికి తరలింప నిశ్చయము జరిగెను.

ఇన్స్పెక్టరు స్కూలుకు రాక ముందునుండియే మాస్టరుగారు గాభరా పడసాగిరి. నాదగ్గరకు వచ్చి 'జాగ్రత్తగా నుండుము. దుడుకుతనము చూపకు' అని హెచ్చరించిరి. ఇన్స్పెక్టరుగారు వచ్చిరి. మేమందరము కాగితములు కలములు మున్నగు పరికరములను సిద్ధము చేసికొనియుంటిమి. ఇన్స్పెక్టరుగారు కొన్ని లెక్కలను ప్రశ్నలుగా నియ్యదలచి క్రమముగా నొక్కొక్క లెక్కను చెప్పి వెంటనే సమాధానములు వ్రాసి చూపుమనిరి. నేను లెక్కల నందరకంటే ముందుగా సిద్ధము చేసి చూపసాగితిని. అయిదు లెక్కల నిచ్చిరి. నాల్గవలెక్క త్వరగాచూచి నాలెక్కరైటు అయినను తప్పని నాకిచ్చివేసి మిగిలిన వారి ఉత్తరములను చూడసాగిరి. ఈ లోపల నేను నాలెక్కను మరియొకసారి చూచి తప్పు గానక నా సీటులో నిలబడితిని. ఇన్స్పెక్టరుగారు వెంటనే నా వంక జూచి "ఏమి ? ఎందుకు నిలబడినావు ? త్వరత్వరగా చేసి లెక్క తప్పుచేసి యింకను నిలబడితివా ?" అని గద్దించిరి. మా మాస్టరుగారు నన్ను కూర్చుండుమని భయపడుచు సైగచేసిరి. నేను కూర్చుండక అయ్యా ! నా లెక్క తప్పుకాదు, రైట్ చేసినాను మీరే పొరపాటు పడినట్లున్నాడు, 'దయచేసి మఱియొకసారి చూడు'డని యడిగితిని. దానితో కొంచెము కినుక వహించి "ఏమి నేను పొరపాటు చేసితివా ? నీవు దిద్దలేదుకదా ? ఏది ఇటుతెమ్ము" అనగా నేను నా జవాబు పత్రమును గొంపోయి 'అయ్యా నేనేమియు దిద్దలేదు చూడుడు' అని కాగితము వారిచేతనుంచితిని. వారు మరల జాగ్రత్తగా జూచి సరిగ నుండుటం గుర్తించి సరియే వెళ్ళుము అని యాదేశించిరి. ఇట్లే యితర

ప్రశ్నలకును అందరకంటె ముందుగా నేను సమాధానము చెప్పనిలబడుచుంటిని. ఇతరులు చెప్పలేని ప్రశ్నల కన్నింటికిని నేను సమాధానములు చెప్ప ప్రయత్నించితిని, నా సమాధానములు ఎక్కువ సరిగా నుండెను. లెక్కలలో నూటికి నూరు మార్కులు ఆ కఠినాత్ముని నుండి సంపాదించ గల్గితిని. తక్కిన విషయములందును నూటికి ఎనుబదికి తక్కువ లేకుండ మార్కులు సంపాదించ గల్గితిని. ఈ పరీక్షనా జీవితములో మొదటిది. ఇందు మిగిలిన పంతుళ్ళందరికంటె ఎక్కువ మార్కులు సంపాదించి మొదటివాడుగా నుత్తీర్ణుడనగుటయే కాక, ఎల్లరకు నాల్గవతరగతి వరకు చదువు చెప్పనర్హులని ప్రమాణ పత్రములు లభింప, నాకు “ఆరవ తరగతి వరకు చదువుచెప్పగల డితడు.” అని ఉత్తమ ప్రమాణ పత్రము లభించెను. అసిస్టెంటు సర్కిల్ ఇన్ స్పెక్టరుగారు స్వయముగా నా బుద్ధిమత్తనందరియెదుట నభినందించి నాకు ప్రమాణ పత్రము తన కరకమలములతో ప్రసాదించి యాశీర్వదించిరి. అంతేకాక నాకు వెంటనే ట్రయినింగ్ స్కూలులో సీటు నిచ్చుటకు సిఫార్సుకూడ చేసినారు. అప్పుడు నా సంతోషమునకు ఎల్లలు లేకుండెను. గ్రామము చేరి మా గురువు గారికి ప్రమాణ పత్రముజూపి ప్రణమిల్లగా వారు మిక్కిలి ప్రసన్నులై నన్నాశీర్వదించి మాయన్నగారిని పిలువనంపి ఈ యుదంతమంతయు వినిపించి “సంగయ్యా! ఏమంటావు ! ఇతని తెలివిని గూర్చి నేచెప్పినది నిజమేనా ? వీడు గురువును మించిన శిష్యుడైనాడు. నీ వితనికి ఇంగ్లీషు చెప్పించి యున్నచో సాటివారిలోమేటియై విరాజిల్లేవాడు. నీవు నామాట విననైతివి.” అని నుడువగా “మా బీదతనము నన్నట్లు చేసినది మాష్టరుగారు ! ఏదో మీదయవలన బడిపంతులొతాడు, అదియే మాకు పదివేలు. ఇంటి కెట్లును వీడు పనికిరాదు గదా ! వ్యవసాయమున కెందుకును కొఱగాడు” అని నవ్వి వెళ్ళిపోయెను.

ట్రైనింగ్ స్కూలు :

అది క్రీస్తుశకం 1920 అనుకుంటాను. నర్సరావుపేట (గుంటూరు జిల్లా) లో క్రొత్తగా నొక ఎలిమెంటరీ ట్రైనినింగ్ స్కూలు ప్రభుత్వం

ప్రారంభించినది. నేను దరఖాస్తు పెట్టుకొనగా నాకు ప్రథమముననే ఆ స్కూలులో సీటు లభించినది. నాతోకలిసి ఆరువదిమంది పంతుళ్ళు ట్రైనింగు పొందుటకా విద్యాలయములో చేర్చుకొనబడిరి. ఆ విద్యాలయమునకు హెడ్ మాష్టరుగారొక మదరాసి తెలుగు వైష్ణవుడు ఏబదియేండ్ల ప్రాయమువాడు నియుక్తుడై వచ్చియుండెను. అతనికొక పెద్ద బుడ్డ, బోదకాలు, అవి అతనిని చెప్పక చెప్పుచుండెడివి. నుదుట పెద్ద పంగనామాలు కూడ నెల్లప్పుడు భాసించుచుండెడివి. ఆఱుడుగుల ఎత్తుగలిగి నేరేడుపండు ఛాయతో భాసించుచుండెడివాడు. మంచి టీచింగ్ పవర్ - బోధనాశక్తి గలవాడు. పాఠము చెప్పటలో చాలనేర్పుకలవాడు. పాఠప్రతిపాద్య విషయమును తాను చెప్పకయే ప్రశ్నల ద్వారమున పిల్లలచేతనే చెప్పించగల నేర్పు, ప్రశ్నల విధానము ప్రశంసింపదగినది. మా వేంకటనారాయణ (ప్రథమ గురువు) గారిలో ఈ కుశలత యుండెడిది. పాఠము చెప్పుకున్న తదుపరి విద్యార్థులు బుద్ధికుశలురైతే మరల చింతన చేయవలసిన యవసరముండెడిదికాదు. పాఠగత విషయము పాఠము చదువుచుండగనే విద్యార్థుల హృదయమునకు హత్తుకొనిపోయెడిది. ఇదియే బోధనలోగల విశేషము. ఈ విషయమున మా ట్రైనింగు స్కూలు హెడ్ మాష్టరుగారు (నరసింహాచార్య నామధేయులని గుర్తు) వారికి వారే పాటి యనదగినవారు.

ట్రైనింగ్ స్కూలునందుకూడ హెడ్ మాష్టరుగారి స్నేహపాత్రుడనగుటకు నాకెక్కువ సమయము పట్టదయ్యె. అక్కడకు వచ్చిన పంతుళ్ళలో నేనే కనిష్ఠుడను. చుఱుకైనవాడను. త్రాయించునను, గణితమునందును నేనందఱకంటె మిన్నగానుండువాడ కావున నారెండు విషయములు ఇతరులకు నేర్పుటకు నన్నే మాష్టరుగా అప్పడప్పుడు ఆచార్యులవారు నియమించు చుండెడివారు. పైగా ఆచార్యులవారు మాసంతపు లెక్కల కాగితములను సిద్ధపఱచుటకు నన్ను ప్రేమతోనుపయోగించి నాచేతనే సిద్ధము చేయించెడివారు. ప్రాక్టికల్ లెసన్స్ చెప్పటలో కూడ మిగిలినవారికంటె మిక్కిలి మార్కులు

సంపాదించుకొనువాడ. ఎలిమెంటరీ స్కూలు పిల్లలను భిన్న భిన్న శ్రేణులవారిని పిలిపించి మాష్టరుగారు ఆ పిల్లలకు పాఠము తాము స్వయముగా చెప్పేవారు. దానిని “మోడల్ లెసన్” - నమూనా పాఠము, మాదిరి పాఠము అని మనము తెలుగులో అనవచ్చును. ఆ పాఠము చెప్పవిధానము తెలిసికొని దానిని మేము పిల్లలకు చెప్పవలసియుండుము. ట్రైనింగ్ స్కూలులో ఇది పంతుళ్ళకు కష్టముగా నుండెడిది. నేనుమాత్ర మిందులోకూడ ముందే యుండువాడ. సాయంకాలము వాలీబాల్ ఆడుచుండెడివారము. చిన్నవయస్సుగల వాడనగుటచే నాయాటయందును నేను గణనకెక్కితిని. ఇట్లు రెండు సంవత్సరములు ట్రైనింగు పొందుచు నర్నారావుపేటలో నుంటిని.

క్రీ.శ. 1921 (ఆగష్టు 1వ తేది. 1920 సం॥ శ్రీ బాలగంగాధరతిలక్ దివంగతులైరి)లో ననుకుంటాను. లోకమాన్య బాలగంగాధర తిలకు గారు - రాజకీయవాదులలో నతివాది దివంగతులైరి. మహాత్మాగాంధీ గారు క్రొత్తగా నాయకత్వం వహిస్తున్న రోజులవి. రాజనైతిక అందోళన భారతమున క్రమముగా బలపడజొచ్చెను. మాకు రాజకీయములంతగా తెలియవు. నర్నారావుపేటలో జరుగుచున్న ఆందోళనను పురస్కరించుకొని నాయకులను కొందఱను ప్రభుత్వము అరెష్టుచేయుట జరిగినది. దానిచే ప్రభావితులమై మేముకూడ మా విద్యాలయములో గలభాచేయదొడగితిమి. ఆ యల్లరికి నేను నాయకత్వము వహించి మా విద్యాలయముననున్న కింగ్ జార్జి ఫోటోను తలక్రిందులు చేసి గోడకు వ్రేలాడవేసితిని. అపమాన జనక శబ్దములతో ఉపన్యాసముకూడ చెప్పెయుంటిని. ఆ కారణముగ మాష్టరుగారు నన్ను శిక్షింతురన్న యాలోచన వచ్చి పాఠశాల విడిచిపెట్టి రాజకీయములలో పాల్గొనవలయునను భావముతోరాజీనామా పత్రమొకటి వ్రాసి ఆచార్యులవారికి అందజేయ వెళ్ళితిని. కాని, ఆచార్యులవారు నన్ను దండించుటకు బదులు “అవేశముతో తెలియకచేసిన తప్పులు నాకు దెలియును. నీవేమి భయపడవద్దు. దేశభక్తి

తప్పుకాదు. కాని నీవు పాఠశాల వదలి బయటకుపోయి చేయగలిగిన దేమున్నది? స్వరాజ్యము వచ్చుట అంత సులభమనుకొనుచున్నావా? మాకు దేశభక్తి లేదా? దేశములో విద్యావ్యాపకముచేయు వృత్తి దేశభక్తి కాదా? నీ వీపథమున బాగుగ రాణింపగలవు. నీకు మంచి బోధనాశక్తియున్నది. నీవాక మంచి టీచరువగుదువు. టీచరు వృత్తి చాలమందిది. టీచర్లంటే ఏమనుకొనుచున్నావు? వారే 'నేషన్ బిల్డర్లు' - జాతి నిర్మాతలు. పిల్లలలో దేశభక్తిని నింపి వారిని దేశ స్వాతంత్ర్యమునకై ప్రాణము లొడ్డువారినిగా జేయుట దేశభక్తి కాదా? కావున బాబూ! నీవు త్వరపడి పాఠశాలను విడువకు' అని బుజ్జగించి, బోధించి నాయావేశమును చల్లార్చి నాతప్పులను మన్నించిరి. నేనెట్లా సంబాళించుకొని వారి బోధనవలన, వారునాయెడ చూపిన స్నేహభావమునకు లోబడి నా సాహస ప్రయత్నమును విరమించుకొంటిని. లేకున్న నేడు నాస్థితి యెట్లుండెడిదో ఊహింపజాలను. చదువు సంధ్యలుమాని యల్పజ్ఞుడనై దేశభక్తి వ్యాజమున (మిష) దారము తెగిన గాలిపటమువలె ఇటునటు భ్రమించుచు వ్యర్థ జీవనము గడపుచు కాలమునయించి యుండెడివాడ, అంతకుమించి యేమి కాగలిగెడివాడ! పెద్ద చదువు చదివి రాజకీయమున ప్రవేశించియున్న నొక విధమగు నాయకులలో నన్యతముడనై కీర్తి గడించి చరిత్ర పుటలలో నెక్కునవకాశముండి యుండెడిది. చదువంతగా లేనందున తిరంగాజెండా (మూడు రంగుల కాంగ్రెస్ జెండా) భుజమున ధరించి భారతమాతకు జయకారము పలుకుచు వాలంటీయరులలో నొకడనై యెట్లా కాలముగడపి యుండెడివాడ. ఇదియంతయు నూహింప ఆచార్యులు - హెడ్ మాస్టరుగారు నన్నావధమున బోనీయక చేసిన యుపకార మనల్పమని తలంచుచు వారికి హార్దిక ధన్యవాదములు నర్పించుచున్నాడ.

వివాహ ప్రసక్తి :

ఇంకను నా ట్రైనింగ్ కాలము పూర్తికాలేదు. సమయ సమాప్తి కొలది దూరములోనేయున్నది. ద్వితీయ వర్ష సమాప్తిలో పరీక్షలు జరగును. ఆపైన

మేము గృహములకు వెళ్ళవలసి యున్నాము. శిక్షణకాలము ఒడిదుడుకులు లేక సామాన్యముగ నడచుచునే యున్నది. పరీక్షలకు సిద్ధపడుచుంటిని. ఇంతలో నొకనాడు మా యింటినుండి యొక పత్రము వచ్చినది. విప్పిచూడగా మాయన్నగారు “అబ్బాయి! నీ పెండ్లి ఫలానాతేదీన జరుప నిశ్చయింపబడినది. మా పెద్దమ్మాయి వివాహముతోబాటు నీ వివాహము జరిపిన ఖర్చుతగ్గను. అందువలన నిట్లు నిర్ణయమైనది. నీవు నాలుగైదు దినములు సెలవుపెట్టి యింటికి రావలసినది. అశ్రద్ధగాని, ఆలస్యముగాని చేయవలదు” అని ఆదేశించుచు వ్రాయించిరి. ఇంతవరకు నేను నా పెండ్లి విషయమును స్వప్నమునగూడ నాలోచించి యెఱుగను. ఇది వజ్ర పాతమా ! అమృత వర్షమా! ఏమనవలయునో తోచక కొంతతడవు నిశ్చేష్టుడనైతిని. నా కత్యంతము సమీపస్థులైన సహచరులలో నాకరిద్దరీ విషయము గ్రహించి “ఏమి! ఎందులకింతగా విస్తుపోవుచున్నావు. నీకు పెండ్లి చేసికొని సంసారివి కావలయుననిలేదా ? చిన్నవాడవుకాదుగదా ” అని యేదో వారికి తోచిన మాటలనసాగిరి. అనాలోచిత విషయమైన వివాహమునకు వెంటనే సిద్ధము కాజాలకపోయితి. కాని యన్నగారిమాటయు, అజ్ఞయు నుల్లంఘింపదగిన దనియు నేనెన్నడు నూహించియెఱుగను. అందునను నేను వారియాజ్ఞను పాలింపకున్న అన్నగారి పుత్రిక వివాహమాగిపోవునేమో ! అట్టి సాహసము నేనెట్లు చేయగలను. ఎంతగా నాలోచించినను అప్పుడు నా పెండ్లికి అవసరమేమియు కనిపింపదయ్యె. ఇంతకు పూర్వము నేను బ్రహ్మచారిగా - అవివాహితుడుగా నుండ నిశ్చయించుకొనియు నెఱుగను. కావున నేను రాను మీ యమ్మాయి వివాహము మాత్రమే జరుపుకొనుడు అని వ్రాయు సాహసముకలుగలేదు. ఇట్టి యనిశ్చిత మతితో సెలవుపెట్టి యింటికి జేరితిని. నా సమ్మతి విచారింపకయే తనకుమార్తె వివాహముతో బాటు నా వివాహమును గూడ మా యన్నగారు జరిపించి యేదో తృప్తిజెందియుందురు. సంతోషమునకు గాని, విచారమునకుగాని లోనుగాకయే జడునివలె నేను ప్రవర్తించితి ననుట

సత్యము. నాహర్షశోకములను గూర్చియెవరును విచారించిన వారేలేరు. ఏదో శుభకార్యము జరిపించుచున్నామనే ధోరణిలో ఇంటివారుండిరి. నేను పెండ్లాడిన పిల్ల పది, పదునొకండు వర్షముల ప్రాయముగల యబోధ (జ్ఞాన మెఱుగని) బాలిక. ఆ పిల్ల అన్నగారికే మా అన్నగారి పిల్లనిచ్చిపెండ్లి చేసిరి. అన్నగారి కుమార్తె మాత్రము పదునారేండ్ల వయస్సుగలది. ఆమెకు వివాహముజరుపుట యనుచితమేమియుకాదు. వేఱువేఱుగా వివాహముల వేఱు సమయములజేసిన వ్యయమెక్కువగునను భయముతో నాకును ఆ పసికందుకును ముడిపెట్టిరి. వివాహము నేను కోరినదికాదు. ఆ పిల్లకంతకంటె వివాహమననేమోకూడ తెలియదు. నేను పెండ్లిచేసికొని పిల్లతోబాటుపాలకీలో గూర్చుండి మాగ్రామమును సమీపించుచున్న సమయమున నూరికి వెలుప బోయాల ప్రమాదమువలన పల్లకి యొక వైపునకు నెక్కువగా నొరుగుటవలన ఆ బాలిక - పెండ్లికూతురు పల్లకినుండి క్రిందపడినది. అజాగ్రత్తగా కూర్చుండి యుండును. నేనును పడువాడనే. కాని యెట్లో సంబాళించుకొని కూర్చుండగలిగితిని. బోయీలు కొంచెము భయపడుచు, తమ యజాగ్రత్తకు తడబడుచు పల్లకి దింపి పెండ్లికూమార్తెను పల్లకిలోసరిగా కూర్చుండబెట్టి యింటికి చేర్చిరి నా మనస్సునకా ఘటనము మంచిదిగా తోచలేదు. అదియేదో యపశకునముగా హృదయమున భావించుటయు జరిగినది. అప్పటికి నేను అందఱితలెనే శకునములను, వారవర్షములను, పాటించుచుండువాడనే. ఆ సంస్కారము పెద్దలవలన నాలో కలిగినదే కాని, ఆలోచించి విశ్వసించుట కాదు.

ఒక వారంరోజులలో పెండ్లి వ్యవహారము ముగించుకొని మరల నర్భరావుపేట ట్రైనింగు స్కూలులోచేరి మునుపటి యట్ల నా చదువు సాగించి పరీక్ష సమీపమగుటచే నందులకు సిద్ధపడ సాగితిని. పరీక్షలు రానూపచ్చినవి. ముగిసినవి కూడ. పరీక్షలో వచ్చిన ప్రశ్న పత్రములకు సమాధానములు నేను సులభముగనే వ్రాసి యింటికి చేరితిని. మా మాష్టరుగారు నేను బాగుగనే ప్యాసు కాగలనను నమ్మకముతో తన పాఠశాలలోనే టీచరు పదవికి దరఖాస్తు

పెట్టుమని ప్రోత్సహించగా నట్లే చేసితిని. నాకు వెంటనే ఉద్యోగము దొరికినది. నెలకు 15 రూప్యముల జీతముతోమా గురువుగారు పనిచేయు పాఠశాలలోనే వారి సహాయోపాధ్యాయుడుగా చేరి పనిచేయనారంభించితిని. మా గురువుగారు మాయన్నగారిని పిలిచి “సంగయ్యా, ! నేను గోపయ్యను బడిపంతులుగా తయారు చేసి నా మాట నిలబెట్టుకొన్నాను. నీ మాటయు నెరవేరినది” అని సంతోషమును వెలిబుచ్చిరి. కొంతసేపు ఇష్టాగోష్ఠి మాటలాడుకొనిరి.

మా పరీక్షా ఫలితములు కూడ తెలిసినవి. బ్రైనింగు స్కూలు హెడ్ మాష్టరుగారు ఫలితము పత్రికలో ప్రకటన కాకముందే నాకు లేఖ వ్రాయుచు నందు నేను తమ పాఠశాలలో ప్రథముడుగా నుత్తీర్ణుడనైనట్లు వ్రాయుచు నన్నెంతో ప్రశంసించిరి. తమ పాఠశాలకు పేరు తెచ్చినట్లు కూడ వర్ణించినారు. ఇక మా ప్రథమ గురువుగారి సంతోషమునకు మేరయేలేదు. “నీవు కొలది రోజులలో ఈ పాఠశాలకు హెడ్ మాష్టరువగుదువు” అని నన్నాశీర్వదించిరి. తదుపరి మఱు సంవత్సరముననే రిటైరయి మాష్టరుగారు స్వగ్రామమునకు తరలిపోయిరి. నేను వారి యాశీర్వాద ఫలముగా హెడ్ మాష్టరుగా స్థానమున నియుక్తుడనైతిని. హెడ్ మాష్టరుగా నెలకు 22 రూప్యములు వేతనముగా స్వీకరింప జొచ్చితిని. అప్పుడది చాల పెద్ద జీతము ఇంతవరకు నా వివాహిత జీవితమేమో నాకు తెలియదు. నేను మాష్టరుగా నియుక్తుడనై యొక సంవత్సరమైన గడవలేదు. ఒకనాడు నేను పెండ్లి చేసికొనిన పిల్ల రజస్వల కాకముందే యేదో రోగవశమున పంచత్వ (చావు) మందినదని వార్త వచ్చినది. నన్నేదో స్నానము చేయుమని యాదేశించిరి. స్నానము చేసితిని. కాని యీ సంఘటనము నాలో నెట్టి మార్పును కలిగించినట్లు గుర్తులేదు. ఎప్పటివలెనే పాఠశాలకు వెళ్ళి నాపని నేను చేయదొడగితిని. ఈ వివాహాది మరణాంత వ్యవహారముక పీడకలవచ్చి పోయినట్లయినది. దానిని గూర్చి యెన్నడు నేమియు నాలోచించి యెఱుగను.

జీవనమున నొక మలుపు :

బడిపంతులుగా పనిచేయుచున్న రోజులలో రామకృష్ణ పరమహంసుని జీవిత చరిత్రము చదువు నవకాశము కలిగినది. తదుపరి వివేకానంద స్వామి జీవిత చరిత్ర కూడ చదివెతిని. వీరి జీవిత చరిత్ర సతన ఫలితముగా నేను యోగినైన బాగుండునని తోచినది. అంతేగాక వివేకానంద స్వామివలె యోగము నభ్యసించి ధర్మప్రచారము చేయుట యుత్తమముగా తోచినది. వివేకానందుని రాజయోగసారము తెలుగున జదువు నవకాశముకూడ కలిగినది. నాకేదో క్రొత్త జీవితము గడపవలయునను. కోరిక యంకురించినదే కాని దానికొక స్వరూపమేర్పడలేదు. బ్రతుకుటకు తినవలయును గాని తినుటకు బ్రతుకరాదను వాక్యము నెటన్ చదివి యాహారము తగ్గించి, ఉప్పు, కారము, పులుపు వర్జించి యల్పాహారము తీసికొన వారంభించెతిని. మాయమ్మగారికి నాయీచర్య యంతగా రుచింపదయ్యె. ఆమె మందలంపులను నేనంతగా పాటింపక యట్లే చేయుచు మాయమ్మగారి వెంట పండుగ పబ్బములకు గుడిగోపుర దర్శన పరిక్రమాదులు (దర్శించుట, ప్రదక్షిణములు చేయుట) చేయుచుండు వాడ. మా యింట మాయమ్మగారికి తప్ప యిలాంటి దైవభక్తి మఱియెవ్వరికి లేదు. ఆమెయు చదువురానిదియే. మా గృహము గ్రామమున బ్రాహ్మణ వీధిలో వారి యిండ్లమధ్య నుండుట కారణముగ మాయమ్మగారు పర్వదినాలలో తోటి బ్రాహ్మణ స్త్రీలతోబాటు కార్తీక మాసమునందును, మాఘమాసము నందును కాలువకు వెళ్ళి స్నానాదులొనర్చుట, దేవాలయములకుబోయి యట పరిక్రమాదులు నొనర్చి దీపములను వెలిగించుట, ఉపవాసాదుల నొనర్చుట మున్నగు కార్యములు చేయుచుండెడిది. నేనుకూడ చిన్ననాటి నుండియు నీ కార్యములందు అమె ననుసరించుచుండువాడ. ఇంతేకాక, మా గ్రామమునరెండు మూడు భజన పార్టీలుండెడివి. వారు దీపస్తంభమును మధ్యన నుంచుకొని దానిచుట్టు నిలబడి రామదాసు కీర్తనలు పాడుచు చెక్కలు వాయించుచు, చిందులు వేయుచు భజనలు చేయుచుండ నేనును

ఆ భజనలలో పాల్గొనుచుండువాడ. ఇది నా ప్రాథమిక యాధ్యాత్మిక జీవనచర్య. బడిలో పిల్లలకు భాగవతమందలి భక్తి ప్రపత్తులను కలిగించు బమ్మెర పోతన్న పద్యములను పిల్లలచే వల్లింపజేయుచుండువాడ. “మందార మకరంద మాధుర్యమునదేలు మధుపమ్ము వోవునే మదనములకు”.

అను నిట్టి పద్యముల స్మరించుట నాకు మిక్కిలి ఇష్టముగ నుండెడిది. వీనితోబాటు నీతిపద్యాలు కూడ భారత భాగవతాది మహాకావ్యముల నుండి యెన్నికచేసి విద్యార్థినులకు నేర్పుచుండెడివాడ.

విద్యార్థినులకు పాఠములను బోధించుటలో ఎదురైన చిక్కు :

నేను పిల్లలకు చెప్పవలసిన పాఠములను ముందుగా చదివి, దాని నెట్లు పిల్లలకు జెప్పవలయునో యా విధానమును నోటు పుస్తకమునందు అంకితము చేసికొని వెళ్ళి పాఠము చెప్పుచుండువాడ. ఇది టీచర్లకర్తవ్యము కూడ. ఇతర సహాయాధ్యాపకులకుకూడ నట్లు చేయ ప్రేరణచేయుచుండువాడ. కాని పెక్కురు ఈ నియమమును పాటించెడివారుకారు. నేను మాత్రము ఈ విధిని తప్పక పాటించుచుండెడివాడను. ఒకనాడు నాల్గవ తరగతి పాఠ్యపుస్తకములోని యొక పాఠమున “అంతః కరణము” అను పదమును గూర్చి పిల్లలకు బోధింపవలసివచ్చినది. అది సంస్కృత పదము. అందువలన దాని యర్థమును తెలిసికొనుటకు శబ్దకోశము చూడనందు చిత్తము, మనస్సు, బుద్ధియను నర్థములు కనబడినవి. ఇవి కూడ అంతఃకరణము వలెనే కరిన పదములుగానే నాకు తోచినవి. వానిని పిల్లలకెట్లు తెలుపవలయునో నా కంతగా బోధపడదయ్యె. నాకే బోధపడని పదము పిల్లలకెట్లు చెప్పగలను ? కన్ను, ముక్కు, చెవి, కాళ్ళు, చేతులు మున్నగునవి బాహ్యవయవములు. కావున వానిని గూర్చి తెలియజెప్పుట యంత కష్టము కాదు, సులువే. కాని, యంతఃకరణము ఎక్కడనుండునో అది యెట్టిదో నాకే తెలియదు. దానిం గూర్చి పిల్లలకు తెలియజెప్పుటెట్లు ? నాకిదియొక చిక్కు సమస్యగా తోచినది. గత్యంతరము లేక కోశమున జూచిన పర్యాయ పదములను పుస్తకములో

నంకితము చేసికొని బడికి పోయి పాఠము చెప్పనారంభించితిని. క్రొత్త పదము - కఠిన పదము రాగానే దానింగూర్చి పిల్లలు ప్రశ్నించుట స్వాభావికము. “సార్ ! అంతఃకరణమంటే యేమిటండి” యని యొకబాలిక ప్రశ్నింపగా, చిత్తమని సమాధానమిచ్చితిని. చిత్తమననేమో యా బాలికకు తెలియకపోయినను మరల ప్రశ్నింప తోచక యా బాలిక కూర్చుండెను. కాని మఱియొక బాలిక “ సార్ చిత్తమన నేమిటండి” యని యడిగినది. ఆమెకు నేను ‘మనస్సు’ని యర్థము చెప్పితిని. ఆ మాట విని యా బాలికయు తన చోటున గూర్చుండెను. కాని మూడవబాలిక “సార్! మనస్సుంటే యేమిటండి ? ” యని సాహసించి యడిగెను. నేను ఏమో తెలిసిన వానివలె తాణకకుండ “బుద్ధి” యని మనస్సు నంటారమ్మా” యని చెప్పితిని. అంతట నా బాలిక కూర్చుండగా, నాల్గవ యమ్మాయి లేచి “సార్ ! బుద్ధి యని దేనినంటారండి” యని యడిగెను. అప్పుడామెకు చెప్పటకు నాదగ్గఱ మిగిలిన దేమున్నది ? కోశము జూచి వ్రాసికొని వచ్చిన పదములయిపోయినవి. అందువలన సమాధానము చెప్పలేక “చెప్పితిని గదా ! చిత్తము మనస్సునని, యింకేమి చెప్పవలయును?” అని గట్టిగా గద్దించి నా పరువు ప్రతిష్ఠలను నిలబెట్టుకొంటిని. ఆ బాలిక యేమియు ననలేక భయపడుచు కూర్చుండెను. కాని యప్పటి స్థితి నాకే యసహ్యము, లజ్జాకరము నయ్యెను. పిల్లలకు తెలియజెప్పలేక పోగా గద్దించి కూర్చుండజేయుట లజ్జాకరము కాక టీచరుకు మఱియేమగును. “వాస్తవముగ నేను బుద్ధిమంతుడనై యుండిన ఇంతకంటె నాకేమియు తెలియదమ్మా” యని పిల్లలకు చెప్పవలసినవాడను. అట్లుచేయక తెలిసినవానివలె నటించుట పిల్లలను మోసగించుటయే కదా ? నేను టీచరుగా వ్యవహరింపదగినవాడనేనా? కాను. స్వగతమున నిది యంతయు నాలోచించి సిగ్గుపడుటను మించి నేను చేయగలిగిన దేమున్నది.

వాస్తవమున కన్ను, ముక్కు, చెవులు మున్నగు బాహ్యేంద్రియములు కూడ మనము వేనిని బయట దేహమున జూచుచున్నామో, పిల్లల కివియే

బాహ్యేంద్రియములనియు చెప్పుచున్నామో, యదియును సరికాదు. అవి బాహ్యేంద్రియములు కానే కావు. అవి ఆయా ఇంద్రియ గోళకములు మాత్రము. వానిలో నేత్రాదీంద్రియము లుండును. అవి యత్యంత సూక్ష్మములు. కంటికి కనబడునంత స్థూలములు కావు. అందువలన నవి యతీంద్రియము లనియు, నింద్రియ గోచరములు కానివనియు దర్శన గ్రంథములను సంస్కృతమున జదివిన పిమ్మటనే నాకు తెలిసినది. దర్శనాధ్యయనానంతరమే, మనోబుద్ధి చిత్తాహంకారములు పర్యాయపదములు కావనియు తెలిసికొన గలిగితిని.

నాడు పాఠమేదో యొక విధముగ ముగించి నాలో నేను నాశోచనీయ దశను గూర్చి కొంత తదవు మథనపడి, సంస్కృతము చదువక, తెలుగునందు కూడ నధిక యోగ్యతను సంపాదింపక టీచర్ పదవి నలంకరించుట పిల్లల కన్యాయము చేయుటయే యని నిశ్చయించుకొని యెటులనైన ప్రయత్నించి సంస్కృతము చదువ వలయునని సంకల్పించితిని. టీచరుగా పని చేయుచు సంస్కృతము చదువుటెట్లు ? చెప్పవారెవరు ? టీచరు పదవిని వదలుటకు మా యన్నగారిష్టపడరు. నెలనెలకు వచ్చు వేతనము రు. 20/- లు మా అమ్మగారి ద్వారా అన్నగారి కిచ్చుచుంటిని. అది యాయనకు లాభసాటి బేరము - వ్యవసాయమునకు నేను పనికిరాకున్నను నెలకు రు.20/-లు సంపాదించు చున్నాను కదా !

నేను ప్రప్రథమమున నరసింహయ్య సిద్ధాంతిగారి దగ్గఱ చదువుట వ్రాయుట లెక్కలు గుణించుట కొంతవరకు నేర్చుకొని యుంటినని పూర్వమే యుల్లేఖించి యుంటిని. సిద్ధాంతి గారి కుమారుడైన వేంకట పూర్ణయ్యకు నేను సహపాఠి ననియు వ్రాసియున్నాను. ఆ రోజులలో సిద్ధాంతిగారు తన కుమారుని అమరకోశములోని శ్లోకములు వల్లింపజేయుచుండెడివారు. “ ఆ శ్లోకములు నాచే గూడ వల్లింపజేయరాదా ! పంతులుగారు ” అని యొక నా దడిగితిని. సిద్ధాంతిగారు అందులకు బదులుగ “ అవి నీకెందుకురా !

శూద్రులు చదువరాదురా” అని నన్ను మందలించిరి. ఆ మాట విని శూద్రులు సంస్కృతము చదువరాదు కాబోలు అని యూరకుంటిని. కాని, వేంకట పూర్ణయ్య చదువుచుండగా ప్రక్కన గూర్చుండి వినుటచే “అమరా నిర్భరా దేవా....” అను నిట్టి శ్లోకములు నాకు అలవడినవి. కాని, పంతులుగారికి కోపము వచ్చునని భయపడి వాని నెవరికి వినిపించి యెఱుగను. సంస్కృతము చదివిన తదుపరి వాని ప్రయోజనము నాకు బోధపడినది.

సంస్కృత పఠనము :

సంస్కృతము చదువవలయునని సంకల్పించితిని. కాని మా గ్రామమున సంస్కృతము చదివిన వారెవ్వరును లేరు. మా యింటిచుట్టు బ్రాహ్మణులున్నారు. కాని వారిలో సంస్కృతము చదివిన వారెవ్వరు లేరు. పురోహితుడున్నాడు కాని, ఆయనకు వివాహము, తద్దినము మున్నగు శుభా శుభకార్యములు చేయింప ననువగు శ్లోకములు మంత్రములో వచ్చును కాని సంస్కృత భాష యేమియు రాదు. ఎవరికైన కొంచెము వచ్చినను చెప్పరుగదా! మాయిల్లు బ్రాహ్మణ వీధిలో నుండుటం జేసి వారి మధ్యలో బెరిగి వారి పిల్లలతో నాడుకొనుచుండువాడ. వారితో బాటు వారిని జూచి ప్రాతఃకాలముననే చన్నీళ్ళ స్నానాదుల కలవాటు పడి బ్రాహ్మణుల ననుకరించుచు పెద్దవాడనైన పిదప బిళ్ళగోచి పెట్టి పంచకట్టుచుండువాడ. అది చూచి బ్రాహ్మణులలో నొకరిద్దరు “ఏమిరా ! గోపయ్య బిళ్ళగోచి పెట్టుచున్నావు, ప్రొద్దుననే చన్నీళ్ళ స్నానము చేయుచున్నావు బ్రాహ్మణుడ వగుదువా ? అని మందలించు చుండెడివారు. ఆ మందలిపుల కర్థమేమో, ఎందుకు వారట్లనుచున్నారో అప్పుడు నేనాలోచింపవలెనని. స్నేహ వశమున నంటున్నారు కాబోలు నని యనుకొనువాడ. ఇవి యన్నియు శూద్రుడు చేయరానివి. అందువలన వారట్లు మందలించి యుందురని తరువాత బహుకాలమునకు తెలిసికొన గలిగితిని. వారి దృష్టిలో శూద్రులు సంస్కృతము చదువరాదనుటయే కాక బ్రాహ్మణులవలె వేషభూషలు ధరించుటయు తగదని బోధపడినది. స్త్రీ, శూద్ర

భేదముకూడ పాటింపక యొకనాడు ఎల్లరు వేదములు చదువు భారతదేశమున, వేదఘోష యింటింట ప్రాతఃకాలమున వినబడు భారతదేశమున బ్రహ్మయజ్ఞాది పంచ మహాయజ్ఞములు సహజముగా జరుగుచుండు భారతదేశమున నేడు స్త్రీ, శూద్రులు వేదమునే కాదు సంస్కృతము కూడ చదువదగనివారుగ నెంచబడుట ఎంతటి శోచనీయ విషయము ! ఎంతటి దురదృష్ట మనవచ్చును ! అమృతలూరు సంస్కృత పాఠశాల :

మా గ్రామమునకు నాల్గుమైళ్ళదూరమున అమృతలూరు అను నొక పెద్ద గ్రామము కలదు. ఆ గ్రామమున నొక సంస్కృత పాఠశాల యున్నది. ఆ గ్రామమున గల కమ్మవారు విద్యాప్రియులు సంస్కృత పాఠశాలను ప్రారంభించి కొలది సంవత్సరములనుండి నడుపుచున్నారు. ప్రథమమున సంస్కృతము శూద్రులకు చెప్పటకు బ్రాహ్మణ విద్వాంసులు దొరకుట దుర్లభమే యయ్యెనట పరప్రాంతమునుండి అతి కష్టముమీద బ్రాహ్మణ విద్వాంసులను రావించి యెట్లా పాఠశాల నడువసాగిరి. నేను చదువదలచిన ఆ రోజులలో దాక్షిణాత్య పండితుడు - కేరళవాసి, ఆ పాఠశాలలో చదువు చెప్పుచుండెడివాడు. ఆయన చాలా మంచివాడని ప్రసిద్ధియుండెడిది. దీనినిబట్టి ఆంధ్రబ్రాహ్మణులు మా ప్రాంతమువారెవ్వరు శూద్రులకు సంస్కృతము చెప్ప నంగీకరింపలేదని స్పష్టమగుచునేయున్నది కదా ! నేను చదువదలచిన నాటి కే శూద్రులలో - ముఖ్యముగా కమ్మవారిలో సంస్కృత సాహిత్యమునకు సంబంధించిన విద్వాన్ - (మద్రాసు యూనివర్సిటీ డిగ్రీ) పరీక్షలలో నుత్తీర్ణులైనవారు కొలదిమంది వ్రేళ్ళమీద లెక్కపెట్టగలిగి నంతమంది ఉన్నారు. అమృతలూరు పాఠశాలలోనే యా గ్రామవాసియైన శ్రీ మైనేని వెంకటప్పయ్య గారు చిన్న తరగతులవారికి సంస్కృతము చెప్పుచుండిరి. ఆయనదగ్గఱ నేను సంస్కృత భాష నభ్యసించ నెంచి యొకనాడు వారిని సమీపించి నా యభిలాషను వెల్లడించితిని. కూచిపూడి నుండి నిత్యము సాయం మీ యొద్దకు వచ్చి పాఠము చెప్పుకొని రాత్రి యా గ్రామమునందే కాలము గడపి ప్రాతః మరల మా గ్రామము చేరి నా టీచర్

వృత్తిని సాగింతునన వారందుల కంగీకరించిరి. ఆ విధముగ కొన్నినాళ్ళు ప్రతిదినం సాయం పాఠశాల విడిచి యప్పడే కొలదిగా భోజనము చేసి నాల్గు మైళ్ళు నడచివెళ్ళి అమృతలూరునందు పాఠము చెప్పించుకొని వచ్చుచుండెడి వాడను. ఆ వెంకటప్పయ్య చౌదరిగారు నా మొదటి పాఠమునుతాము చెప్పక తమకంటె ముందు విద్వాన్ పరీక్షలలో నుత్తీర్ణుడైమంచి సాహిత్య వేత్తయని పేరువడసియున్న శ్రీ వేంకటేశ్వర శాస్త్రి (అమృతలూరు శివార్చక బ్రాహ్మణ వంశోద్భవులు) గారిచే నా ప్రథమ పాఠమును చెప్పించిరి. శాస్త్రి గారియందు వెంకటప్పయ్య చౌదరి గారికి గల ఆదరభావమే అందులకు కారణము. వారిరువురు కలిసియే సంస్కృతభాష నభ్యసించినారు. ఒక బ్రాహ్మణ యువకుని దగ్గఱ నేను సంస్కృతము నభ్యసించ ప్రారంభించుటయు భాగ్యముగా నెంచకపోలేదు.

ఇక్కడ నొక విషయము చెప్పక విస్మరించితిని. క్రీస్తు శకము ఇరువదియవ శతాబ్దపు ద్వితీయదశాబ్దము మొదలు కొన్ని సంవత్సరములు ఒక యుద్యమము తీవ్రముగా నడచినది. జి.ఎస్.బి. సరస్వతీ స్వామి నామాంకితుడైన యొక బ్రాహ్మణ సంన్యాసి, “కమ్మవారు శూద్రులు కారు, వారు క్షత్రియులు! అందువలన వారికి యజ్ఞోపవీత, వేదాధ్యయనాద్యధికారము లున్నవి. వారిని శూద్రులుగా నెంచుట తగదు. ఇందులకు శాస్త్రప్రమాణములు, చరిత్రాధారములు నున్నవి” అని ప్రచారము చేయుచుండెడివాడు. అతని యండతో కమ్మవారు కొందరు తమ్ముతాము క్షత్రియులమని చెప్పకొనుచు యజ్ఞోపవీతధారణ చేసి పౌరోహిత్యము నేర్చుకొని తమ యిండ్ల జరుపవలసిన వివాహాది శుభాశుభ కార్యములు స్వసంఘ పురోహితులచేతనే జరిపించు కొనసాగిరి. దానిని బ్రాహ్మణులు వ్యతిరేకించుటయు, అటనట శాస్త్రార్థముల పేరిట కొట్లాటులును జరుగుచుండెడివి. బ్రాహ్మణేతరులలోనే గ్రామములో రెండు పార్టీలు ఏర్పడి కొందరు బ్రాహ్మణ పక్షపాతులు కొందరు తద్వ్యతిరేకులు గాను

వ్యవహరింపసాగిరి. ఈ యాందోళన ఆంధ్రప్రాంతమున కొన్ని యెడల నెక్కువగాను, కొన్నియెడల తక్కువగాను వ్యాప్తమయ్యెను. తత్ఫలితముగా కమ్మవారు, భూస్వాములు సంపన్నులునైనవారు ఆందోళనలో ముందంజవేసి సంస్కృతాభ్యాసాదుల నొనర్చి యనేక రంగములలో తమ పాటవమును ప్రదర్శించుటయు జరిగినది. అందువలన బ్రాహ్మణులు కమ్మవారిని తమకు మిక్కిలి శత్రువులుగా నెంచసాగిరి. నేను కమ్మవంశోద్భవుడనయ్యు చిన్ననాట నుండి బ్రాహ్మణ సాంగత్యము కలవాడనగుటచే నేను బ్రాహ్మణ పక్షపాతిగానే యుండువాడ.

కాని టీచరుగా జీవితము గడపుచు కఠిన పదముల కర్థము సంస్కృతము చదువకున్న తెలియదను భావముతో సంస్కృతము చదువ గడంగితిని. అప్పుడు బ్రాహ్మణులు శూద్రులకు సంస్కృతము చెప్పనొల్లరు. వారికి అధికారము లేదందురని తెలిసినపుడు నాకును కొంచెము కష్టమనిపించక పోలేదు. మనుజులలో శూద్రులను పేరుతో కొందరను చదువకుండ జేయుట అనుచితమనియే తోచసాగెను. నేను ప్రతి దినము మా గ్రామమునుండి నాలుగు మైళ్ళు వేగముగ నడచిపోయి యట పాఠము చదువుకొని రాత్రి గడపి మఱుదినము పాఠశాల వేళకు పాఠశాలకు వచ్చుట కష్టముగా తోచెను. కావున తాలూకా బోర్డు ప్రెసిడెంటు నర్థించి అతి కష్టముతో అమృతలూరు పాఠశాలకు నా టీచరు పదవిని మార్పించుకొనగలిగితిని. అట్లు ఒకటిన్నర సంవత్సరమటనే భోజన వసతులు ఏర్పరచుకొని, పంచకావ్యములను, ఒకటి రెండు నాటకములను, కొలదిగా వ్యాకరణమును జదువగలిగితిని. సంస్కృతపాఠశాల ఉదయము పదిగంటలనుండి సాయం నాలుగు గంటల వరకు జరుగు ఆ సమయము, నాకెంతయు ననుకూలముగ నుండెడిది. మా పాఠశాలకు ఉ॥ 10 గం॥ నుండి సాయం 2 గం॥ వరకు సెలవు ఉండెడిది. ఆ నాలుగు గంటల కాలము సంస్కృత పాఠశాలకు వెళ్ళి విభిన్న పాఠములు ఆయా శ్రేణుల బాలురతో గూర్చుండి విన నవకాశము లభించెడిది. రాత్రి పాఠముల

భ్యసించుట సులభమయ్యెడిది.

ఆశ్రమాన్వేషణము :

కాని ఈ కొలది సమయ పరిశ్రమతో నభ్యసించు విద్య నాకంతగా పుష్టిని కల్పింపదయ్యె. కావున విశేషముగా జదివి శాస్త్ర ప్రావీణ్యము సంపాదించవలయు నను కోరిక ప్రబల మయ్యెను. అది టీచరు పదవి నిర్వహించుచు దానికి న్యాయము చేకూర్చుచు సంస్కృతము నభ్యసించుట, శేషించి శాస్త్రాధ్యయన మొనర్చుట దుర్లభముగా దోచెను. పైగా హిందూభాషము చేయవలయు నను కోరికయు క్రమముగా బలపడ జొచ్చెను.

దీని కనుకూలమగు ఆశ్రమ మేదేని దొరుకునేమో యని యెంచి లవు రోజులలో దక్షిణ దేశపు యాత్రకూడ చేసివచ్చితిని. మదరాసులో నున్న డయారులో అనిబిసెంటు ఆశ్రమము జూచితిని. అది యేదో పరదేశీయ సంస్కృతితో గూడియున్నదైంచి యటనుండ నొల్లనైతి. మదరాసులోనే లాహూరులోనున్న రామకృష్ణమఠమును దర్శించి యటనున్న మఠాధికారులను చారింపగా 'ఈ మఠమున చేరదలచినవారు సంన్యాసులుగా నుండవలయును. వాకార్యము చేయవలసియుందురు. శాస్త్రాధ్యయనమునకు గాని, హిందూభాషాదుల నేర్చుకొనుటకు గాని ప్రస్తుత మీ మఠమున నెట్టి యవకాశము ద'ని నుడివిరి. అటనుండి నిరాశపడి తిరిగి వచ్చితిని.

కాళహస్తి సమీపమున వ్యాసాశ్రమ మను పేరుతో (ఏర్పేడునందు) నొక ఆశ్రమ మున్నదనియు, నట యోగాభ్యాసము నేర్చుకొన వచ్చుననియు విని యటకు వెళ్ళితిని అందు మళయాళ స్వామి యను పేరుతో నొక సంన్యాసి యున్నట్లు తెల్లగుడ్డలతో నుండెను. ఆ యాశ్రమమున మూడు దినము లుండి యంతయు జూచితిని. అప్పటి కది చదువురాని (1922 సం॥ ప్రాంతము) వారి ఆశ్రయము. స్వామి కేమైన చదువు వచ్చునేమో యని తెలిసికొన యత్నించితిని. యన కసలే చదువురాదు. తెలుగు వచ్చిరాని మాటలతో మాటలాడు

నెక్కుడు మంది స్త్రీలు, పురుషులు నిరక్షరాస్యులు. వారు పగలు సమీప గ్రామములకు వెళ్ళి కావడుల (అన్నపూర్ణ కావళ్లు అని వానికి పేరు) మీద అన్నమడిగి తెచ్చుకొని శిష్యులెల్లరు పంచుకొని తినువారు. ఎవరైన నాబోటివారు క్రొత్తవారు వెళ్ళిన, వారికిని నందు భాగముండెడిది. స్వామివారి భోజనమేమో రహస్యముగా నుండెడిది. శిష్యురాండ్రు వండిపెట్టుదు రనియు అది మృష్టాన్నమే (మంచి భోజనము) యనియు వినికిడి. శిష్యులలో యోగాభ్యాస మొనర్చువారు ఎక్కువ కాలము - సంవత్సరాలకొలది మౌనము పాటింపవలసియుండుట. నేను స్వయముగ స్వామితో మాటలాడి చూచితిని. అతనిలో విశేషము నాకంతగా కనిపింపక వెళ్ళినట్లే నిరాశతో తిరిగి వచ్చితిని. తరువాత నా యాశ్రమము కాలక్రమమున విద్యాసంస్థ కాలవాలమై సంపన్న ఆశ్రమముగా మారినట్లు వినుచున్నాను. నేనెన్నడు మరల వెళ్ళి ఇంతవరకు చూచి యెరుగను. స్వామి చివరకు కన్నుల చూపుపొయి, మధు మేహ వ్యాధితో పరమ పదించినట్లు వినియున్నాను. ఇప్పుడా యాశ్రమము నతని శిష్య పరంపర నడుపుచున్నట్లు వినికిడి.

ఈ విధముగ దక్షిణా పథమున బ్రహ్మచర్యమును పాలించుచు యోగాభ్యాసాదులొనర్చుటకు తగిన ఆశ్రమము కాని, బోధకులు గాని లభియింపక పోవుటచే నేమియు తోచక నా తోచిన విధమున టీచరు వృత్తితో జీవన యాపన (కాలము గడపుట) చేయదొడగితిని. విశేష శాస్త్రాధ్యయ నాభిలాషయు మనస్సున నట్లే నెలకొని యుండెను.

ఆంధ్ర గీర్వాణ విద్యాలయము, కొవ్వూరు :

అందువలన శాస్త్రాధ్యయ నాకాంక్షతో ఆంధ్రగీర్వాణ విద్యాలయమునకు ఆచార్యులైన (ప్రిన్సిపాల్) శ్రీ కురుగంటి సీతారామయ్య శాస్త్రి యం.ఏ., గారితో పత్ర వ్యవహార మొనర్చి యా విద్యాలయమున బ్రవేశించి చదువుటకు ప్రిన్సిపాల్ గారి స్వీకృతి పత్రమును సంపాదింపగల్గితిని. ఆ విద్యాలయమున శాస్త్రముల నభ్యసించ జేయు పండితులున్నారు. అమృతలూరు సంస్కృత

పాఠశాలలో 'ఎన్ట్రన్సు' వఱకే చదువుకొను అవకాశమున్నది. శాస్త్రాధ్యయనమున కవకాశము లేదు. కాబట్టి మాయన్నగారి యనుమతి పొందకయే టీచరు వృత్తి కొక ఆర్సు నెలలు కాలము సెలవు పెట్టి అమ్మతలూరు నుండియే నేను కొవ్వూరు - గోదావరి తీరమున పయనించితిని. ఇది మాయన్నగారి కిష్టముండదు. కాబట్టి వారి యనుమతి నడిగిన అంగీకరింపరు - వలదందురు. అప్పుడు వారి యాజ్ఞను తిరస్కరించి వెళ్ళవలసి వచ్చును. ఆజ్ఞోల్లంఘన నాకనర్థకము. చేతగాని పని. అందువలన చెప్పకయే వెళ్ళుట యుచితమని యెంచి సాహసించి వెళ్ళిపోతిని. సెలవు శాంక్షన్ అగువరకు కూడ ప్రతీక్షింపకయే వెళ్ళితిని. అదియు తగని పనియే. అయినను చేసితిని. విద్యాలయమున ప్రవేశము లభించినచో నింటినుండి ధనము నపేక్షింప నవసరముండదు. అక్కడ ఛాత్రవృత్తి (స్టైపెండు) లభించును. కావున నట్లు సాహసించితిని.

అవసరమైన సామాను తీసికొని ఆంధ్ర గీర్వాణ విద్యాలయములో ప్రవేశించుటకు కొవ్వూరు చేరుకొంటిని. విద్యాలయమునకు వెళ్ళి ప్రిన్స్పాల్ గారిని కలిసికొని, వారు నన్ను విద్యాలయ ప్రవేశార్థము రమ్మని నాకు వ్రాసిన పత్రము నందజేసితిని. అంతట వారు - కురుగంటి సీతా రామయ్య గారు నా వంక యెగాదిగ జూచి 'మీరీవిద్యాలయములో నేమి చదువదలచితిరి ? ఏ పరీక్షకు చదువుదురు ? అని ప్రశ్నించిరి. అందులకు నేను "అయ్యా ! నేనే పరీక్షకు చదువను. నా చదువు వృత్తి కొఱకు గాదు. నేను ఉపాధ్యాయుడనుగా పనిచేయుచున్నాను. ఆ వృత్తికి సెలవు పెట్టి వచ్చితిని. నాకు శాస్త్రముల నభ్యసించ వలయునను నభిలాష తీవ్రముగా నున్నది. అమ్మతలూరు సంస్కృత పాఠశాలలో సాహిత్యము కొంతవరకు నభ్యసించితిని. ఇక శాస్త్రము చదువ వలయునని యున్నది. అదియు జ్ఞాన సముపార్జనార్థమే. అందునను ముందు తర్కశాస్త్రము చదువదలచితిని. ఇక్కడ శాస్త్రాధ్యయనమున కవకాశమున్నదని, పండితులున్నారని విని వచ్చినాను. దయచేసి నన్ను విద్యాలయములో జేర్చుకొని తర్కశాస్త్రము చదువుటకు వీలు కల్పింతురు

గాక!” యని వినయముతో విన్నవించుకొంటిని. ఆ నామాటలు విని ప్రిన్సిపాల్ గారు “అయితే టీచరువైయుండి సెలవు బెట్టి వచ్చితివా ? చాలా సాహసముచేసితివి. నీ యభిలాషయు ప్రశంసింప దగినదే. అయిన నీ కులమేమి ? యని యడిగిరి. “నేను కమ్మవాడను” అని బదులు చెప్పితిని. నా మాటలు విని. “మంచిది. నీవు విద్యాలయములో నుండుము. మరల మాటలాడుదము.” అని యెటకో వెళ్ళిరి.

అంతట నేను నా స్థామానును నొకచో విద్యాలయమున నుంచి, విద్యాలయమును పరికింప దొడగితిని. విద్యాలయము గోదావరీ నదీ తీర సమీపమున స్థాపింపబడియున్నది. సమీపమున నొకవైపు గోదావరి ప్రవహించుచు కన్నుల పండువుగా కనిపించుచున్నది. అట నదీ గర్భము సుమారు రెండు మైళ్ళు ఉన్నది. ఆ నదికి తూర్పు ఒడ్డున రాజమహేంద్రవర పట్టణము విస్తరించియున్నది. తీరము నంటియే పట్టణమున్నందున నగర వాసులు నిత్యము స్నానములు చేయుట కనువుగా రేవులు సోపానములతో నలంకరింపబడి కనబడుచుండును. పశ్చిమమున తీరమునంటియే కొవ్వూరు - రాజమండ్రి కంటే చిన్న నగరము నిర్మింపబడి యున్నది. రాజమహేంద్రవరమునే రాజమండ్రి యందురు. అది తూర్పు గోదావరి జిల్లాకు ముఖ్యపట్టణము. కావున అది చాల పెద్దనగరము. కొవ్వూరు దానికి ఎదురుగ నదికి ఇవతలి ఒడ్డున నున్నది. బహుశ : అది తాలూకా నగరమై యుండును. విద్యాలయము నదీతీరమున నుండుట శోభాదాయకమే కదా! ఆ ప్రాంత భూములలో నారికేళ వృక్షములు మెండుగా పెరుగును ఇతరములైన ఆమ్రము (మామిడిచెట్టు) వృక్షములకు కొంత లేదు. ఇట్లు తరు (చెట్టు) గుల్మదులతో (పొద), నాచాదితమై (కప్పబడి) యున్నది. తీరమున నున్న విద్యాలయము జనాకర్షక మగుటలో నాశ్చర్యమేమున్నది.

నేను కొంత తడవటు నిటు తిరిగి విద్యాలయము దాని పరిసరముల నవలోకించి వచ్చి విద్యాలయపు హాలులో విశ్రమించితిని. దినమంతయు

నెట్లో గడచినది. ప్రిన్సిపాల్ గారు ఆ దినమున నన్ను పిలువలేదు మాటలాడను లేదు. మరునాటి యుదయమున విచారింపగా ప్రిన్సిపాల్ గారు నగరము విడిచి యేదియో పనిమీద నెక్కడికో వెళ్ళిరని తెలిసినది. ఏమి చేయుదును? దిక్కుతోచక వారి రాక కెదురు చూచుట కన్న మరి చేయగలిగిన దేమున్నది ? రెండు మూడు దినములట్లే గడచినవి. భోజన విక్రయశాలలో నొకచోట భోజన మొనర్చి ప్రిన్సిపాల్ గారి రాకకు ప్రతీక్షింప దొడగితిని. ఈలోపల విద్యార్థుల ద్వారా తర్కశాస్త్రము జదువు వారెందరు విద్యార్థులున్నారో తెలిసికొన యత్నించితిని. ఒకే విద్యార్థియున్నాడనియు, నతడు వైష్ణవుడనియు తెలిసినది. ఆ విద్యార్థిచెంత చేరి యతని పరిచయము సంపాదించుకొని పండితులను గూర్చి కొంత ముచ్చటించితిని. ఆ విద్యార్థియు నా రాకను, నా యభిలాషను, నాకులాదులను గూర్చి ప్రశ్నించిన మీదట, “బాబూ! నీవీ తర్కశాస్త్ర మెందులకు చదువదలచితివి ? దీనివలన ప్రయోజనమేమి ? నేను రెండు సంవత్సరములనుండి చదువుచున్నాను. నాకీ శాస్త్రమును జెప్పు పండితులు సమర్థులే కాని వృద్ధులు. అందునను వైదికులు. వారు వైదికుల పిల్లలకే పాఠములు చెప్పుట కిష్టపడు స్వభావము కలవారు. నేను బ్రాహ్మణుడనైనను వైష్ణవుడను గాబట్టి నాకే ప్రీతితో జెప్పురు. మీరు కమ్మవారు, శూద్రులు. అట్టి యెడ మీకెట్లు శాస్త్రము చెప్పుదురు. ఇది యసంభవము. అందువలననే ప్రిన్సిపాల్ గారు మీకు కనబడకుండ మొగము తప్పించి యెటకో వెళ్ళియుందురు. ఇక్కడ మీరెన్నాళ్ళుండగలుగుదురు ? రెండు మూడు రోజులు ప్రతీక్షించి యతడే వెళ్ళిపోవునని యెంచి వారట్లు చేసియుందురు” అనెను. ఆ విద్యార్థి మాటలు విని నేనాకింత చకితుడ నగుటయేకాక చింతాక్రాంతుడ నైతిని. పరిస్థితులను బాగుగా విచారింపక, సెలవు ‘శాంక్షన్’ కాకమందు త్వరపడి యేల సాహసించి వచ్చితిని. అని విచారింప దొడగితిని. ఈ పరిస్థితులలో నిట నా చదువెట్లు సాగును ? సాగదని యెంచి వెనుకకు బోవుటెట్లు ? ఆఱు నెలలు సెలవు పెట్టియుంటినే ఇప్పుడు చేయవలసిన దేమి ? అని పరిపరి విధములుగ

నాలోచనలకు కొంత తడవు లోనైతిని. ఇంత పెద్ద విద్యాలయమునకు ప్రిన్సిపాలుగా వ్యవహరించు విద్యావంతుని వ్యవహార మిట్టిదియా ? ధైర్యముగా నున్న సంగతి చెప్పజాలక పిరికివానివలె మొగము తప్పించుటయా ? అని యేమేమో అంతరంగమున ననుకొని యేమైనను సరియే, దీనియంతు తేల్చుకొనక వెనుకకు వెళ్ళరాదు, ప్రిన్సిపాల్ గారు నాకు భయపడి యెన్నినాళ్ళు బయట గడపగలడో చూచెదను గాక ! అని యిట్లాలోచించి నాల్గవదినమున విద్యాలయము నడుపు 'కమిటీ సెక్రటరీ' తల్లాప్రగడ సూర్యనారాయణ గారనియు, ఆయన యొక వకీలనియు, రాజమండ్రిలో నుండురనియు, తెలిసికొని వారుండు చోటునుకనుగొని వారితో మాటలాడవలయునని వారి యింటికి వెళ్ళి వారిని దర్శించి నా విషయమంతయు వారికి వివరించితిని. అంతట ఆయన తానీ విషయమును విచారింపగలనని చెప్పి ఆ మరునాడు విద్యాలయమునకు వచ్చిరి. ప్రిన్సిపాల్ గారు కూడ అరుదెంచిరి. నేను ప్రిన్సిపాల్ గారి గదికి వెళ్ళి వారికి నమస్కరించి "స్వామీ ! మరల మాటలాడుదునని చెప్పి, నన్ను విద్యాలయములో చేర్చుకొనకయే ఇన్నినాళ్ళు ఎటుకు వెళ్ళినారు ? ఈ యపరిచిత స్థలమున నేనేమి కావలయు ననుకున్నారు ?" అని యావేశముతో ప్రశ్నించితిని. ఇంతలో నా గదిలోనికి సెక్రటరీ - వకీలుగారు కూడ వచ్చిరి. ప్రిన్సిపాల్ గారు వారికి స్వాగతము పలికివారిని కూర్చుండజేసిరి. వకీలుగారు కుర్చీలో కూర్చుండి ప్రిన్సిపాల్ గారితో "ఏమండి! ఈవిద్యార్థి విషయమేమిటి ? ఈయన నిన్న నా దగ్గరకువచ్చి తన సంగతి యంతయు చెప్పి, ఇతనికి ఏ సంగతియు చెప్పకయే మీరు యెటకో వెళ్లి యింతవరకు రాలేదు" అని చెప్పగా నేనిప్పు డీతని విషయ మాలోచింపదలచి వచ్చితిని. ఏమిటి ? ఇలా ఎందుకు జరిగినది ? అని ప్రశ్నించిరి. అంతట ప్రిన్సిపాల్ గారు కొంచెము తటపటాయించుచు "అయ్యా ! మీరు కమ్మవారు. తర్కశాస్త్రము జదువవచ్చినారు. టీచరుగా పనిచేయుచుసెలవుపెట్టి నా యనుమతిని బొంది విద్యాలయమున జేరుటకు వచ్చినారు. వీరీదో పరీక్షకు

చదువుదురని యెంచి నేనురమ్మని వ్రాసియుంటిని. కాని వీరు తర్కము చదువుదురట. మన తర్క పండితుల నడుగగా వారు శూద్రులకు మేము (తర్క) శాస్త్రము చెప్పమని ఖండితముగా చెప్పిరి. వారు వృద్ధులు. కావున వారిని నేనేమనగలను ? కొంచెము విచారించి సమస్యను పరిష్కరింప వచ్చునని భావించితిని. ఇంతలో అర్జంటు పనిమీద బయటకు వెళ్ళి నేడే తిరిగి వచ్చితిని. ఇప్పుడే వీరు వచ్చి తన సంగతి యేమిటని యడుగుచుండగా మీరు వచ్చితిరి. మీరే చెప్పండి. వీరికి నేనేమి చెప్పవలయునో నాకేమియు తోచకున్నది” యనిరి. సెక్రటరీ గారు నన్ను గదినుండి బయటకు వెళ్ళమనగా నేను బయటకు వెళ్ళితిని. వారు కొంత తడవు మంతనములాడి మరల నన్ను పిలిచి “ఏమయ్యా ! తర్కశాస్త్రము జదివి ఏమి ప్రయోజనము ? ఏదైనా పరీక్షకు జదువరాదా” ? అనిరి. “పరీక్షలు నాకక్కర లేదు. పరీక్ష కొరకు అనవసర పుస్తకములు జదువవలసి వచ్చును. నాకు వానితో పనిలేదు. శాస్త్రమున విశేష పరిశ్రమ చేయదలచితిని”. అని నేను సమాధానము చెప్పితిని.

అధికారులు, “తర్క పండితులు నీవు శూద్రుడవుకావున చదువు చెప్పననుచున్నారు. ఆశాస్త్రము చెప్ప పండితుడు మరియొకడు లేడు, ఏమి చేయుమందువు” ? అనిరి.

అటులయిన, “ఈవిద్యాలయమున శూద్రులకుశాస్త్ర పాఠములు చెప్పబడవు కాబట్టి నిన్ను చేర్చుకొన వీలులేదు.” అని మీ విద్యాలయ లెటర్ హెడ్ మీద వ్రాసియుండు. నేను వెళ్ళిపోవుదు నని చెప్పితిని.

అందులకు వారంగీకరింపక, “ మా విద్యాలయమున శూద్రులకు శాస్త్రము చెప్పకూడదను నియమము లేదు. చెప్పటకు మేమంగీకరింతుము. కాని వృద్ధ పండితు లందుల కంగీకరించుట లేదు. మమ్మేమి చేయుమందువయ్యా !” అని తమ యశక్తతను వెల్లడించిరి.

కాని నే నడిగినట్లు వ్రాసి యియ్య సిద్ధపడరు. కారణము స్పష్టము. నేను వారి వ్రాతమూలక సమాధానమును ప్రభుత్వమునకు పంపిన ప్రభుత్వము

విద్యాలయమునకు గ్రాంటు నియ్యదు అంతేకాదు, పెద్ద పెద్ద ధనికులైన కమ్మవారి నుండి మీ పిల్లలకు కూడ - బ్రాహ్మణ అబ్రాహ్మణ భేదము లేకుండ నెల్లరకు నీ విద్యాలయమున సంస్కృతము చెప్పుదుమని, వేలకొలది రూప్యములు చందా రూపమున వసూలు చేసియుండిరి. ఇప్పుడీ గుట్టు - శూద్రులకు సంస్కృత శాస్త్రముల చెప్పరనునది బయటబడిన , చందాలిచ్చిన కమ్మవారు కమిటీలో మెంబర్లుగా కూడ నున్నారు. కావున వారితో మాటలు పడవలసి వచ్చును. అందువలన నాకు వ్రాతపూర్వక సమాధాన మిచ్చుట కంగీకరింపరు. పోనీ ఆ పండితుని ఉద్యోగమునుండి తొలగించి మరియొక పండితుని నియుక్తుని చేయవచ్చును గదా ! అది వారి కయిష్టము. ఒక శూద్ర విద్యార్థి కొఱకొక బ్రాహ్మణ పండితుని తొలగించుట అంత సులభమైన పనికాదు.

ఇట్లు మేము తికమకలు పడుచుండగా ఆ విద్యాలయమున బనిచేయు కేరళ పండితు డొకడు - మీ మాంసా శాస్త్రమును జెప్పువాడు తర్కశాస్త్రము వేదము కాదుకదా ? వేదముశూద్రులకు జెప్పుట శాస్త్ర నిషిద్ధముకావచ్చును. కాని ఈతర్క ప్రకరణ గ్రంథములు చెప్పుట కింత రాద్ధాంత మేల ? ఈయన కిప్పుడు చెప్పవలసినది తర్క సంగ్రహమే కదా ? అదియొక పెద్ద 'ఉద్ గ్రంథ మేమీ కాదు. ప్రాథమిక పుస్తకము. అందు వేద ప్రసక్తియే లేదు. సాహిత్య శిరోమణిలో మేము శూద్ర విద్యార్థులకు మీమాంస పరభాష చెప్పుట లేదా ? ఒకవేళ ఆ శాస్త్రిగారు చెప్పుకున్న నితనికి నేను చెప్పుదును. కాని సంస్కృతములో పాఠము చెప్పగలను. తెలుగు బాగా రాదుకదా ? " అనిరి.

దానితో వారికి పోయిన ప్రాణములు తిరిగివచ్చి నట్టినవి. ప్రిన్సిపాల్ నావంకకు తిరిగి "ఏమయ్యా గోపయ్యా ! వీరి దగ్గర సంస్కృతములో చదువుకొనగలవా ? అని యడిగిరి. నాకు కావలసినది శాస్త్ర పాఠము, ప్రవేశమును. అది సిద్ధించునపుడు నేనేల కాదందును. సంస్కృతములో పాఠము చదివిన మరీ మంచిది". అని యెంచి నేను సంతోషముతో నందుల కంగీకరించితిని. ప్రిన్సిపాలు గారు నన్ను విద్యాలయమున జేర్చుకొనిరి.

మరునాటి నుండి నేను తర్కసంగ్రహము చదువ నారంభించితిని. నాకు తర్కము జెప్ప నంగీకరించిన కేరళ పండితులు చాల మంచి యుదార స్వభావము కలవారు. అరువది సంవత్సరముల నాటి విషయము. వారి నామధేయము స్వామినాథన్ అని గుర్తు. సరళ పదములతో సంస్కృతభాషలో చక్కగా మాటలాడువారు. పాఠము చెప్పు పద్ధతియు మిక్కిలి మంచిది. విఘ్న పరంపర :

శాస్త్రము చదువ నారంభించితిని. పండితుల సరళ సంస్కృతము నర్థము చేసికొనుట నా కేమియు కష్టము కాలేదు. పైగా నేను కూడ సంస్కృతములో సంభాషింప నభ్యాసము చేసికొన జొచ్చితిని. కాని వారి వద్ద ఆ విద్యాలయమున నెక్కువ రోజులు చదువు సాగదయ్యె. నాకు గోదావరి జలము సరిగా పడలేదు. ఆ జలము మన్యపు భూములనుండి ప్రవహించి వచ్చును. అందువలన నా జలము ఆరోగ్యదాయకము గాదట. ఆ ప్రాంతపు జనులు నువ్వుల నూనె వంటకములో వాడుదురు. భోజన సమయమున చేతిమీద కూడ వేసికొందురు. అది నాకలవడలేదు. నేను రైతుబిడ్డడను, కావున ఘృతమున కలవడియున్నవాడ. కారణ మేదైన కావచ్చును. ఒక నెల దినములు గడచినవో లేదో నాకు విరేచనము లెక్కువ కాజొచ్చెను. అది అతిసారమన బడునేమో, పాదములలో వాపు, అజీర్ణము మున్నగు వ్యాధి లక్షణములు ప్రకటము కాజొచ్చెను. మునిసిపల్ హాస్పిటల్ డాక్టరు సలహాతో ఔషధసేవ కూడ నారంభించితిని. మందులంతగా పనిచేయుచున్నట్లు కనిపింపలేదు. శాస్త్ర పఠనము విడిచి యింటికి వెళ్ళనిచ్చగింప నైతి. అట్లే రెండు నెలలు గడపి వేసవి సెలవులు రాగా విద్యాలయము విడిచి యింటిదారి బట్టితిని. తెనాలి నీళ్ళు త్రాగుటయే తడవుగ భేదులు తగ్గిపోయెను. ఇంటికి చేరగా మాయమ్మ గారు నా యవతారము జూచి గాభరాపడుచు “ఇది యేమిటిరా బాబూ ! నీకేమైనది ? ఎందుకిట్లయినావు. ఈ కాళ్ళవాపేమిటి ? ఎక్కడనుండి వచ్చుచున్నావు ? అమృతలూరి నుండి కాదా ? జబ్బుచేసినట్లు

తెలుపవైతి వేల ? సెలవు పెట్టి రాగూడదా ? ” అని యాతురతతో ప్రశ్నల వర్షము కురిపింప సాగెను. “అమ్మా! యేమీలేదులే, కొలది దినముల నుండి విరేచనము లగుచున్నవి, అంతకుమించి మఱియేమియు లేదులే, అంతగా యాందోళన పడవలసిన యవసరము లేదు, ఇంటికి వచ్చితిని కదా ! త్వరలోనే ఆరోగ్యము కలుగుతుందిలే” అని సమాధానము చెప్పితిని. అన్నగారికి నా రాక తెలిసినను, నన్ను పలుకరింపరైరి. ఆయనకు నేను చెప్పకుండ చేసినపనికి నన్ను మందలించు అభ్యాసము ఆయనకు లేదు. మనస్సులో నేమనుకొనునో యెవరికి తెలియదు. మేము సోదరులము పరస్పర మెక్కువగా మాటలాడు ఆచారము మా యింటలేదు. పెద్దవారు మువ్వరు కలిసి మాటలాడుకొని వ్యవసాయాది కార్యములు నిర్వర్తించుకొనుట పరిపాటి. నా విషయము వారికి సంబంధించినది కాదు. నేను మాత్రమేదైన వారినడిగి ‘అట్లు చేయవలదనిన’ నేనా పని చేయను. వారినడుగక నేనేదేని చేసినదానిని గూర్చి వారు పట్టించుకొనరు. మంచికి ‘శహబాస్’ అని యభినందింపరు. నాలోకము నాది. అమ్మ మాత్రమే నా మంచి చెడుగులను గూర్చి విచారించును. నాకంటె చిన్నవాడు చదువుకొనుచు అవసరమైనపుడు పెద్దవారికి తోడ్పడుచుండెను. ఇది మా యింటి వ్యవస్థ.

తమ్ముని వియోగము :

ఇంటికి చేరినకొలది దినములకే నా ఆరోగ్యము కుదుటబడినది. వేసవి సెలవులు పూర్తయగుటచే తడవుగ మరల కొవ్వూరు విద్యాలయమునకు వెళ్ళవలయునని యాలోచనలో నుంటిని. కాని యొకనాడు (తేది గుర్తులేదు) మా యమ్మ మాయక్కను పరామర్శింప బోడపాడు వెళ్ళియుండెను. ఆమె యటనుండి తిరిగి రాకముందే మా తమ్ముడు అందఱకంటె చిన్నవాడు శ్రీకృష్ణయ్య యొకనాటిరాత్రి రక్తవిరేచనములకు గుఱియై తెల్లవారు వఱకు ననేక పర్యాయములు రక్తముపోయిన కారణమున మంచము నుండి లేవలేని స్థితికి వచ్చెను. కాని యింటనున్న వదినెలకు గాని అన్నలకు గాని యెవరికి

తన రుగ్గా (రోగము) వస్తను తెల్లవారు వరకునేమియు చెప్పకయే బాధ ననుభవించెను. తెల్లవారిన తదుపరి తమ్ముడు నీరసించి లేవలేని స్థితిలో నుండుట తెలిసికొని అన్నలు వాని నడిగి పశ్చాత్తాపపడుచు నతని బ్రతికించుటకు డాక్టర్లను - వైద్యులను రావించి వారికి చేతనైన చికిత్సలన్నియు చేయించిరి. ఫలితము శూన్యము. ఉదయము 10 గంటలకే వాడు మమ్ములను విడిచి పరలోక గతుడయ్యెను. మా యమ్మగారి కీవార్త తెలిసి యామె యింటికి రాకముందే తమ్ముడు దివంగతుడయ్యెను. అమ్మ వచ్చి శవమును మాత్రమే చూడగలిగినది. ఆమె దుఃఖము నేమని వర్ణింతును. అపార దుఃఖసాగరమున మునిగిపోయినది. “నేనింటనున్న నా బిడ్డడు నన్ను వదలి పోయేవాడు కాదు. వానిగోడు ఇంటిలో నిందలు ఉండియు విచారించినవారులేరు, అందువలననే మా నాయన నన్ను విడిచి పోయినాడు. ఎవరినేమని ఏమి లాభము. నా దురదృష్టమే నా బిడ్డను నాకు దూరమొనర్చినది.” అని యేమేమో పలవరించుచు గోడుగోడున విలపించుట మాకు, నిరుగుపారుగువారికి దుర్భరమయ్యెను. ఆమె నెవరోదార్పగలరు. కన్న కడుపువేదన వర్ణింపరానిది కదా ! మాలోమేము సోదరులము అనవసరముగా నొకరితోనొకరు మాటలాడు స్వభావము లేదు. ఎవరి కష్టాలు వారు భరించుటయేగాని తన బాధ సోదరులకు చెప్పి వారిని నొప్పించు పరిపాటిలేదు. ఇది పరస్పర మొకరినొకరు ప్రేమింపక పోవుటకాదు. ఏ కొంచము బాధ కల్గినను తల్లికి చెప్పకొనుటయే కాని యొకరికొకరము చెప్పకొని యెఱుగము. పరస్పర మొకరి యెడ నింకొకరికి భయభక్తులెంతగానో యుండెడివి. ఎన్నడు నొకరినొకరు ఎదిరించి అభిముఖముగా నిలబడి గట్టిగా మాటలాడుకొని యెరుగము. పెద్దవారి యాదేశము మారుమాట చెప్పక పాటించుటయే మా ధర్మము. పాటించలేకున్న అమ్మతో తన యశక్తతను వెల్లడించుకొను వారమేగాని, అన్నలకు సాక్షాత్తుగ సమాధాన మిచ్చుట మాకు పాటి (న్యాయము) కాదు. మా చిన్నవాడు ఇరువదియేండ్లు యౌవన ప్రాయమున తల్లికి అన్నలకు నెవరికి నేమియు

చెప్పకయే అతిస్వల్ప సమయములో - కొన్ని గడియలలో అశక్తులై యన్నలు, వదినెలు చూచుచుండగా శాశ్వతముగ కన్నుమూయుట యెంత దారుణదుఃఖదాయకమో మాటలతో నేమి వర్ణింపగలను. నేనును ఆ రాత్రి మా యింటలేను. స్నేహితునియింట గ్రామములోనే యుండి ఉదయ మీ దారుణవార్త విని యింటికి వచ్చి కన్నుమూసియున్న తమ్ముని కళేబరమును మాత్రమే చూడగల్గితిని.

పంచపాండవుల వంటి వారమని వ్యవహరింపబడు మాలో నైదవ వాడు మమ్ము శాశ్వతముగ విడిచిపోయినాడు. అతని దేహమునకు అంత్యక్రియలు జరుపబడినవి. బంధువులు వచ్చి సానుభూతి తెలిపి వెళ్ళిపోయిరి. అంతకంటె వారేకాదు ఎవరేమి చేయగలరు. విధి విలాసమే యట్టిది. ” జాతస్యహి ధ్రువో మృత్యుః ” అమ్మగారి సంతాపమున కంతము లేదు. ఆమె అన్నపానము మాని శోకించుచుండెను. మా తండ్రిగారు పోయినప్పటినుండి ధైర్యము వహించి మమ్ముపెంచి పెద్దలను జేసినది. సుమారు రెండు దశాబ్దముల దీర్ఘకాలములో ఆమె యశనిపాతము (పిడుగుపాటు) వంటి దుస్సహదుఃఖమునకు గుఱియై యెరుగదు. ఆమె కొలది దినములలో శమించునట్లు కనిపింపదయ్యె. నేను కూడ తమ్మునికి జబ్బు చేసిన రాత్రిగాని, మరునాడు ఉదయమున వాడు చనిపోయిన తదుపరి కూడ, నేనెంతకు నింటికి రాకుండుట జూచి, అన్నగారు నేనుండు స్నేహితుని యింటికి వార్తనంపువరకు, తమ్ముడు శ్రీకృష్ణయ్య ఆకస్మికముగ మృత్యువాత బడినట్లు తెలియని వాడనగుటచే స్వస్థచిత్తుడ నగుటకు బహుదినములు పట్టెను.

మేకా రామకృష్ణయ్య నాకు బాల్యస్నేహితుడు. అతడును చిన్న నాడే తండ్రిప్రేమకు వంచితుడైనవాడు. తల్లి యతిగారాబముతో పెంచినది. ఆ తల్లికి - చిలకమ్మకు అతడొక్కడే కొడుకు. నాకంటె నాలుగైదేండ్లు చిన్నవాడు. నేను వానితో కలిసియుండు నాటినుండి నన్నామె పెద్దకుమారునిగ చూచు చుండెడిది. మేమిరువురము అన్నదమ్ములవలెనే కలిసియుండువారము. నా తమ్ముడు చనిపోయినరోజు అతని - రామకృష్ణయ్య పెండ్లి గ్రామాంతరమున

- కొల్లూరులో జరుగవలసి యుండెను అందువలననే నా క్రిందటిదినము మఱునాడు కూడ వానియింట నుండి యతనిని పెండ్లికొడుకునుజేసి వరయాత్రకు తగిన యేర్పాట్లు చేయుచు నటనేయుంటిని. వరయాత్రలో నతని వెంట పెండ్లికి పోవలసిన నేను తమ్ముని శవయాత్రలో పాల్గొనవలసి వచ్చునని యెవ్వరెరుగుదురు ! నేనెంతటి దౌర్భాగ్యుడనో యూహించుటకు శక్యముకాదు. విధికిది విలాసమందుమా ! ఒకనిని పెండ్లికి పంపుట, మఱియొకనిని సృశానమునకు బంపుట ! ఏమనగలము ? అందువలననే కాబోలు, వాన రాకడ ప్రాణము పోకడ యెవరికి తెలియదని సామెత ప్రసిద్ధమైనది.

అమ్మగా రిట్టి దారుణ దుఃఖములో నుండ, వికల చిత్తుడనైన నేను మరల నా చదువును ప్రారంభింప కొవ్వూరు వెళ్ళుట సాధ్యము కాదయ్యె. ఈ స్థితిలో చెప్పకుండ నామెకు దూరమైన నామె మిక్కిలి దుఃఖాక్రాంత యగును. మొదట ఆమెకు తెలియకుండ వెళ్ళి వ్యాధితో నేనింటికి వచ్చి యామె కెంతో దుఃఖము కలిగించితిని. మరల నామెకు దూరముగ నుండుట యనుచితమే కాదు. అక్షమ్య (క్షమింపరాని) అపరాధమగును. అందువలన చదువు మాని యింటి దగ్గరనే యుండసాగితిని.

మరల బడిపంతులగుట :

నేను పనిమాని గ్రామమున వ్యర్థముగా నుండుట జూచి గ్రామమున పెద్దలు - నాయందు స్నేహదరములు కలవారు, మరల మా గ్రామపుపాఠశాలలో చేరి టీచరుగా పని ప్రారంభింపుడని కోరిరి. కాని నాకట్లు చేయుట సమ్మతము కాదు. కొంతకాలము గడచిన తదుపరి - అమ్మగారికి దుఃఖశమనము గలిగిన మీదట మరల చదువుకొన వెళ్ళవలయునను తలంపు నా మనస్సున నట్లే యుండెను. కావున నేను వారి మాటల నంగీకరింపనైతి. అయినను వారు “భాయీ ! గోపయ్య ! చూడు ! నీవు అమ్మతలూరు వెళ్ళినప్పటినుండి మన యూరి బాలికా పాఠశాల చెడిపోయినది. మీ చదువుగారున్నప్పటికంటె నీవు

పని చేసినంత కాలము పాఠశాల యెంతో యభివృద్ధి చెందినది. గ్రామములోని బాలికలందరు ఉత్సాహముతో పాఠశాలకు వెళ్ళు చుండెడివారు. ఎట్టి మారాము చేయువారు కారు. ఇప్పుడు పిల్లల సంఖ్యయు తగ్గిపోయినది. మన తాలూకాలో పనిచేయు టీచర్లలో నీపేరు, వడ్లమూడి వేంకటరత్నముగారి పేరు (వీరు అమృతలూరు బాలికా పాఠశాల ప్రధానాధ్యాపకులు, మంచి తెలుగు పండితులు. చక్కని బోధకులు, అమృతలూరు సంస్కృత పాఠశాలలో నాతోబాటు సంస్కృతము నభ్యసించు పరమమిత్రులు. నాకంటె పెద్దవారు) చాల ప్రసిద్ధికెక్కిన సంగతి నీకు తెలియదా ? అప్పటి తాలూకా బోర్డు ప్రెసిడెంటు కొనరాజు రామయ్య చౌదరి గారికి మీ యిరువురి మీద నెంత యాదర భావమున్నదోనీకు తెలియదా అట్టి నీవు టీచరు పదవి విడిచి యిట్లు వ్యర్థముగ కాలము గడపుచున్నావు” అని నన్ను బలవంత పెట్టిరి. కాని, “నా యిష్ట ప్రకారము, మీ యిష్ట ప్రకారము మన స్కూలులో చేరుటకు వీలులేదండి! కారణ మేమన నేను సెలవు పెట్టి అమృతలూరు నుండి వెళ్ళిపోయితిని. ఆ సెలవు ఇంతవరకు ప్రెసిడెంటు గారు శాంక్షన్ చేయలేదు. అది శాంక్షన్ చేసి నన్ను మన పాఠశాలకు మార్చినట్లు ఆర్డర్లు పంపాలి అంత వరకు నేను టీచరుగా మన పాఠశాలలో జేరవీలులేదు.” అని వారికి బదులు చెప్పితిని. అటులైన నన్ను వారు విడిచి పెట్టుదురని యెంచితిని. కాని వారు నన్నేల విడుతురు. వారు ముగ్గురో నలుగురో కలిసి వెళ్ళి ప్రెసిడెంటు గారిని కలిసికొని నా సెలవు శాంక్షన్ చేసి కూచిపూడి పాఠశాలకు నన్ను బదిలీ చేయుచు ఆర్డర్లు ఇమ్మని వారిని బలవంత పెట్టి ఆర్డర్లు తెచ్చి నాచేతికిచ్చి పాఠశాలలో చేరుమని నిర్బంధించిరి. గత్యంతరము లేక మరల టీచరుగా పనిచేయ నారంభించితిని. టీచరుగా పనిచేయుట నాకు సర్దాగానే యుండెడిది.

విద్యార్థుల మనస్తత్వము, ఉపాధ్యాయుల కర్తవ్యము :

“నాకు పాఠశాలే ఇల్లు. స్నానపాన భోజనాదుల నిమిత్తమే యింటికి వెళ్ళుచుండువాడ. సెలవుదినములలో సైతము పాఠశాలలోనే కాలము గడపుట

నాకిష్టము. ఎప్పుడు పాఠశాల యభివృద్ధి గూర్చియే యాలోచన, పిల్లల బాగే ధ్యేయము. పెద్ద తరగతి బాలికలు కూడ నాతో పాటు ఎక్కువ సమయము పాఠశాలలోనే గడపుచుండు వారు. సెలవు దినములలో గూడ తల్లిదండ్రులింటి దగ్గర నుండుమనిన నుండక పాఠశాలకే తరలి వచ్చువారు. అక్కడే యాడుచు పాడుచు చదువుచు సమయము బుచ్చుట పరిపాటియైనది. పిల్లలను బెత్తముతో దండింపరాదని తోటి పంతుళ్ల కాదేశించితిని. బెత్తము నుయోగింపక చిన్నపిల్లల నదుపులో నుంచుట వారికి దుర్బట మయ్యెడిది. పిల్లల కెప్పుడు నేదో యొక పని కల్పించి వారి మనస్సు ఖాళీగా నుండకుండ చేసిన వారు అల్లరి చేయరు. అది పంతుళ్ళకు తెలియదు. పిల్లల మనస్సు నెప్పుడు చదువుట యందో వ్రాయుట యందో లెక్కలు వేయుట యందో ఆట పాటలలోనో నిమగ్నమై యుండునట్లు చేసిన వారికి దోషము ల్లానర్ప నవాశముండదు. అప్పుడు వారిని దండింప వలసిన యవసరమే టీచర్లకుకలుగదు. కాని! టీచర్లందుకు నెక్కుడు శ్రమింప వలసినవారగుదురు. అందుకు వారు సిద్ధపడరు. అప్పుడే పిల్లలు అల్లరి చేయుటయు, వారిని దండింప వలసి వచ్చుటయు జరుగును. పిల్లలేదైన నపరాధము చేసినప్పుడు వారు చేసిన తప్పును వారికి తెలియునట్లు చేసి యొకసారి దండించినచో మరల నట్టి తప్పులు వారు చేయరు. కాని పంతుళ్ళు చీటికి మాటికి పిల్లలను వారి తప్పులు వారికి తెలుపకయే బెత్తముల నుపయోగించి దండింతురు. అది మంచిది కాదు. పిల్లల యాలోచనా శక్తిని కుంతము చేయును. వారి యుత్సాహమును తగ్గించును. వారిని మఱింత అల్లరికి అలవరచును. టీచర్లు వారిని సరియైన పనిలో నిమగ్నులను జేయనప్పుడు పిల్లలు చేయవలసిన దేమియో తెలియక, కూడని పనిలో మనస్సును, వాణిని, కాళ్ళను, చేతుల నుపయోగింతురు. వారు చేయు అల్లరియాటకు మించి యేముండును ? పిల్లలు చంచల మనస్సులు కదా ! ఎప్పుడు నేదో యొక క్రొత్తను నేర్చుకొన నుత్సహించుచుందురు. వారి యాయుత్సాహమును సరియైన మార్గములో

పెట్టుట టీచర్ల కర్తవ్యము. ఈ మనో విజ్ఞానము టీచర్ల కెక్కడినుండి వచ్చును. మనః ప్రవృత్తులు వారికి తెలియవు కదా !

పాఠశాలను గురుకు లాశ్రమముగా మార్పు ప్రయత్నము :

పిల్లలకు గ్రామ, కుటుంబ వాతావరణముతో నెక్కుడు సంబంధము లేకుండునట్లు వారు బడి వాతావరణములో నెక్కుడు సమయము గడపునట్లును చేయదలచి గ్రామములో నున్న పాఠశాలను నొక పెద్ద మనుష్యుని సహాయముతో ఊరికి వెలుపల పాకలు వేయించి పాఠశాల నటకు మార్పు ప్రయత్నించితిని. అది యొక యాశ్రమ స్థలముగా మార్చవలయునని నా తలంపు. ఆడపిల్లలు గ్రామము విడిచి బయటికి రాజాలరు. తల్లిదండ్రులు వారి నంతదూరము పంపనొల్లరని తోటి పంతుళ్ళు, కొందరు మిత్రులు భయపెట్టిరి. కాని పిల్లల మనస్తత్వమునాకు తెలియును. వారికి క్రొత్త బోటు, క్రొత్త పరిసరములు, శుద్ధ వాయు ప్రసారము, స్వచ్ఛమైన సూర్యకిరణ ప్రకాశము, చెట్లు చేమలు ఆకర్షకము లగును. అందు వలన నెవరిమాటలు లెక్కింపక గ్రామమున కత్యంత సమీపమున - గ్రామమున కంటుకొని యుండు స్థలముననే పాకలు వేయించి పాఠశాల నటకు తరలించితిని. పిల్లలుత్సాహముతోనే రాదొడగిరి. ఎట్టి యాటంకములును కలుగలేదు. ఎక్కువమంది పిల్లలు మధ్యాహ్నపు భోజనమునకు, రాత్రికి మాత్రమే యిండ్లకు వెళ్ళువారు. మిగిలిన సమయమంతయు బడి ఆవరణము నందే నాతోనే యెక్కువ సమయము గడపుచుండువారు. ఒక్కొక్క యెడ సాయంత్రము సూర్యాస్తమయము లోపల పిల్లలింటికి రాని పక్షమున తల్లిదండ్రులో, సోదరులో వచ్చి వారిని వెంట గొని పోవుటయు జరుగుచుండెడిది. పిల్లలెప్పుడైన తల్లిదండ్రులు యనుశాసనము నంగీకరింపకున్న వారు నా దగ్గరకు వచ్చి చెప్పుచుండెడివారు. నేనెట్లు చెప్పిన పిల్లలట్లు నడుచు కొందురను విశ్వాసము తల్లిదండ్రులలో నధికము కాజొచ్చెను. పిల్లలకు నాయెడ స్నేహభావ మెక్కుడగుట వారు గుర్తింప దొడగిరి. మనస్తత్వము నెరిగిన టీచర్లకు పిల్లల నడుపులో నుంచుట

లీలా మాత్రమే యగును. ఇట్లు పాఠశాలను గురుకులాశ్రమముగా మార్చుటలో సఫలత నాకనతి దూరముననే కన్పింపజొచ్చెను.

శ్రద్ధానంద స్మారక ఉపదేశక విద్యాలయము :

నేనిట్లు పాఠశాలను ఆశ్రమముగా మార్చు ప్రయత్నములో నుండ నొకనాడు ఆంధ్రపత్రికలో “శ్రద్ధానంద స్మారక ఉపదేశక విద్యాలయము” అను శీర్షికతో నొక సమాచారముచదువుట సంభవించెను. అది క్రీ.శ. 1927 వ సంవత్సరం మార్చి నెల యని స్మరణము. ఆ సమాచారము నందు శ్రీ శ్రద్ధానంద స్వామిని క్రీ.శ. 1926 సం॥లో నొక మహ్మదీయుడు, అబ్దుల్ రశీదను నతడు పిస్టల్తో కాల్చి చంపెననియు, ఆశ్రద్ధానందస్వామి స్మారకముగ ఢిల్లీలో నొక విద్యాలయము ప్రారంభింప బడనున్నదనియు, నందు దక్షిణదేశపు యువకులకు కొందఱను చేర్చుకొని, వారికి వేదశాస్త్రముల నభ్యసంపజేసి వారిమూలమున దక్షిణదేశమున వేదసిద్ధాంతములను ప్రచారముచేయించు నుద్దేశ్యముతోనేవిద్యాలయము ప్రారంభింప బడనున్నదనియు, విద్యార్థులకు నెలకు రూ. 15/- లు ఛాత్రభృతీయు నొసంగ బడుననియు, యభిలాష గలవారు దరఖాస్తులు పెట్టుకొన వచ్చుననియు చదివెతిని. నాతో బాటు శరణు రామస్వామి చౌదరి యను నొక మిత్రుడు కూడ ఆ వార్తను చదివెను. అతడు నాకంటె వయస్సులో కొంచెము పెద్దవాడు. మచిలీపట్టణపు (మనులూ, బందరు) ఆంధ్రజాతీయ కళాశాలలో కొంతకాలము చదివి, గాంధీగారి యనుచరుడై యప్పుడు దేశస్వాతంత్ర్యమునకై పాటు పడుచుండు వాడు. అందువలన నతడు నాకంటె నెక్కుడు దేశవిశేషముల నెరిగినవాడు. నా కత్యంత సన్నిహిత మిత్రుడు. అందువలన “ఈ వార్తను గూర్చి నీకు విశేషమేమైన తెలియునా ?” అని రామస్వామి నడిగితిని.

శ్రద్ధానంద స్వామి :

“ అవును భాయీ ! నాకు తెలియక పోవుటేమి ? ముస్లిం చేత

చంపబడిన ఈ శ్రద్ధానందస్వామి రెండు మూడేండ్లయిన దనుకుంటాను, ఈయన మన దక్షిణాపథమున మలబారులో మోపలాలు (ముస్లిములు) చేసిన అల్లరి సందర్భముగా నటకు వెళ్ళి యల్లరుల గుఱించి తెలిసికొని ఢిల్లీ వెళ్ళుచు మన గుంటూరు, విజయవాడ మున్నగు నగరములలో ఉపన్యాసా లిచ్చిపోయినారు. గుంటూరులో ఆయనను నేను చూచితిని గూడ. ఆజానుబాహువులు, ఎత్తయిన ముక్కు, బాగుగ ఒడ్డు పాదవులు గల వ్యక్తి. స్ఫురద్రూపి. ఆయన పంజాబులో జలియన్‌వాలా బాగ్‌లో బ్రిటిషువారు ఎందరనో భారతీయులను తుపాకులతో కాల్చి చంపి హత్యకాండ జరిపిన తరువాత, స్వాతంత్ర్యాందోళనము కుంటుపడియున్న సమయమున, ఢిల్లీ చాందినీచౌకు దగ్గర కాంగ్రెసుపార్టీ వారి ఊరేగింపుకు నాయకత్వము వహించి ధైర్య సాహసములతో ఊరేగింపు ముందు నిలబడి బ్రిటిషు ప్రభుత్వము సైనికుల మెషీను తుపాకుల కెదురుగా రొమ్ముజూపి 'ధైర్యముంటే కాల్చుడు చూచెదము' అని గర్జించిన ధీరుడు. ఆర్య సమాజ నాయకుడు. ఆర్య సమాజమును దయానందమహర్షి స్థాపించినాడు. కాంగ్రెస్ కంటే ముందు స్థాపించినాడు. శ్రద్ధానందస్వామి చాల గొప్ప వాడు. దయానందుని తరువాత ఇంత గొప్పవాడు మఱియొకడు పుట్టలేదు. ఇతడే హరిద్వారము దగ్గఱ కాంగడీలో గురుకులము పెట్టి నడుపుచున్నాడు. శుద్ధి ఆందోళనమును ప్రారంభించి యెందఱనో మహ్మదీయులను, క్రైస్తవులను హిందు మతములోనికి మార్చినవాడు. అందువలననే ముస్లిములు కుట్రపన్ని ఆయనను చంపించినారు. ఆయన మన ప్రాంతములో తిరిగి యుపన్యాసములిచ్చి వెళ్ళిన తరువాత మన ప్రాంతంలో ఆర్యసమాజ ప్రచారమును చేయుట కొక గురుకుల స్నాతకుని కూడ నిటకు పంపియున్నాడు.

కేశవదేవజ్ఞాని :

అతని పేరు కేశవదేవజ్ఞాని. అతని నేనెరుగుదును. గుంటూరులో అప్పడప్పడు కనబడు చుండును. హిందీలో మాటలాడును. సంస్కృతము

బాగుగ చదివినవాడు. బ్రహ్మచారి. పంజాబి, చాకులాంటివాడు. పచ్చని రంగు, సుందరములైన అంగములు కలవాడు. చూచుట కెంతో బాగుండును. అని తనకు తెలిసిన దంతయు జెప్పెను. “అటులైన నతనితోనన్నొకసారి కలిపి పరిచయము చేయుము. ఈ విద్యాలయమును గురించి వివరములను తెలిసికొందము”. అంటిని. “ఏమి, వెళ్ళి విద్యాలయములోచేరి యుపదేశకుడ వగుదువా?” యనెను. “ ఆ విషయము తరువాత ఆలోచింతము. ముందు వివరములు తెలిసికొన వలయును గదా ? అందుకు నేను పనికివత్తునో, లేదో యెట్టివారిని పాఠశాలలో చేర్చుకొందురో పత్రికలో వ్రాయలేదు కదా ? ఇవి యన్నియు తెలిసికొనవలయును” అంటిని. “నీ కా కోరిక యున్నచో గుంటూరులో నతడున్నచోటు నేనెరుగుదును. అరండలోపటలోనే యుండును. రాబోవు ఆదివారమున వెళ్ళుదము” అని వెళ్ళిపోయినాడు.

బ్ర. శ్రీ కేశవ దేవజ్ఞాని దర్శనము :

అదియేమో తెలియదు. పత్రికలో వార్త చదివి, మిత్రుని మాటలు వినిన క్షణము నుండి ఈ విద్యాలయములో చేరి చదువ వలయునను నభిలాష మిక్కుటము కాజొచ్చెను. ఆదివారము నాడు మిత్రుడైన రామస్వామిని వెంటగొని గుంటూరు వెళ్ళి కేశవ ధేవజ్ఞానిని చూచితిని. అతడు చెప్పినట్లే యతడు మిక్కిలి సుందరుడు. ముప్పది యేండ్లకు లోపువయస్సుగలవాడు. అతడు మమ్ములను చూడగానే “నమస్తే” అని చేతులు జోడించి మాకు స్వాగతము చెప్పెను మాకాయలవాటు లేకున్నను మేమును “నమస్తే” యని బదులు చెప్పి యతనిగదిలో ప్రవేశించి యతనిచే నిర్దిష్టమైన(చూపబడినది) బల్లమీద కూర్చుంటిమి. అతడును మాకు సమీపముననే యొక చిన్నరత్నకంబళి ఆసనముపై కూర్చుండి మా నామ ధామము (ఇల్లు, చోటు)లను ఇంగ్లీషులో ప్రశ్నించెను. మామిత్రుడు మా నామాదులను చెప్పి నా వంక చూచెను. నాకు ఇంగ్లీషు కాని, హిందీ కాని రాదు. తెలుగు వచ్చును. సంస్కృతమున గూడ కొంచెము మాట్లాడగలనని జ్ఞానికి చెప్పితిని. అతడు నవ్వుచు తాను

సంస్కృతములో నా రాకకు కారణ మడిగెను. అతడు వ్యస్త (సంధికలుపక వేఱుచేయబడిన పదము)పదములతో గూడిన సరళమైన సంస్కృతములో నన్ను ప్రశ్నించెను. నేనును సంస్కృతములోనే నా పరిచయము - యోగ్యత, చేయు పనిని గూర్చి చెప్పి, పత్రికా వార్తనువినిపించి, “యా విద్యాలయమున జేరి చదివి వివేకానందుని వలె దేశ దేశములలో తిరిగి ప్రచారము చేయవలయునను నభిలాష మిక్కుటముగా నున్నది, నేను ఈ విద్యాలయమున చేరవచ్చునా ? మీరేమైన పరిచయ పత్ర మిచ్చి నన్నటకు పంపగలరా” ? యని యడిగితిని. అంతట నతడు “తప్పక పంపగలను. మీరు బాగుగ పనికి వత్తురు. మీకు సంస్కృతము వచ్చును. అంతకంటెను కావలసిన యోగ్యత యేమున్నది. మీకు అక్కడ హిందీకూడ నేర్చుకొను నవకాశము లభించును. ఢిల్లీలో ‘సార్వదేశిక ఆర్య ప్రతినిధి సభ’ (Inter National Aryan League) అను నామముతో నొక సభయున్నది. అదియే యీ విద్యాలయము నడపును. ఆ సభ (సెక్రటరీ) కార్యదర్శికి పత్రము వ్రాసి నీకు ప్రవేశమునకు కావలసిన యేర్పాట్లు చేయగలను. మీరేమియు ద్రవ్యము కూడ వెచ్చింప నక్కరలేదు. రైల్వే టికెట్టు, మార్గ వ్యయము నేనే నీకు సమకూర్చును. మీరేమియు విచారింపనక్కరలేదు. పది దినములకు తరువాత మరియొకసారి నన్ను కలిసికొనుడు. మీ యడ్రస్సుకే ఢిల్లీనుండి ఆర్డరు వచ్చును”. అని చెప్పి నా యడ్రస్సు తీసికొని మమ్ము పంపివేసెను.

ఢిల్లీ వయనము :

నేనెంటికి వచ్చి ఢిల్లీ వెళ్ళు ప్రయత్నముతో రోజులు గడపసాగితిని. పాఠశాల పిల్లలను వదలి వెళ్ళుట కొంత కష్టమనిపింపక పోలేదు. అమ్మగారు నేను పనిలో ప్రవేశించిన నాటినుండి కొంచెము కొంచెము కోలుకొని మామూలు స్థితికి వచ్చినది. కాని అమ్మకుగాని, అన్నకుగాని చెప్పి వెళ్ళు సాహసము మాత్రము కలుగలేదు. ‘ఈ విషయ మేరికిని తెలియనీయ వద్దని’ మిత్రునకు ముందుగానే చెప్పియుంటిని. అన్నకు అమ్మకు తెలిసిన ‘వెళ్ళవలదని’

యాజ్ఞాపింతురు. అజ్ఞును తిరస్కరించి వెళ్ళు సాహసము నాకు లేదు. అందువలన నెవరికి తెలియకుండు నట్లే ప్రవర్తించుచుంటిని. ఇంతలో ధిల్లీనుండి పత్రము రానే వచ్చినది. పాఠశాలకు మరల నారు సెలలు సెలవు దరఖాస్తు ప్రెసిడెంటు గారికి పెట్టి అసిస్టెంటు మాష్టరుగారికి పాఠశాల బాధ్యతను, రిజిష్టర్లు మున్నగు వాని నన్నింటి నప్పగించి ఆయనకు కారణము తెలుపకయే “కొలది దినములు సెలవు పెట్టినానులే” యని చెప్పి క్రీ.శ. 1927 జూలైలో నొకనాడు (తేదీ గుర్తు లేదు) బయలుదేరి అవసరమైన కొలది వస్తువులతో గుంటూరులో చేరితిని. పెట్టె బేడ తీసికొని వెళ్ళుచుండ చూచి ‘ఎక్కడికిరా’ అని అమ్మ అడిగెను. గుంటూరులో నొకటి రెండు రోజులు ఆఫీసు పని యున్నదమ్మా” యని చెప్పి బయట పడితిని. గుంటూరు వెళ్ళగానే కేశవ దేవజ్ఞాని నన్ను వెంట నిడుకొని విజయవాడ వెళ్ళి, యట రైల్వే టికెట్టు కొని, మార్గమున కవనరమగు పాదేయము (దారిబత్తెము) పూరీలు, బంగాళాదుంపలు కాల్చి ఉప్పు, కారము కలిసి చేసిన కూర యొకటి కొంత గుడ్డలో మూటకట్టి ఆకలి యొనవుడు తినుమని యిచ్చెను. గ్రాండ్ బ్రంకు ఎక్సుప్రెస్సులో నెక్కించి ఆ పెట్టెలో నున్న పంజాబీ యాత్రికులతో నేదో నన్ను గూర్చి పంజాబీ భాషలో చెప్పి, వీరు నీకు సహాయము చేయుదురు. బండి మార్చవలసిన పనిలేదు. తిన్నగా ధిల్లీలో దిగుదువు. అక్కడ వీరు నిన్ను (టాంగా) గుఱ్ఱపు బండిలో కూర్చుండబెట్టి సార్వదేశిక సభ, బలిదాన భవనమునకు చేర్చెదరని చెప్పి, నాకు సభ అడ్రెస్ ఇచ్చి బండి బయలుదేరిన తదుపరి నమస్తే చెప్పి వెళ్ళిపోయెను. రెండు రాత్రులు ఒక పగలు బండిలో గడపి మూడవనాడు ఉదయమున ధిల్లీ చేరుకొని పంజాబీ మిత్రుల సహాయముతో బలిదాన భవనము చేరగలిగితిని.

ధిల్లీ బలిదాన భవన్ :

నేను ధిల్లీ చేరిన రోజు ఆదివారము. బలిదాన భవనములో నేను ప్రవేశించు నప్పటికి అక్కడ నొక యువకుడుండి నాకు స్వాగతము నమస్తే

పూర్వకముగ చెప్ప అతనికి నేను కూడ నమస్తే చెప్పితిని. అంతట నతడు హిందీలో నేదో మాటాడగ, నా పరిచయ మడిగినాడని యెంచి సంస్కృతములో “నేను ఆంధ్రప్రాంతము నుండి వచ్చితి” నని చెప్పగా నత “డాంధ్రప్రాంతమా! అది యెక్కడ’న్నట్లు వింతగా నా వంక ప్రశ్నార్థకముగా జూచెను. నేనది గ్రహించి ‘మద్రాసు మద్రాసు’ అని రెండుసార్లనగా ‘హాఁ, హాఁ, మద్రాస్ సే ఆప్ ఆయే హై’ అనెను. “మీకు సంస్కృతము రాదా ? సంస్కృతం న జానాసి భవాన్” అని ప్రశ్నింపగా “అతా హై కించిత్” అని యతడు బదులు చెప్పెను. ఇట్లు కొంత సంస్కృతములోను, కొంత వచ్చి రాని హిందీ మాటలలోను “నేను శ్రద్ధానంద స్మారక ఉపదేశక విద్యాలయములో చేరవచ్చితి” నని చెప్పితిని. ఆ యువకు డది విని ప్రసన్న వదనముతో ‘రీక్ హై సమర్థూ’ అని బదులు చెప్పినాకు స్నానమునకు గది చూపి ‘స్నాన్ కరేంగే - స్నానము చేయుదురా?’ అని ప్రశ్నించెను. ‘కిమ్ నామధేయో - భవాన్ మీపేరేమి?’ యని యడిగితిని. అతడు నా పేరు బ్రహ్మచారి రామదేవ్” అని సమాధానము చెప్పెను. ఈ విధముగ నా యువకుని పరిచయము కొంత సంపాదించి స్నానాదులు చేసితిని. ఆ యువకుడు పంజాబి. అందముగా దృఢముగా ఉన్నాడు. కాని మాటలాడుటలో కొద్దిగా నత్తి యున్నట్లున్నది.

ఆదివారము ఉదయమున ఆర్యసమాజ. మందిరమున సత్సంగము జరుగునట. అందువలన నతడు నన్ను వెంటనిడుకొని యొక సమాజమునకు తీసికొని వెళ్ళెను. ఆ సమాజము పేరు నాకిప్పుడు స్మృతిపథమున లేదు. సమాజము పెద్దదే. మేము వెళ్ళునప్పటికి సత్సంగము ప్రారంభమై కొంత తడవు గడచినది. వేదికపై మద్యవయస్కు డొకడేదియో చదివి చెప్పుచుండెను. అతడు చదువు పుస్తకము హిందీలోనే యున్నది. అతడు మాటలాడు భాషయు హిందీయే. అందువలన నా కంతగా నేమియు తెలియదయ్యె. మేము వెళ్ళి యంతకు ముందే చేరియున్నవారికంటె వెనుక భాగమున వారి

శ్రవణమునకు భంగముకలుగకుండునట్లు నిశ్శబ్దముగ కూర్చుంటిమి. మేము కూర్చున్న కొన్ని నిమిషములకు తరువాత మరియొక వ్యక్తి యుపన్యసింప వేదిక నెక్కి కూర్చుండెను. అతడు నలుబది యేండ్ల ప్రాయము వాడని తోచినది. అతడు స్ఫురద్రూపి. చక్కగా తలపాగ ధరించి యున్నాడు. ధిల్లీ ప్రాంతమునను, పంజాబులోను పురుషు లెల్లరు తలపాగ ధరించు ఆచారమున్నదని అర్థమైనది. అట్లే స్త్రీలు కూడ తలపై చీర చెరగును ముసుగుగా వేసికొందురు. గుంపుట్ - మేలి ముసుగు లేని స్త్రీని మనము చూడజాలము. మహమ్మదీయ స్త్రీలు నలుపు బురఖాలు ధరించి, క్రొత్తగా చూచు వారికి భూతముల పగిది వీధులలో నడయాడు చుందురు. ఇప్పు డుపన్యసింప నొక వ్యక్తి వేదిక నెక్కిగానే సభ్యులు - శ్రోతలెల్లరు స్త్రీలు పురుషులు సుమారు నూటయేబది మంది కొంచెము సర్దుకొని శ్రద్ధగా వినుట కుద్యుక్తులై నట్లు కూర్చుండిరి. 'అత డెవరు?' అని రామ్ దేవజీని ప్రశ్నింపగా 'అత డా పండిత రామచంద్ర ? దెహల్వీ, గొప్ప విద్వాంసుడు' అతనిని వినుటకే నేడు ఎక్కువమంది వచ్చినారని చెప్పెను. అది దెహల్వీగారి నా మొదటి దర్శనము. కాని ఆయన మాటలు నాకేమియు తెలియవయ్యె. ఆయన వ్యాఖ్యాన మంతయు ఉర్దూ మయము. శ్రోతలు మాత్రం శ్రద్ధగా వినజొచ్చిరి. మధ్య మధ్యలో కరతాళ ధ్వనులు, నవ్వులు కూడ చెలరేగెను. నాకా భాష యంతయు 'లాటిన్'గా తోచినది. నేనేమియు నానందింప జాలక పోయితిని. మిత్రుని నడుగగగా దెహల్వీ కురాన్ బాగా చదివిన వాడనియు, మహ్మదీయ మతమును మృదుమధురంగా, విను ముస్లిములకు గూడ కటువుగా నుండనట్లు విమర్శింపగల పండితుడని చెప్పెను. వాస్తవముగ నతడు కురాన్ లోని ఆ యతులు పద్యములు చదువుట చెవులకు మిక్కిలి ఇంపుగానే యుండెను. తరువాత కొన్ని మాసములకు ఆ విద్వాంసుని ప్రతిభా విశేషములు తార్కిక శక్తి గుర్తించి యెంతయో మురిసిపోయితిని.

వారి యుపన్యాసము ముగిసిన పిమ్మట సెక్రటరీగారేవో కొన్ని

సూచనలను శ్రోతలకు వినిపించిరి. తరువాత శాంతి పాఠముతో సభసంతృప్తంగము ముగిసినది. సభకు వచ్చిన వారిలో నెక్కువమంది దానపేటికలో కొన్ని పైసలుంచి వెళ్ళుసాగిరి. వారిలో ఘా విద్యాలయమును నడుప నియుక్తుడైన శ్రీ పండిత ప్రియరత్నగారు కూడ నుండిరి. నా మిత్రుడు రామదేవ్ వారిని గుర్తించి నన్ను వారి చెంతకు గొనిపోయి “ఇతడు మద్రాసు ప్రాంతమునుండి మీ విద్యాలయమున ప్రవేశించి చదువుకొన వచ్చినాడు.” అని పరిచయము చేసెను. శ్రీ ప్రియరత్నముగారు వ్యాకరణ పండితులు. శ్రద్ధానంద స్మారక విద్యాలయమున నధ్యయనము చేయించుటకు నియుక్తులైరి. వారికి నే నభివాదము చేసి సార్వదేశిక సభనుండి ‘విద్యాలయము ప్రారంభమైనది. నీవు త్వరగా వచ్చి ప్రవేశింప వలయును.’ అని నాకు పంపినపత్రమును వారి కిచ్చితిని. వారు దానిని చూచి, “మంచిది. నావెంట రమ్ము. విద్యాలయమునకు వెళ్ళుదము” అని సంస్కృతముననే చెప్పి, ‘కిం నామధేయస్త్వం’ ? అని నన్ను ప్రశ్నించిరి. ‘గోపయ్య నామా z హమ్’ - నాపేరు గోపయ్య అని బదులు చెప్పి వారి ననుగ మించితిని. వారు నన్ను జ్యోతి పాఠశాలయను పేరుగల యొక పెద్ద భవనమునకు గొంపోయి ‘ఇదియే యుపదేశక విద్యాలయము’ అని తాళము తెఱచి నన్ను లోపలికి తీసికొని వెళ్ళిరి. ఆ యింటిలోపల నెవ్వరు లేరు. అది ఆ యింటికి పై యంతస్తు. పండితులుండు భాగమేమో యని యెంచి ‘స్వామిన్ అన్యే విద్యార్థినః కుత్రవర్తంతే’ ఇతర విద్యార్థులెక్కడ ? యని పండితు నడిగితిని. అందులకు వారు “అన్యః విద్యార్థీ కోఽపి ఇతఃపూర్వం నాగతః, త్వమేవ ప్రథమః - “ఇతర విద్యార్థి యింకెవడును రాలేదు, నీవు ప్రథముడవు” అని చెప్పెను. దానితో నేనొకింత చకితుడనైతిని. హృదయమున నాఘాత (దెబ్బ) మైనట్లయినది. దానినెట్లో కప్పిపుచ్చి భవనమును కలియ జూచితిని. భవనములో నెవ్వరు లేని కతమున గబ్బిలములు, పావురములు నందు నెల వేర్పఱచుకొని యుండెను. అవియే యట నట నెగురు చుండెను.

సార్వదేశిక సభ యింత పెద్దది - దేశ విదేశములలో నున్న సమాజముల

కన్నిటికి శిరోమణి సభ (International Aryan League) నాకేల యబద్ధము వ్రాసినది ? పిల్ల లొక్కరు లేరు. కాని, “పాఠములు ప్రారంభమైనవి, వెంటనే రమ్ము అని పంపిన ఈ యాదేశమునకర్థమేమి ? ఇది యబద్ధము కాదా ? ఇట్లాలోచించి కొంత నిరాశ జెందక తప్పినది కాదు. ‘ధిల్లీ దూరస్తు’ - ‘ధిల్లీ దూరమ’ను సామెత నా యెడ సార్థకమైనది. నా యుద్దేశ్యము నెరవేరదా ? ధిల్లీ యమునా తీరమున నున్నది, పెద్దనగరము. అందుండు వారందరు గొప్పవారై యుందురు. అచ్చట విరాజిల్లు విద్యాలయములో చదువుకొను నవకాశము లభించుట నా యదృష్టము కాక మతేమగును ? అని యేమేమో భావించి యుత్సాహముతో బయలుదేరితిని. దాని ఫలమేమి ? విద్యాలయములో ‘నేనొక్కడనే విద్యార్థిగా నుండి యేమి చదువనగును ? ఇంత పెద్ద సభ అబద్ధము వ్రాసి నన్నేల యిటకు రప్పించినది ? ఈ పరిస్థితి యంతయు చూచి తిరుగుబండిలో కూచిపూడి చేరిన బాగుండునని తోచెను. కాని, అందులకు మనస్సు ఒప్పలేదు. ఏల వచ్చితిన్ వచ్చితి, తిరిగి వెళ్ళుట పురుషార్థము కాదు’ ఈ ప్రాంతముననే యుండి యేదో సాధించి తీరవలయునని దృఢముగా నిశ్చయించుకొంటిని.

తరువాత పండితుల వారి పనుపున విద్యాలయమునకు సమీపమున నున్న ధాబా - భోజన విక్రయశాలకు వెళ్ళి రెండణా లిచ్చి భోజనము చేసితిని. ఆ రోజులలో భోజ్య పదార్థములు చాల చౌకగా నుండెడివి. లేకున్న రెండణాలకు భోజనము చేయుటేమిటి ? ఆ ధాబా వీధి కొకవైపున నున్నగదిలో ఒకే యొక వ్యక్తి యుండును. అతడు కట్టెలు మండుచున్న పొయ్యిపైన నొక ఇనుప పెనము వేసియుంచును. అది కాలుచుండును. అతడు దాని ప్రక్కన నిప్పుసెగ తగలకుండ కూర్చుండి యుండును. ఒక పాత్రలో పలచగా పప్పు వండియుంచుకొనును. ఇంకొక పాత్రలో బంగాళాదుంప కూరయో, లేక

బంగాళాదుంపలు కలిపి వండిన కూరయో యుంచుకొనును. అతడొక ప్రక్కన పరాత్ - పెద్ద ఇత్తడి పళ్ళెములో గోధుమ పండి నీళ్ళతో బాగుగా పిసికి రొట్టెలు సిద్ధము చేయుటకు తగిన స్థితిలో పెట్టుకొని యుండును. ఎవరైన భోజనము చేయుటకు వచ్చినపుడు తన కెదురుగా పీటమీద నతనిని కూర్చుండజేసి వెంటనే రొట్టెచేసి పెనం మీద వేసి కాల్చి పళ్ళెములో నుంచి కూర పప్పు గిన్నెలలో నుంచి, రొట్టెమీదకొంచెమునెయ్యి కూడ రాచి యందర కందజేయును. త్రాగుటకు గ్లాసులో మంచి నీరు కూడ పోసియిచ్చును. అతడొక రొట్టె (పుల్కా) తిని తినకముందే మరియొక పుల్కా తాజాగా కాల్చినిప్పులమీద వేసి పొంగించి యతని పళ్ళెములో తాను కూర్చుండియే విసిరి వేయును. ఇట్లు నాలుగు పుల్కాలు తింటే యతని యాకలి తీరును.

ఈ విధముగ ఒక పూట భోజనము రెండణాలలో లభించును. రెండు పూటల భోజనమునకు నాల్గణాలు ఖర్చు. ఢీల్లీ వీధులలో నెక్కడ జూచిన నక్కడ హల్వా దుకాణము లుండును. ఆ దుకాణములలో కాచిన పాలు పెరుగు మిఠాయిలు రక్కరకాలు దొరుకును. రెండు అణాలిచ్చిన ఒక గ్లాసు కాచిన చిక్కని పాలు పోసి అందులో చక్కెర కలిపి, పాలపైనఅరతులమునకు తక్కువగాని కాగుచున్న పాలపైన అట్టగట్టియున్న మీగడను కూడ వేసియిత్తురు. సాధారణమైన ఆకలిగల నావంటి వాడు ఒక గ్లాసు పాలు త్రాగిన యెడల నతడింక ధాబాలలో భోజనము చేయవలసిన అవసరముండదు. భోజ్య పదార్థము లా రోజులలో నంత చౌకగా లభించెడివి. ఇట్లు ధాబాలో భోజనము చేసి, హల్వా దుకాణమున పాలు త్రాగి దినములు గడపుట నాకు మిక్కిలి యనాయాసకర మనిపించినది. మా పండితుడు బ్రహ్మచారి యగుటవలన ఆయనకూడ ధాబాలోనే నాతోబాటు భోజనము చేసెను. సాయం సమయమున వారివెంట తిరిగి విద్యాలయ పరిసర ప్రాంతముల నొకటి రెండు దినములు చూచితిని. విద్యాలయమున కొకవైపున పెద్ద మైదానము దానికవతల యమునా నదీ సమీపమున లాల్ ఖిల్లా (ఎఱ్ఱకోట) అలరారు చుండెను. అది యిప్పటికి

సుమారు రెండు వందల సంవత్సరముల క్రిందట నిర్మింపబడినదైనను చెక్కు చెదరక ప్రాకారపు టెంపుని గోడ లెత్తుగా నెంతో యందముగా కనబడుచున్నది. దాని చుట్టు పెద్ద యగడ్డ. లోపల చలవరాతి నిర్మిత మసీదులు, సింహాసనము, సభాస్థలములు, ఉపవన ప్రదేశములు ఇంకను నేవో వింతగొలుపు శిల్ప శిలాఖండము లన్నియు చూచువారికి కనువిందు కలిగించును. వాని నిపుడు పేరు పేరున వర్ణింప సాధ్యము కాదు. అవి యన్నియు స్మృతిపథమునను లేవు.

మరియింకొక వైపున థిలీ జామా మసీదు-చాల ప్రసిద్ధమైన కట్టడము పెద్ద యెత్తయిన స్థలమున నిర్మింపబడి యున్నది. నలువైపుల చక్కని సోపానములు. అదియొక వింత గొలుపు మసీదు. మొగలాయి చక్రవర్తుల వైభవము చాటుచుండును. మరియొకవైపున వెండి, బంగారము ముత్యములు, రత్నాల రాసులు పోసి యమ్ము వ్యాపారుల యంగడి వీధి ఇట్లా విద్యాలయ నివేశ స్థలము (ఉండు స్థలము) మాత్రము హృదయంగమమై యుండును.

నేనా పరిసరములలో నిరంతరము భ్రమించుచు హిందీ మాట్లాడుట నేర్వ దొడగితిని. అక్కడి జీవన సౌందర్యము ననుభవించుటకు అట ప్రచలిత భాష (వాడుకలో నున్నది) నేర్చుట యనివార్యము. అందువలన త్వరగా నేర్వదలచి తప్పాప్పులను లెక్కచేయక హిందీలోనే మాటాడ ప్రారంభించితిని. స్త్రీ, పుంలింగ భేదము తెలియక స్త్రీ లింగ పదమును పుంలింగ పదముగాను పుంలింగ పదమును స్త్రీ లింగముగాను ప్రయోగించు నా వాక్యములు మా పండితుల కింపు గొలుపుచుండెడివి. వారు తప్పులు సవరించుచుండెడివారు. మూడు మాసములలోనే హిందీలో మాట్లాడుట నా కలవడెను. ఈ రెండు మూడు మాసములలో కర్ణాటకము, మళయాళము, తమిళనాడు ప్రాంతములనుండి ముగ్గురు విద్యార్థులు వచ్చి విద్యాలయమున చేరిరి. వారిలో తమిళ విద్యార్థి తప్ప మిగిలిన వారివిపురు మెట్రిక్ పరీక్ష పాసయిన వారు. వీరు మువ్వరు ఇరువది యైదేండ్లకు లోపు వయస్సుగలవారే. వారిలో

సంస్కృత మెవ్వరికిని రాదు. అన్ని విధముల నేనే వారికంటె మిన్న. మా పండితుడు ప్రియరత్నగారికి సంస్కృతము హిందీ తప్ప మరియొక భాషరాదు. కావున వారు విభిన్న భాషా భాషలమైన మాకు ఏమి చెప్పవలయునో, ఎట్లు చెప్పవలయునో తోచక తికమక పడుచుండిరి. నేను సంస్కృత వ్యాకరణము కొంతవరకు చదివి యుండు వాడ నగుటచే నాకు అష్టాధ్యాయా క్రమమున నునరించి సూత్రములను వల్లింపజేయుచు కాశికావృత్తి ననుసరించి సూత్రార్థములను చెప్పదొడగిరి. మిగిలిన వారికి నాగరలిపి హిందీ భాష నేర్ప వారంభించిరి.

వాస్తవమున మా విద్యాలయమునకు ఒక నిశ్చిత పాఠ్యక్రమము (సిలబస్) అప్పటి కేమియు నిర్ణయింపబడదయ్యె. అందువలన పిల్లల కేమి చెప్పవలయునో పండితునకు తెలియదు. ఏమి చదువ వలయునో విద్యార్థులు నెరుగరు. అయోమయముగా కాలము గడచుచుండెను. పాఠశాల ప్రారంభమైన నాల్గవ నెలలో ననుకుంటాను. మోరిశెస్ ద్వీపములనుండి యిరువర్లు విద్యార్థులు వచ్చి విద్యాలయమున ప్రవేశించిరి. వారును మాతో నెందునను కలవరు. 'మూరారేస్తు తృతీయః పంథా' అను సామెతకు గురియై యుండిరి. ఇట్లు మా పాఠశాల వాస్తవమున చిడి ఘర్ - అజాయబ్ ఘర్ - మ్యూజియమ్ - మానవ ప్రదర్శనశాలగా తయారయినదనిన ఆశ్చర్య పడవలసిన పనిలేదు. భిన్న భిన్న ప్రదేశముల నుండి భిన్నభిన్న భాషలు మాటలాడుమానవుల ప్రదర్శన శాలయైన దనిన వింతకాదు.

మహాత్మా నారాయణస్వామి 'గోపయ్య' పేరును 'గోపదేవ్'గా మార్పుట :

విద్యాలయమున జదువ వచ్చిన విద్యార్థులెల్లరు అబ్రాహ్మణులే - శూద్ర పద వ్యవహార్యులే. అందువలన మా యధ్యాపకులు - ప్రియరత్న పండితులు మాకు ఉపనయనము - యజ్ఞోపవీత ధారణము చేయించుట అవసరమని తలంచెను. అంతట నొకనాడు మాకు ఉపనయన సంస్కారము చేయించుటకు విద్యాలయమున మహాత్మా నారాయణ స్వామిగారు వచ్చిరి.

శ్రద్ధేయ శ్రద్ధానందస్వామి దివంగతులైన పిమ్మట మహాత్మా నారాయణ స్వామి గారు సార్వదేశిక ఆర్య ప్రతినిధి సభకు అధ్యక్షులైరి. వీరు సభాధ్యక్షులగుటకు పూర్వము మున్నీ నారాయణ ప్రసాద్ నామముచే వ్యవహరింప బడుచున్నట్లు వినియున్న గుర్తు. వీరు ప్రభుత్వమున నేదో యధికార పదవిని నిర్వహించి యనంతరము వానప్రస్థులై గురుకుల వృందావనమునకు కొంత కాలము వ్యవస్థాపకులుగా (క్రమముగ నడుపువాడు - మేనేజర్) నుండి యుందురనియు గుర్తు. తదుపరి సన్యాసాశ్రమమును స్వీకరించి శ్రద్ధానంద స్వామి స్వర్గస్థులైన మీదట సార్వదేశిక సభాధ్యక్షులుగా నెన్నుకొనబడిరి. వీరు మిక్కిలి స్వాధ్యాయ శీలురు. గౌరవర్ణులు. కాయస్థ వంశావతంసులు. ఉత్తర ప్రదేశపు అయోధ్యానగర వాసులనియు, ఆచార్య నరేంద్రుని బంధుకోటికి జెందిన వారనియు వినికిడి. ఇది యెంతవరకు నిజమో దృఢముగా చెప్పజాలను. వీరు ఉపనిషత్తులకు ఆర్య భాషలో వ్యాఖ్యానము రచించిరి. వీరికియోగాభ్యాసము నందును రుచి ప్రవేశము లున్నట్లును వినికిడి. ప్రాణాయామాదులను గూర్చి చిన్న పుస్తక మొకటి హిందీ భాషలో వ్రాసినారు. అట్టి యీ స్వాములు నాటి సంస్కార కార్యమునకు అధ్యక్షత వహించి, మాకు ఉపనయనము చేయించి, యజ్ఞోపవీత ధారణ చేయించి, గాయత్రీ మంత్రోపదేశము చేసిరి. దాని యర్థమును హిందీలో బోధించిరి. కాని మేము గ్రహించినది మాత్రము స్వల్పము. అంతేకాక 'గోపయ్య' యను నా నామము పారికంత సులభోచ్చారణార్థముగా లేదని యెంచి "గోపదేవ్" అని నామ సంస్కరణము చేసిరి. నాటినుండియు నేను గోపదేవ్గా వ్యవహరింపబడుచుంటిని.

విద్యాలయ పఠన పాఠనమున నసంతృప్తి :

విద్యాలయమున నేను అష్టాధ్యాయి క్రమము ననుసరించి కాశికా సహాయమున వ్యాకరణ సూత్రముల కర్థములు ఉదాహరణములు చెప్పించుకొనుచు శబ్ద శుద్ధి నలవర్థుచు కొనుచు కాలమునయించు (పొందించు, గడపు)చుంటిని. ఏడెనిమిది మాసములు గడచినవి. హిందీ భాషలో నా

యభిప్రాయములను బాగుగ వెల్లడింపగల సామర్థ్యము కలిగినది. మిగిలిన విద్యార్థులు కూడ కొంచెముగా హిందీ నలవఱచు కొనుచు సంస్కృతమున గూడ చిన్నచిన్న వాక్యములు అర్థము చేసికొన నారంభించిరి. సంస్కృత వాక్యములకు హిందీ అనువాదము, హిందీ వాక్యములను సంస్కృతమున ననువదించుట నేర్వసాగిరి. కాని, నాకు ఆ చదువు అంతగా రుచింపదయ్యె. అష్టాధ్యాయి పద్ధతి ననుసరించి మహాభాష్యాంతము వ్యాకరణము చదువుటకే కనీసము నాలుగైదు సంవత్సరములు పట్టును. ఇతర శాస్త్రముల నభ్యసించు టెన్నడు ? వేదార్థముల నెరుగుట యెన్నడు ? ఆ విద్యాలయమున మా కెంత కాలము శిక్ష నిత్తురు ? అను నీ విషయముల నాలోచింప దొడగిన నాకు, అట జరుగు విద్యాభ్యాసము లాభదాయకముగా కనిపింపదయ్యె. ఎనిమిది నెలలు గడచినను విద్యాలయమున కొక పాఠ్య పద్ధతి యేర్పడలేదు.

మేము సమాజ సత్సంగములకు వెళ్ళి ఆదివారము నాడు పండితుల ప్రబోధము వినుచుంటిమి ? దాని వలనమేమెంతయో నేర్చుకొనిన గాని మా ప్రాంతమున వేద సిద్ధాంతములను ప్రచారము చేయుటకు సమర్థులము కామని తెలిసికొంటిని. ఉత్తర దేశమునను పౌరాణికులు, ఆర్య సమాజ సిద్ధాంతముల నంగీకరింప సిద్ధపడ కుండుట గుర్తించితిని. సమాజమున బ్రాహ్మణుల సంఖ్య చాల తక్కువగా కనిపించినది. నూటి కొక రిద్దరు కూడ సామాజికులలో బ్రాహ్మణులు లేరు. వేద సిద్ధాంతములను ప్రబోధించు పండితులలోను బ్రాహ్మణుల సంఖ్య యత్యల్పము. హిందువుల స్థితి యిట్లుండ, నిక మహమ్మదీయుల సంగతి వేఱుగ జెప్పనేల ? వారు క్రైస్తవులు హిందువులను తమ తమ మతములలో జేర్చుకొనుటకు నిరంతరము కృషి సలుపు చుండుట నాకు తెలిసినది. అప్పుడప్పుడు ఆర్య సమాజపు విద్వాంసులతో ముస్లిమ్ మౌల్వీలు శాస్త్రార్థము జరుపుటయు, నందు ఓడి పోవుటయు తన్నూలమున కలహములు జరుగుటయు నేనట క్రొత్తగా కనుగొంటిని. ఆ కలహములలో ముస్లిముల నెదుర్కొని హిందువులను రక్షించుటకు

ధైర్యముగ మైదానములోనికివచ్చువారు ఆర్య సామాజకులే. అయినను హిందువులలో బ్రాహ్మణులు వారి యనుయాయులు ఆర్య సమాజమును అంతరికముగ ప్రేమించు చున్నట్లు కనిపింపలేదు. అంతేకాక విగ్రహారాధన, జన్మముతో కులభేదముల నంగీకరించుట, శ్రాద్ధాది కర్మలు, అస్పృశ్యత మున్నగు విషయములను గూర్చి బ్రాహ్మణులు అనగా పౌరాణిక పండితులు ఆర్య సామాజిక విద్వాంసులతో చర్చలు జరిపి శాస్త్రార్థములు చేసి యోడిపించుచునే యుండిరి. అయినను వారు ఆర్య సమాజము ప్రబోధించు వేద సిద్ధాంతముల నంగీకరించుటకు సిద్ధపడకుండిరి.

ఉత్తర దక్షిణ దేశపు బ్రాహ్మణులు - భేదములు :

ఈ పరిస్థితులను తెలిసికొనిన నాకు మా విద్యాభ్యాసము మమ్ముల నెక్కుడు సమర్థులను జేయునను విశ్వాసము కన్పింపదయ్యె. దక్షిణ భారతమున ముస్లిముల బెడద యంతగా లేకున్నను, హిందువులలో గల కుల భేదములు, బ్రాహ్మణ అబ్రాహ్మణుల మధ్యగల యంతరము ఉత్తర దేశములో నున్నదాని కంటె మిక్కిలి యెక్కువ. ఉత్తర భారతమున హిందువులలో కులభేదము అంతగా కనుపింపదు. బ్రాహ్మణులు ఇతరులతో నెక్కుడుగ కలిసి మెలసి యుందురు. ముస్లిములను మాత్రము అస్పృశ్యుల వలె దూరముగ నుంతురు. ముస్లిములు హిందువుల బావులలో నీళ్ళు తీసికొన నర్హులు కారు. మాంసము తిను హిందువులు కూడ మహమ్మదీయుల దుకాణముల నుండి మాంసమును కొనరు. హిందు సవర్ణులలో పంక్తి భేదముకాని, దృష్టి దోషము కాని, స్పృశ్య స్పృశ్య దోషముకాని అంతగా కనిపింపదు. బ్రాహ్మణుల యిండ్ల శూద్రులు నీళ్ళు నింపుదురు. బ్రాహ్మణులు గ్రామాంతరము వెళ్ళునపుడు వారి వస్త్రాది సామానులు హరిజనులు తీసికొని వెళ్ళుచుందురు. బ్రాహ్మణులు కూడశూద్రులచే వండ బడిన తైలపక్వ పదార్థములను నిశ్శంకముగా గ్రహించి తినుచుందురు. శూద్రులు చూచుచుండ బ్రాహ్మణులు భోజనము చేయుటకు వెనుకాడరు. దక్షిణ దేశములో వలె దృష్టి దోష మట పాటింప బడదు.

దక్షిణమున దృష్టిదోషము, స్పర్శ దోషము ఎక్కువగా పాటింప బడుట యెల్ల రేఖిగినదే కదా ! భూస్వాములు ధనికులు, కొలది గానో, గొప్పగానో చదువుకొని నాగరికులైన కమ్మ, వెలమ, రెడ్డి, కాపు మున్నగు నామములతో వ్యవహరింప బడు వారిని శూద్రులుగా లెక్కించి దక్షిణ దేశపు బ్రాహ్మణులు వారికి దూరముగ నుందురు. వారు త్రాగు గ్లాసు మున్నగు పాత్రలలో శూద్రులకు త్రాగ నీళ్ళను కూడ నియ్యరు. పై వర్ణింపబడిన శూద్రులిచ్చు నీళ్ళకూడ బ్రాహ్మణులు త్రాగరు. వారు చూచుచుండ భోజనము కూడ చేయరు. హరిజన వాడలలో నడుగు పెట్టరు. హరిజనులు తెచ్చు ఇంధనములు (వంట చెఱకు) గూడ నీళ్ళు చల్లి శుద్ధిచేసి యింటిలోనికి తీసికొందురు. వైశ్యుల ఇండ్లలోగాని, క్షత్రియుల ఇండ్లలోగాని భోజనము చేయ నొల్లరు. వారిని, శూద్రులవలెనే చూతురు. ఈ స్థితిలో సామాన్య సంస్కృత జ్ఞానముతో దక్షిణ భారతమున వైదిక ధర్మ ప్రచారము, దయానంద మహర్షి దృష్టికోణముతో ప్రచారము చేయుట యసాధ్యమనిపించినది. అందువలన ఈ విద్యాలయములోని చదువుతో నేమగునని యెంచి మఱి యెట్లైన పోవలయునను నభిలాష జనించెను.

ఒకనాడు సార్వదేశిక సభకు వెళ్ళి యటనున్న మహాత్మా నారాయణ స్వామి గారిని కలిసికొని అయ్యా ! నాకీ పాఠశాల చదువంతగా ప్రయోజనవంత మని తోచుటలేదు. ఇంత వఱకు పాఠశాల కొక సిలబస్ లేదు. చదువు చెప్పువారు ఒక్కరే. మాకు చదువు వచ్చునని తోచకున్నది. అందువలన మమ్ము ఎక్కువమంది యధ్యాపకులున్న విద్యాలయమునకు బంపిన బాగుండునని విన్నవించితిని. ఆ నా మాటలు విని స్వామివారు “ఏమి ? మా కంటే నీకెక్కువ తెలియునా ? ప్రయోజనము లేకుండానే మే మీ పాఠశాల నడపుచున్నామా ? ” అని కోపముతో నన్ను ప్రశ్నించిరి. అందులకు సమాధానముగా, “స్వామిజీ దాదాపు నేనిటకు వచ్చిపది మాసము లగుచున్నది. ఈ పదినెలలలో నేను నేర్చుకొనిన దేమియు కనిపింప కున్నది. వీధులలో తిరుగుచు హిందీలో మీ వంటి వారి ముందు నా యభిప్రాయమును

తెలుపగలుగుచున్నాను. కాని, ఈ హిందీ భాష మా ప్రాంతమున కేమియు పనికిరాదు. సంస్కృతములో నేర్చుకొనునది ఏమియు కన్పింపదు. నేను మా ప్రాంతమున నేర్చుకొన్న వ్యాకరణమే మరల నభ్యసించుచున్నాను. కాకపోతే నేనక్కడ సిద్ధాంతకొముది ద్వారా నేర్చుకొన్నాను. ఇక్కడ కాశిక చదువుచున్నాను. ఇట్లు చదివినదే చదువుచు ఎంతకాలము గడప వలయునో నా కర్థముకాకున్నది. మా ప్రాంతమున కులభేదములు, సవర్ణులలో హెచ్చుతగ్గులు, అస్పృశ్యత, విగ్రహారాధన, మూఢాచారములు విపరీతముగ నున్నవి. అట సమాజ సిద్ధాంతములను ప్రచారము చేయుటకు చాల సామర్థ్యము కావలయును. అందువలన నేనిట్లు విన్నవించుచున్నాను” అంటిని. నా మాటలు విని స్వామివారు మరింత కోపావిష్టులై కన్నులెఱ్ఱజేసి కంపించుచు నీవు మా కుపదేశింప నవసరము లేదు, వెళ్ళు” అనిరి.

ఇంద్రజీ విద్యావాచస్పతికి నా అసంతృప్తి నెఱిగించుట :

నేను తిరిగి విద్యాయలమునకు వచ్చి ఏమి చేయవలయునో తోచక రెండు మూడు దినములు గడపితిని. తదుపరి యొకనాడు ఇంద్రజీ విద్యావాచస్పతిని కలిసిన బాగుండునని తలచితిని. పండిత ఇంద్రజీ మా విద్యాలయానికి, సార్వదేశిక సభకు పెట్రెటరీ, శ్రద్ధానందస్వామి పుత్రుడు. పెద్ద విద్వాంసుడు. కాంగడీ గురుకులమున విద్యాభ్యాస మొనర్చి పట్టభద్రులైన వారిలో మిక్కిలి యోగ్య స్నాతకుడు. ఆరోజులలో ఢిల్లీ నుండి వెలువడు ‘అర్జున’ నామక పత్రికకు సంపాదకుడు, ఇంతేకాదు, రాజనైతిక వేదిక మీద ఉపన్యసించు గొప్ప వక్తలలో నిత డొకడు. ఈయనతో బాటు ‘దేశబంధుగుప్త’ అను నొక యువకుడు ‘తేజ్’ అను ఉర్దూ పత్రికకు సంపాదకు డుండెడివాడు. అతడు ఉర్దూ వక్తలలో మిక్కిలి ప్రసిద్ధిని పొందినవాడు. ఈ యిరువురు యువవక్తలు ఢిల్లీ పౌరుల హృదయాధి నేతలనిన అశ్రర్యపడ నక్కఱలేదు. వీరిని వేలాది ప్రజలు మిక్కిలి శ్రద్ధతో వినుచుండెడివారు. ఆర్యసమాజ సత్సంగములలో కూడ, ఇంద్రజీ విద్యావాచస్పతి ఉపన్యాసములు,

ఉపదేశములు కొన్ని వినియుంటిని. అతని భాష వినుట కెంతో యింపుగా నుండెడిది. విషయమును విశదీకరించి చెప్పుట కాయన కాయనయే సాటి. అంతేకాక తండ్రివలె ఉన్నత కాయుడు. అతని నివాసస్థానమునకు వెళ్ళి ఆయనకు నమస్కరించి, ఆయనచే నిర్దేశింప (ఆజ్ఞాపించు, చెప్పు) బడిన ఆసనముపై గూర్చుంటిని. కుశల ప్రశ్నానంతరమున ఇంద్రజీ నా రాకకు కారణ మడిగిరి. బదులుగా నేనెవరినో చెప్పి, విద్యాలయపు స్థితిగతులను వివరముగా వినిపించి విద్యాలయ నిరర్థకతను గూర్చి తెలిపితిని. సార్వదేశిక సభ మాకిచ్చు భాత్రభృతితోనే (విద్యార్థుల కిచ్చు వేతనము) మమ్ములాహారులో పంజాబు ప్రాంతీయ సభచే నడుపబడు ఉపదేశక విద్యాలయమున కంపి యట మాకు శిక్షణ నిప్పింప సాధ్యముకాదా ? యని ఇంద్రజీ నర్థించితిని.

ఆ నా మాటలు విని, “నేను విద్యాలయమునకు వచ్చి నీవు చెప్పిన విషయములను కనుగొని తరువాత నాలోచింతును.” అని ఇంద్రజీ చెప్పిరి. దానితో ఒకింత సంతృప్తి పడి విద్యాలయమునకు తిరిగి వచ్చితిని. ఇది యంతయు పండిత ప్రియరత్నజీకి గాని, ఇతర విద్యార్థులకు గాని తెలియదు.

రెండు మూడు దినములు గడచిన తదుపరి పండిత ఇంద్రజీ విద్యాలయమునకు వచ్చి యచ్చటి స్థితిగతుల నవలోకించి నన్ను తనవెంట గొనిపోయి, “నీవు చెప్పినది నిజమే. ఈవిద్యాలయము వలన మీకు గాని, సభకు గాని విశేష ప్రయోజనము కలుగదనియే నాకును తోచుచున్నది. కాని యీ విద్యాలయమును మూసివేయటకు శ్రీ నారాయణ స్వామిగారు అంగీకరింపరు. వారికి పండిత ప్రియరత్నగా రంటే చాల యిష్టము. విద్యాలయము మూసివేసినచో పండిట్ జీ యొక్క ఆజీవిక (ఉద్యోగము, జీవనోపాయము) నిలిచి పోవును. వారిని మఱి యెట్లైనను పంపవలసి వచ్చును. అది స్వామిగారికి రుచింపదు. నేను చెప్పినను వారు వినరు అందువలన నొక ఉపాయము చెప్పదును. నీవు చేయగలవా ?” యనిరి.

“అయ్యా చెప్పండి, నా చేతనైనంత చేయ యత్నింతును” అని నేను బదులు చెప్పితిని.

న్యూ ఢిల్లీలో లాలారామలాల్ గారు, లాలా దీవాన్ చందు గారు అని యిరువురు పెద్ద కాంట్రాక్టర్లున్నారు. అందు రామలాల్ గారు సార్వదేశిక సభకు కోశాధ్యక్షులు. జ్ఞానచంద్ గారు సభా కార్యనిర్వాహక వర్గమున నొక మెంబరు. (ఈ యిరువురి నామధేయములు నా కిప్పుడున్న జ్ఞాపకము ననుసరించి వ్రాయుచున్నాను. వీరి పేర్లను వ్రాయుటలో నేను పొరబడు చున్నానేమో యను సంశయము నన్ను బాధించుచున్నది) వారిని నీవు కలిసికొని నాకు చెప్పినట్లే విద్యాయలము విషయము వారికి బోధించుము. వారికి నీ ప్లాను నచ్చినచో వారి విషయము అంతరంగ సభలో పెట్టి ఆలోచించి నీవు చెప్పినట్లు మిమ్ములాహారు పంపగలరు. వారి సభ నిర్వాహకులు. సభా నిర్వహణమునకు వలయు ధనమును చేకూర్చినవారు వారే. స్వామిజీ వారి నిర్ణయమును వ్యతిరేకింపజాలరు. కావున నీవు, నేను చెప్పినట్లు చేసిన బాగుండును. కమిటీలో నేను గూడ నీ ప్లానును సమర్థింతునని చెప్పిరి.

నేను శ్రీ రామ్ లాల్ ప్రభువులున్నచోట, వారి యిండ్లకు వెళ్ళు మార్గాదులను ఇంద్రజీ ద్వారా తెలిసికొని మఱునాడే న్యూఢిల్లీ వెళ్ళితిని. న్యూఢిల్లీ యప్పుడప్పుడే నిర్మింపబడుచున్నది. కొలది యిండ్లు ఆటనట కనుపింపసాగెను. నేను వెళ్ళిన కంట్రాక్టర్ల భవనములు మిక్కిలి పెద్దవి. అవి యిప్పుడు న్యూఢిల్లీలో నెక్కడ నున్నవో కూడ గుర్తింపజాలను. ఇంద్రజీ చెప్పిన మార్గము ననుసరించి నేను శ్రీరామ్ లాల్ గారి భవనమునకు వెళ్ళి వారి దర్శనము చేసికొని, యా యిరువురకు నన్ను పరిచయము చేసికొని, ‘ఇంద్రజీ పనుపున వచ్చితి’ నని చెప్పితిని. ‘విషయ మేమో తెలుపుమ’ని వారు నన్నాదరముతో మాట్లాడింపజేసి, నేను చెప్పిన విషయమంతయు విని ‘మే మూలోచించెదము, నీవు వెళ్ళి నిశ్చింతగా చదువు కొనుమ’ని నన్ను పంపివేసిరి. తదుపరి కొలది దినములలో అంతరంగ సభ - కార్యనిర్వాహక సభ జరిగినది.

అందు మా విద్యాలయమును మూసివేసి మమ్ము లాహోరు ఉపదేశక విద్యాలయమునకు పంప తీర్మానింపబడినట్లు మా యధ్యాపకులైన శ్రీ ప్రియ రత్నజీ వలననే తెలిసినది. ఇట్లు ఢిల్లీలో నొక సంవత్సరము పూర్తిగ నున్నానో లేదో బాగుగ స్మరణ లేదు. నేను నాతోటి విద్యార్థులతో బాటు లాహోరు ఉపదేశక విద్యాలయమునకు పంపబడితిని.

ఉపదేశక విద్యాలయము లాహోరు :

ఈ విద్యాలయము లాహోరు నందు రావి నదికి సమీపమున విశాలమైన స్థలములో నిర్మింపబడి యున్నది. విద్యార్థులుండుటకు, అధ్యాపకులుండుటకు వలయు భవనములు బాగుగ కట్టబడి యున్నవి. భోజనశాల ప్రత్యేకముగ నున్నది. ఆ విద్యాలయమున చదువు చెప్పటకు నలుగురు అధ్యాపకు లుండిరి. స్వామీ స్వతంత్రానందజీ మహారాజు విద్యాలయమునకు ఆచార్యులు. శ్రీ స్వామీ వేదానందతీర్థజీ ఉపాచార్యులు. వీరిరువురు సంన్యాసులు. వీరు గాక, మఱియొక పండితుడు, అరబ్బీ చెప్పటకు ఒక మౌల్వీ బయట - విద్యాలయమునకు వెలుపల నగరమున నుండి వచ్చి పోవు చుండువారు.

శ్రీ స్వామి స్వతంత్రానందజీ మహారాజు మంచి భీమకాయులు అత్యంత నిరాడంబర సంన్యాసి. వారు ఏడడగుల యెత్తుగలిగిన సుదృఢ శరీర సంపన్నులు. నగరమునుండి ప్రతి దినము నొక విద్యార్థి ద్వారా భిక్షాన్నము తెప్పించుకొని ఒక పీటను బాగుగ శుద్ధము చేయించి దానిమీద భిక్షలో వచ్చిన పదార్థముల నుంచుకొని భుజించుచుండెడివారు. అదియును ఒక్కసారే. రాత్రికి పాలు త్రాగిడివారు. విద్యార్థి భిక్షను - అన్నము రొట్టెలు మున్నగు ఘన పదార్థములు జోలియందును పప్పు కూరలు మున్నగు ద్రవపదార్థములు ఒక కమండలము నందును తెచ్చుచుండెడివాడు. స్వామివారాపదార్థములలో కావలసినంత తనకు పీటపై నుంచుకొని మిగిలిన పదార్థములను విద్యార్థుల కొసంగెడివారు. భిక్షలో వచ్చిన పదార్థము లన్నియు మిశ్రమము చేసి భుజించెడివారు. ప్రత్యేక

పదార్థముల రుచితో వారికంత ప్రయోజనమున్నట్లు కనుపించెడిది కాదు. ఎన్నడైన గ్రామములకు వెళ్ళిన నట తాము స్వయముగానే భిక్ష నడిగి తెచ్చుకొని భుజించెడివారని వినికిడి. ఇట్లు వారు మిక్కిలి నిరాడంబరులు. ఇక శ్రీ స్వామి వేదానంద తీర్థగారు. వీరు సంస్కృతము, ఫార్సీ, ఇంగ్లీషు, హిందీ మున్నగు బహు భాషావిదులు. మిక్కిలి స్వాధ్యాయశీలురు. వారు బహు గ్రంథ సంగ్రహ కర్తలు. బహు మూల్య గ్రంథములు సంస్కృతాది భాషలకు సంబంధించినవి యెన్నియో వారియొద్ద పెద్దపెద్ద పెట్టెలలో సిండియుండెడివి. వారు దర్శనములు వ్యాకరణము విద్యార్థులకు చెప్పుచుండెడివారు. మూడవ అధ్యాపకుల పేరు నాకు గుర్తులేదు. వారును వ్యాకరణము సాహిత్యము చెప్పుచుండెడివారు. అరబ్బీ భాషను చెప్పు మౌల్వీగారిని మౌల్వీ నామముతోనే వ్యవహరించెడివారు. వారు మౌల్వీ ఫాజిల్ అను గొప్ప పరీక్షకు విద్యార్థులకు పాఠము చెప్పి వెళ్ళుచుండెడివారు.

ఆచార్యులయిన స్వతంత్రానంద స్వామి వారు మాకు సంస్కార విధి, తర్కభాష చెప్ప నారంభించిరి. వేదానంద స్వామిగారు వ్యాకరణము చెప్ప నారంభించిరి. కొన్ని సంస్కృత గ్రంథములు చిన్న చిన్నవి మఱియొక పండితుడు చెప్పుచుండెడివారు. ఆ సంస్కృతము చదువవలసిన అవసరము నాకు లేదు. ఆ పుస్తకముల పాఠములు నేనే యితరులకు చెప్పగలవాడనై యుంటిని. కాని అక్కడి పాఠ్యపుస్తకములను చదివి పరీక్షకు సిద్ధపడవలసియున్నది. అందువలన పాఠమునకు వెళ్ళక తప్పదయ్యె.

ప్రతి ఆదివారము ఆర్యసమాజపు సత్సంగములకు విద్యార్థులను పంపు ఆచారము అట పాటింపబడుచుండెడిది. విద్యార్థులు, సుమారు ముప్పది మంది యుండెడివారు. సంఖ్య సరిగా యిప్పుడు స్మరణలో లేదు. ఆదివారం ఉదయం ఆర్యసమాజ సత్సంగములకు వెళ్ళుటయే కాక, నాటి సాయంకాలమున, విద్యాలయములో జరుగు విద్యార్థుల సమావేశములలో, వారమునకు మువ్వరో నలుగురో విద్యార్థులు, తమకు తోచిన విషయములపై

ఉపన్యాసములు సిద్ధముచేసి ఉపన్యసింపవలసి యుండెడిది. ఆ సభలకు స్వతంత్రానంద్ స్వామీజీ (ఆచార్యులై) అధ్యక్షులై విద్యార్థులచే ఉపన్యసింప జేయువారు. ఆ సభలలో నుపన్యసించుట నాకు మిక్కిలి అభ్యంతరకరముగా నుండెడిది. అయిష్టముగా నుండెడిది. కారణము, హిందీలో నుపన్యసింపవలసి వచ్చుటయే. నేనేదో హిందీలో మాటలాడగలనేగాని, నా భాష శుద్ధముగా నుండదని నాకు తెలియును. విశేషించి స్త్రీలింగ, పుంలింగ ప్రయోగములలో తప్పులు జరుగుచుండెడివి. అందువలన నేను ఉపన్యసింప నొల్లకుంటిని విషయములు తెలిసినను, తప్పుడు భాషలో నుపన్యసించుట యెట్లు ? విద్యార్థులలో నెక్కువమంది హిందీ మాతృభాషగా కలవారు. వారి యెదుట నిలబడి తప్పులు మాటలాడుట రుచించెడిది కాదు. అందువలన స్వామీజీతో హిందీ భాష బాగుగా నేర్చిన తదుపరి మాటాడుదునని చెప్పి, తప్పించుకొన యత్నించెడివాడ. కాని స్వామీజీ అందుల కంగీకరించెడివారు కారు. తెలుగులోనే ఉపన్యసింప బలవంత పెట్టెడివారు. కాని విద్యార్థులకు తెలుగు తెలియదు. కావున నా భాషలో నేను ఉపన్యసించి ప్రయోజనమేమి ? యనుచుండెడివాడ. కాని స్వామివారి అనుశాసనము (ఆజ్ఞ) అనుల్లంఘనీయము (జవదాటరానిది) అందువలన హిందీలోనే కొలది నిమిషములుపన్యసింపక తప్పెడిది కాదు. ఢీల్లీకంటే లాహోరులో కొంత బాగనిపించినది.

లాహోరు పంజాబు ప్రాంతమునకు ముఖ్యపట్టణము - రాజధాని. ఇక్కడ ఆర్యసమాజపు గతి విధులు ఎక్కువగా నున్నట్లనిపించినది. మా విద్యాలయమునకు ప్రక్కనే గురుదత్త భవన మను పేరుతో నొక పెద్ద భవనముండెడిది. అందు ఒక పెద్ద గ్రంథాలయము కూడ నుండెడిది. లాహోరులో గురుదత్త భవనము మిక్కిలి ప్రసిద్ధి గాంచినది. అందులో పంజాబు ప్రాంతమునకు ఆర్య ప్రతినిధి సభ కార్యాలయము నుండెడిది. ఆ భవనమునందే ప్రతినిధి సభ వార్షిక సమావేశములు జరుగుచుండెడివి. సుమారు నాలుగు వందల మంది ఆర్యసమాజ ప్రతినిధులు సమావేశము

లలో పాల్గొని వివిధ విషయములమీద చర్చలు జరుపుచుండెడివారు. ప్రతినిధి సభ బడ్జెట్ సమావేశము, పార్లమెంటు సమావేశమువలె గొప్పగా జరుగుచుండెడిది.

ఆర్యసమాజమున ద్వీవిధ విభాగములు :

నేనటకు వెళ్ళిన తదుపరి ఆర్యసమాజము రెండు విభాగములుగా విభజింపబడి నడుపబడు చున్నట్లు తెలిసికొనినపుడు నాకు కొంచెము వింతగా తోచినది. ఒక విభాగమునకు 'గురుకుల సెక్షన్' అనియు, రెండవ విభాగమునకు 'కాలేజీ సెక్షన్' అనియు వ్యవహారముండెడిది. గురుకుల విభాగమునకు శ్రీ శ్రద్ధానందస్వామి యధినేత. ఆయన ప్రప్రథమమున కాంగడీ గ్రామ సమీపమున, తన కుమారుల నిరువురను వెంటబెట్టుకొని పోయి, వారినే విద్యార్థులుగా జేర్చి గురుకులమును స్థాపించినారట. అందు సంస్కృతము ప్రధానముగా చెప్పబడినది. హిందీ మధ్యమము (Medium) తో పాఠములు బోధింపబడెడివి. ఇంగ్లీషు మూడవ భాషగ నుండెడిది. గురుకుల సెక్షన్ వారు యిట్టి గురుకులములనే పంజాబు ప్రాంతమునను యు.పి. (ఉత్తరప్రదేశ్ రాష్ట్రము) నను స్థాపించి నడిపెడివారు.

ఇక రెండవదియైన కాలేజీ విభాగమునకు, లాలా హంసరాజుగారు అధినాయకులు. వారిని మహాత్మా హంసరాజనికూడ పిలిచెడివారని గుర్తు. శ్రీ స్వామి శ్రద్ధానందజీ, శ్రీ మహాత్మా లాలా హంసరాజుగారు, వీరిరువురు ఆర్యసమాజ ప్రపంచమున మిక్కిలి ప్రసిద్ధులు. ఎల్లరి గౌరవమునకు పాత్రులు. శ్రీ లాలా హంసరాజుగారు, లాహోరులో డి-ఎ-వి- కాలేజీ స్థాపించిరి. అందు ఇంగ్లీషు భాషకు ప్రాధాన్య మీబడినది. ప్రభుత్వపు సిలబస్ ననుసరించి యందు విద్య నేర్పబడెడిది. కాని విద్యార్థులకు ఆర్యసమాజపు సంస్కారములు కలిగింపబడెడివి. హంసరాజు గారి యుద్దేశ్యమున, ఇంగ్లీషు విద్య నభ్యసించి, కేవల సంస్కృత విద్యాభ్యాసము చేసి లోకమున - విశేషించి విదేశములందు ఆర్యసమాజము ప్రచారము జరుపుట దుఃసాధ్యమని యెంచి వారు ఇంగ్లీషు

ప్రధాన భాషగా పాఠశాలలు, హైస్కూళ్ళు, కాలేజీలు పెట్టి విద్య నభ్యసించజేయ, సామాజికులను ప్రేరేపించ జేయువారు. వారు నడుపు విద్యాసంస్థలకు డి-ఎ-వి సంస్థలని పేరు . అనగా దయానంద - ఆంగ్లో - వైదిక విద్యాలయములని పూర్ణ నామధేయము. ఈ భాషా భేదమును పురస్కరించుకొని సమాజమున రెండు ప్రధాన భాగము లేర్పడినవి. యని లాహోరు వెళ్ళిన పిదప తెలిసినది.

ఈ విభాగములనుకొందరు ఘాస్ (హిందీ వదం) - గడ్డి, శాకాహారము మాంస పార్టీ యనియు వ్యవహరింపసాగిరి. గురుకుల పార్టీ ఘాస్ పార్టీ - కాలేజీ పార్టీ మాంసపార్టీ అని, పై నామముల యభిప్రాయము. ఈ పేర్లు వ్యవహారములోనికి వచ్చుటకుకారణమేమని విచారింపగా, గురుకుల విభాగమునకు సంబంధించిన సమాజముల సభ్యులు సర్వధా మాంసమును వర్జించెడివారనియు, కాలేజీ పార్టీ సమాజ సభ్యులు మాంసాహార గ్రహణమును గూర్చియంత కఠిన నియమములను పాటించరనియు తెలిసినది. అయిన , కాలేజీ పార్టీ మాంసము తినవచ్చు ననుట వారి సిద్ధాంతమా యని యడుగగా, 'నదియేమియు లేదు. ఆర్యసమాజ సిద్ధాంతములలో రెండు పార్టీల వారికి నెట్టి భేదము లేదు, కాని విద్యా విధానము ననుసరించుటలో గల భేదమును బట్టియే రెండు శాఖలేర్పడినవి' అని, విజ్ఞులు చెప్పిరి. మాంస పార్టీ అను వ్యవహార మెట్లు వచ్చినది ? అనగా, "కాలేజీ పార్టీ వారు సమాజమున సభ్యులుగా జేరువారిలో నెవరైన, నభ్యాసవశమున వ్యక్తి గతముగా మాంసాహారమును సేవించు నెడల, దాని మూలమున వారిని సమాజ సభ్యత్వమునుండి తొలగింప వలయునను పట్టుదల వారిలో లేదు. అంతేకాని మాంసము భక్త్యపదార్థమని దయానందుని వైదిక సిద్ధాంతములకు విరుద్ధముగా నంగీకరించుట కాని, ప్రచారము చేయుట కాని, యా పార్టీలో లేద' ని తెలియవచ్చినది. కావున మాంసపార్టీ అను వ్యవహారము పరస్పర హాస్య ప్రసంగమునకు చెందినదేకాని పారమార్థికము కాదని చెప్పవచ్చును. ఇట్లు కాలేజీ పార్టీ కూడ పంజాబ్, యు.పి. ప్రాంతములలో ఆర్యసమాజములు

పెక్కు స్థాపించి విద్యాలయములు పెట్టి నడుపుచున్నది.

ఆ రోజులలో లాహోరు నగరము నుండి ఆర్యసమాజ నాయకులు నడుపు పత్రికలు రెండు మిక్కిలి ప్రసిద్ధము లైనవి. ఒకటి ఉర్దూ భాషలో వెలువడు చుండెడిది. దానిని హిందువులు, ముస్లిములు ఎక్కువగా చదువుచుండెడివారు. పేరు నాకు ప్రస్తుతము స్మరణలో లేదు. దాని సంపాదకులు గురుకుల పార్థికి చెందిన వారు - కృష్ణమహాశయులు. వారు బి.ఎ ఉపాధి భూషితులు కూడ. ఆర్య సమాజ సమావేశములలో నప్పుడప్పుడు ఉపన్యసించుచుండెడివారు. ఆయన మంచి వక్త. శ్రోతల నుత్తేజింపజేయగల ఉపన్యాసముల నిచ్చెడివారు. కాంగ్రెసు వారు కూడ.

దేశభక్తుల దర్శన శ్రవణాది భాగ్యము

ఆ కాలమున రాజకీయ నాయకులలో డాక్టర్ సత్యపాల్ హిందీ లోను, డాక్టర్ కిచ్చా ఉర్దూలోను ఉపన్యసించుటలో మిక్కిలి ప్రసిద్ధి జెందినవారు. డాక్టర్ సత్యపాల్ తాను కదలకుండ నిలబడి మాటలాడుచు తన కుడిచేతి చూపుడు వ్రేలి కదలికలతో శ్రోతల నుజ్జ్వలత లూగించెడివారు. డాక్టర్ కిచ్చా ఉర్దూలో నద్భుతముగా నుపన్యసించువారు. అప్పుడప్పుడు వీరి యుపన్యాసములు విను భాగ్యము లాహోరులో నుండగ లభించినది.

పంజాబు కేసరిలాలా లజపతిరాయ్ :

ఇక భారతదేశమున నంతట పంజాబ్ కేసరి యని పిలువబడు లాలా లజపతిరాయ్ గారు కూడ లాహోరు నివాసులే. వారు పదహారణాలు ఆర్య సమాజకులు. మొదట డి.ఎ.వి. కాలేజీని నడుపుటలో లాలా హంసరాజు గారికి సహాయకులుగా నుండెడివారు. సభలలో వారి సింహగర్జనలు విను భాగ్యము కూడ లాహోరులో నాకు గలిగినది. నేను లాహోరులో నుండగానే మన దేశమునకు సైమన్ కమిషను వచ్చినది. ఆ కమిషను లాహోరునకు వచ్చినపుడు దానిని నిషేధింపవలసినదని ప్రచారము చేసిన వారిలో లజపతిరాయ్ గారు అగ్రగణ్యులు. అంతటి గొప్ప నాయకుడైన పంజాబు కేసరి (సింహము)

లాలా లజపతిరాయునిపై పోలీసు కమీషనర్ సాండర్సు అను ఐరోపీయుడు లారీచార్జీ చేసినాడట. ఆ కఙ్గదెబ్బలు తిన్న కేసరి అనాటి బహిరంగ సభలలో గర్జించిన గర్జనలు నేటికిని చెవులలో ప్రతిధ్వనించు చున్నవి యనిన అతిశయోక్తి కాదు. అవియే యా మహానాయకుని యంతిమ వచనములు. తరువాత నా కేసరి గర్జనలు విని యెఱుగము. భారత ప్రజల మన్ననల నందిన మహానాయకుడనైన నేను పోలీసుల లారిచార్జీకి లక్ష్మమైతినా ! అను సంతాపమును భరింపలేకనో యేమో చెప్పజాలము, ఆ పంజాబు కేసరి పోలీసు కఙ్గదెబ్బలకు గుఱియైన నాటినుండియే మంచము పట్టి కొలది దినములకే తన భౌతిక దేహమును విడిచి పరమపదము నందుట సంభవించినది.

ఆ మహానాయకుని మరణవార్త అనతి కాలములో నగరముననే కాక పంజాబు ప్రాంతము నందంతట వ్యాపించినది. లక్షలాది ప్రజలు నాయకుని యంతిమ దర్శనమునకు తండోప తండములుగా లాహోరు చేరుకొన సాగిరి. రెండు దినములో మూడు దినములో స్మరణలో లేదు. జనుల దర్శనార్థము నాయకుని మృతదేహము సురక్షితముగా నుంచబడినది. భక్తుల దర్శనానంతరమున నాడు పంజాబ్ కేసరి శవయాత్ర యెంత బ్రహ్మాండముగా, నెంత గొప్పదిగా జరిగినదో వర్ణింప నలవికాదు. ఆ శవయాత్రలో నాయకుని శవమును పెట్టి యూరేగించు శకటమునకు ముందు భాగమున మా విద్యాలయపు విద్యార్థుల మెల్లరము వేదమంత్రములను పఠించుచు ముందుకు సాగిపోయిన దృశ్యము నేటికిని కన్నులకు కట్టినట్లు కనపడుచున్నది. అంతటి గొప్ప యూరేగింపు నా జన్మలో కనివిని యెఱుగను. మైశ్వకొలది జనులు క్రిక్కిరిసి ఇసుక చల్లిన భూమిపై రాలనంత దట్టముగా నుండిరి. ఆ జనసముద్రమునకు మేర కనిపింపదయ్యె. రావి నదీ తీరమున శవము చేరునప్పటికి సాయంకాల మైనది. పవిత్ర నదీతీరమున చితి నేర్పఱచి గంధపు కబ్బెలతో దహన సంస్కారము మా వేదమంత్ర ఘోషతో జరుపబడుట కూడ

నాకొక యదృష్ట మనిపించినది.

భగత్ సింగ్ :

లాలా లజపతిరాయ్ మరణించిన నెలదినములకే భగత్ సింగ్ సాండర్స్ ను పట్టపగలు మధ్యాహ్నోత్తర సమయమున మోటార్ సైకిల్ మీద పోవువానిని పిస్టల్ గుండ్లకు గురిచేసి మాయమైన వార్త లాహోరు నగరమున విద్యుత్ ప్రకాశమువలె గుప్పన వ్యాపించినది. భగత్ సింగ్ లాహోరులో డి.ఎ.వి. కాలేజీ విద్యార్థి యేయనియప్పుడే వింటిని. అతని సాహసము అద్భుతము. ఆర్య సంతానము గదా ! పట్టపగలు నడి వీధిలో పోలీస్ కమీషనరుని విదేశీ గౌరాంగుని (ఎఱ్ఱని శరీరముకలవాడు - తెల్లవాడు) ఎదుట పడి చంపుటయే కాదు, అతడప్పుడు పట్టుబడలేదు కూడ. పోలీసులు ఆర్య విద్యాసంస్థ లన్నియు చుట్టుముట్టి గాలించిరి కూడ. మోటరు సైకిలుమీద నతివేగముగా పరువెడుచున్నవారిని గురిపెట్టి పిస్టల్ తో కాల్చిన భగత్ సింగుని లక్ష్యసిద్ధిని (బహాదురిని) శౌర్యమును ఎంత ప్రశంసించినను తక్కువయే యగును. ఇట్టి వారే భారతమాత సుపుత్రు లనదగినవారు.

భాయీ పరమానంద :

ఆ రోజులలోనే లాహోరులోనే మఱియొకదేశభక్తుని సందర్శించి యతని భాషణలను విను భాగ్యమును నాకు లభించినది. అతడే భాయీ పరమానంద నామధేయుడు. అఖిలభారత ప్రసిద్ధిబొందిన పరమ దేశభక్తుడు. దేశభక్తి కారణముగా అండమాన్ దీవులలో బహుకాలము బంధింపబడి తన యౌవన సామర్థ్యాదులను బహుమూల్యములైన వానిని గోల్పోయినస్వదేశ భక్తుడతడు. ఆ మహానుభావుడును దయానందానుయాయీ ఆర్యసమాజకుడే. అంగ్ల విద్యాభ్యాస మొనర్చి పట్టభద్రుడైనవాడే. లాహోరులోనే నొక్క సంవత్సరముకంటె నెక్కుడు సమయముండమి, నాకీ దేశభక్తుల సాహచర్య మతిస్వల్పముగానే లభించినది

ఉన్నిద్రత (నిద్రరాక మేల్కొని యుండుట) :

నేను నా యౌవనారంభ కాలమునుండియు దేహమునకు తగినంత యాహారము తీసికొనక యల్పాహారము గ్రహించుచున్న కారణమున క్రమక్రమముగా నిద్ర సన్నగిల్లుచు వచ్చినది. టీచర్ వృత్తి నిర్వహించుకాలమున ఆ వృత్తికి న్యాయము చేయదలచి పగటి కాలము నెక్కువగా పాఠశాల నిర్వహణమునకే వెచ్చించువాడ. ఆ వృత్తి నిర్వహించుచు సంస్కృతము నభ్యసించ నారంభించితిని. ఆ యభ్యాసమునకు రాత్రి సమయము తప్ప పగటి సమయము నుపయోగించుట యన్యాయమని భావించితిని. కావున రాత్రి సమయమున సంస్కృతము నభ్యసించుటకు గాను నిద్రను తగ్గింపవలసి వచ్చెను. ఆహారము తగ్గించిన నిద్ర తగ్గునని యెట్లా గ్రహించితిని. అదియును గాక 'బ్రతుకుటకు అవసరమైనంత వరకే తినవలయును కాని కండలు పెంచుకొనుటకు తినరాదు. ముఖ్యముగా తినుటకు బ్రతుక రాదు' అనియు నేను నిశ్చయించుకొని యల్పాహారి నైతిని. నాయాహార పరిమితిని చూచి మా యమ్మగారు అప్పుడప్పుడు, “నాయనా, గోపయ్య ! ఇదేమిటిరా ! ఈ వయస్సున నింత స్వల్పముగా తినిన నీవెట్లు బ్రతుకుదువురా ? శరీరము పెరుగు రోజులలో ఆహారము తగ్గించిన శరీరము బలపడదురా ! దానివలన నీకు ముందు కష్టము కలుగునురా!” అని మందలించుచుండెడిది. కాని నేనామె మాటలను లెక్కజేయనైతిని. ఇట్లు నా యిరువది యేటనుండి ఆహారము తగ్గించి తినుటవలన నిద్రయు తగ్గనారంభించినది రాత్రియందు సంస్కృతమును జదువుచు, టీచరు వృత్తిని పగలు నెఱపుచు గడపితిని. టీచరు వృత్తిమాని ఢిల్లీ చదువవచ్చిన తదుపరియైనను ఆహార విషయమును మార్పుచేయక యట్లే యల్పాహారమును గ్రహించుచు విద్యాభ్యాసమును సాగించితిని. దాని పరిణామము, నేను లాహోరు వచ్చిన తరువాత ఉన్నిద్రత యేర్పడినది. రాత్రిళ్ళు కొన్ని గంటలైనను బాగుగా నిద్రపట్టెడిది కాదు. విద్యాభ్యాసము నందు మనస్సు లగ్నము కాదు. శరీరమున బలహీనతయు

గోచరింపసాగినది. లాహోరు వెళ్ళిన ప్రారంభమున నేను వాలీబాల్ బాగుగ ఆడగలిగెడివాడ. ఇతర విద్యార్థు లెవ్వరు నాతో సమముగ నాడగలిగెడివారు కారు. ఆ స్థితి క్రమముగా మారి దుర్బలతవలన నాడ బుద్ధి పుట్టెడిది కాదు.

చికిత్స :

ఈ నా స్థితిని గుర్తించి శ్రీ స్వతంత్రానంద స్వామివారు 'గోపదేవ ! యహః తుమ్హరీ స్థితి క్యాహై ? అని యొకనాడు నన్నడిగిరి. " హః స్వామీజీ మహారక్ష ! ముయే సింద్ నహః ఆతీ ;దుర్బలతా మాలూమ్ హో రహీ హైః పథనే లిఖనే మేంభీ దిల్ నహిః లగ్తా, కుచ్ నమయుమే నహిః ఆతా, " - ' స్వామీజీ నాకు నిద్ర పట్టుట లేదు. దౌర్బల్యము ఏర్పడినది. చదువు సంధ్యలలో ఆట పాటలలోకూడ మనస్సు లగ్నము కాదు. కారణము తెలియదు' అని చెప్పగా విని, నన్ను వెంట నిడుకొని స్వయముగా స్వామిగారు లాహోరులో ప్రసిద్ధి గన్న యొక ఆయుర్వేద వైద్యుని కడకు తీసికొని వెళ్ళిరి. వైద్యునకు స్వామిగారు నా పరిస్థితిని చెప్పి, నన్ను పరీక్షించి తగిన చికిత్స చేయుడని చెప్పిరి. వైద్యుడు వయసున యేబది యేండ్లకు పైబడినవాడే. 'వైద్య ఖన్నా సాబ్' అని వారిని వ్యవహరింతురు. వారు నన్ను ప్రేమతో దగ్గఱకు తీసికొని, నాడీ పరీక్ష చేసి, నా యితి వృత్తమును సంక్షిప్తముగా నడిగి తెలిసికొనిరి. తదుపరి స్వామివారితో "స్వామీజీ ! యితనిలో వ్యాధి యేమియు లేదు. మందాగ్ని మాత్రమున్నది. ఇది యితని స్వయం కృతాపరాధము. నేను మందిస్తాను. కొలది దినములలోనే స్వస్థత చేకూరగలదు' అని చెప్పి, నాకు ఒక వారమునకు సరిపడు మందు నిచ్చి మందు పూర్తిగ సేవించి మరల తన కడకు రమ్మని చెప్పిరి. ఖన్నాసాహెబ్ కు స్వామిగారి యెడ భక్తి శ్రద్ధలు మెండు. కొంత తడవు యిష్టాగోష్ఠి జరిగిన మీదట స్వామి గారు నేను వెంటరాగా విద్యాలయము చేరిరి. నేను రెండు నెలలు పాటు మందులు సేవించితిని. క్రమముగా దుర్బలత తగ్గిపోయినది. ఆహారమున రుచియు కలిగినది. రెండు మూడు గంటలు గాఢ నిద్రకూడ రా నారంభించినది.

క్రమముగా స్వాస్థ్యము (ఆరోగ్యము) చేకూరినది. ఒకనాడు ఆచార్యుని యనుమతి తీసికొని వైద్యుని చెంతకు వెళ్ళి వారికి నా కృతజ్ఞతలు వెల్లడించి “అయ్యా వైద్యజీ! మీ మందులకు నేనేదేని మూల్యము నియ్యవలసియున్న సెలవిండు” అని యడిగితిని. అందుల కాయన నవ్వి ‘గోపదేవ్ జీ! మైఁ విద్యార్థియోం ఔర్ గరీబోంసే దవాకేలియే పైసా నహీఁ లేతాహూఁ నేను విద్యార్థులనుండియు, దరిద్రులనుండియు మందిచ్చినందుకు ధనము తీసికొనను, ఉచిత చికిత్స చేయుదును’ అని నన్నాశీర్వదించి పంపిరి. వారు నాకు చేసిన యుపకృతి యెన్నడు మఱవరానిది.

ఇట్లు ఒక సంవత్సర కాలము లాహోరు విద్యాలయమున గడచిపోయినది. ఆ సంవత్సరపు పరీక్షలు కూడ పూర్తియైనవి. రెండవ సంవత్సరపు కోర్సు చదువవలసి యున్నది. కాని, నాకెందులకో ఆ చదువు తృప్తి కారకము కాదయ్యె. విద్యాలయపు నియత పాఠ విధి నాకంత లాభదాయకము గాదని తోచినది.

అప్పటికి నాకు వేదమునకుపాంగములని (వేదమునకు ఉపాంగములు 6 = జైమినీకృత పూర్వమీ మాంస, కణాదుని వైశేషికము, గౌతముని వ్యాయము, పతంజలి యోగము, కపిలుని సాంఖ్యము, వ్యాసుని వేదాంత సూత్రములను ఆఱు దర్శన గ్రంథములు) యెంచబడు దర్శనములు వ్యాయ వైశేషికాదులు వివేషపఠనీయములుగా తోచినవి. లాహోరు విద్యాలయమున నీదర్శనములను శ్రీ వేదాంనద తీర్థస్వామిగారు చదివిన వారనియు, వారు బాగుగ జెప్పగల వారనియు తెలిసికొని నా కోరికను వెల్లడించితిని. శ్రీ వేదాంనదస్వామి గారు నాయెడల మిక్కిలి ప్రేమతో వర్తించు చుండెడివారు. నా కోరికను విని ‘గోపదేవ్ నీ ఏ ప్రాచీన దర్శనములను జదువ గోరుదువేని, మా సహాధ్యాయులైన శ్రీ పండితముక్తి రామోపాధ్యాయుల కడకేగి వారి యంతే వాసివైచదువుము. వారి దర్శనములను బాగుగ నధ్యయనము చేసినవారు. గొప్ప విద్వాంసులు. ‘పోతోహో’ గురుకులమును నడుపుచున్నారు. వారు వ్యాకరణ సాహిత్యాది

శాస్త్రములందును నిష్ణాతులు” అని నుడివిరి.

పండిత ముక్తి రామోపాధ్యాయులు :

ఆ మాటలు వినినప్పటి నుండియు, నే నెటులైన శ్రీ పండిత ముక్తి రామోపాధ్యాయుల చెంతకు జేరి ప్రత్యేకముగ దర్శనములు నభ్యసించ వలయునను కోరిక గలిగెను. వారిని గూర్చి విశేషముగ తెలిసికొనగోరి యొకనాడు శ్రీ స్వతంత్రానంద స్వామి గారి నడిగితిని. అందులకు వారు, “పండిత ముక్తి రామోపాధ్యాయ్జీ గురుకుల పోలోహార్ కే ఆచార్యహైఁ దర్శనోకే బడే విద్వాన్ హైఁ ఆజన్మ బ్రహ్మచారీ హైఁ బహుత్ అచ్చేసజ్జన్ హైఁ వే గురుకుల్ శ్రీ స్వామీదర్శనా నందజీకాహైఁ. ఉన్ హీకే ఆగ్రహ (పట్టుదల) సే శ్రీ ముక్తిరామ్జీ వహ్ఁ, పథాతహైఁ. పండిత్జీకో దర్శనానందజీనే బనారస్ సే లాకర్ గురుకుల్కా ఆచార్య బనాయా, దర్శనానందజీకా స్వర్ణవాసభీహో గయాహై. ఫిరీభీ పండితముక్తిరామ్జీ : స్వార్థభావసే ఉన్ గురుకుల్కో ఆపనాహీ గురుకుల్ సమర్పుకర్, ఉసే చలారహ్ హైఁ. సారే పంజాబ్ మే ఉనకా బడా మానహై. సచ్ తో యహీహై ఇన్ సమయమే పండిత్ జీ ఆర్యజగత్కే ఉత్తమకోటీకే విద్వాన్ హైఁ దర్శన శాస్త్రాంమే ఉన్ జైసాకోయీ దూసరా విద్వాన్ నహీహైఁ, యహకహనా అతి శయోక్తి నహీహైఁ” అని వారి గూర్చి చెప్పగా చెప్పటయే కాక వారి యెడ తమకెంతో స్నేహభావము, ఆదరాభిమానము లున్నట్లు వారి మాటలలో గనబడిచిరి. పై వాక్యముల యభిప్రాయము.

“పండిత ముక్తిరామ్గారు ఉపాధ్యాయ కులజులు. వారిది యు.పి. ప్రాంతము. జన్మతః బ్రాహ్మణులు. ప్రస్తుతం పోలోహార్ గురుకులమున కాచార్యులు. ఆగురుకులము రావల్ పిండికి నలువది మైళ్ళ దూరమున హిమాచల ప్రాంత భూమిలో దర్శనా నందస్వామిగారిచే స్థాపింపబడినది. పండితముక్తిరామ్ గారు బనారస్ లో నుండువారు. వారిని తీసికొని వెళ్ళి దర్శనానందస్వామిగారిచే గురుకులమున కాచార్యులుగా నియమించి యా

గురుకులమును వారి కప్పగించిరి. పండిత్జీ ఆజన్మబ్రహ్మచారులు. దర్శనానంద స్వామిగారు స్వర్గస్థులైన మీదట గూడ గురుకులమును తనదిగా నెంచి నేటికిని దానిని నడుపుచున్నారు. శ్రీ ముక్తిరామ్ గారు గొప్ప పండితులు. దర్శన శాస్త్రముల నభ్యసించిన వారిలో నాడు వారికి సమానులు ఆర్యజగత్తున నెవ్వరును లేరు. గొప్ప త్యాగమూర్తులు. గురుకుల భారమంతయు తామే వహించి నడుపుచున్నారు. (ఆ గురుకులమున విద్యార్థులకు వలయు భోజనాచ్ఛాదనాది వసతులన్నియు కల్పించి, శుల్కమేమియు గ్రహింపకయే విద్యనభ్యసింప జేయుచున్నారు. శ్రీ దర్శనానంద స్వామిగారు స్థాపించిన విద్యాలయము లన్నియు నిట్లే నడుపబడుచుండెడివి. వానిలో జ్వాలాపూర్ మహా విద్యాలయము మిక్కిలి ప్రసిద్ధ సంస్థ. శ్రీ శ్రద్ధానందస్వామిగారు నడపిన గురుకులము నందు విద్య మాత్రము నిఃశుల్కముగ నభ్యసింపజేయబడెడిది. మిగిలిన భోజనాదులకు ఖర్చులు విద్యార్థులు భరింపవలసి యుండెడిది. కాని, వారి సమకాలికులైన శ్రీ దర్శనానందస్వామిగారు నడపిన సంస్థలలో విద్యార్థుల నుండి యేమియు గ్రహింప బడెడిది కాదు. ఇయ్యది దర్శనానందస్వామి గారిచే నడుపబడిన విద్యాసంస్థలలో గల విశేషము. వీరి సంస్థలలో కేవలము సంస్కృతమే చెప్పబడెడిది.)

శ్రీ పండిత ముక్తిరామ్ గారు దార్శనికులేకాక వ్యాకరణ శాస్త్రమునను, సాహిత్యమునను నిష్ణాతులు. శ్రీ స్వతంత్రానందస్వామిగారు వారిని గూర్చిన వివరము లన్నియు జెప్పి 'నీవు వారి దగ్గర చదువ దలచితివా ? అని యడిగిరి. అందులకు నేను, 'అవును స్వామీజీ, అంటిని.

స్వామి : అటులయిన నీ వీ విద్యాలయమును గూడ విడిచి పెట్టుదువా ? అప్పుడు సార్వదేశిక సభ నీకు ఛాత్రభృతి నీయదు గదా ! ఏమి చేయుదువు ?

నేను : "అవును స్వామీజీ ఔను నేను మీ విద్యాలయమును గూడ విడువవలయు ననియే తలంచుచున్నాను. మీ పాఠ్యక్రమము నాకు పర్యాప్తముగా (పూర్ణమైనది, సమర్థమైనది, చాలినది) కనిపింప కున్నది.

ముఖ్యముగా నేను ప్రాచీన దర్శన శాస్త్రముల నభ్యసింప వలయునను తలంపుతో నున్నాడ. సార్వదేశిక సభయిచ్చు ఛాత్రభృతి నా కక్కట లేదు. నా ఖర్చులకగు ద్రవ్యము నే నింటినుండి తెప్పించుకొనగలను. నాకు నెలకు రూ. 10 సరిపోవును. మా యన్నగారు పంపగలరు. అది నా కంత బాధాకరము కాదు. కాని ఉపాధ్యాయజీ నన్ను అంతే వాసిగా గ్రహింతురా ! అనునదియే నా ప్రస్తుత సమస్య. స్వామీజీ ! మీరు ఉపాధ్యాయజీకి నన్ను శిష్యునిగా తీసికొనుడని సిఫార్సు చేయాలి. ఇదియే నా ప్రార్థన. మీరు నాకు తప్పక సహాయము చేయాలి.

స్వామీజీ : అరే, గోపజీ ! ఘబరావో నహే, మైత్రహదేః ఉంగా. ఉపాధ్యాయజీ అవశ్యమాన్ లేంగే, 'అరే, గోపయ్య ! నీవేమి గాభరా పడకు. నేను చెప్పెదనులే. పండితజీ తప్పక అంగీకరింతురు' అని నాకు ఉత్సాహము గల్పించిరి.

పండిత శ్రీ ముక్తిరామ్ గారి దర్శనము :

ఇట్లు కొలది దినములు గడచినవి. అది వేసవికాలము. విద్యాలయమునకు సెలవు దినములు. ఆ రోజులలోనే లాహోరు ఆర్యసమాజపు వార్షికోత్సవము మిక్కిలి ఆడంబరముగా జరుపవారంభించిరి. పలువురు పండితులు అందు ఉపన్యసింప ఆహ్వానింపబడిరి. వారిలో పండిత ముక్తిరామ్ గారి పేరుకూడ జూచిన నాకు గలిగిన సంతోషమునకు మేరలేదనిన నతిశయోక్తి కాదు. వెదకబోయిన తీగ కాలికి అడ్డుపడినట్లయినది. ఆడబోయిన తీర్థ మెదురైనట్లయినది.

ఉత్సవము ప్రారంభమైనది. సమావేశములలో వేలాది శ్రోతలు పాల్గొనసాగిరి. పండితులు పలువురు రాసాగిరి. వారిలో శ్రీ పండిత చమూపతి గారు M.A. ఉత్సవములలో వచ్చియుండిరి. వారి యుపన్యాసము నన్నెంతయో ప్రభావితుని జేసినది. వారు సంస్కృతము, పార్శ్వ, ఆంగ్లేయ భాషలలో పేరుపొందినవారు. స్ఫురద్రూపి. పంజాబి అని గుర్తు. ఆ సభలలో మాటలాడిన

వారిలో మహాశయ కృష్ణజీ గొప్ప వక్త. ఆయన ఉర్దూ దైనిక పత్రికకు సంపాదకుడు. రాజనీతిలో కూడ కీర్తి గడించినవాడు. ఆయన పత్రికను హిందువులు, ముస్లిములు నెల్లరు చదివెడివారు. పంజాబులో నంతట నా పత్రికకు మిక్కిలి వ్యాప్తి యుండెడిది.

‘జాతి పాతితోడక మండలి’ నామముతో నొక సంఘము లాహోరులో నుండెడిది. ఆ సంఘపు నాయకులలో నొకరగు పండిత సంతరామ్ (B.A) గారొకరు మంచి ప్రసిద్ధ వక్త, గొప్ప సంస్కర్త. ఇట్లు పలువురు విద్వాంసులు ఆ సభలలో వచ్చి గంభీరోపన్యాసముల నిచ్చిరి. ఆ సమావేశములు ముగియుట కింకొక దినము మిగిలియుండెను. ఆ చివరి రోజున నేను ప్రతీక్షించుచున్న పండిత ముక్తిరామ్ గారు కూడ సభకు వచ్చిరి. నావలెనే శ్రోతలలో ననేకులు పండితముక్తిరామ్ గారి రాకకు మిక్కిలి కుతూహలముతో నెదురుచూచు చుండిరి. ఉపాధ్యాయజీ సభావేదిక నలంకరింపగానే, శ్రోతృగణము ‘బోలో పండితముక్తిరామ్ జీకి జయ్. బోలో వైదిక ధర్మకీ జయ్’ అని పెద్దగా నినాదములు చేసి కరతాళ ధ్వనులతో వారికి స్వాగతము పలికిరి. పండితజీ అంతపాడవరి కాదు. పొట్టి వారనియే చెప్పదగియున్నారు. ఖద్దరు వస్త్రములు ధరించి మిక్కిలి సాదాగా కనిపించిరి. విశాల ఫాలభాగము, బ్రహ్మవర్చస్సు ముఖము నుద్గీప్తము చేయుచుండెను. శాంతిమూర్తీభవించినట్లు గన్పట్టుచుండిరి. వారు “కారణ వైచిత్ర్యాత్ కార్యవైచిత్ర్యమ్” అను దార్శనిక సూత్రమును మనస్సున నుంచుకొని, సృష్టియందుగల వైచిత్ర్యమును ఒక గంట కాలము శ్రోతలకు బోధపడునట్లు చక్కగా నుపదేశించిరి. వారు గొప్ప యుపదేశ్యగా నాకు తోచిరి. వారి యుపదేశము నందు భాషణ కళ కంటె బోధన కళ మిన్నగా నాకు కనుపించినది. యుపదేశమంతయు హేతుబద్ధముగా నడచినది. శ్రోతలెంతో శ్రద్ధగా వినిరి. సమావేశము ముగిసినది. అనంతరము విడిది చేసిన స్థలమునకు వారి వెంట నేను వెళ్ళితిని.

పండితజీ విశ్రాంతిగా కూర్చున్న మీదట నేను వారికి ప్రణమిల్లి నా

యుదంతమును సంక్షేపముగా విన్నవించి “ప్రాచీన దర్శనముల నభ్యసించ వలయునని నాకుమిక్కిలి కోరిక యున్నది. మీరు నన్ను అంతే వాసిగ నంగీకరించిన నా జన్మ ధన్యమగును. నాప్రార్థన నంగీకరించినచో మీకడకు రాగలను” అని యర్థించితిని.

వారు నా యభిలాషను తెలిసికొని, శాంతస్వభావము వెల్లడించు మాటలతో “నీ కట్టికోరికయున్నరావచ్చును. గురుకులమున నుండి దర్శనముల నభ్యసించ వచ్చును. శ్రీ స్వతంత్రానంద స్వామివారి యనుమతిని బొంది రావచ్చును. నా కెట్టి యభ్యంతరమును లేదు” అని సెలవిచ్చిరి.

ఆ మాటలతో నా కోరిక ఫలించి నట్లయినది. ‘కొలది దినములలో మీ పాదముల చెంత కరుదెంతు’ నని చెప్పి వారికి పాదాభివందనము చేసి తిరిగి విద్యాలయమునకు వచ్చి స్వామి గారికి జరిగిన దంతయు విన్న వింటిని. శ్రీ స్వామిగారు చిటునవ్వుతో, “అచ్చా! తుమ్హారా కామ్ బన్ గయా? పండితజీ మానలియే చలో, అచ్చా హువా. జబ్ తేరీ ఇచ్చాహో చలేజానా” మంచిది నీ కోరిక నెఱవేఱినది కదా! పండితజీ అంగీకరించినారు కదా! బాగు. ఇంక నీకు కావలసిన దేమున్నది. నీ యిష్టము వచ్చినపుడు వెళ్ళు మనిరి”.

పోతోహార్ గురుకుల గమనము :

ఒక వారము రోజులు తదుపరి శ్రీ స్వతంత్రానంద స్వామి గారి నుండి సెలవు తీసికొని గురుకులమునకు పయనము సాగించితిని విద్యాలయమున గల విద్యార్థులలో నా కత్యంత సన్నిహితులయిన వారిరువురు నాతో స్టేషన్ కు వచ్చి స్నేహభావముతో, రావలొండికి వెళ్ళు రైలు బండిలో నన్నెక్కించి సాగనంపిరి. నేను రావలొండి చేరుకొని యట నుండి కొంత దూరము బస్సుమీదను, మఱి కొంతదూరము ఒంటెమీదను గూర్చుండి పయనించి ‘హోహాభక్తా’ అను గ్రామమునకు చేరితిని. ఆ గ్రామ వాసియైన యొక బ్రాహ్మణుని యింట నాటికి బసచేసితిని. గురుకుల మా గ్రామమునకు మూడుమైళ్ళ దూరమున హిమాలయ ప్రాంతదేశమున నుండెను. ఆగ్రామవాసి మధ్యవయస్సు దాటిన

బ్రాహ్మణుడు, పండిత ముక్తిరామ్ గారికి భక్తుడు. సజ్జనుడు, సద్ గృహస్థుడు. నా యుదంతము విని మిక్కిలి ప్రేమతో నన్నాదరించి భోజనాదులతో తృప్తుజేయుటయే కాక 'నిన్ను గురుకులమునకు రేపు నేను చేర్చగలను. ఈ నాటికిట నుండి ప్రయాణ బడలికను దీర్చుకొనుము' అని తనయింట నన్నుచుకొనెను. మఱునాడు నాకొక మనుజునిచ్చి నా సామానుతో నన్ను గురుకులమున జేర్చెను. ఆ గృహస్థుడు మిక్కిలి మంచివాడు. ఆయన మంచిత నము నెంతని వర్ణింతును. ఆయన నాడు చేసిన సహాయమును, చూపిన ప్రేమను నేనెన్నడు మఱవజాలను. కాని దురదృష్టమేమన వారి నామధేయమును నేనిప్పుడు స్మరింప జాలకున్నాడ.

గురుకులమున చేరి శ్రీ పండిత ముక్తిరామ్ గారి పాదపద్మములకు నమస్కరించితిని. వారు నన్ను ప్రేమతో స్వీకరించి నాకు ఉండుటకు తగిన వసతిని గల్పించిరి. విద్యార్థులకు నా పరిచయము గల్పించిరి. విద్యార్థులు యిరువది మందికి పైగా నుండిరి. వారు ఎక్కువ మంది ద్వాదశ వర్షప్రాయమువారై యుండిరి. ముగ్గురో, నలుగురో పదునెనిమిది, యిరువదియేండ్ల వయస్సు గలవారై యుండిరి. ఎల్లరితోను పరిచయము కలుగుట కెక్కుడు సమయము పట్టలేదు. బాలురుత్సాహముతో నాకు స్వాగతము పలికిరి. వారిలో నందఱకంటె నేను వయస్సులో బెద్దవాడను. అప్పటికి నాకు ముప్పదియేండ్లకు పైబడిన ప్రాయముండి యుండును.

గురుకులమున కొకవైపున చిన్న సెలయేరు ప్రవహించు చుండెను. విద్యార్థుల స్నానాదులందుననే జరుగుచుండెడివి. మరియుక వైపున ననతి దూరముననే పెద్ద పెద్ద హిమాలయపు శిఖరపంక్తి కనుల పండువుగా కనబడుచుండెను. గురుకులమునకు సమీపముననే యొక గోశాల కూడ నుండెను. అందు గోవులుండెను. కాని పాలిచ్చు గోవులు మాత్రము సంఖ్యలో తక్కువ. వానిని కాపాడుట కొక సేవకుడుండువాడు. కాని అవకాశము చిక్కినపుడు పండితజీవ్యముగా గోశాల శుభ్రము చేయుచుండెడివారు.

గోవులకు గడ్డికూడ వేయుచుండెడివారు.

మొదటిసారి వారి యీ గోసేవా పరాయణతను జూచి నేనెంతగా ఆశ్చర్యమునకు లోనైతిన్ నాకే తెలియదు. పండితజీ పెద్ద పిల్లలకు వ్యాకరణాది పాఠములు చెప్పెడివారు. పెద్ద విద్యార్థులు చిన్న తరగతి వారికి పాఠములు చెప్పెడివారు. ఒక వారము రోజులలోనా యోగ్యతను గుర్తించి పండితజీ నన్ను చిన్న తరగతుల విద్యార్థులకు సంస్కృతము చెప్పటకు నియోగించి, నాకు వీలు కలిగించుకొని న్యాయదర్శనము చెప్ప నారంభించిరి.

చలి జ్వరము :

ఇట్లు కొలది రోజులు జరిగినవి. వర్షాకాలము ప్రారంభమైనది. ఆ సంవత్సర మా ప్రాంతమున విరివిగా మలేరియా జ్వరము వ్యాపించినది. పండితజీ ఆయుర్వేద శాస్త్రములను బాగుగ నభ్యసించిరి. మందులను సిద్ధము చేసి, సమీప గ్రామములనుండి వచ్చు జనులకు ఉచితముగా చికిత్స చేయుచుండెడివారు. చుట్టుపట్ల నున్న గ్రామము లన్నియు పఠానాలకు చెందినవి. పఠానులు ముస్లిములు, మిక్కిలి శూర వీర స్వభావము గలవారు. వారెల్లరు పండితజీ యెడ మిక్కిలి భక్తి శ్రద్ధలు కలిగియుండెడివారు. పండితజీ హస్తవాసి చాల మందిదనియు, వారు నాడీ పరీక్ష చేసి మందు లిచ్చిన వ్యాధులు తప్పక పోవుననియు విశ్వసించెడివారు. అక్కడి గ్రామములలో హిందువులు సంఖ్య యత్యల్పము. అయినను గురుకులమునకు పఠానుల నుండి యెట్టి బెడదయు లేకుండెడిది. గురుకులమునకు వచ్చు విద్యార్థులను, దర్శకులను ఆయా గ్రామములనుండి పఠానులు ఆదరముతో సత్కరించి గురుకులమునకు చేర్చుచుండెడివారు. ఆ ప్రాంతపు జనులలో పండితజీ ప్రభావ మట్టిదిగా నుండెడిది. పండితజీ యొక్కరే గురుకుల వ్యవస్థ యంతయు జూచుకొనెడివారు. సహాయక వర్గము లేనేలేదనిన అతిశయోక్తి యావంతయు లేదు. విద్యార్థులకు వలయు భోజన సామాగ్రి, వస్త్రాదులు, అన్నియు పండితజీయే చూడవలసి యుండిరి. వారెట్లా కార్యభారమంతయు

వహించెడివారో వారికే యెఱుక.

ఆ ప్రాంతమున వర్షాకాలము నందు చలిజ్వరముతో జనులు బాధలు పడుట పరిపాటియే యని తెలిసినది. గురుకులమున నుండు విద్యార్థుల లోను కొందరు జ్వరగ్రస్తులైరి. పండితజీ వారికి కూడ తామే చికిత్స చేయుచుండెడివారు. ఒకనాడు నాకును చలిజ్వరము వచ్చినది. ఈ చలిజ్వరము నాకు క్రొత్త. ఇంతకు పూర్వము నాకెన్నడు చలి జ్వరము రాలేదు. విపరీతముగ చలితో జ్వరము ప్రారంభమైనది. పండితజీ నాకు కూడ మందు నిచ్చిరి. ‘వర్షాకాలములో నీ ప్రాంతమున చలిజ్వరము వచ్చుట సామాన్యమే. దీనికి భయపడ వలసిన పనిలేదు’ అని నాకు ధైర్యము కలిగించిరి. వారము రోజులు జ్వరము వచ్చుచుండెడిది. చెమట బెట్టి తగ్గిపోవుచుండెడిది. ఇట్లు పదిరోజులు బాధించి తరువాత జ్వరము అగిపోయినది. కాని, బలహీనత బాగుగ నేర్పడినది. పదునైదు రోజులు జ్వరము రాలేదు. కాని మరల నొకనాడు మిక్కిలి చలితో జ్వరము వచ్చినది. ఈ మాటు పూర్వముకంటెను జ్వరతీవ్రతయెక్కువగా నుండెను. పండితజీ మందుల నిచ్చుచునే యుండిరి. విద్యార్థులు నాకు వలయు సేవచేసి తోడ్పడసాగిరి. కాని జ్వరము స్వాధీనము కాలేదు. అట్లాక నెలరోజులు జ్వరము వచ్చుచునే యుండెను. నేను మిక్కిలి బలహీనుడనై చలిబాధ భరింపజాలని స్థితికి వచ్చితిని. పండితజీ యెంతగానో ప్రయత్నించిరి. మధ్య మధ్య యొకటి రెండు రోజులు జ్వరము విడిచినను మరల మరల రాదాడగెను. పండితజీ చింతాక్రాంతుడై “గోపదేవ్ ! నిన్నీ జ్వరము వదలునట్లు కనిపింపకున్నది. నీవు క్రమముగా బలహీనుడ వగుచున్నావు. ఏమి చేయవలయునో తోచకున్నది. ఇంటికి వెళ్ళుదువా ? నేను తగిన యేర్పాట్లు చేయుదును” అని పలుమారులు నన్ను ప్రశ్నింపసాగిరి.

“ఆచార్యజీ ! ఈ స్థితిలో నేనింటికి పోజాలను, చాల దూరముకదా ! అంత దూరము యాత్ర చేయగల శక్తి యెక్కడ నున్నది, కావున నేను వెళ్ళను. జ్వరమే కదా ! పోక యేమి చేయును?” అని సమాధానము చెప్పుచుంటిని.

కాని, వారు మాత్రము జ్వరము రెండు నెలలుగా స్వాధీనము కానందుకు చింతాగ్రస్తులై యొకనాడు నన్ను రావల్పండి తీసికొని వెళ్ళియొక డాక్టరుకు చూపించి, చికిత్స జేయింపదొడగిరి. ఆ డాక్టర్ గారికి కూడ పండితజీ యెడ భక్తిశ్రద్ధలతో నాకు చికిత్స జేసిరి. జ్వరము ఒకటి రెండు రోజులు రాకపోయినను మరల మరల దాదొడగెను. డాక్టరు ఇంజక్షన్లు ఇచ్చెడివారు. లోపలికి క్విన్వేన్, ఏవో మాత్రలు ఇచ్చెడివారు. ఎన్ని చేసినను జ్వరలక్షణములు నన్ను విడువవయ్యె పండితజీ నన్ను రెండు మూడు పర్యాయములు మా యన్నగారి పేరు, ఇంటి యడ్రసు అడిగి తెలిసికొన యత్నించిరి. “ఎందుకిట్లు నన్ను ప్రశ్నించుచున్నారు. నాకు స్వస్థత చేకూరదా ? చచ్చిపోవుదునని మీరు భయపడు చున్నారా ?” యని ప్రశ్నింపగా వారు “గోపదేవ్ నీవు మరణింతువని భయము లేదు. కాని, మీ యన్నగారు వచ్చి నిన్ను తీసికొని వెళ్ళిన మీ ప్రాంతమున స్వస్థత చేకూరునేమో ! యని యడుగుచున్నా” ననిరి. అప్పుడు వారితో నేను “పండితజీ ! నేను చచ్చిపోవుదునను భయము నాకు లేదు. ఒక వేళ మరణము సంభవించినను మీ చేతులలో చచ్చుటకంటె మించిన భాగ్యము నాకేమున్నది? మా యన్నగారికి తెలిపినను వారెంత దూరము రాజారు. వారు గ్రామస్థులు, పర ప్రాంతమున కెన్నడు వెళ్ళువారు కారు. వారికి తెలుగుభాష తక్కు మతీయేమియు రాదు. కావున వారిటకు వచ్చుట దుర్లభమే కాదు, అసంభవము. పైగా నా వ్యాధి వార్త వినగానే భయాక్రాంతు లగుదురు. మా యమ్మ దిగులుతో మంచాన బడును. ఇది యంతయు నాకును సహింపరానిది. నేనస్వస్థుడ నైనట్లు వారికి తెలియరాదు. నేనొకవేళ మరణించినను వారి కీవార్త తెలుపవలసిన అవసరము లేదు. ఇట్లే గడచి పోనిండు నేనెంత కాలమును నింటికి వెళ్ళక ఏ వార్తయు తెలియకున్న, వాడెక్కడో తిరుగుచుండును. ఎప్పుడో యొకప్పుడింటికి రాకపోదులే ! యని యూరడిల్లుదురు. అది వారికి, నాకు యిరువురకు శ్రేయోదాయకమగును” అని చెప్పి నా యడ్రస్సును వారి కెన్నడు నీయనైతిని.

కాశ్మీర్ యాత్ర :

ఇట్లు నెలరోజులు రావలపిండిలో గడచి పోయెను. జ్వరము కొంచెము వెనుకాడెను. ఆ డాక్టరు (పేరు గుర్తులేదు) గారు ఒకనాడు మా గురుదేవులైన పండిత్జీతో “పండిత్ జీ ! ఇతనికి జ్వరము తగ్గినది. కాని యితని శరీరమున మలేరియా క్రిములెక్కువగా నున్నవి. ఇతని శరీరములో బలము కలుగుట లేదు. అందువలన మరల మరల జ్వరము రావచ్చును. కాబట్టి యితనిని కాశ్మీర్ - శ్రీనగరమునకుబంపి యట కొంతకాలముంచుడు. కాశ్మీరు వాతావరణములో మలేరియా జ్వరమునకు సంబంధించిన క్రిములు బ్రతుకవు. అక్కడ చినార్ వృక్షములు - అంగార వృక్షము లున్నవి. వాని గాలి సోకిన మలేరియా క్రిములు చచ్చిపోవును. కావున నితని నక్కడకు పంపి రెండు మూడు నెలలపాటు అక్కడ నుండు నేర్పాట్లు చేయుడు. ఇతడు స్వస్థుడై బలపడును. అపైన జాగ్రత్తగా సంచరించిన మరల జ్వరము రాకపోవచ్చును” అని సలహా నిచ్చిరి.

అంతట గురుదేవులు నాకా విషయమును దెలిపి “గోపదేవ” కాశ్మీరమునకు వెళ్ళగలవా? నే నన్ని యేర్పాట్లు చేయుదు” ననిరి నేనందుల కంగీకరించి కాశ్మీర్ వెళ్ళుటకు సంసిద్ధుడ నైతిని. ఒకనాడు పండిత్జీ నా కొరకు శ్రీనగరమునకు బస్సు టిక్కెట్టు ఒకటి కొని, పై ఖర్చులకు రూ. 50/- యిచ్చి నన్ను బస్సుపై గూర్చుండజేసి యాత్రికులలో నొకరికి నన్ను పరిచయము చేసి “బాబూజీ ! ఇతడు పరదేశి. చదువుకొన వచ్చి యిట జ్వరగ్రస్తుడైనాడు. బలహీనముగా ఉన్నాడు. దారిలో నితనికి కావలసిన సహాయము చేయుచు నితనిని శ్రీనగరము చేర్చుడు. తదుపరి యితడు తనస్థితిని తాను చూచుకొన గలడు. అంత వఱకు మీరు తోడ్పడండి” అని యొక పంజాబీ సోదరునకు నన్నప్పగించిరి.

రావలపిండి నుండి బస్సులో పయనము సాగినది. దారిలో ఎత్తయిన ఒక పర్వతమునకు వచ్చిరి. దానిని ‘కోహమత్తి’ యందురు. అది పది, పదు

నైదువేల అడుగుల ఎత్తు ఉండును, అది వేసవి కాలము. అయినను అక్కడ చలి విపరీతముగా నుండును. అట్టి యెత్తయిన ప్రదేశముల నుండి బస్సు పోవునపుడు అచటనున్న శీతలమును నేనెట్లు సహించితిని నాకే తెలియదు. నాకాబాట ఆ పర్వత సానువులు. వాని యందు వ్యాపించి దట్టముగా పెరిగియున్న వనస్పతులు, అడవులు, మధ్యమధ్య ప్రవహించు సెలయేరులు, మరియు ననేక విధములగు పర్వత సానువుల దృశ్యములు వింత గొలుపుచు చలిబాధను మఱిపింపజేసి యుండును. ఇంతకు మించిన సమాధానము మరియేమియు గనిపింపదు.

శ్రీనగర మింకను యేబది మైళ్ళ దూరమున నుండగానే దారిలో యొక చెక్ పోస్టు దగ్గర మా బస్సు ఆపివేయబడినది. అక్కడి వారు బస్సును, బస్సులోని యాత్రికులను తనిఖీ - పరీక్ష చేయదొడగిరి. యాత్రికులలో నెవరైన క్షయవ్యాధి గ్రస్తులున్న వారిని కాశ్మీరు స్టేటులో ప్రవేశింపనీయక వెనుకకు పంపి వేయుదురట. ఆ పరీక్షకులలో నొకరు నన్ను మిక్కిలి బలహీనునిగా గ్రహించి బస్సు నుండి దింపి యెగాదిగా చూచి, 'నీకు టి.బి. ఉన్నదా' యని యడిగిరి. టి.బి. యమననేమి యని ప్రశ్నింపగా వారు క్షయవ్యాధి యని చెప్పిరి. అప్పుడు నేను వారికి నా యుదంతము చెప్పి నాకు క్షయవ్యాధి లేదు. మలేరియా జ్వరము ఎక్కువ దినములు బాధించుటచే నేనిట్లు బలహీనముగ నున్నాను. అంతకు మించి నాకే వ్యాధియు లేదని చెప్పి వారినుండి తప్పించుకొని బస్సు ఎక్కితిని.

అంతట మా బస్సు కొండల మలుపులు దాటుచు క్రమముగా వింత వింత దృశ్యములతో యాత్రికులకు కనుల పండుగ గల్పించుచు ఒక పగలు నొకరాత్రి గడపి మమ్ము శ్రీనగరము చేర్చినది. నగరము చేరి చేరకముందే నాకు జ్వరము ప్రారంభమైనది. ఎట్లా బస్సు దిగి యా పంజాబీ సహాయముతో సమీపమున గల యొక ధర్మశాలలో ప్రవేశించి యట నొక కంబళి పఱచుకొని ముసుగు వేసికొని పరుంటిని. దగ్గరనున్న క్వివైన్ వేసికొని పాలుత్రాగి యటనే

రెండు దినములు గడపితిని. అకలి బాధ నాకంతగా లేకుండెడిది. కాశ్మీరమున మంచి అవుపాలు దొరికెడివి. కాశ్మీరమున గేదె పాలు లేనేలేవు. అది నాకొక వింతవార్త. బాగుగ కాచిన గోదుగ్ధము మీగడతో పాలు అక్కడి మిఠాయి దుకాణపు దారులు అమ్ముచుందురు. నాలుగణాలకు అర్ధశేరుపాలు ఒక గ్లాసు నిండ పోసి పైన మీగడ వేసి యిచ్చెడివారు. కావున భోజన సమస్య నన్నంతగా బాధింపదయ్యె. క్విన్నెన్ వేసికొనిన మీదట పాలు త్రాగుటయే మంచిది. ఇతరములగు పదార్థము లెక్కువ తినుటకు రుచింపవు కూడ. ఆ సత్రమున రెండు దినములు గడపి జ్వరము తగ్గగా శ్రీనగరమునకు గల యొక ఆర్యసమాజ మందిరమునకు పోయితిని. అక్కడ నొక సేవకుడు నన్ను లోనికి రానిచ్చి “యిక్కడ మీరుండదలచినచో ప్రెసిడెంటుగారి స్వీకృతిని బొందవలసి యుందురు” అని చెప్పి, వారిక్కడకు ‘సమీపముననే యుందురు’ అనెను.

అంతట నేనొక చీటీ హిందీలో వ్రాసి యతని కిచ్చి “నేను వెళ్ళలేను, కావున నీవు వెళ్ళి వారికి చీటీచూపి, వారేమందురో తెలిసికొని రమ్మ”ని యతనిని పంపితిని. ఆ సేవకుడు మంచివాడు. నా స్థితిని గుర్తించి మాటుమాటాడక వెళ్ళి ప్రెసిడెంటు గారికి నా చీటీ చూపి తిరిగి వచ్చి వారి యాజ్ఞ ననుసరించి సమాజ భవనమున నొక గదిని తెఱచి యందు నాకుండు వసతి గల్పించెను. అతనికి ధన్యవాదములు చెప్పి యతని తోడనే పాలు తెప్పించుకొని త్రాగి విశ్రమించితిని.

తదుపరి సమాజాధ్యక్షులు బాబూ చిరంజీవ్ లాల్ జీ వానప్రస్థి నా దగ్గఱకు వచ్చి నా యోగక్షేమముల నడిగి తెలిసికొనిరి. నేను మా గురువు గారైన పండితముక్తిరామోపాధ్యాయజీ పేరు చెప్పి ‘వారి శిష్యుడను గురుకుల్ పోతోహార్ నుండి వచ్చితిని. గురువుగారు రెండు మూడు మాసము లిటనుండి రమ్మని డాక్టరుగారి సలహా ననుసరించి నన్నిటకు బంపినారు’ అని సంక్షేపముగా నాయుదంతమును వినిపించితిని. బాబూజీ నా మాటలు విని, మా గురువు గారి యెడ వారికి గల భక్తి విశ్వాసములను వెల్లడించి, నాయెడ స్నేహభావమును గనబఱచుచు “మీరిక్కడ నుండ వచ్చు మీకేదేని యవసరమున్న చపరాసి

(నౌకరు, బంట్రాతు) ద్వారా నాకు తెలిపిన మీ యవసరముల దీర్చి యత్నింతును. నిశ్చింతగా నిటనుండుడు. పండితజీ మాకు వందనీయులు. ఆర్యజగత్తున వారికి సమానయోగ్యత గల వారెవ్వరు లేరు. వారిని మేమెన్ని పర్యాయము లాహ్వానించినను వారిటకు రాలేదు. గురుకులము విడిచి బయటకు వచ్చుటకు వారంగీకరింపరు. కాశ్మీర దృశ్యములు చూడగోరి యైనను వారు రారు. వారి తపోనిష్ఠ యనన్య సామాన్యము. గురుకుల చింత వారి నెల్లప్పుడు నిరంతర కార్యదీక్షా తత్పరులను జేయుచున్నట్లు తోచును!” అని గురువుగారి గుణగాన మొనర్చి పోయిరి.

అతడు మిక్కిలి సౌమ్య స్వభావుడుగా గన్పించెను. మిక్కిలి ధనవంతులలో నతడొకడు. అయినను ఆయనలో వినయ విధేయత లుట్టిపడుచుండెను. వయస్సునకు పెద్దవాడు. వారి మాటలు వినిన నాకెంతయో యూరట గలిగెను. తదుపరి విశ్రాంతి కొంత తడవు తీసికొని, చపరాసిని పిలిచి “ఇక్కడ ఆదివారము సత్సంగము జరుగునా ? ఎంతమంది సదస్యు లున్నారు ? వారందఱు సత్సంగమున పాల్గొందురా ? వారిలో నెవరైన డాక్టర్లు ఉన్నారా ?” అని యడిగితిని.

డాక్టర్ శ్రీ కులభూషణ్ :

అందులకతడు “అయ్యా ! సుమారు ఏబదిమంది సదస్యు లున్నారు. పాతిక ముప్పదిమంది వచ్చుచుందురు. ఆదివారము సత్సంగము జరుగును. ఆ వచ్చువారిలో డాక్టర్ కులభూషణ్ జీ చాల గొప్పడాక్టరు. వారు కాశ్మీర్ స్టేట్ హాల్స్ ఆఫీసరుగా నున్నారు. సుమారు రెండువేల వేతనముండును. వారికి సంస్కృతమంటే చాల యిష్టము. వారు మిక్కిలి మంచివారు కూడ. రేపే ఆదివారము. వారు తప్పక వచ్చెదరు.” అని చెప్పెను.

ఆ విషయము లతని వలన తెలిసికొని యతనిని పంపివైచితిని. పిదప సంస్కృతములో డాక్టరుగారి పేర నొకపత్రము వ్రాసి యందు నా యుదంతమును సంక్షేపముగ వర్ణించి, యా పత్రమును మరునాడు సత్సంగమునకు వచ్చినపుడు

డాక్టరు గారికిమ్మని సేవకున కిచ్చితిని. అతడును మరునాడు నా పత్రమును డాక్టర్ కు అందజేసెను.

సత్సంగము ముగిసిన తదుపరి డాక్టర్ కులభూషణ్ గారు నేనున్న గదికి వచ్చి నన్ను ప్రేమతో పలుకరించిరి.

డాక్టర్ : క్యా ఆప్ హిందీ నహీజాన్తే : - మీకు హిందీ తెలియదా ?

నేను : హాజీ ! కోం నహీ మాలూమ్. అచ్చీ తరహా బోల్చక్తాహూఁ పరంతు ఆప్ సంస్కృత ప్రేమీ హై ఐసా జాన్కర్ సంస్కృతమే మైనే అపనాపరిచయ్ దియాహై. నాకు హిందీ తెలియును. నేను హిందీలో బాగానే మాట్లాడ గలుగుదును. మీరు సంస్కృత ప్రియులని తెలిసి నా యుదంతమును మీకు తెలిపితిని. అంతే.

డాక్టరు : మీ సంస్కృతము చాల బాగుగ నున్నది. నేను సంస్కృతము నేర్వ యత్నించుచున్నాను. ఇంకను బాగుగ మాటలాడజాలను. మంచిది, అది యటులుండ నిండు ఇప్పుడు నేను మీకు చేయగలిగిన సేవ యేదేనియున్న చెప్పుడు. నా చేతనైనంత చేయుదును.

నేను : డాక్టర్ జీ ! ఒక సంవత్సర కాలము నుండి మలేరియా జ్వరముచే పీడింపబడుచున్నాను. ఇక్కడికి వచ్చిన పోవునని డాక్టర్లు చెప్పగా నిక్కడకు వచ్చితిని. కాని, యిక్కడను నన్నీ జ్వరము విడుచునట్లు కనుపింపకున్నది. మీరు పెద్ద డాక్టర్లని విన్నాను. ఒక్కసారి నన్ను, నా వ్యాధిని పరీక్షించి యిది నన్ను వదలునా ? వదలదా ? చెప్పండి వదలని వ్యాధియగు నెడల నేను ఏదోయొక విధముగ మా యింటికి చేరుదును. ఈ స్థితితో నిక్కడ ఉండి యితరులను బాధపెట్టుట తప్ప నేను చేయగలిగినది కనుపింపకున్నది. కనీస మింటికి చేరి యట మరణించిన నా తల్లి సోదరులు నన్ను జూచిన వారగుదురు. నేనిక్కడనే మరణించిన వారికి శాశ్వత దుఃఖమును చేకూర్చినవాడ నగుదును. బ్రతికి వారికి గాని, దేశమునకు గాని సేవచేయలేక పోగా చచ్చి తీరని దుఃఖమును బంధువులకు కలిగించిన వాడ నగుదును.

డాక్టరు : అరే భాయీ! చదువుకున్నవాడవై యుండియు ఎందుకింతగా నిరాశ జెందుచున్నావు. వ్యాధులు శాశ్వతముగా నుండునా? రేపటి దినము మా గృహమునకు రమ్ము. నేను నిన్నుపరీక్షించి మందుల నిష్పింతును. భయపడకు, అని యోదార్చెను.

నేను : డాక్టర్ జీ! మీ గృహమెక్కడో నాకు తెలియదు. తెలిసినను నేనటకు స్వయముగ రాజాలను. నన్నెవరు తీసికొని వత్తురు?

డాక్టర్ : హా, హా, అవు నవును నేను రేపు నాకారు పంపెదను. దానిమీద నీ పటకు రమ్ము. నీవేమియు అవస్థ పడనక్కఱ లేదు.

అని మఱునాడు కారు పంపగా నేనా కారు మీద వారియింటికి వెళ్ళితిని. అది నగరమునకు దూరమున శంకరగిరికి పమీపమున నుండెను. ఆ బంగళా ఎంతో మనోహరమైన ప్రదేశమున నుండెను. వాతావరణ మట నెంతో ప్రశాంతముగా నుండెను. నేను వారియింట ప్రవేశింపగానే డాక్టర్ సాహెబ్ స్నేహపూర్వక స్వాగతమును చెప్పి నన్ను చక్కగా పరీక్షించిరి. శ్వాసకోశములు, గుండె మున్నగు నవయవము లన్నియు పరీక్షించి “శాస్త్రీజీ! నీకేమియు భయములేదు. ఈ వ్యాధికి భయపడి యింటికి పోవలసిన పనిలేదు. నీలో మలేరియా క్రిములు ఎక్కువగా బలపడియున్నవి. ఇక్కడ కొలది దినములలో నవి చచ్చిపోవును. నేను తగిన చికిత్స చేయుదును. నీ విక్కడనే మా బంగళాలో నొక గదిలో నుండుము నేను కావలసిన మందులు హాస్పిటల్ నుండి తెప్పించి యిత్తును. భోజన వసతులను గూర్చియు నీవు విచారింపనక్కఱలేదు”. అని నాకు అన్ని యేర్పాట్లు చేసిరి. నేను వారియింటనే యుండి మందులను సేవింప నారంభించితిని. నాటి నుండియు మరల నాకు జ్వరము రాలేదు.

కాశ్మీర సౌందర్యము :

నేను శ్రీ నగరమునకు మే నెలలో వెళ్ళి యుంటిని. అది ఐదువేల అడుగుల ఎత్తున నున్నది. శ్రీ నగరమునకు చుట్టు కొన్ని మైళ్ళ వఱకు కొండ

శిఖరములు లేవు దూరమున గనిపించును. అవి యంబరమును చుంబించుచు మంచుతో గప్పబడి తెల్లగా భాసించుచుండెను. శ్రీనగరమునకు మధ్యగా వితస్తానది ప్రవహించుచున్నది. ఆ నది కిరువైపుల నగరము నిర్మింపబడి యుండును. నదిని దాటుటకు అక్కడక్కడ ఏడు వంతెనలు ఉన్నట్లు గుర్తు. నదిలో ప్రవాహ మంతగా కనిపింపదు. కట్టలాన నీరు నిండుగా నుండును. నీరు నిలచియున్నట్లుండును. నదిలో నెన్నియో హౌస్ బోట్లు యిరువైపుల తీరముల నంటియుండును. యాత్రికులు వేసవి కాలమున నటకు వచ్చి యీ హౌస్ బోట్లను నద్దెకు తీసికొని వానిలో నుందురు. నగరమున భవనములు పెద్దవి లేవు. రెండంతస్తుల యిండ్లెక్కువగా నుండెను. పై యంతస్తుల కప్పులు రేకులతో కప్పి యుండును. చలికాలమున విపరీతంగా మంచు పడును. పది పండ్రెండడుగుల ఎత్తున మంచు పేరుకొని పోవునట. అందు వలన నిండ్ల కప్పులపై బడిన మంచు క్రిందికిపడి పోవుటకు వీలుగా రేకులతో నింటికప్పు లేర్పరుపబడియుండును. మంచు క్రింద పడకున్న కప్పులపైకి మనుజులెక్కి మంచును క్రిందికి పడవేయుదురు. అట్లు చేయకున్న బరువు యెక్కువయై కప్పులు కూలిపోవు ప్రమాద మేర్పడును. వీధులలో అడుగుల ఎత్తున మంచు గడ్డకట్టి పోవుచుండునట క్రింది యంతస్తుల తలుపులు తీయ వీలుండదు. కిటికీల కద్దాలు అమర్చబడి యుండును. అవి చలికాలమున నెప్పుడు మూసియుంచెదరు. లేకున్న నింటిలో మంచు పేరుకొని పోవును.

వేసవియందు పగటి సమయమున నంతగా చలి యుండకున్నను రాత్రి వేళల బయట పడుకొన వీలుండదు. లోపల కూడ తలుపులు బిగించుకొని కంబళ్ళు కప్పకొని పడుకొన వలసినదే. ధనవంతులు తమ గదులను ఎలక్ట్రిక్ హీటర్లతో వేడిగా నుంచుకొందురు. బీదలు గోడపొయ్యిలలో మంటలు వేసి, కొయ్యలను కాల్చుకొనుచు కొంతవఱకు వేడిని కలిగించు కొందురు. మిక్కిలి బీదలు కట్టెలకగు ఖర్చులు భరింపజాలనివారై, వారు తమ మెడలలో చిన్న అంగారములతో (ఎఱ్ఱగా కాలిన బొగ్గులునిప్పు) నిండిన

కుంపట్లను వ్రేలాడవేసికొని తిరుగుచుందురు. ఆ వేడితో తమ శరీరములు ముఖ్యముగా రొమ్ముభాగమును కాపాడుకొను చుందురు. రాత్రిళ్ళు పక్కలందు కుంపట్లు నుంచుకొని కప్పుకొని పడుకొందురు. బీదవారికి చలికాలము నరకబాధల ననుభవింపవలసి వచ్చును. ఆ నాలుగైదు మాసములు స్నానము చేయరు. ఒక్కరోజు వండిన అన్నము మున్నగు వస్తువులు, మూడు నాలుగు రోజులవఱకు, తినబోవు నపుడు కొంచెము వేడిచేసికొని వానినే తినుచుందురు. చలివలన ఆ వస్తువులు వేడి ప్రదేశములలోవలె చెడిపోవు. ఎల్లరు ఊన్ని బట్టలు ధరింతురు. అవియు శుభ్రముగా నుండవు. వానియందు మురికి పేరుకొని యుండును. అనేకులు ధరించు బట్టలలోను వారి శరీరములపైనను తెల్లని పేలు కూడ ఏర్పడి చూచుటకు గ్లాని (దుర్దశనుచూచినపుడు కలుగు దుఃఖము, ఏహ్యబావం) కలిగించును. ఇదియు ఒక జీవనమేనా అనిపించును. కాని కాశ్మీర వాసుల శరీరములు పసిడివర్ణము కలిగి యెంతో అందముగా నుండును. అవయవ సంస్థానము (ఆకృతి, రూపు) చూపుల కింపుగొలుపును, ధనవంతులైన వారు మంచి దుస్తులను వేసికొని పర్వత చరియలలో, పచ్చిక బయళ్ళలో విహరించుచుండ జూడ నెంత ముచ్చటగా నుందురో వర్ణింప సులభము కాదు. నేను కావ్యములలో జదివిన దేవతలు, దేవస్థానములు నవియేయై యుండనోపు ననిపించినది. నల్లని మనుజు డొక్కడును మచ్చుకైన గానరాడు. అచ్చటి వనవీధులు (చెట్ల వరుసలు, వృక్ష సంపద) పచ్చిక బయళ్ళు వర్ణనాతీతములు. పచ్చిక బయళ్ళమీద నడచుచున్నపుడు పట్టుపరుపుల మీద నడచుచున్నట్లు కాళ్ళక్రింద పచ్చని గడ్డి దట్టముగా వ్యాపించి యుండి మిక్కిలి మృదువుగా నుండును. అందువలననే కాబోలు అక్కడి సౌందర్యమును కనులార చూచి యానందించిన రసికు డొకడు “కశ్మీరజన్యకటుతాపిని తాంతరమ్యా” (కాశ్మీరదేశమున పుట్టినవారి కోపముకూడ అందముగా నుండును) అని వాకొనినాడు.

అక్కడి తండులములు (బియ్యము) మొక్కజొన్నలు, పెసలు,

మినుములు నన్ని విధములగు ధాన్యములు తినుటకెంతో రుచికరములై యుండును. అయ్యవి స్విగ్ధములై నేతితో తడిపినట్లుండి మధురములై యుండును. కవులక్కడి రామణీయకము నెంతగా వర్ణించినను నది యతిశయోక్తి కాక న్యూనోక్తియే (తక్కువ చెప్పట) యగును. అట్టియెడ బ్రహ్మచర్యాది కఠిన వ్రతపరాయణుడనై రసానుభూతి నెఱుగని వాడనగు నేను కాశ్మీర సహజ రామణీయకత నేమని వర్ణింపగలను.

డాక్టర్ కులభూషణ్జి ప్రతిదినము ప్రాతః సాయం సమయములలో నన్ను వెంటనిడుకొని వితస్తానదీ తీరమున వాహ్యాళికి (విహారము) వెళ్ళుచుండెడివారు. ఆ సమయమున నాతో సంస్కృతముననే సంభాషింప యత్నించువాడు. ఆయనకు దాక్షిణాత్యుడను, అందునను ఆంధ్రుడనునగు నా సంస్కృత భాషోచ్చారణము మిక్కిలి యింపుగా నుండెడిది. పంజాబీలకు సంస్కృతమును శుద్ధముగా పలుకుట సులభము కాదుకదా ? అందునను సంయుక్తాక్షరములను విడివిడిగా పలుకుదురే కాని కలిపి పలుకజాలరు. 'ప్రభు' వనుటకు బదులు 'పరభు' వనుట వారికి సహజము. 'స్కూలు' అనుటకు బదులు 'సకూలు' అందురు. నేనిట్లు వ్రాయుట వారిని నిందించుట కాదు. వారి యలవాటును తెలుపుటయే. సాధారణముగ చలి దేశముల నివసించువారి యుచ్చారణమున నిట్టివి సహజములు. కావుననే డాక్టరుగారు నా యుచ్చారణమును మిక్కిలి కొనియాడుచుండెడివారు. నావలె స్పష్టముగా శబ్దముల నుచ్చరింప యత్నించు చుండెడివారు. ఇట్లు రెండు నెలలు గడచినవి. నాకు జ్వరము రాలేదు. కొంచెము బలముకూడ చేకూరినది. డాక్టరుగారు ఒకనాడు పరీక్షించి "ఇక నీకు జ్వరమురాదు మలేరియా క్రిములు తగ్గిపోయినవి. బలహీనత కూడ ఇప్పుడంతగా లేదు. రక్తము పట్టుచున్నది. ఇక నీవు భయపడవలసిన పనిలేదు. ఇంకను రెండు మాసము లిటనున్న నీయారోగ్యము బాగుపడు"నని చెప్పిరి. నవంబరు వఱకు నేనటనే

యుంటిని. శ్రీనగరమునకు సమీపమున నున్న శాలామార్బాగ్ నిశాతబాగ్ మున్నగురమ్యములైన తోటలను చూచితిని. ఇంక నేనేవో ప్రదేశముల రమణీయకతను జూచి సంతసించితిని. కాని వాని నామధామములు కూడ నిప్పుడు స్మృతిపథమున లేవు. శ్రీనగరము నంటిపెట్టుకొని యొక రీుల - సదస్సున్నది. అందు యాత్రికులు చిన్నచిన్న పడవలమీద విహరించుచుందురు. దాని యందచందములు, యాత్రికుల విలాసోల్లాసములు ఎంతని వర్ణింతును. నా జీవితమున వాని కంతగా తావులేదు. చూచియున్నందున వానిని గూర్చి కతిపయ (కొన్ని) వాక్యము లిట వ్రాసితినే కాని వాని విశేషములను పాఠకులకు యథాతథముగ వర్ణించి చెప్పట నా తరము కాదు.

మరల గురుకులాభి గమనము :

ఇంతలో నవంబరు మాసము వచ్చినది. చుట్టుపట్ల నున్న శిఖరములపై మంచు పడ నారంభించినది. ఒకనాడు డాక్టరుగారితో వాహ్యాళి నొనరించుచు “డాక్టర్ జీ ! ఇప్పుడు నాకు స్వస్థత చేకూరినది. ఒకటిన్నత సంవత్సరము రోగకారణముగ నేమియు చదువజాలక పోయితిని. ఇక నైనను గురుకులమునకు వెళ్ళి పండిత్ జీ దగ్గఱ దర్శనము లభ్యసింపవలయును. ఆ యాశతోనే వారిని సమీపించితిని. కాని రోగము నన్ను వెంటాడి చదువున కంతరాయము కలిగించినది. మీ సహాయము వలన రోగ విముక్తడనైనాను. మీ కా జన్మము ఋణపడి యుందును. నన్ను గురుకులమునకు వెళ్ళ ననుమతింతురు గాక ! ఇక నీ చలిలో నిటనుండి చేయునదియు కనుపింప కున్నది” అంటిని. అందుల ‘కింకను కొంత కాలము - చలికాల మిక్కడనే గడపరాదా ! తరువాత వెళ్ళి చదువుకొనవచ్చు’నని డాక్టరుగా రనిరి. కాని నేను బలవంతముగ వారి నొప్పించి గురుకులమునకు పయనమైతిని. ఆనాడు డాక్టరుగారు స్వయముగ బన్ను దగ్గఱకు నన్ను చేర్చి టీక్కెట్టు కొనియిచ్చి గురుకుల విద్యార్థులకు పంచిపెట్టువని యొక పెట్టెడు సేపులు - ఆపిలు కొని బన్నులో వేసి నన్ను సాగనంపిరి. నేను ఆ దినములను, డాక్టరు గారి

యుపకృతిని ఆ హిమాచలయాత్రను యెన్నడును మఱవజాలను. గురుకులము సురక్షితముగా చేరి గురువర్యుల పాదపద్మములకు ప్రణమిల్లి యాత్రా వృత్తాంతమును సంక్షేపముగ పండిత్జీకి వినిపించితిని. వారు నా యారోగ్యమును జూచి మిక్కిలి సంతసించిరి. నా పట్టుదలకు ధైర్యమునకు గూడ నన్ను ప్రశంసించి యాశీర్వదించిరి. విద్యార్థులందఱు ప్రేమాభి మానములతో నాకు స్వాగతము పలికి నన్నైంతగానో యాదరించిరి. “శాస్త్రీజీ మీరు మరల గురుకులమునకు వత్తురను ఆశ మాకు లేకుండెను. కాని మీరు మరల నిక్కడకు వచ్చుట మాకెంతో ఆనందము కలిగించినది” యనిరి. ఇట్లు మరల గురుకులవాసము నారంభించి పాఠముల నారంభించితిని.

ఇంతకు పూర్వ మైదారు మాసములు న్యాయముక్తావళి పండిత్జీ దగ్గఱ చదివియుంటిని. న్యాయదర్శనము చదువ నారంభించితిని, పండిత్జీ ఆనందదర్శనమున నప్పుడప్పుడు తమ కాశీ విద్యాభ్యాసమును గూర్చి ముచ్చటించుచుండెడివారు. ప్రాచీన దర్శనములను జెప్పగల పెక్కురు పండితులు కాశీలో కూడ లేరనియు, ఉన్న కొలదిమందిలోను దాక్షిణాత్యులు లక్ష్మణశాస్త్రిగారు సమర్థులనియు జెప్పిరి. నవంబరు నుండి యైదారు మాసములు న్యాయదర్శనము నభ్యసించితిని. తదుపరి వేదాంత దర్శనము శంకరభాష్యము జదువ నారంభించితిని. ఆ దినములలో చిన్న విద్యార్థులకు సంస్కృత పాఠములను జెప్పచుండెడివాడ.

యోగాభ్యాస అభిరుచి :

విద్యాభ్యాసముతో బాటు శరీరారోగ్యమును కాపాడుకొనుటకు యోగాభ్యాసము చేయుట యవసరమని యెంచి ఆసనాదుల నభ్యసింప నారంభించితిని. విద్యార్థులలో నొకరిద్దరు పెద్ద విద్యార్థులు ఆసనములను నిత్య మభ్యసించు చుండెడివారు. వారిని జూచి వారినిడిగి నేనును ఆసనముల నలవాటు చేసికొన యత్నించితిని. ఆసనములను నేర్చుకొనుటకు నా కెట్టి శ్రమము కలుగలేదు. కొన్ని యాసనములను సులభముగ నభ్యసించితిని.

అప్పటికి నా వయస్సు ముప్పదియేండ్లకు పైబడియుండును. అది క్రీ.శ. 1930 - 31వ సంవత్సరము. అయినను నా శరీరము స్థూలము కాక సన్నగిల్లియుండుట వలన ఆసనములు సులభముగానే నేర్చుకొన గలిగితిని. అందువలన శరీరమున కొంత చుటుకుతనము, తేలిక తనము ననుభవమునకు రాదొడగెను.

పండిత్జీని యోగదర్శనము కూడ చెప్ప నర్థించితిని. వారు నందుల కంగీకరించి యప్పుడొక పాఠము అప్పుడొక పాఠము యవకాశమును కలిగించుకొని చెప్పసాగిరి. కాని వారప్పటికి యోగము నెన్నడు నభ్యసించి యెఱుగరు. ప్రాణాయామమును గూర్చి యడుగగానే నెన్నడు చేయలేదనిరి. మీ రెఱిగిన యోగులెవరైనా ఉన్నారా ! అని యడుగగా “ఉన్నాడు, అతడు ఆర్య సమాజ ప్రచారకుడుగా - భజన్ పదేశకుడుగా పనిచేసినవాడు, అంతగా చదువు సంధ్యలు కలవాడు కాదు. కాని కొంతకాలముగ ఉపదేశక వృత్తిమాని పుంఛ్ ప్రాంతమున నొక కొండ గుహలో నుండి యోగాభ్యాసము చేయుచున్నాడు. ఇప్పుడిప్పుడే సమాధిస్థుడగుచున్నాడని కూడ వార్తలు వచ్చుచున్నవి” అని చెప్పిరి. “ఎప్పుడైనా నేను వారిని జూడవచ్చునా” అని యడుగగా “చూతువులే, తొందర పడవలసిన పని యేమియు లేదు. అతని దర్శన మాత్రముననే యోగము సిద్ధించునా? ఎన్నడైన అతడిక్కడికి వచ్చినపుడు చూడవచ్చును” అని నా కుతుహలమును సడలించిరి.

పేదాంతము, యోగముచదువుచునే యుంటిని. ఇంతలో చలికాలము గడచిపోయినది. వసంతముకూడ వెళ్ళిపోయినది. మరల ఎండాకాల మారంభమైనది మా గురుకులమునకు సమీపమున రెండు మైళ్ళ దూరమున వితస్తానది ప్రవహించుచుండెను. అప్పుడప్పుడు విద్యార్థులను వెంటనిడుకొని పండిత్జీ నదీస్నానమున కటకు వెళ్ళివచ్చు ఆచారముండెడిది. ఆ నదిదాటి యవతలి యొడ్డున చేరిన, పుంఛ్ స్టేటు ప్రారంభమగును. అది కాశ్మీర రాజ్యమున గల చిన్న చిన్న రాజ్యములలో నొకటి, దానికి ముఖ్యపట్టణము పుంఛ్ అందు సామంతరాజు నివసించుచుండును. ఆ స్టేటులో మా పండిత్జీకి

ఎందఱో శిష్యులు పంజాబీలుండెడివారు. ఆ సంవత్సరము పండిత్జీని తమ ప్రాంతమునకు విద్యార్థులతో వచ్చి తమ యాతిధ్యమును గ్రహింప ప్రార్థించిరి. పుంఛ్ యాత్ర, బూఢా ఆమరనాథ దర్శనము :

పండిత్జీ భక్తుల ప్రార్థన నంగీకరించి యా వేసవియందు పుంఛ్ స్టేటును దర్శించి శిష్యులనను గ్రహింప నిశ్చయించి విద్యార్థులను వెంటగొని వితస్తానదిని దాటి పుంఛ్ స్టేటులో ప్రవేశించిరి, దారిలో గ్రామాలలో విడిది చేయుచు వారిచ్చు విందుల నారగించుచు ప్రయాణము సాగించిరి. నాకిది యెంతయు సుఖదాయకముగ నుండెను. ఆ దారిలో మంగళదేవ్ నివసించు గుహ కూడా వచ్చెను. అక్కడ పండిత్జీ ఒక రోజు మకాం వేసిరి. మంగళదేవ్ తన యొకరిద్దరు శిష్యులతో పండిత్జీకి స్వాగత సత్కారముల నొనరించి, విద్యార్థులను విందు భోజనములతో తృప్తిపఱచిరి. నేనును నవకాశము తీసికొని యేకాంతమున మంగళదేవుని కలిసికొని యోగవిషయమును సంభాషించితిని. అతనికి చదువు సంధ్య అంతగా లేవని గ్రహించుట కష్టము కాదయ్యె. ప్రాణాయామాదులను గూర్చి మాటలాడగా తానెవరిదగ్గఱనో నేర్చుకొని యొకటి రెండు ప్రాణాయామముల భేదములను గురించి చెప్పి వాని నాచరించు విధానమును చూపిరి. అంతకు మించి వారిదగ్గఱ నేర్చుకొన వలసిన దంతగా నాకేమియు గోచరింపదయ్యె.

అటనుండి బయలుదేరి రెండు మూడు దినములలో పుంఛ్ పట్టణమును జేరుకొంటిమి. ఆ పట్టణమున పండితజీ భక్తులెందరో కలరు. వారిలో ధనవంతులును కొందఱుండిరి. వారెల్లరు భక్తి శ్రద్ధలతో పండితజీకి స్వాగత సత్కారము లొనర్చిరి. అక్కడ నొక సమాజముకూడ నున్నది. పండిత్జీ భక్తుల కోరికలపై ప్రతిదినము నుపదేశించుచుండెడివారు. పెద్ద విద్యార్థులమైన మాచేతగూడ నుపదేశింప జేసెడివారు.

ఆ పట్టణమున ఒక పక్షము దినములు గడచిపోయినవి. అక్కడికి పదునాలుగు మైళ్ళ దూరమున అంబరచుంబిత పర్వత శిఖరముల మధ్య

నొక పుణ్యక్షేత్రము 'బూడా అమరనాథ్' నామముతో వెలయు చుండును. యాత్రికు లా బూడా అమరనాథుని దర్శించుటకు వెళ్ళుచుందురు. పండితజ్ఞ, శిష్యులమగు మమ్ములనందఱును వెంటగొని బూడా అమరనాథుని దర్శనార్థము పయనించి యటచేరి రెండు దినములు గడపిరి.

బూడా అమరనాథుడు :

అట రెండువైపుల పెద్ద పెద్ద పర్వత పంక్తులు చుక్కలనంటి వ్యాపించి యున్నవి. వాని మధ్యలో నెటనుండియో యొకనది మిక్కిలి వేగముతో పరవళ్ళు ద్రొక్కుచు ప్రవహించుచుండును. ఆ నది నామము స్వర్ణముఖి యని జ్ఞాపకము. ఆ పర్వత చరియలలో గహనార్యణములు వ్యాపించి యున్నవి. అందు భల్లూకములు, చిఱుతపులులు ఎక్కువగా నివసించునట. ఆ నదీతీరముల నక్కడక్కడ చిన్న చిన్న పల్లెపట్టణాలు నున్నవి. ఆ పల్లెవాసులలో పలువురు అప్పుడప్పుడు, భల్లూకములతో పట్టుపట్టి ముక్కులు చెవులు పోగొట్టుకొనినవారు కనిపింతురు. ముఖ్యముగా స్త్రీలను భల్లూకములు వెంటాడు చుండునట.

ఆ క్షేత్రమున ఒకే యెఱ్ఱిని పలుగురాతితో చెక్కబడి నిర్మింపబడిన చిన్న మందిరము, దానిలో నొక లింగము నుండును. దానిని కనిపెట్టుకొని యిరువురు సంన్యాసులు ఆ కాలమున నుండిరి. ఒకరు బంగాళీ సంన్యాసి, ఇంకొకరు పంజాబీ, బంగాలీ సంన్యాసి మంత్రతంత్రముల నెఱిగిన వాడని ప్రసద్ది. రెండవ సంన్యాసి సామాన్యుడు. వారిరువురు పండితజ్ఞికి స్వార్థము పలికి విద్యార్థులను గూడ బాగుగా నాదరించిరి. మేముండుటకు కూడ ఏవో కట్టడములున్నవి. ఆ క్షేత్రమునకు కొలదిగా భూమికూడ నున్నది. అందు కొంత పంట పండును. మొక్కజొన్నలు బాగుగా పండునట. మాకు మొక్కజొన్న రొట్టెలతో వారు విందొసంగిరి. మేము వెంటగొని పోయిన పదార్థముల నుపయోగించి పంట చేసికొని రెండు దినములుండి పండితజ్ఞ విద్యార్థులతో వెనుకకు పయనము సాగించిరి. నేను మాత్రమా స్థలపు రామణీయకత, ఏకాంతతలచే నాకర్షింపబడి పండితజ్ఞ యనుమతిని సాధించి కొంతకాల మటనే యుండదలచి

యాగిపోయితిని. పండితజీ విద్యార్థులను వెంటబెట్టుకొని గురుకులాభిముఖులై వెడలిపోయిరి.

యోగాభ్యాస ప్రారంభము :

నేను బూడా అమరనాథ క్షేత్రమున నుండి యటనున్న సంన్యాసుల యాదరణను సంపాదించ గలిగితిని. వారు చదువురానివారు. భగవద్గీతను పఠించు చుండెడివారు. నేను వారికి ప్రతిదినము రెండు మూడు శ్లోకములు చదివి వాని యర్థమును బోధింప నారంభించితిని. దానితో వారు మిక్కిలి సంతుష్టులై నాకు భోజన సదుపాయము లన్నియు వారే చేయుచుండెడివారు. మంచి మొక్కజొన్నల రొట్టెలు కాల్చి యిచ్చెడివారు. వానితో బాటు కొంత తేనె, ఆవుపాలు కూడ పుష్కలముగా లభించెడివి. అఖరోబ్ కాయల పచ్చడి కూడ నిత్యము చేసి యిచ్చెడివారు ఆశ్రమమున అఖరోబ్ చెట్లకు కొఱతలేదు. ఈ విధముగ చక్కని పుష్టికరమైన సాత్విక భోజనము లభించెడిది. ఇంక కావలసిన దేమున్నది. అందమైన ప్రాకృతిక దృశ్యములు, ఏకాంత వాసము నన్ను దేమున్నది. అందమైన ప్రాకృతిక దృశ్యములు, ఏకాంత వాసము నన్ను యోగాభ్యాసమునకు పురికొల్పిన వనుట యసత్యము కాదు. అమరనాథ మందిరము కాక మరియు నటరెండు మూడు కట్టడములు చిన్న గుడుల వలె కట్టబడి యున్నవి. వానిలో విగ్రహములు లేవు. ఈ కట్టడము లెందుకు నిర్మింపబడినవి యని యడుగగా నిట చచ్చిపోయిన మఠాధీశుల కంటేష్టి జరిపి వారి యవశేషముల నిందు పూడ్చి యివి కట్టబడినవని తెలిపిరి. ఆ క్షేత్రమున కానుకొని స్వర్ణముఖి నది కలకల ధ్వనులు చేయుచు ప్రవహించుచున్నది., అందులో తెల్లవారుఝామున నాల్గుగంటల వేళ స్నాన మొనర్చుట సులభము కాదు. కాని మందిర సమీపముననే యొక నీటికుండము కలదు. అందు భూమినుండి నీరు పైకి ఊరి ప్రవహించు చుండును. ఆ జలము కొంచెము వేడిగా కూడనుండును. స్వచ్ఛమైన జలము. అందు స్నానమాడుట మిక్కిలి సులభము. సుఖదాయకము. నిరపాయకరము కూడ. నేను ప్రతిదినము తెల్లవారు ఝామున 3 గంటలకు లేచి కాల

కృత్యములు తీర్చుకొని నాలుగు గంటల వేళ ఆ బుగ్గనీటిలో స్నానము చేసి, ఆ సమాధి మందీరములలో నొకదానియందు కూర్చుండి ప్రాణాయామము చేయనారంభించితిని.

ప్రాణాయామ పద్ధతి :

స్నానాంతరము ముందుగా కొన్ని యాసనముల నభ్యసించి చివరకు శవాసనమున కొంత తడవుండి వ్యాయామమును ముగించువాడ. అటుపై సిద్ధాసనమున గూర్చుండి ప్రాణాయామము నారంభించుటకు ముందు శివసంకల్ప సూక్తమును పఠించువాడ. అనంతరమున దయానంద మహర్షి ప్రదర్శిత స్తుతి ప్రార్థనోపాసన మంత్రముల నెనిమిదింటితో భగవంతుని స్తుతి ప్రార్థనోపాసనల నొనరించువాడ. తదుపరి “మహద్వ్యోపతంజలి ప్రభృతి యోగిపుంగవులైన మహర్షులకు మనసా నమస్కరించి యటుపై ప్రాణాయామము నారంభించువాడ. ప్రాణాయామములలో ముందుగా భస్మికా ప్రాణాయామము నాచరించువాడ. ఒక్కొక్క నాసికాపుటముతో కొంత తడవు దీర్ఘముగా ఉచ్ఛ్వాస నిఃశ్వాసముల నెఱపి, తదుపరి రెండు నాసికాపుటలతోను దీర్ఘ భస్మికను చేసెడివాడ. అట్లు పదినిమిషములపాటు దీర్ఘ భస్మిక నొనరించి ఆ పైన పతంజలి మహర్షి తన యోగదర్శనమున చెప్పిన “ప్రచ్ఛర్దన విధారణాభ్యాం వాప్రాణస్య” అను సూత్రము ననుసరించి బాహ్యకుంభక ప్రాణాయామము చేయనారంభించితిని. భస్మికా ప్రాణాయామమువలన, నాసికాపుటములనుండి నాసికాయందును, కంఠభాగమునగల కఫము బయటికి వచ్చును. నాసికాగళములు రెండును శుభ్రములగును. అందువలన ఉచ్ఛ్వాస నిఃశ్వాసములు పూరకరేచకములు ధారాళముగ నిరాటంకముగ జరిగెడివి.

బాహ్యకుంభక ప్రాణాయామము చేయునపుడు గుద-మలద్వారము బాగుగ పైకి లాగి బిగించియుంచువాడ. పాట్ల - నాభిస్థానమును అక్కళించి వెనుకకు వెన్నెముకనంటునట్లు లాగియుంచి, ఊపిరితిత్తులలో గల గాలినంతటిని వెలుపలికి వేగముగ నిఃశ్వసించువాడ. వాంతియైనపుడు

లోపలి పదార్థము వేగముగా బయటపడునట్లు శ్వాసకోశములందలి గాలిని బలపూర్వకముగ వేగముగా బయటికి లాగి విడువవలయును. ఈ క్రియనే పతంజలి మహర్షి తన సూత్రమున ప్రచ్ఛర్దనమని వాడినాడు. అట్లు బయటకు తీసినగాలి మరల లోపలికి - ఊపిరి తిత్తులలో ప్రవేశింపకుండునట్లు బయటనే ఆపి వేయుట 'విధారణ' మనబడును, శక్తికొలది ప్రయత్నించి వాయువును బయట నిలుపువాడ. ఆ సమయమున, ఆ గాలి బయట నెంత తడవు నిలుపగలుగుచున్నానో తెలిసికొనుటకు ప్రణవమును సంఖ్యతో చేర్చి 'ఓమ్ ఒకటి, ఓమ్ రెండు, ఓమ్ మూడు.....) అని లెక్కించుచుండువాడ. మొదట మొదట పదిప్రణవములు లెక్కబెట్టగలిగినంత సమయము నిలుపగలుగువాడ. ఇట్లు బాహ్యమున గాలి నిలుపుటయే బాహ్యకుంభక మనబడును. ఈ కుంభక సమయమున పొట్టక్కళించి యట్లే యుంచువాడ. దీనిని ఉడ్యానమందురు. మలద్వారముకూడ అట్లే బంధించి యుంచువాడ. ఇది మూలబంధన మందురు. ఇక బాహ్యమున గాలినుంచుట కష్టమని తోచినపుడు నెమ్మదిగా గాలిని లోపలికి పోనిచ్చి శ్వాసకోశముల నింపువాడ. గాలిని లోపలికి తీసికొనుట పూరకమందురు. ఇది మిక్కిలి నెమ్మదిగా జరుగనీయవలయును. ఎంత నెమ్మదిగ గాలిని లోపలికి పోనిచ్చిన అంత మంచిది. అనగా వేగముగా గాలిని లోపలికి తీసికొనరాదని భావము. ఇది యొక ప్రాణాయామము. ప్రథమ దినమున పది ప్రాణాయామము లిట్లు చేసేతిని. ఇట్లు ఈ సంఖ్యను పెంచకుండ పది దినములు చేయగా నా ప్రాణాయామము సులభమైనది. ప్రాణాయామము చేసినపిదప ఆసనము మార్చక యట్లే కూర్చుండి సంధ్యావందన మంతయు పూర్తిచేసి, యా పైన కొంత తడవు భ్రుకుటిలో మనస్సునుంచి ప్రణవజపము అర్ధసహితముగ చేయుచుంటిని. ప్రణవ జపము అర్ధసహితముగ చేయుటయే యుచితము. పతంజలి యట్లే "తస్యవాచకఃప్రణవః" "తజ్జపస్తదర్థభావనమ్" అని వర్ణించియున్నాడు. 'ఈశ్వరుని నామము ప్రణవము - 'ఓమ్' దాని

నర్ధనహితముగ జపించుట - పలుమారు మనస్సున 'ఓ3మ్' నుచ్చరించుట జపమని భావము. ప్రణవ ఓ3మ్ పదమున కర్థము 'భగవంతుడు రక్తకుడు' అని. ఈ కార్యకలాపము ప్రాతః 4 గం॥ నుండి 6 గంటల వరకు చేసి ముగించెడివాడ. అటుపై జలపానాదుల నొనర్చుచుంటిని. ఇట్లే సాయం॥ 6 గం॥ నుండి 8 గం॥ వరకు మరల నీ కార్యకలాపము జరుపుచుంటిని. మిగిలిన మధ్యకాలమున - భోజనాద్యతి రిక్తకాలమున పతంజలి కృతయోగదర్శన సూత్రములను వల్లించుచు వాని యర్థములను గూర్చి విచారించుచుండువాడ. సాధ్యమైనంతవరకు మనఃప్రవృత్తిని యోగాభిముఖమున నుంచుటకు యత్నించుంటిని. రాత్రి 9 గంటలకు పడుకొని ప్రాతః 3 గంటలకు తప్పక శయ్యను విడుచుచుంటిని. ఇది యటనున్నంత కాలము నాకు నిత్యనియమ మయ్యెను సాధువులు నా నియమపాలనమును జూచి యాశ్చర్యపడు చుండెడివారు. వారికి నా యెడ ఆదర్శభావమినుమడించెను.

ఇట్లు బాహ్యకుంభకము పదునైదు దినముల లొనర్చినపిదప అంతః కుంభకముకూడ నారంభించితిని. అప్పటికి బాహ్యకుంభకము అరనిముషము - ముప్పది ప్రణవములు లెక్కింపగలిగినంతసేపు చేయగలిగితిని. తదుపరి బాహ్య కుంభకముతో బాటు అంతః కుంభక ప్రాణాయామము మొదలిడితిని. అయ్యది, పూరకము పది (10) మాత్రల కాలముచేసి, పూరించిన వాయువును, పూరకమునకు నాల్గరెట్లు అనగా 40 మాత్రల కాలము లోపలనుంచి, అంతఃకుంభకముజేసి తదుపరి 20 మాత్రలకాలము (పూరకమునకు రెట్టింపుకాలము పట్టునట్లు) నెమ్మదిగా రేచకముచేయ నారంభించితిని. ఇట్లు అంతఃకుంభకము, బాహ్యకుంభకము నను రెండు విధములగు ప్రాణాయామముల నభ్యసింప నారంభించితిని. ఇది యంతయు ముగియు నప్పటికి ప్రణవజపముతోబాటు ఉదయము 2 1/2 గంటలు, సాయం॥ 2 1/2 గంటల సమయము వెచ్చింపబడుచుండెను. బాగుగ అలసట కూడ కలిగెడిది. ఇట్లు నెలదినములు గడచినవి. బాహ్యకుంభకము

1 నిమిషము అంతఃకుంభకము 2 1/2 నిమిషములవరకు చేయగలిగితిని. తదుపరి యొకనాడు అంతఃకుంభకము చేయగానే నాభిస్థాన మతి వేగముగా ముందు వెనుకకు కదలి ఆసనబద్ధముగా కూర్చుండజాలక ముందుకు పడిపోయితిని. నుదురుభూమికి తాకినది. క్షణములో నిది జరిగినది. సంబాళించుకొని మరల ఆసనబద్ధుడనై సిద్ధాసనమున గూర్చుంటిని. ఏమి యెట్లు జరిగినదో నాకేమియు బోధపడలేదు. ఏమి జరిగిననేమి ? మన పని మనము చేయుదమని యాలోచించి మరల నంతః కుంభకము జేసితిని. మరల వెంటనే నాభిమండలము ముందు వెనుకలకు వేగముగ కొట్టుకొనసాగెను. దృఢముగ గూర్చుండ యత్నించితిని. కాని ఆసనబంధనము విడిపోయినది. పూర్వమువలెనే ముందుకు పడిపోయితిని. క్షణములో కుంభకము సడలిపోయి, మరల కూర్చుండ గలిగితిని. శరీరములో నేదో యొక చలనము, కొంచెము తత్తరపాటు కలిగెను. భయాందోళనములతో కొన్ని నిమిషములు గడచినవి. మరల ఆసనబద్ధుడనై యీ పూటకు ప్రాణాయామము మాని ప్రణవజపము ప్రారంభించితిని. జపతపములు పూర్తిచేసి భోజనాదుల నొనర్చితిని. సాధుపులకు కొంతతడవు గీతనుచెప్పి యోగదర్శనమును జూడ నారంభించితిని. ప్రాణాయామ సూత్రములను వాని వ్యాఖ్యానములను జదివితిని.. సూత్రముపైగల వ్యాసవార్తకము - వ్యాఖ్యానమును పరిశీలించి చూచితిని. ఎక్కడను నాలోగలిగిన యీ వింతమార్పునకు వలయు సూచనలైనను గనరావు, దినమంతయు మనస్సున నీ వింత మార్పును గూర్చి యాలోచనలు జరగుచునేయుండెను.

సాయంకాలము ఎప్పటివలెనే అభ్యాసము నారంభించి భస్మికా ప్రాణాయామము, తదుపరి బాహ్యకుంభకముల నాచరించితిని. అంతః కుంభకమునకు కడంగి కుంభకముచేయుటయే తడవుగా మరల నట్లే నాభిసంచలనము జరిగి కుంభకము విడిపోయి, ఆసనబంధముకూడ సడలిపోయెను. కాని ముందుకు పడుటకు బదులు వెనుకకు పడిపోయితిని. వెంటనే లేచి కూర్చుండి మరల రెండవసారి కుంభకము జేయగా నట్లే జరిగినది.

పలుమారులు జరుగుటవలనగాబోలు భయమంతగా కలుగలేదు ఐదారు పర్యాయములు చేసియు స్థిరముగా కూర్చుండ జాలక ఆపూటకు ప్రాణాయామముమాని, కొంతసేపు కేవల కుంభక ప్రాణాయామము. చేయ నారంభించితిని. ఈ కేవల కుంభకమున రేచకపూరకములుండవు. లోపలివాయువును వెలుపలికి రానీయక, వెలుపలి వాయువును లోనికి పోనీయక యెక్కడి వాయువు నక్కడనే నిలుపుట కేవల కుంభక మనబడును. ఇందు ఉచ్ఛ్వాసనిశ్వాసలు జరుగకుండునట్లు యత్నించుటయే ముఖ్యము. అట్లు చేయగా కొంచెము సేపటికి ఉక్కిరి బిక్కిరియైనట్లుండి ఉచ్ఛ్వాస నిశ్వాసలు జరుగకుండు సమయమును పెంచుటకు యత్నింప వలయును. ఇదియు నొకవిధమగు ప్రాణాయామము. ఇందువలన మనస్సులోని చపలత దూరమగును. మనస్సు త్వరగా కుదుటపడును. ఈవిధముగ నాపూట కార్యకలాపములను ముగించి భోజనముచేసి పరుంటిని. ఇట్లే రెండు మూడు దినములు అంతఃకుంభకమున కంతరాయము జరుగుచునే యుండెను. నేనును మొండిగా నట్లే చేయదొడగితిని. ఒకరోజున నేదో ప్రసంగవశమున బంగాలీ సంన్యాసితో నిట్లు జరుగుచున్నదని చెప్పగా, నతడు “శాస్త్రీజీ ! ఆ సమాధులపై గూర్చుండి యోగము జేయుట మంచిదికాదు. నేను నీకు చెప్పదమని పలుమాటాలో చించియు నీవేమనుకొందువో యని చెప్పలేదు. అది మంచిది కాదు. నీవు వేతేస్థలమున గూర్చుండి సాధన చేసికొనుము” అని చెప్పి, యొకగది శుభ్రముచేయించి యిత్తుననియెను. నేనది విశ్వసంపక పోయినను అతని మాటలను కాదనక యట్లే చేయుదు నంటిని. కాని, నేనటనే చేయదొడగితిని.

పదునైదు దినములిట్లు గడచిన పిదప నొకనాడు ఉదయముననే అంతఃకుంభకము చేయగా, నాభిమండలము కొంచెము కదలినది కాని, కుంభకము విడిపోలేదు. కుంభించిన వాయువు నాభిక్రిందికి పోయినట్లు తోచుటతోబాటు నాభి స్థిరపడెను. అదియొక క్రొత్త యనుభూతి. నాభి దగ్గఱ

నాడీ గ్రంథిని విడదీసికొని వాయువు క్రిందికి పోయియుండునని నేను ఊహించితిని. మరల ప్రాణాయామము చేయగా నాభిమండలము కదల లేదు. వాయువు క్రిందికి పోయినట్లు తెలియసాగెను. ఈ యనుభవము వింతగానే యుండెను. అంతేగాక యంతకు పూర్వము నా నాభిగుంటగా నుండెడిది కాదు. ఇప్పుడు దాని యునికిలోగూడ కొంత మార్పు గనిపించినది. నాభిగుంటగా నేర్పడి గంభీరమయ్యెను. దీనింబట్టి గ్రంథిలో మార్పు గలిగియుండునను ఊహ కొంత స్థిరపడెను. ఆ గ్రంథిని సడలించుటకే ప్రతిదినము ప్రాణాఘాతకము జరిగి నాభిమండలము చలించి యుండు ననియు, క్రమముగా గ్రంథి విడిపోయిన తదుపరి వాయువందు ప్రవేశించి మూలాధారమువైపు ప్రవహింపసాగియుండుననియు నూహించితిని. ఈ యూహ యెంతవరకు నిజమో తెలియదు. ఇట్లు జరుగునని యే గ్రంథమునను జదువలేదు. ఏ సాధకుడును జెప్పలేదు. చక్రభేదము జరుగునందురే కాని యది యెట్లుజరుగునో చెప్పినవారు లేరు. కాని ఈ సంఘటనము - ఈ మార్పు నాకు యోగాభ్యాసమున రుచి పెంచెను. నాటి నుండియు ప్రాణాయామ సంఖ్యను, కుంభక సమయమును పెంపుజేయ సమకట్టి రెండు వేళల మూడేసి గంటలు అభ్యాసము చేయ నారంభించితిని.

మఱియొక వింత యనుభూతి :

ఈ యభ్యాస కాలమిట్లు పెంచుటయే కాక “మూర్ధజ్యోతిష సిద్ధ దర్శనమ్” అను సూత్రాభిప్రాయమును నాకు తోచిన విధముగ గ్రహించి, ప్రణవజపముతో బాటు బ్రహ్మరంధ్రమున దీపకళిక వెల్లుచున్నట్లు భావించి మనస్సును అందు లగ్నముచేయ యత్నింప సాగితిని. అంతఃకుంభక సమయమున ప్రాణము మూలాధారము వరకు ప్రవహించి యటనుండి ముందుకు పోజాలక వెనుకకు మరలుచున్నట్లు అనుభవము కలుగసాగెను సాధారణముగ నియ్యది, మూలాధార చక్రము - అక్కడి నాడీ గ్రంథి విడిపడువఱకు జరుగ వచ్చునని నేనూహింపసాగితిని. ఈ విధముగ ప్రాణము

రెన్నముక నుండి యూర్ధ్వగతిని పొందుటకే చక్రభేదనమని సాధకు రెంచుచుండురని నా యూహ. ఆ గ్రంథులకే చక్రముల నామమిడివానికి వళములు, రంగులు, అదిష్టాన దేవతలు కల్పించి యుండురు. హఠయోగాదులలో నిట్టి వర్ణనలు చూడనగును. మహర్షి దయానంద స్వామి యిట్టి చక్రములు శరీరముననున్న వాయని చూచుటకే యొక శవమును చీరి పరీక్షించి యట్టివి యేమియు లేవని నిర్ణయించుటయే కాక, హఠయోగాది ప్రక్రియలను కూడ విశేషముగ నిరసించి యున్నాడు.

నేను పైన చెప్పిన విధముగ అభ్యాస సమయమును పెంచి, యెక్కువ పరిశ్రమ చేయుట వలన శరీరమున నొప్పులేర్పడు చుండెడివి. ఎక్కువ యలసి పోవుటయు జరిగెడిది. కాని మూర్ఖజ్యోతి యందు మనస్సు నిల్చుట కారణముగానో, మతియేమో తెలియదు కాని, రాత్రియందో పగటి వేళనో శారీరక బాధల నివారణ కొఱకువిశ్రాంతి తీసికొన నారంభించి శవాసనమున పరుండియున్న సమయమున నెవరో నా శరీరమున బ్రవేశించి యెక్కుడెక్కుడ నొప్పు లేర్పడినవో వానినన్నింటిని క్షణములో పోగొట్టుటకు గాను నన్ను వివశుంజేసి (స్వవశముగాని బుద్ధిగలవాడు) నరముల నిటునటు సడలించి యవయవములను లాగినట్లుచేసి యంతర్ధానమగు చుండెడివాడు. తదుపరి నా శరీరము మిక్కిలి సుఖదాయకమై యెంతో స్ఫూర్తి (చుటుకుదనము, ప్రకాశము) కలిగియుండెడిది. ప్రాద్దున లేవగలుగుదునా? నిత్యనియమములు జరుపగలుగుదునాయని సందిగ్ధావస్థలో శారీరక బాధలననుభవించు నాకీ క్రొత్త యనుభవమెంత విచిత్రముగా తోచెడిదో వర్ణింప నలవికాదు. ఇది కలయో, వైష్ణవమాయయో యన్నట్లుండెడిది. ఏమైనను నా బాధలు క్షణములో మాయమయ్యెడివి. నా శరీరమున బ్రవేశించియో, ప్రక్కన గూర్చుండియో నాబాధలు క్షణములో పోగొట్టి నన్ను నూతనోత్సాహ శక్తియుక్తులతో నింపు నీవ్యక్తులు, సిద్ధులెవరో వేటికిని నిర్ణయింపజాలకున్నాను. నా యీ యనుభవములు వినిన గొప్ప గొప్ప యోగిపుంగవులనుకొనువారు, సాధకులు

రాశ్చర్యము వెల్లడించిరే కాని వివరింపజాలకపోయిరి. ఇది యద్భుతము, వివరింప వీలుకాని యనుభవమనక తప్పదు.

అనాహతనాదము :

లోకములో మనము ధ్వనులు వినుచుందుము. అవి యేదో యొక విధముగ అనాహతనాదము (తప్పెట, కొట్టబడినది) లనిపించుకొనును. కాని, యోగము నభ్యసించు వారికి చెవులలో నెల్లప్పుడు నొక విధమగు ధ్వని వినబడ నారంభించును. ఇది సాధారణము. ప్రాణాయామము నారంభించిన కొలది దినములకే, నాకును చెవులలో నొక విధమగు ధ్వని నిరంతరము వినబడజొచ్చెను. అది కటువుగా నుండక మొదట నొకేవిధమగు నాదము వినవచ్చుచుండెడిది. తదుపరి యొక విధమగు నాదము కాక అనేక విధములగు ధ్వనులు కూడ వినబడ నారంభించినవి. కాని అవి మొదట వినుట కేదోయొక విధమగు రుచిని కలిగించినను, తరువాత తరువాత ఆ వినికిడి వలన ప్రయోజన మేమియు కాననందున వినుగు జనింప నారంభించెను. కాని, ఆ ధ్వనులు వినుటకు చిత్తము లగ్నము చేసినపుడు యితరాలోచనలు మనస్సున నంతగా నుద్భవించెడివి కావు. ఈ విధముగ కొంత చిత్తచాపల్యమును తగ్గింప నీ ధ్వనులుపకరించుచుండెడివి. ఇది యొకింత ప్రయోజనమనక తప్పదు. ఇయ్యవియనాహత ధ్వనులుగా, నేనూహించితిని. ఈ ధ్వనులు మన శరీరమునగల యంత్రము నిరంతరము పనిచేయుచుండుట వలన గలుగు చుండునేమో యనిపించినది. వాస్తవముగ నీ ధ్వనులు ఎట్లుకలుగునో, యెందులకివి వినబడునో చెప్పజాలననుటయే నిక్కవము.

భ్రుకుటియందు కన్నులు మూసినపుడు తెల్లని స్క్రీను, అందు బొమ్మలు :

క్రమముగా నేనిట్లు అభ్యసించు కాలమున భ్రుకుటి యందు కన్నులు మూసినపు డొకవిధమగు తెల్లని కాంతి సుమారొక యంగుళపు చదరమున కనబడ జొచ్చెను. తదుపరి యప్పుడప్పుడు భ్రుకుటియందలి నరములు చలించుటయు, ఆ చలనముతో బాటు ఎవరివో ముఖాకృతులు కనబడు

చుండెడివి. సినిమా తెరపై బొమ్మలు వచ్చి పోవుచున్నట్లు యిక్కడను ఏవో, ఎవరివో ముఖాకృతులు కనబడుట సామాన్యమైనది. ఆ యాకృతులు క్షణకాలములో మాటిపోవుచుండును. అవియు తెల్లని కాంతితో కనబడును. ఇది యంతయు చూడ, భ్రుకుటిలో చిన్న టెలివిజన్ యేర్పడి యప్పుడప్పుడు దృశ్యములు చూపుచున్నట్లుండెడిది.

మరియు నొక విశేషమేమన ఆ కాలమున కలుగు స్వప్నములన్నియు వెన్నెల కాంతితో కనబడుచుండెడివి. సాధారణముగ కన్నులుమూసిన చీకటి యుండవలయును. అట్లుకాక కనులు మూసినపుడు వెన్నెలవంటి కాంతి కనబడెడిదే కాని, నలుపు కననయ్యెడిది కాదు. కలలో తెల్లని ఆవులు, ఎద్దులు ఎక్కువ కనబడు చుండెడివి. ఇది యంతయు జూడ శరీరమున సత్త్వగుణ మధికమైనదని నే నూహించితిని. కాని మొత్తము మీద యీ చిన్నచిన్న యనుభవములు నాకు యోగాభ్యాసమున నాసక్తి పెంపుజేసిన వనుట నిస్సందిగ్ధ విషయము.

గురుకులమునకు పునరాగమనము :

ఇట్లు మూడు మాసములు ఫుంచ్ స్టేట్ లో నున్న బూథా అమరనాథుని క్షేత్రమున గడపి మరల గురుకులమునకు వెళ్ళ సంకల్పించితిని. ఒకనాడు అమరనాథ క్షేత్రనివాసులైన స్వాములకు నమస్కారము చేసి, వారు నాకు చేసిన సహకారమునకు హృదయపూర్వక ధన్యవాదము లొసంగి వారి నుండి సెలవు తీసికొని గురుకులాభిముఖుడనైతిని. మార్గమున ఫుంచ్ పట్టణమునగల పండిత్ జీ భక్తుల యిండ్లలో నొక వారము దినములు గడపి తదుపరి గురుకులము చేరితిని.

అక్కడ నంతకు పూర్వము మంగల్ దేవ్ జీ యేర్పాటుచుకొనిన చిన్న గుహవంటి భూగృహమున నివాస మేర్పరచుకొని యందు యోగాభ్యాసమును సాగించితిని. ఆ భూగృహము గురుకులపుటిండ్లకు 100 గజములు దూరముగ నేకాంతమున నుండును. అందు ప్రవేశించిన తదుపరి వెలుపలి యలజడి

యేమియు వినరాదు. మిక్కిలి నిశ్శబ్దముగా నుండును. దానిని ప్రవేశద్వారముతక్కు మఱియొక చిన్నకంత యైననులేదు. పగలు కూడ, ద్వారము మూసిన చీకటి యలముకొనును. వెలుతురు ప్రవేశించుటకును నవకాశము లేదు. ప్రవేశద్వారము కూడ మిక్కిలి చిన్నది. లోపలి వైశాల్యము కూడ మూడు చదరపు గజములకంటె నెక్కువ యుండదు. ఆ గది నలుచదరముగా నుండక గుండముగా నుండును. అది నా అభ్యాసమున కెంతయు నుపయోగకరముగ నుండెను. చదువుకొనునపుడు, విద్యార్థులకు పాఠములను జెప్పనపుడు తక్కు మిగిలిన సమయ మా భూగృహమున నంధకారమున బడి యుండువాడ. నిత్యము రాత్రి తెల్లవారుఝామున 3 గంటలకు లేచి కాలకృత్యములను దీర్చుకొని 4 గంటల నుండి ఉదయమున 8 గంటల వఱకును, సాయంకాలము 6 గంటలనుండి 8-8 1/2 గంటల వఱకును ఆ భూగృహముననే యభ్యాసము చేయ నారంభించితిని. రాత్రియు నక్కడనే నిద్రపోయెడివాడ.

నాడీగ్రంథుల భేదన లేక చక్రభేదన :

ఇంతకు పూర్వమే నాభిమండల చలనమును గూర్చి వివరముగ కొంత వ్రాసియుంటిని. ఇట గురుకులమునకు వచ్చి నేను నా యభ్యాసము నట్లే సాగించుచునే యుంటిని. అంతఃకుంభక సమయమున నాభిష్టలమున ప్రాణ సంచారము జరుగుటయే కాక నాభిక్రింది ప్రదేశమునను ప్రాణసంచారము జరుగ నారంభించి క్రమముగా నాప్రాణము మూలాధారమున అనగా వెన్నెముక క్రింది భాగమున నుండి వెన్నెముకలో ప్రవేశింప నారంభించుచున్నట్లు లనుభవము కలుగజొచ్చెను. కొన్ని రోజులవరకు ప్రతిదినము ప్రాణము వెన్నెముక క్రింది భాగమువఱకు ప్రసరించి యట నుండి వెనుకకు మరలుచుండెను. ఎన్నిదినములట్లు జరిగినదో (అది యిప్పుడు స్మరణలో లేదు) తెలియదు. (అప్పటి నా యనుభవములు, నాలో కలిగిన మార్పులు ప్రతిదినము ఒకడైరీలో వ్రాయుచుండెడివాడ. కాని, ఆ డైరీ యొక్కడ పోయినదో తెలియదు. అది

యిప్పుడు నా దగ్గఱ నుండియున్న యీ వ్రాతలో వివరముల నిచ్చుట కవకాశ ముండెడిది). ఇట్లు కొన్ని నాళ్ళు గడచిన పిదప ప్రాణము వెన్నెముకలో ప్రవేశించి పైకి కొంతదూరము ప్రాకి యటనుండి వెనుకకు మరలు చుండెడిది. ఇది యొక విచిత్రమైన నూతనానుభవము. కొన్నాళ్ళు వెన్నెముకలో నాలుగైదు స్థానములవరకు ప్రాణము పోయి అటనుండి వెనుకకు మరలి వచ్చి యొకనాడా స్థానమును భేదించుకొని పైకి సాగిపోవుచుండెడిది. ఆ స్థానమును త్యజించి ముందుకు పోవునపు డొకంత బాధయు కలుగుచుండెడిది. అది యత్యల్పము సహింప రానిదేమియు కాదు. ఎక్కడెక్కడ ప్రాణము పోయి యటకొన్ని నాళ్ళవరకు నాగుచుండెడిదో యాస్థానములలో వెన్నెముకయందు నాడీ గ్రంథులున్న వేమోయని నేనూహించుచుండెడివాడ. అట్లు కొన్నినాళ్ళు జరుగుప్రాణాహతిచే నటనున్న నాడీగ్రంథి క్రమముగా విడిపోయిన తదుపరి ప్రాణము పైకి పయనించెడిది. ఇట్లు ముచ్చిలిగుంటవఱకు ప్రాణ సంచారము జరుగుటకు సుమారు రెండు నెలలు పట్టియుండును. అటుపై నిద్రా సమయము, అభ్యాససమయమున తక్కు మిగిలిన సమయ మంతయు వెన్నెముక యందేదో పురుగు ప్రాకుచున్న యనుభవము నిరంతరముండెడిది. ఇది మొదట కొంత వింతగా నున్నను క్రమముగా నది నాకు సహింపరాని దయ్యెను. ఏమి చేయుదును ? దాని నివారణమేమో యెవరికి తెలియును? ఎవరి నడుగుదును పతంజలి యోగదర్శనముపై గల వ్యాఖ్యానముల నన్నింటిని పలుమాఱు గాలించి చూచితిని. ఎక్కడను నిట్టి యనుభవ వర్ణనము కాని దాని నివారణోపాయముగాని కాంచజాలక పోయితిని. గురుపాదుల నడుగుదమన్న వారెన్నడు నభ్యాసము చేసి యెరుగరు. వారు కర్మయోగులు. నిరంతరము గురుకుల భారసిర్వహణము, పాఠములు చెప్పుట, గోసేవచేయుట, రోగులకు మందుల నిచ్చి వారి వ్యాధి బాధల నివారించి వారిని సుఖపెట్టుట తక్కు నిమిష కాలము వారికి తీరిక యుండెడిది కాదు. వారికి సాధనను గూర్చి యేమియు తెలియదు. కావున వారితో నీ విషయమున నెన్నడు ముచ్చటించి యెరుగజేతి.

వీని నివారణోపాయము గానక అభ్యాస ప్రారంభమున ప్రణతార్తిహరుడైన (భక్తితో నమస్కరించువారి దుఃఖములు బాపువాడు - భగవంతుడు) పరమేశ్వరునే యీ బాధనుండి తప్పించి రక్షింపుడని యాచించువాడ. ఇంతకు మించినగతి యేమియున్నది. సాధకులకు భగవంతుడు మార్గము చూపునని నాకు గాఢ విశ్వాసము కలదు. వింతయేమన ఇంతకు పూర్వము వర్ణించినట్లు లీబాధనుండియు నెవరో సిద్ధపురుషు లెప్పుడో యేక్షణముననో వచ్చినా యా సంకటమును బాపుదురని కొన్ని నాళ్లనుకొంటిని. కాని, యదియు జరుగదయ్యె. ఐనను నా సాధనను అభ్యాసమును విడువనైతిని.

సదేహ అంతరిక్ష గమనము :

ఇట్లు జరుగుచుండ నొకనాడు ప్రాతఃకాలమున నెప్పటి యట్ల భ్యాసము పూర్తిచేసి యలసట నివారణార్థము ఆననమును సడలించి మోకాళ్ళను రెంటిని పైకెత్తి యొకచోచేర్చి యారెండు మోకాళ్ళపై శిరస్సునుంచి, రెండు చేతులతో రెండుకాళ్ళను బంధించి కూర్చుండ యత్నించితినో లేదో నాకు బాగుగ గుర్తులేదు కాని వెన్నెముక క్రింద భాగమునుండి యెంతో వేగముతో మిక్కిలి శబ్దము చేయుచు నేమియో వెన్నెముకలో పైకెగబ్రాక ప్రారంభించినది. దానికి తోడుగ వెన్నెముకకు రెండువైపుల నున్న ప్రక్క టెముకల మధ్యనున్న నరముల నుండియు నట్టి ధ్వనియే వచ్చి ప్రధానపు ధ్వనిలోచేరి యది సహింపరానిదై ముచ్చిలిగుంటు వఱకు నెగబ్రాకెను. అదియేమిటో నాకర్థము కాలేదు. సరికదా నేను దేహముతో పైకి రెండు మూడడుగుల యెత్తున లేచి నేను కూర్చుండియున్న దశలో (పోజిషన్ లో) నే యా భూగృహమున నొక మారు గుర్రడముగా నాకాశమున వేగముగ భ్రమించి నాస్థానమున నేను కూర్చున్నట్లాయెను. నేనాక్షణమున నెంత తత్తరపాటుకు గుఱియైతి నో మాటలతో జెప్పజాలను. ఆ భూగృహగోడలకు తగిలి నాశరీరమేమగునో యని యెంతయో భయము కలిగెను. శరీరమంతయు చెమటలు పట్టి కంపింప దొడగెను. బలవంతముగా కన్నులుతెరిచి యేమియో యెఱుగ గోరితిని. ఏమియు తెలియదయ్యె. ఒక

క్షణకాల మయోమయస్థితిలో నుంటిని. చిత్తము స్థిరపడినట్లయ్యెను. కాని యేమియు జరుగలేదు. నేను కూర్చున్న వాడను కూర్చున్నట్లుంటిని. వెన్నెముకలో జరిగిన యా సంఘటన మంతర్ధానమయ్యెను. ఆ ధ్వనియే మయ్యెనో తెలియదు. ఎట్లు ఎందుకుద్భవించినదో కూడ తెలియదయ్యెను. ఇప్పుడు వెన్నెముకలో నంతకు పూర్వమునిరంతరము పురుగు ప్రాకుచున్నట్లున్న బాధయు దానితో మాయమయ్యెను ఇదియంతయు కొన్ని క్షణములలో జరిగిపోయెను. శరీరకంపనము ఆగిపోయెను. చెమటయు నాగిపోయెను. శరీరములో నెక్కడ నైన నేమేని హాని కలిగినేమోయని శరీరము నంతటిని స్పృశించి పలుమారులు చూచుకొంటిని. ఏమియు జరుగలేదు. అంతయు సవ్యముగానే యున్నది. మార్చేమియు లేదు. భయముతో లేచి నెమ్మదిగా నిలబడితిని. భూగృహమునుండి బయటికి వచ్చితిని. శరీరమున నెట్టి లోటుపాటు కాని, బాధకాని యేమియు లేదు. ఇది యేమిటి? ఏమి జరిగినది ? ఈ ప్రశ్నలకు నాకు సమాధానము దొరకదయ్యెను. కొంత తడవు మంత్రముగ్ధుని వలె నుంటిని. తదుపరి యథాపూర్వము దైనిక కార్యముల నిర్వర్తించితిని. సంతోషింప దగిన విషయమేమన : వెన్నెముక బాధ సంపూర్ణముగ తొలగిపోయెను.

ఆ దినమంతయు నామనస్సు నుండి నాటి యుదయమున జరిగిన విచిత్రమైన యనుభవమును గూర్చి ఆలోచన తొలగదయ్యెను. కాని యది యేమిటి? ఎట్లు జరిగినది ? అను ప్రశ్నములకు సమాధానము మాత్రము లభింపదయ్యెను. సాయంకాలము ఎప్పటియట్ల నియత సమయమునకు అభ్యాసమున నెట్టి యాటంకమును గలుగలేదు. అభ్యాసానంతరము ప్రాతః కాలమున నలసట దీర్చుకొనుటకు కూర్చున్నట్లు కూర్చుండ యత్నించుటయే తడవుగ మరల వెన్నెముక క్రింది భాగమునుండి ధ్వనితో గూడిన ప్రాణసంచారము ఊర్ధ్వముఖమై శిరోభాగమునుండి నా శరీరము నుండి మరియొక శరీరము వెలువడి దానితో నే నాకాశమున భ్రమించునట్లు తోచెను. కాని యే శరీరముతో నేను భ్రమించినట్లయ్యెనో దాని పరిమాణము కూడ స్థూలమున్నంతయే యుండెను

అది సూక్ష్మశరీరమగు నెడల స్థూల శరీరమున కున్నంత పరిమాణమేల యుండును ? అను సందేహము నాకు కలిగెను. ఆ శరీరమును గూర్చి యెన్నియో తర్క వితర్కములు చేసితిని. తృప్తికరమైన సమాధానము లభింపదయ్యెను. ప్రాద్దున నెంతదూరము భ్రమించితినిో యంతకంటె నెక్కుడు దూరమున భ్రమణము జరిగినట్లయ్యెను. భ్రమణ సమయమున శరీరము భూగృహపు గోడలకు తగిలి గాయపడునేమో యని భయపడితిని. అది యేమియును జరుగలేదు. శరీరమున స్వస్థత చేకూరిన పిదప నా యనుభవమును గూర్చి యెంత ఆలోచించినను నేమియు సమాధానము లభింపదయ్యె. ఏమిచేయుదును ? ఎక్కడి కేగుదును ? ఎవరినడుగుదును ? ఈ ప్రశ్నలకు సమాధానము లేదు.

నేను నా స్థూల శరీరముతో నాకాశమున భ్రమించితిని ? దాని నుండి వెలువడిన మణియొక శరీరముతో భ్రమించితిని ? అను సందేహము కూడ నన్ను బాధింపక పోలేదు. ఎంతయాలోచించినను ఎట్టి నిర్ణయము చేయలేక పోయితిని. ఇట్లే యాకాశ భ్రమణము నిత్యము జరుగసాగెను. భ్రమించు ప్రదేశము క్రమముగా పెరుగ సాగెను. భూగృహమునకు వెలుపలి యాకాశమున భ్రమణము ప్రారంభమయ్యెను. ఎంతో యెత్తున నెంతో దూరమెగురుచుంటిని. వేగమున కంతులేదు. ఎన్నియో పర్యాయములు భూమిమీదనుండు నగరములపై నెగిరి భ్రమణము చేసి వచ్చితిని. నగరములపైనపరిభ్రమణమే కాక నగర భవనములను జొచ్చుకొని పోయి వానియందుభ్రమించితిని. గోడలు నన్నడ్డగించెడివి కావు. తెఱచిన ద్వారములగుండ భవనములందు ప్రవేశింపవలసిన యవసరము నాకు గలిగెడిది కాదు. భవనముల గదులలో దూతే యట నొకటి రెండు సారులు గదిలో నంతట భ్రమించి తిరిగి వచ్చుచుండువాడ. ఆ నగరము లెక్కడివి. వాని పేరు లేమి ? ఏమియు తెలిసెడిది కాదు. ఆ భవనము లందలి వస్తువులను గూడ గుర్తింపరానియంత వేగమున భ్రమణము ప్రథమమున జరిగెడిది. తరువాత తరువాత వస్తువులు

గుర్తింపబడసాగెను. మనుజులు కూడ భవనము లందు జూడబడిరి. వా మాటలు వినబడెడివి. తెలిసిన భాషలలోను, తెలియని భాషలందును, వా మాటాడునదేమో తెలియగోరి యట నిలువజాలక పోయెడివాడ. ఆ వేగముల మాటలు వ్యక్తము లయ్యెడివి కావు. సభాస్థులులలోను విహరించిన సమయము లెన్నియో గలవు. ఇతర దేశముల నగరములు వాని దృశ్యములు నెన్నింటిన చూడసాగితిని. కాని వీని ప్రయోజన మేమిటో నాకర్థము కాదయ్యె. నేను కోరి నగరమునకు గాని, స్థలమునకుగాని వెళ్ళజాలకపోయితిని. యత్నించి యున్నట్లు చేయజాలక పోయితిని. ఆకాశమున చంద్రునిచుట్టు ఎన్ని పర్యాయముల తిరిగి వచ్చితి నో తెలియదు. నక్షత్రమండలమున నెన్ని పర్యాయములు భ్రమించి వచ్చితి నో స్మరణలోలేదు. కొన్ని పర్యాయములు సూర్యమండలమున కెంతయో సమీపమునకు వెళ్ళెడివాడ. సూర్యుని వెలుగు నేమని వర్ణింతును. ఇట్లు సమీపమునకు వెళ్ళు కొలది సూర్యుని పరిమాణమున కంతు తెలిసెడిది కాదు కాని కూలిపోవుదునేమోయని భయపడుచుండెడివాడ. నాకేమియు వేడి తగిలినట్లుండెడిది కాదు. ఇట్టి భ్రమణమునకు అంతు పొంతు లేక యట్లే యెన్నియో దినములు గడచెను నాకు ప్రథమమున వింతగా నున్నను క్రమముగ నీ భ్రమణమున విసుగు జనింపసాగెను. రెండు మూడు నెలలిట్లు గడచిన మీదట నీ యనుభవము ఇక కలుగకుండిన బాగుండు ననిపించెడిది. కాని వెంటనే యది నిలువదయ్యె. అందులకై యభ్యాసమున కొంత మార్పుచేయ తలంపు కలిగెను. కాని, యే మార్పు ఈ స్థితి నడ్డగించునో తెలియదు. చివరకు ఏమియు తోచక యభ్యాసము మానివేసితిని. కేవలము సంధ్యావందనము చేసి బయటపడసాగితిని. ఒక నెల దినములట్లు చేయగా భ్రమణము తగ్గిపోయినది. నా యభ్యాసమున కిదియొక యంతరాయ మయ్యెను. ఇట్టి యనుభవము నంతరాయముగ నెంచి వానినుండి విముక్తుడ నగుటకు అభ్యాసమున వైధిల్యము (శిథిలత్వము, సడలింప) నాపాదింప వలసి వచ్చెను. కొంతకాలము అభ్యాస మత్సలాముగా జేయుచుండగా

విహాయసగతి (అకాశగమనము) కుంటుపడ జొచ్చెను. మధ్యమధ్యలో నెన్నడైన తీవ్రముగ నభ్యాసము చేసినపుడు అకాశగమనముకనిపించుచునే యుండెడిది. అందువలన అభ్యాసము తగ్గింపక తప్పినది కాదు.

తదుపరి ప్రత్యాహారధారణ ధ్యానాదులను గూర్చి విశేషముగ నాలోచింప దొడగితిని. పై యనుభవము వలన మనస్సు యోగాభ్యాసమునకు విముఖము కాదయ్యె. అభ్యాస మెటులైనను తీవ్రముగ సాగింపవలయుననియే యుండెడిది. ఐనను అభ్యాసము స్వల్పముగానే యాచరించుచు శాస్త్రాధ్యయనమున మనఃప్రవృత్తిని పెంపుజేయ సమకట్టితిని.

గురుదేవుల యంతికమున (సమీపము, ఎదుట) గూర్చుండి న్యాయదర్శనమును కొంతవఱకు నభ్యసించితిని. అటుపై సాంఖ్యయోగములను కొలదిగా నభ్యసించి వానిని స్వయముగానే యభ్యసింప వచ్చునని యెంచి వానిని విడిచి వేదాంత దర్శనము - శంకరభాష్యముతో జదువ నారంభించితిని. కొన్ని దినము లిట్లు అధ్యయనము సాగించుచుండ మధ్యలో మీమాంసాదర్శనము కూడ చదువ వలయునను కోరిక యుదయించెను. శంకర భాష్యమున నటనట పూర్వమీమాంసాన్యాయము లుల్లేఖింప (ఉచ్చరింపబడుట) బడుచుండెను. ఆ న్యాయములను వివరించుటలో గురుదేవులు ముక్తిరామోపాధ్యాయులు తగినంత వివరణ నొసంగెడి వారు కారు. దానింబట్టి వారి కాశాస్త్రమంతగా కరతలామలకము కాదని నే నూహించితిని. నాయూహతప్పు కావచ్చు. నా కా న్యాయములు చక్కగా భోదపడ జాలవని యెంచి వారు వానిని విశేషముగ వివరింపక పోవచ్చును. ఏది యెట్లైనను, పూర్వమీమాంసాశాస్త్రమునందు దాక్షిణాత్యుల కెక్కువ ప్రావీణ్యముండియున్నట్లు గురుదేవుల వాక్యముల వలన గ్రహించితిని. గృహభిగమన వాంఛ :

ఇంతలో నెందులకో గృహభిముఖ వాంఛ కలిగెను. గురుదేవుల నుండి యాజ్ఞ దీసికొని గృహభిముఖుడనైతిని. గురుదేవులు నా కోరికల కడ్డు చెప్పెడి

వారు కారు. ఆరోగ్యము కొంత కుదుటబడినందున నొక పర్యాయము మాతృశ్రీని, సోదరులను నితర బంధువులను చూచిరమ్మని వారనుమతించిరి. గురుదేవుల యనుమతి బొంది రావలసింది వచ్చి యటనుండి లాహోరు, అటనుండి ఢిల్లీ, తదుపరి గ్రాండ్ బ్రింక్ ఎక్స్ప్రెస్ లో తెనాలి చేరి గుజ్జపు బండిపై స్వగృహమునకు చేరితిని. అప్పటికి నాకు మీసములు గడ్డము పెరిగియుండెను. తలపై వెండ్రుకలును స్వల్పముగ జడల రూపము ధరించెను. రెండు సంవత్సరములు క్షుర కర్మను వర్జించుట వలన నట్లు జరిగినది.

నే నింటికి చేరునప్పటికి నింట సోదరు లెవ్వరు లేరు. తల్లి, వదినెలుండిరి. గ్రామ వీధిలో నన్ను జూచినవారెవ్వరును నన్ను గుర్తించినట్లు కనిపింపరైరి. ఎవరీ క్రొత్తయాత్రికుడని కొందరు వింతగా జూడక పోలేదు. కాని వారు నన్ను గుర్తింపజాలక పోయిరి. అట్లే గృహప్రాంగణమున బండి దిగుతున్న నన్ను ప్రథమముగా జూచిన మాతృమూర్తియు వెంటనే నన్ను గుర్తింపజాలక “ఎవరు నాయనా నీవు!” అంటూ, దగ్గరకు వచ్చినది. ఆమె స్థితిని నేను గుర్తించి, “అమ్మా! నేను గోపయ్యను, నన్ను గుర్తింపలేదా?” అని యామెకు పాదాభివందనము చేయబోగా “నాయనా! నీవా! ఎన్నాళ్ళకు వచ్చితివిరా? ఈ నమస్కారము లేమిటి? యని నా చేతులుపట్టుకొని దగ్గరకు తీసికొని “ఈ వేషములో నిన్ను గుర్తుపట్టలేదురా, ఈ జడలు, ఈ గడ్డము, మీసములు నిన్ను గుర్తుపట్టనీయ లేదురా?” అని యాశ్చర్య పడసాగెను. ఇంతలో వదినెలు కూడ నింటనుండి యటకు వచ్చి నవ్వు మొగముతో నన్ను జూచుచు నా సామాను నింటిలోనికి దీసికొని పోయిరి. వారితో నేను ఎక్కువుగా మాటలాడు నలవాటు నాకు పూర్వము నుండియు లేదు. మేమన్నదమ్ములము కూడ పరస్పర మెక్కువగా మాటలాడుకొనువారము కాము. ఒకరినొకరు చూచుకొని ప్రసన్నుల మగుటయేకాని, మాటలాడు నలవాటు మాకు పూర్వము నుండియు లేదు. అది మా యింట ఆచారముగా పరిణమించిన దనిన

నాశ్చర్యపడనక్కరలేదు. పని పడునప్పుడే మాటలాడువారము. అధిక ప్రసంగములు చేసెడి వారము కాము. అందువలన సాయంకాల మింటికి చేరిన మా సోదరులైన అన్నలు. కూడ తిరిగి యింటికి తిరిగి వచ్చినాడని సంతసించిరే కాని, నాదగ్గరకు వచ్చి యోగక్షేమముల నడిగినవారు కారు. నాకును తెలుగున త్వరగా మాటలాడు నభ్యాసము తప్పినది. ఆరు సంవత్సరములు తెలుగు మాటాడనైతిని. అందువలన అగి, అగి తెలుగున వాక్యరచన చేయవలసివచ్చెను.

క్రమముగా నిరుగు పొరుగువారు కూడ వచ్చి నన్ను జూచి మాయమ్మగారిని పలుకరించి వెళ్ళసాగిరి. అమ్మతలూరులో నాతోపాటు ప్రైవేటుగా సంస్కృతము నభ్యసించుచుండెడి నా మిత్రులు వడ్లమూడి వేకంటరత్నం పంతులుగారు కూడ వచ్చి యొకనాడు నా యోగక్షేమములు, విద్యాభ్యాసమును గూర్చి ముచ్చటించి వెళ్ళిరి.

మా గ్రామమున నొక హైస్కూలున్నది. అందు స్కూలు పైనల్ వరకు చదువుకొన్నవారు నాదగ్గరకు వచ్చి యేవో కొన్ని ప్రశ్నలడిగిరి. ఇప్పుడు ఆ ప్రశ్నలు స్మరణలో లేవు. వారిలో జి.వి. కృష్ణరావు (గవిని వెంటకట కృష్ణరావు) మిక్కిలి తెలివైనవాడు. మాకు ఒక విధముగ బంధువుకూడ. అతడు అప్పుడు యిరువదియేండ్లకు లోబడిన వయస్సుగలవాడు. అప్పటికే తెలుగు భాషయందు బాగుగ పరిశ్రమ చేసినవాడు. కవిత్వమును కూడ వ్రాయుచుండువాడు. అతడొకనాడు గ్రామ మధ్యనున్న విష్ణ్వలయము ప్రాంగణమున సభ నొకదానిని సమావేశపరచి నన్ను మోక్షము, దానిని పొందు ఉపాయములను గూర్చి యుపన్యసింపవలసినదని యర్థించెను. అతని కోరికమీద నేనా సభకు వెళ్ళి యుపన్యసించితిని. గ్రామస్థులు సుమారు వందమందికిపైగా సభ నలంకరించి నేజెప్పిన మాటలను శ్రద్ధగా వినిరి. చివరకు ఎవరో కొన్ని ప్రశ్నలు వేసిరి. వానికి సమాధానములు చెప్పితిని. సభకు వచ్చినవారిలో సంస్కృతము చదువుకొన్న బ్రాహ్మణ సోదరుడొక డుండెను. గ్రామస్థులు కొందరతనిని నా చెప్పిన

విషయము నుద్దేశించి యేవేని ప్రశ్నలు వేయుడని ప్రేరణ చేసిరి. కాని యతడు ప్రశ్నింప సాహసంపడయ్యె. నేను నా యువన్యాసమున విగ్రహారాధన మోక్షమునకు సాధనము కాదనియు, నది శాస్త్ర - వేద విహితము కాదనియు వివరించితిని. అందు వలన గ్రామవాసులూ విషయమును గూర్చియూ శాస్త్రని - బ్రాహ్మణ సోదరుని ప్రశ్నింప వలసినదని పలుమారు హెచ్చరించిరి. కాని, యతడు ప్రశ్నింప నుద్యుక్తుడు కాడయ్యె. అతడు నన్ను బాగుగ నెరిగిన వాడే, ప్రస్థానత్రయముపై శంకరభాష్యము నధ్యయనము చేసినవాడే. అతడు నన్నుపుడు ప్రశ్నింపకపోగా ఉపన్యాసానంతరము నన్ను కలిసికొని “గోపయ్య! నీ యువన్యాస ధోరణి చాల బాగున్నదయ్యా. మిక్కిలి హేతుబద్ధముగా నున్నది. నీవు చెప్పినట్లు విగ్రహారాధన మువైదికమనుటలో సందేహమేమున్నది?’ అని నన్నొక విధముగ ప్రశంసించి పోయెను. అతడు నా వయస్సువాడే.

తదుపరి యొకనాడు జి.వి. కృష్ణరావు నాదగ్గరకు వచ్చి “మీరు నాకు ఉపనయన సంస్కారం చేసి గాయత్రీ మంత్రము నుపదేశింతురా?” యని యడిగెను. “మీ తల్లి దండ్రు లంగీకరించిన నట్లు చేయుటకు నాకభ్యంతర మేమియు లేదు”. యని సమాధానము జెప్పగా నా యువకుడు, ‘గోపదేవుగారు! వారికేమి తెలియునండీ, వారు నన్నడ్డగింపరు. ఉపనయనము చేసికొని యజ్ఞోపవీత ధారినై గాయత్రీ మంత్రమును నేర్చుకొన వలయునని నేనభిలషించుచున్నాను. మీరు తప్పక నాకు గాయత్రీమంత్రోపదేశము జేయుడు’ అని నన్ను బలవంత పెట్టగా, నేనంగీకరించి యొకనాడు వారియింట బంధువుల మధ్య నతనికి సంస్కారము చేసి గాయత్రీ మంత్రోపదేశము చేసితిని. కొన్ని దినములిది యూరి వారి కొక వింతవార్త యయ్యెను.

కాశీ ప్రయాణము :

నేను మూడు మాసములు గ్రామముననే యుంటిని. మిత్రుల కోరికపై యటనట నప్పుడప్పుడు పదియువన్యాసములు కూడ నిచ్చియుంటిని.

తదుపరి మా గ్రామమునకు పదిమైళ్ళ దూరముననున్న నిడుబ్రోలు వాస్తవ్యులు నన్నవనేని వీరయ్య యతని సోదరుడు వేసవి సెలవుల కింటికి వచ్చి మరల కాశీ హిందూ విశ్వవిద్యాలయములో చదువుకొన బోవనున్నారని తెలిసి నేను వారిని కలిసికొని “మితో నేను కూడ కాశీ వత్తును. నాకు కాశీ క్రొత్త. అక్కడ దాక్షిణాత్య పండితుని దగ్గర మీమాంస చదువవలసి యున్నది. కావున నన్నుకూడ వెంటగొని పొండు” అని యడుగగా వారందులకు సహర్షముతో సంగీకరించిరి. తరువాత వారము రోజులలోనే వారితో కలిసి కాశీ పయనము సాగించితిని. మా యమ్మగారు కొంచెము దుఃఖాక్రాంతయై “నాయనా ! మరల నెన్నాళ్ళకు వత్తువురా! ఈ చదువు చాలదా” యని నన్ను సాగనంపినది. మా యన్నగారు నన్నడ్డగింపలేదు. అనుమతింపను లేదు. నేను వారికి నాయాత్రను గురించి చెప్పనులేదు. బనారస్ వెళ్ళి యన్నగారికి పత్రము వ్రాసి నెలకు 10/-రూ.లు. ఖర్చులకు గాను పంపుడని యర్థించితిని. అంతకు పూర్వము కూడ నాకు నెలకు రూ. 10లు పంపుచునేయుండిరి. నేనింట నున్న రోజులలో కూడ మా యన్నగారు నన్ను గూర్చి పరోక్షముగా నేమి తెలిసికొనిరో నాకు తెలియదు. ప్రత్యక్షముగా నన్నెప్పుడు నేమియు నడిగి తెలిసికొనినవారు కారు. వారు లోలోపల నన్ను ప్రేమించుచు పైకి నాయెడ నెట్టి నిగ్రహానుగ్రహములను జూపెడివారు కారు.

మిత్రులతో కాశీ చేరి, వారితో నొకటిరెండు దినములు వారి హాస్థులలోనే గడపి తదుపరి కాశీలో నొక వంకయున్న డి.ఎ.వి. కాలేజీ ఆవరణలో నొక గదియుండుట కేర్పాటు చేసికొని యట నివాస మేర్పఱచుకొన గలిగితిని. ఆ కాలేజీ ఆర్యసమాజము వారిచే నడుపబడునది. ఆ కాలేజీ ఆవరణలోనొక సంస్కృత పాఠశాలయు సామాజికుల యాజమాన్యమున నడుపబడు చుండెడిది. అందొక మీమాంసాశాస్త్రము నభ్యసించిన పండితుడొకడు థుంధిరాజని ప్రసిద్ధిగలవాడు చదువు చెప్పుచుండెడివాడు. వారి పరిచయము సంపాదించుకొని వారి యంతేవాసిత్వమును సంపాదించుకొని తన్ములమున విద్యార్థులకు

ఉచితముగా నుండుట కియ్య నిశ్చయింపబడిన గదులలో నొక దాని యందుండి చదువు ప్రారంభించితిని. ఆ విద్యాలయమున ధుంధిరాజు పండితుల దగ్గర పాఠము చెప్పించుకొనుచు కాశీలో గల విద్యాపీఠములు, సంస్కృతము నభ్యసించు విద్యార్థులు వారి స్థితిగతులు, భిన్న భిన్న శాస్త్రములలో నిష్ణాతులైన పండితులు వారి స్వభావాదులు అన్నియు క్రమముగా రెండు మూడు మాసములలో నే నవగతము చేసికొన గలిగితిని. ఆయా శాస్త్రముల నభ్యసించు విద్యార్థులతో పరిచయము సంపాదించితిని.

కాశీ యొక సంస్కృత విద్యాపీఠమని ప్రసిద్ధిచెందిన పట్టణము. ఈ పట్టణము ప్రథమమున నొకప్పుడు కేవలము సంన్యాసుల నివాసస్థానమని వినికిడి 300 సంన్యాసుల ఆశ్రమములు, మఠములు మాత్రముండెడి వని చెప్పుదురు. అప్పుడప్పుడు గ్రామవాసులు గృహస్థులు వచ్చి వారి నుండి యాధ్యాత్మిక విషయములు నేర్చుకొని వెళ్ళుచుండెడి వారట.

కాని, నేడది కేవల సాధువుల నివాసస్థానము కాదు. దేశదేశముల నుండి వచ్చిన వేలకొలది జనుల కా వాస స్థానము. ఇప్పటి కాశీ నివాసులలో సజ్జనులెవరో, సాధువు లెవరో, దుర్జను లెవరో తెలిసికొనుట మానవ బుద్ధికి మించిన విషయము. ఈ నాటి కాశీ నివాసుల నుండి చెడు గుల నెరుగుట కా పట్టణవాసులలో ప్రచారములోనున్న యొక సామెత పర్యాప్తము (చాలుననెడి బుద్ధి) కాగలదు. ఆ సామెతయిది. “రాండ్, సాండ్, సీడ్ సన్యాసి యోంసే బచేతోసేవే కాశీ” దీని యర్థము విధవలు, ఆబోతులు, ఎత్తైన మెట్లు, సంన్యాసులు ననువారి బారినుండి తప్పకొన గలిగితే కాశీ సేవింపదగినది.

భారతమునగల నగరములలో నే నగరమందును కాశీలో నున్నంత మంది విధవలుండరు. వారి దర్శనము పడేపడే లభించుచుండును. ఎక్కడ జూచినను నగరవవీధులలో కోడెదూడలకు, ఆబోతులకు కొఱత లేదు. అవి పోట్లాడ మొదలిడిన వాని కాళ్ళ క్రింద నెవరుపడి మర్రింప బడుదురో చెప్పజాలము. వానిని వారించువా రెవరు ? అవి యన్నియు శివుని

వాహనములు. భారతీయులకు పూజ్యములు. వాని నదలింపరాదు. కొట్టరాదు. వాని కాళ్ళ క్రిందబడి చచ్చినవాడు నందీశ్వరునికి బలియై ఈశ్వరునకు ప్రీయుడగును. నగరపు భవనములపై యంతస్థులకెక్కుటకు ఏర్పరుపబడిన మెట్లు నిలువుగా ఎత్తుగా నుండును. వాని నెక్కిదిగునపుడు ప్రమాదవశమున కాలుజారినచో నతడు విశ్వేశ్వరున కత్యంత ప్రీయుడగును. ఇక సంన్యాసులు నగర వ్యాపకులనిన నతిశయోక్తి కాదు. వారు గ్రామముల నుండి తప్పిపోయివచ్చిన బాలకులకు అందునను సుందర బాలకులకు ఆశ్రయమిచ్చి బాలసంన్యాసులను జేసి వారిని తమ సేవల కుపయోగించుకొను చుందురు. వీరి స్థితి యిట్లుండ, ఏబది సంవత్సరములనాడు నేనటనున్న దినములలో (క్రీ.శ. 1933-38) కాశీలో సత్రములకు కొంత యుండెడిది గాదు. సాధువులకు, సంన్యాసులకు, విద్యార్థులకు, దరిద్రులకు విద్వాంసులకు భోజనము విరివిగా నీ సత్రములందు ఒకపూట లభించుచుండెడిది. సాయంకాలమున నీ సత్రములందు భోజనమునకు బదులు నానబెట్టి వేయించిన శనగలు కడుపుచిచ్చు తీర్చుకొనుటకు నిరభ్యంతరముగా దొరుకుచుండెడివి. ఎందరో విద్యార్థులు దరిద్రపండితులు ఈ సత్రములపై ఆధారపడి బ్రతుకుచుండెడివారు. ఉండుటకును ఈ ధర్మశాలలు మందిరములు నుపయోగపడుచుండెడివి. సత్రములలో తిని వీధులవెంట తిరుగాడుచు లఘుకౌముది చంక నిడుకొని యట నట సేత్ షావుకారుల యింట పెద్ద యరుగులమీద కూర్చుండి చదువు చెప్పు చిన్న పెద్ద పండితులు సమీపమున గూర్చుండి వ్యాకరణ సూత్రములను వల్లెవేయు విద్యార్థులు పదివేల మంది యుందురని నాటి వినికిడి. పండితులును నాలుగువందల మందికి తక్కువ యుండరని ప్రసిద్ధి.

వారణాసి :

కాశీకి వారాణసీ, వారణాసీ, బనారస్ అను నామాంతరములు కలవు. కాశీనగరము వరుణ, అస్సీ అను నుపనదులమధ్య గంగా తీరమున నుండుట వలన దీనిని వారాణసీ, వారణాసీ యనియు పిలుతురు. ఇంగ్లీషు భాషలో నిది

బారసైనది. గంగాతీరమున నిది పాడవుగా వ్యాపించి యున్నది. నగరవాసులు గంగాజలముల స్నానము లాడుటకు వీలుగ ననేకరేవులు రాతిసాపానములతో నందముగ నిర్మింపబడి యున్నవి. ఉదయం సాయంకాలము లందు ఈ ఘట్టముల రేవులలో నగరవాసులు క్రిక్కిరిసి స్నానాదు లొనర్చుచు జూడ ముచ్చటగా కనిపింతురు. స్నానములందు తర్పణముల నొసంగువారు, భిన్న భిన్న ప్రదేశములనుండి విశ్వనాథుని దర్శనమునకు తైర్థీకులు శ్రాద్ధాదులు నొనర్చుచు జూడబడుదురు. ఘట్టములందు స్నానమాడ వచ్చినవారిని జలములందు కాలిడగానే వారి కాళ్ళచుట్టుచేరి విహరించు మత్స్యములు పెద్దవి, చిన్నవి జనులకు కనుల పండువు చేయుచుండును. ఎందరో పురవాసులు, యాత్రికులు వానికి తినుబండారములు గోధుమపిండి గుళికలు మున్నగునవి యందించి యా మీనములు వానినందుకొన పరస్పర ఘర్షణలకు లోనగుట జూచి మనో వినోదమునకు లోనుగాని వారెందరుండురు. బాలురు, యువకులు గంగా జలముల నీదులాడుచు జలక్రీడ లొనర్చుట చూపరుల నాకర్షించుచుండును. గంగానదీ ఘట్టములలో కొన్నింటి నామములు మిక్కిలి ప్రసిద్ధము. దశాశ్వమేధ ఘట్టము, హరిశ్చంద్ర ఘట్టము, హనుమాన ఘట్టము మున్నగునవి. గంగాజలముల నిమజ్జన (స్నానము) మొనర్చి తమ్ముతాము పవిత్రులను జేసికొన వలయునను కోరికతో దూర స్థలములనుండి వచ్చిన యాత్రికులీ ఘట్టములందు గంగలో దిగి స్నానము లొనర్తురు. కాని యీ ఘట్టములలో నీరు శుభ్రముగా నుండదు. నగరములో నివసించు వారి మలమూత్రములు ప్రవహించు మురికి కాలువలన్నియు నీ గంగలో వచ్చి కలియుచుండును. అందువలన గంగాతీరపు జలములో మలము కలసి ప్రవహించుచుండుట వలన నెంతయో ఘృణావహమై (రోతకలిగించునది) యందు కాలిడ శుచి ప్రియులకు మనసొప్పుదు. దూరస్థలముల నుండి వచ్చు తైర్థీకులు పుణ్యభావనా వశులై యా జలముల స్నానము లాడుటకు వెనుకాడరు. అట్లే స్నానము లొనర్చి కలశముల గంగా జలముల నింపుకొని పోయి

విశ్వేశ్వరున కభిషేకము చేయుచుందురు. పుణ్య విశేషమునభిలషించు
తైర్థికులు భావనావశులై మంచి చెడుగుల చూడ నొల్లకుండుట సహజము.
శ్రీ చిన్నస్వామి శాస్త్రి :

ఈ కాశీ వర్ణనము నా జీవిత విశేషముల కంతగా సంబంధించినది కాదు.
కాని, నేను కాశీ వెళ్ళుటలో నాముఖ్యోద్దేశ్యము దాక్షిణాత్య పండితుల దగ్గఱ మీ
మాంసాశాస్త్రము నభ్యసించుట యనునది పాఠకులకు పూర్వమే తెలియును.
నేను కాశీ చేరి యట ఆర్యసమాజికులచే నడువబడునొక సంస్కృత
విద్యాలయమున జేరి ప్రథమమున చదువు నారంభించితిని. ఆ విద్యాలయమున
నధ్యాపకులగు డుంధి రాజు పండితులద్వారమున మీ మాంసా శాస్త్రమును
బాగుగ పాఠము చెప్పగల సమర్థ విద్వాంసుడు చిన్న స్వామి శాస్త్రి యనియు,
ఆయన హనుమాన్ ఘట్టపు నివాసియనియు, హిందూ విశ్వవిద్యాలయమునకు
సంబంధించిన ఓరియంటల్ కాలేజీలో మీ మాంసాశాఖ కధ్యక్షుడనియు
తెలిసికొన గలిగితిని. అటుపై చిన్నస్వామి శాస్త్రి దాక్షిణాత్యులు, అనగా తమిళ
పండితుడు. ఆయన తిరుపతి సంస్కృత కళాశాలలో మీ మాంసాధ్యాపకులుగా
కొంత కాలము పనిచేసి యటనుండి పండిత మదనమోహన మాలవ్యగారి
పిలుపునందుకొని ఓరియంటల్ కాలేజీలో మీమాంసాశాస్త్రము నభ్యసింప
జేయుటకు కాశీ వచ్చియుండిరి. శాస్త్రిగారు హనుమాను ఘట్టమున స్వయముగా
గృహము నేర్పరుచుకొని యందు నివసించుచు కాలేజీలో మీమాంసను
జెప్పుచుండెడివారు. అందువలన నేను వారి దగ్గఱ మీమాంసనభ్యసింప నెంచి
వారి యంతే వాసిత్వమును సంపాదింప వలసినవాడనైతిని. కాని, ఆయన
శూద్రులకు మీమాంసాశాస్త్రము జెప్పుడు. కాలేజీలో నేదో యొక విధముగ
నెల్లరు పాఠములు చెప్పినను బ్రాహ్మణేతరులకట పరీక్షార్థ మవసరమగు
రీతిలో చదువు చెప్పనేకాని విద్యార్థుల కాశాస్త్రమున పాండిత్యము కలుగు
రీతిని చెప్పువాడు కాదు. శాస్త్రమున పాండిత్యము సంపాదింప గోరువారు,
వారి బంధుకోటిలోని విద్యార్థులు, కాలేజీలో సామాన్యముగ నందరితో పాఠములు

చదివి మరల నింటి దగ్గర శాస్త్రిగారి నుండి విశేషములను నేర్చుకొను చుండెడివారు. ఇది యంతయు తెలిసికొని శాస్త్రిగారి దగ్గర, వారి యింటనే పాఠము చెప్పించుకొను విధానము నన్వేషింపసాగితిని.

శ్రీమహాదేవ పండితులు :

ఎట్టకేలకు హనుమాన ఘట్టమున గంగాతీరమున వాసయోగ్యము కాని ప్రాతయిల్లోకటి చూచితిని. అందు రెండు చిన్నగదులున్నవి. వానికి తలుపులు ద్వార బంధములుకూడ సరిగాలేవు. అందు సరయూపారి బ్రాహ్మణ యువకుడొక డుండి సంస్కృతము చదువుకొనుచుండువాడు. అతని పరిచయము సంపాదించుకొని యతనితో బాటు ఆ పాడుబడి పనికిరాని గదులలో నుండుటకు వసతి సంపాదించుకొన గలిగితిని. అందులో స్వయముగా వంట చేసికొని తినుచు యచటికి సమీపముననే యుండు శ్రీ మహాదేవ పండితుల దగ్గర వ్యాప్తి పంచకము పాఠము చెప్పించుకొని చదువు సాగించితిని. శ్రీమహాదేవ పండితులు వ్యాయ సాహిత్యాచార్యులు పాఠములు చెప్పుటలో మిక్కిలి దక్షులు. సరళ స్వభావులు. కాశీలో పండితులు తమకు తీరికయున్న సమయమున తన యింటికి చదువుకొన వచ్చు విద్యార్థులకు తాము నేర్చిన శాస్త్రములను జెప్పుటకు ఎల్లప్పుడు సిద్ధముగా నుందురు. అట్లు పాఠములు జెప్పుట వలన వారు నేర్చిన శాస్త్రములు వారి స్మృతి పథమున నలరారు చుండునందురు. అట్లు నిత్యము శాస్త్రముల యధ్యాపనము చేయకున్న యవి స్మృతి పథమున నుండవని వారు నుడువుచుందురు.

కావున తాము నేర్చిన శాస్త్రములను చదువుకొను విద్యార్థులు తమ సమీపమునకు వచ్చి యాచించిన సహర్షముతో వారిని శిష్యులుగా జేర్చుకొని ప్రేమతో పాఠములను జెప్పునాచారము కాశీలో విరివిగా జూడనగును. ప్రత్యేకముగ విద్యాలయములందు వేతనముల నందుకొని పనిచేయు పండితులు సైతము తీరిక సమయములందు యింటికి వచ్చు విద్యార్థులకు విసువు చెందక పాఠములు చెప్పుదురు. శ్రీ మహాదేశాస్త్రిగారి యింట గూడ

నట్లు విద్యాభ్యాసము జేయుటకు ప్రత్యేకముగ “నవ్యన్యాయశాస్త్రము” నభ్యసించుటకు కొందరు విద్యార్థులు వచ్చుచుండెడివారు. వారిలో చిన్న స్వామి శాస్త్రిగారి బావమరిది పట్టాభిరామశాస్త్రి యొకడు అతడును వ్యాప్తిపంచక పాఠమును చదువుటకు వచ్చువాడు. శ్రీ మహాదేవశాస్త్రి గారి యింట జరుగు వ్యాప్తిపంచక పాఠమును జదువుట ప్రారంభించిన కొలది దినములకే పట్టాభిరామశాస్త్రితో నాకు పరిచయము బాగుగ కలిగెను.

గోపాలశాస్త్రి నామధారణము :

అతడు నాకంటె చిన్నవాడు సరల స్వభావుడు. నేను ఆంధ్రుడనని తెలిసికొని నాయెడ నాదరభావము కలవాడై నాకు స్నేహపాత్రుడయ్యెను. చిన్నస్వామి శాస్త్రిగారు నేను ఆర్యసామాజికుడనని తెలిసినచో చదువు చెప్పడని తెలిసికొని నేను హనుమాను ఘట్టమున వసతి సంపాదించుకొనునాటికే నాపేరు గోపాలశాస్త్రిగా మార్పుకొని యుంటిని. ఇంటి నామము గోపయ్య, ఆర్యసామాజిక నామము గోపదేవ్, యిప్పుడు గోపాలశాస్త్రిగా మార్పుకొంటిని. ఈ మార్పువలన గోపాలశాస్త్రి నామము వినగానే యితడు బ్రాహ్మణు డను భావముతో తోటి విద్యార్థులు నా యెడ ఆదరభావముతో వర్తించెడివారు. నేను తర్కశాస్త్రము నభ్యసించుటయు, వయస్సున పెద్దవాడ నగుటయు నా బ్రాహ్మణత్వమును బలపరచు చుండెడివి. ఆంధ్రులలో బ్రాహ్మణులు శాస్త్రి పదమంతము నందుగల నామము గలిగి యుండుట పరిపాటికూడ. వారు శాస్త్రములు చదువనక్కరలేదు. శాస్త్రులుగ వ్యవహరింపబడుచుందురు. అందువలన బ్రాహ్మణుడుగా చెల్లుబాటుగుటకు నేను శాస్త్ర్యనామము పెట్టుకొని యితరులను నేను బ్రాహ్మణుడనని భ్రమింపజేయుట నాకు సులభమయ్యెను.

ఇట్లు నామముతోనే బ్రాహ్మణుడనై పట్టాభిరామశాస్త్రి స్నేహము సులభముగా సంపాదించ గల్గితిని. అతడు చిన్నస్వామి శాస్త్రియింటనే యుండి ఓరియంటల్ కాలేజీలో చేరి తన బావగారి దగ్గరనే మీ మాంసా శాస్త్రమునకు సంబంధించిన గ్రంథములు కోర్సులోనున్న వానిని చదువుచుండెడివాడు. ఇంట విశేషాధ్యయనము చేయుచుండువాడు. శ్రీ మహాదేవ శాస్త్రిగారి దగ్గర

తర్కమునకు సంబంధించిన వ్యాప్తిపంచకము చదువ వచ్చువాడు.

శ్రీ చిన్నస్వామి శాస్త్రిగారితో పరిచయము :

మహాదేవశాస్త్రిగారు, చిన్న స్వామి శాస్త్రిగారు భిన్న భిన్న విద్యాలయములలో నుద్యోగము చేయువారయ్యు యిండ్ల సామీప్య కారణమున మిక్కిలిగ పరస్పరము మిత్రులై వర్తించువారు. సాయంకాలమున వారిరువురును హనుమాన్ ఘట్టమునకు వచ్చి గంగాతీరమున సంధ్యోపాస నాదుల నొనర్చి తీర్థముపైనే యంటిపెట్టుకొని యున్న నేనుండు పాడువడిన యింటి గోడబండలపై కొంత తడవు కూర్చుండి యిష్టాగోష్ఠి నొనర్చి తమ తమ నివాసముల కేగుచుండెడివారు. అట్టి సమయములలో నేనాయింట కనబడినపుడు మహాదేవశాస్త్రి గారు నన్ను పలుకరించి శిష్యుడను గావున స్నేహభావమును ప్రదర్శించుచుండెడివారు. ఒకనాడు శాస్త్రిగారు నన్ను గూర్చి చిన్నస్వామి శాస్త్రిగారితో “అయంగోపాల శాస్త్రి, ఆంధ్ర బ్రాహ్మణుఁడు మత్సకాశాత్ పట్టాభిరామశాస్త్రిణా సహవ్యాప్తి పంచకం పఠతి. అయంబ్రహ్మచారి యోగీచ ఇతి పట్టాభిశాస్త్రిణా కథితమ్. దర్శనేనైవ తథాభాతి, విద్యా వినయం సంపన్న బుద్ధి కుశలశ్చ అభ్యశ్చ పాఠానితరాన్ సమ్యక్ పాఠయతిచ. హిందీ భాషణే ఏతద్దేశీయ ఇత్యేవ భాతి, దాక్షిణాత్య ఇతి ఆంధ్ర ఇతిచనకేనాపి జ్ఞాతుంశక్యతే ఇతి,” అని నన్నెదుట నిలబెట్టుకొని చెప్పిరి. పై వాక్యముల అభిప్రాయము ఇది, “ఇతడు గోపాలశాస్త్రి” ఆంధ్ర బ్రాహ్మణుడు. మీ పట్టాభిరామ శాస్త్రితో బాటు నాయొద్ద వ్యాప్తి పంచకం చదువుచున్నాడు. ఇతడు బ్రహ్మచారి యనియు, యోగియనియు పట్టాభివలన తెలిసినది. చూచుట కట్లే కనబడుచున్నాడు. విద్యా వినయసంపన్నుడు, బుద్ధి కుశలుడును, తాను నేర్చిన పాఠములను యితరులకు బాగుగ చెప్పగలవాడు. ఇతడు హిందీలో భాషించు నపుడు దాక్షిణాత్యుడుగా గాని, ఆంధ్రుడుగా గాని తెలిసికొనుట కష్టము”

ఇట్లు నన్ను పరిచయము చేసిన మీదట చిన్నస్వామి శాస్త్రిగారు

అప్రయత్నముగా నాకు నమస్కరించి “శాస్త్రిణః! అత్రైవనివసన్తికిమ్” శాస్త్రిగారు మీరిక్కడనే యుందురా” యని ప్రశ్నించిరి. నేనును వారికి పాద నమస్కార మొనర్చి “అహమ్ అత్రైవ నివసామిశాస్త్రి పాదాః” అవునండి పూజ్యశాస్త్రిగారూ’ అని సమాధానము చెప్పియట్లే నిలబడితిని. వారిరువురు దరహాస వదనములతో నా వంక జూచి “శాస్త్రిణః గచ్ఛావః శాస్త్రీ వెళ్ళుచున్నాము” అనుచు మరల నమస్కరించి వెడలిపోయిరి. ఇది చిన్నస్వామిగారి మొదటి దర్శనము.

నేనపుడు చిన్న చిన్న జడలు, గడ్డము, మీసములు గలిగి యేక వస్త్రధారినై బ్రహ్మచారి యన నొప్పియుండు వాడ. హిందీ మాట్లాడువాడు. వయస్సుకూడ ముప్పదియైదుకు పైబడి యుండెడిది. అందువలననే శాస్త్రిగారు, నేను బ్రహ్మచారిని, యోగిని యని తెలియుటయే తడవుగ నాకు నమస్కరించి కుశల ప్రశ్నలువేసిరి. ఎంతటి విద్వాంసులైనను గృహస్థులకు బ్రహ్మచారులైన యోగులు సత్కారార్హులు గదా !

నేను చిన్న స్వామి శాస్త్రిగారి శిష్యుడను గాక ముందే వారికి నాయెడ సద్భావము గలిగించుకొని, వారు నా కులగోత్రముల నడుగకయే నన్ను శిష్యునిగా నంగీకరించు పరిస్థితిని కల్పించుకొనుటకు నే నా స్థలమున నివాస మేర్పరచుకొంటిని. ఆనా ప్లాను సక్రమముగనే నడుపసాగినది. నేనాదినములలో యోగాభ్యాసము నిరంతరము సాగించుచునే యుంటిని. నియమ నిష్ఠల నతిజాగ్రూతతతో పాలించుచుండువాడ. ఆ కారణమున నా సమీప వర్తలు, పరిచితులైన విద్యార్థులు నన్నాదరించుచుండెడివారు. శ్రద్ధాసక్తులను ప్రదర్శించువారు. నేను నేర్చిన పాఠములను సహచరులకు చింతన చేయించుటలో బోధించుటలో నే నతికుశలుడనుగా ప్రసిద్ధుడ నైతిని.

మీమాంసాధ్యయనమున కవకాశము లభించుట :

తదుపరి చిన్న స్వామి శాస్త్రిగారు ఘట్టమున సాయంకాలపు సమయము లందు నేను కనబడినపుడు తప్పక నాకంటె ముందుగానే నమస్కరించినా

ప్రతినమస్కారములను బొంది కుశల ప్రశ్నల నొనర్చి వెళ్ళుచుండువారు. ఒకనాటి సాయంత్రము తమ బావమరియైన పట్టాభిరామ శాస్త్రిగారితో చిన్న స్వామిగారు ఘట్టమునకు వచ్చి సంధ్యోపాసన నొనర్చి వెడలు సమయమున నన్ను జూచి ఆదరముతో పలుకరించి “శాస్త్రిగారు, యితడు నాబావమరది. యితనితో బాటు మరి యిరువురు మువ్వరు మా ఇంట మీమాంసాదర్శనము, శాబరభాష్యము నభ్యసించుచున్నారు. మీరుకూడ నితనితో బాటు చదువరాదా? మీమాంసాదర్శనము వేదాంత దర్శనాధ్యయనమునకెంతయో తోడ్పడగలదని’ హెచ్చరించిరి. అందులకు బదులుగా “మీ రనుగ్రహించిన నట్లే చదువుదు’ నంటిని. “అయన అభ్యంతరమేమి? రేపటినుండియే మీరు పాఠమునకు రావచ్చును, పట్టాభిరామశాస్త్రి మిమ్ము మా యింటికి తోడ్కొని రాగలడు, మా యిల్లు యిట కతి సమీపము” అనిరి. అట్లే వత్తునని వారికి నమస్కరింపగా శాస్త్రిగారు వెడలి పోయిరి. పట్టాభిరామశాస్త్రిగారు కొంతతడవు నాతో మాటలాడి “రేపటినుండి పాఠమునకు రండు, ఇల్లు తెలియునుగదా? పాఠసమయమునకు నేను వచ్చి నిన్ను వెంటగొని వెళ్ళుదును” అని యతడును వెళ్ళిపోయెను. అంతకంటెను నాకు కావలసిన దేమున్నది. ఆడబోయిన తీర్థమెదురాయె నన్నట్లైనది. ఈ ఫలితము కొఱకు ఆరుమాసములు నాకు తపస్సు చేయవలసి వచ్చినది. ఇట్లు కాక నేను స్వయముగా వెళ్ళి శాస్త్రిగారిని మీమాంసాశాస్త్రము చెప్పుడని యడిగి యర్థించి యుండిన నా కులగోత్రముల నడిగి నేను బ్రాహ్మణుడనని ఋజువు చేసి కొనిన మీదట కాని నాకు శాస్త్రమును చెప్పెడివారు కారు. నేనందు సఫలుడ నయ్యెడివాడనో, కాదో, కూడ తెలియదు. ఇప్పుడా బెడద తప్పి పోయినది. యిది నా కొక సఫలత, కాశీ గమన ప్రయోజన మీ విధముగ సిద్ధించిన దన్నమాట.

మీమాంసాశాస్త్రాధ్యయనము :

కాశీ వెళ్ళిన ఆరుమాసములకు పిదప చిన్నస్వామిశాస్త్రి గారి దగ్గర మీమాంసాశాస్త్రమునకు సంబంధించిన పాఠముల నారంభించి చదువ సాగితిని.

నాకంటె ముందుగానే ఆర్యసమాజ విద్వాంసులలో నొకరుగా ప్రసిద్ధి బొందిన శ్రీ బ్రహ్మదత్త జిజ్ఞాసువుగారు తన శిష్యులతో బాటు చిన్నస్వామి శాస్త్రిగారి దగ్గర మీమాంసాశాస్త్రమును అభ్యసించుచుండెడివారు. బ్రహ్మదత్త జిజ్ఞాసువుగారు విరజానందస్వామి నిర్దిష్టమగు (ఆజ్ఞాపింపబడినది) నార్హప్రణాళిక ననుసరించి వ్యాకరణ శాస్త్రమును బాగుగ నభ్యసించిన వారు. వారు పంజాబు బాస్తవ్యులు. మువ్వరు నలువురు విద్యార్థులకు వారు వ్యాకరణశాస్త్రము నభ్యసింపజేయుచుండువారు. శిష్యులతో బాటు వారు బ్రహ్మచర్యమును పాలించెడివారు. వారు ఆజన్మ బ్రహ్మచారులు. కాశీలో మిక్కిలి ప్రసిద్ధి బొందిన తివారీజీ నామక వ్యాకరణ మహాపండితుల యంతే వాసిత్వమును సంపాదించుకొని వ్యాకరణ, మహాభాష్యము మున్నగు వ్యాకరణమునకు సంబంధించిన ఉద్ గ్రంథములను అభ్యసించి శ్రీ బ్రహ్మదత్త జిజ్ఞాసువు వ్యాకరణశాస్త్ర నిష్ణాతుడైన వ్యక్తి. ఆయన శిష్యులలో యుధిష్ఠిరుడను నామముగల విద్యార్థియు తన గురువులైన జిజ్ఞాసువుతో బాటు వ్యాకరణశాస్త్రమును బాగుగ నభ్యసించి యందు ప్రసిద్ధ విద్వాంసుడయ్యెను. ఈ విద్వాంసులు మీమాంసాశాస్త్రమును బాగుగ జదువగోరి వారాణసియందు నివాసమేర్పరుచుకొని చిన్నస్వామిగారి దగ్గర మీమాంసమును అధ్యయనము చేయుచుండిరి. ఆ దినములలోనే వారితో నాకు పరిచయము కూడ కలిగినది. బ్రహ్మదత్త జిజ్ఞాసువును గూర్చి లాహోరులో నేనున్నప్పుడు వినియుంటిని. అప్పుడు వారిని నేను చూడజాలక పోయితిని. వారి ప్రథమ దర్శనము కాశీయందు మీమాంసా శాస్త్రాధ్యయన సమయముననే కలిగినది. వారు నన్నెరుగ రంతకుముందు. కాని తరువాత నేను కూడ ఆర్యసామాజికుడననియు మీమాంసాధ్యయనార్థమే కాశీ వచ్చి యుంటిననియు తెలిసికొని నాయెడ స్నేహభావము గలిగి యుండెడివారు. నేను కాశీలో నున్నంతకాలములో నప్పుడప్పుడు వారి యాశ్రమమునకు వెళ్ళి వారి విద్యావ్యాసంగాదులతో నెక్కువగా పరిచితుడనైతిని తదుపరి కొంతకాలమునకు బ్రహ్మదత్త జిజ్ఞాసువుగారు ఆర్షపద్ధితిలో వ్యాకరణ శాస్త్రము నభ్యసింప జేయుటలో ప్రసిద్ధులగుటయే

గాక పాణినికృతమగు అష్టాధ్యాయకి పంస్కృతమునకు ఆర్యభాష యందును విశేషవ్యాఖ్యానమును గూడ రచియించిరి. వారి శిష్యులలో నన్యతముడగు యుధిష్ఠురుడును వ్యాకరణశాస్త్ర నిష్ణాతుడై వ్యాకరణ చరిత్రాది అనేక గ్రంథములను రచియించుటయే కాక, మీమాంస యందును ప్రావీణ్యము సంపాదించి “యుధిష్ఠిర మీమాంసకుడ”ను నుపాధి భూషిత నామముతో ఆర్య సామాజిక జగత్తున ప్రసిద్ధిని కూడ సంపాదించెను. ఇట్టి సామాజిక మిత్రులతోను, పట్టాభిరామశాస్త్రితోను కలసి నా మీమాంసాశాస్త్రాధ్యయనము బాగుగ సాగినది. ఇట్లు రెండు సంవత్సరములు గడచినవి.

కాంచీ కామకోటి పీఠాధిపతి శ్రీ చంద్రశేఖరేంద్ర స్వామి వారి ఆగమనము :

అది శ్రీస్తు శకము 1935వ సంవత్సరము. జగద్గురు శ్రీ కాంచీ కామకోటి పీఠాధిపతి శ్రీ శంకరాచార్యులు వారాణసి వేంచేయు చున్నారను వార్తప్రప్రథముగా మా గురువులైన శ్రీ చిన్నస్వామిశాస్త్రిగారి వలన వినుట సంభవించినది. ఆవార్త వినిన ఆఱుమాసములకు శ్రీ స్వామిపాదులు కాశీ విచ్చేసిరి. ఈ యాఱు మాసములు స్వామివారి యోగసిద్ధులను గూర్చియు, ఉపాసనా మహిమలను గూర్చియు వారి విశేషగుణ సంపదను గూర్చియు, తపోనిష్ఠాగరిష్ఠతను గూర్చియు, సనాతన ధర్మపరిపోషణను గూర్చియు, నెంతగానో గురుముఖమున విను భాగ్యము లభించినది. కాశీ నగరవాసులలో వారి మహిమలను గూర్చిన వివరణ పత్రము లెన్నియో పండుటయే కాక యనేక విధముల వారి ప్రసిద్ధిని దాక్షిణాత్యులు (తమిళులు) మిక్కిలిగా వ్యాపింపజేసిరి. కాశీ పండితులు, నితరులు స్వామివారి రాకకెంతగానో యెదురుచూడ సాగిరి. చివరకు వారు కాశీ నగరమున కాఱుమైళ్ళ దూరమునకు వచ్చినపుడు మా గురువుగారు, స్వామివారి ముఖ్యశిష్యులలో నొకరగుటం జేసి వారు ముందుగా స్వామివారి స్వాగతమునకు చేసిన యేర్పాట్లను పురస్కరించుకొని పలువురు కాశీ పండితులతోను, ముఖ్యముగా కాశీ నరేశునితోను, వందలాది సామాన్య భక్తులతోను నగరమున కాఱుమైళ్ళ దూరమున నుండగానే స్వామివారి

కెదురేగి విశేష స్వాగత సత్కారములతో కాశీ నగరాంతర్గత హనుమాన్ ఘట్టస్థ కామకోటి పీఠమునకు సంబంధించిన ఆశ్రమమునందు స్వామి పాదులను జేర్చి యట ప్రతిష్ఠితులను జేసిరి.

కామకోటి పీఠాధిపతులైన శ్రీ శంకరస్వామివారు ఎన్నడును శకటారూఢులై యొక్కడకు వెళ్ళరు. వారెట్లైన వెళ్ళవలసి వచ్చిన పాలబోయీలచే మోయబడు పాలకిమీద పయనింతురు. ఇది వారి పీఠ నియమమట. పీఠాధిపతులు ఆజన్మ బ్రహ్మచారులుగా నుండుటయు పీఠనియమమట. అట్టి నియమములను పాలించుటలో మిక్కిలి నిష్ఠావంతులీ చంద్రశేఖరేంద్ర స్వామివారు. అయినను కాశీనగరమునకు ఆరుమైళ్ళ దూరముననే శ్రీ స్వామి పాదులు పాలకీ నుండి దిగి పాదచారియై కాశీ నగరమున బ్రవేశించుట యొక విశేషము. దానికి కారణమేమని విచారింపగా, కాశీ, విశ్వేశ్వరుని నగరము కనుక స్వామివారు పాలకీమీద వచ్చుట యనుచితముగా నెంచి పాదచారియై వచ్చినట్లు మా గురుదేవులు స్వామివారి భక్తి ప్రపత్తులను ప్రశంసించుచు నుడివిరి. నేనది విని మనస్సున, “విశ్వేశ్వరుడు కాశీనగరమున దప్పు యంతట లేడుకాబోలు” అని యనుకొంటిని.

స్వామివారి జన్మస్థలము కర్ణాటక ప్రాంతము. వారు పదమూడేండ్ల వయస్సున ఆచార్య పీఠము నలంకరించిరి. వారు ఆకారమున పొట్టివారైనను గౌరవర్ణులు, స్ఫురద్రూపులు, తపోనిష్ఠులు విరజిల్లు కాయకాంతిగలవారు, భస్మ భూషితులు, రుద్రాక్షమాలాధారులు, ఆశ్రమ చిహ్నమగు బ్రహ్మదండ ధారులు, పాదుకాలంకృత చరణులు, నియమనిష్ఠలతో పీఠాధిష్ఠిత లింగమును స్వయముగా నర్పించువారు. వీరి వెంట పీఠపోషితమగు నొక పెద్దవర్గము కూడ నున్నది. వీరు కాంచి నగరమునుండి బయలుదేరి కాశీనగరము చేరుటకు 19 సంవత్సరములు పట్టినదట. మార్గమున పది పండ్రెండు మైళ్ళ కొక మజిలీ నేర్పరచుకొనుచు నచ్చటి జనులచే పాదపూజలు, మంది సిబ్బందికి చేయబడు నాతిథ్యాతిథి సత్కారముల నందుకొనుచు, ఎడనెడ భక్తుల

సమావేశములందు అద్వైత సిద్ధాంతములు బోధించుచు లింగపూజా సంతరము దర్శనార్థులకు తీర్థ ప్రసాదముల నిడుచుచు కాశీ చేరుటకు పందొమ్మిది సంవత్సరములు పట్టుటలో వింత యేమియుండును. ఈ విధముగ కార్యకలాపములతో మిక్కిలి ప్రతిష్ఠను బొందిన జగద్గురువులలో వీరద్వితీయులనవచ్చును. హనుమాన ఘట్టమునగల నిజాశ్రమమున విరాజిల్లుచు కాశీ పట్టణవాసులైన పండితుల నాకర్షించి వారి వారి యోగత్యలకు తగినట్లు సత్కరించుచు తమకీర్తి నినుమడింపజేసికొను చుండిరి. మాల్వ్యా పండితుని వంటి దేశభక్తులకు కూడ పదునైదు నిమిషములు మాత్రము తమ దర్శనభాగ్యమును కలిగించు యతివరు లీజగద్గురువులు. భక్తులెంతగా ధనమును కానుకగా నర్పించినను దాని సంతటిని సహజన ధర్మపరిపాషణ నెవమున ద్విజులకు, బ్రాహ్మణ విద్వాంసులకు దానము చేయుచు తాను సాదా జీవనము గడుపు సంన్యాసులీ యాచార్యులు.

స్వామి సందర్శనము :

స్వామి పాదులు కాశీ నగరమునకు వచ్చి నెల దినములు గడచినవి. ప్రప్రథమమున నొక్కసారి వారిని గంగాస్నానమునకై హనుమాన్ ఘట్టమునకు వచ్చినపుడు దూరముగ దర్శనము చేసికొంటిని కాని వారి యాశ్రమమునకు వెళ్ళి దగ్గరగా నేను వారికి పాదాభివందనము చేసి యెరుగను. వారి దర్శనార్థము, అక్కడ బ్రాహ్మణులు విద్వాంసులు నెందరో స్వామివద్దకు వచ్చుచుందురని విని, నేను వారిని ఆశ్రమమున దర్శింప నెన్నడు ప్రయత్నింపనైతిని. నేనజ్ఞాత వాసము చేయుచున్న విషయము పాఠకులకు దెలియనిది కాదు. నేను స్వామిని దర్శింపవారి యాశ్రమమునకు వెళ్ళినచో నట నన్నెరిగిన యాంధ్రుడెవడైన నొకడు, “ఏమి గోపయ్య ! యిక్కడెమి చేయుచున్నావని ప్రశ్నించి యాశ్రమవాసులకు నాగుట్టు బయట బెట్టిన నా చదువుకు భంగము కలుగును అని భావించి యాచార్యులకు పోనైతి. ఆంధ్రులకు కనబడకుండ నేను సంచరించుచుంటిని. నాయధ్యయనమున కంతరాయము కలుగకుండునట్లు

చూచుకొనుచుంటిని. అప్పుడప్పుడు గురువులు పట్టాభిరామశాస్త్రి ప్రభృతి సతీర్థులు స్వామివారి యోగసిద్ధులు, మహిమలు చెప్పుచుండ విని నేనును స్వామి పాదుల ప్రశంసించుచు కాలమునయించు చుంటిని.

ఇట్లు జరుగుచుండ నొకనాడు పట్టాభిరామశాస్త్రి నన్ను స్వామి పాదులకడకు గొంపోయి నాకు దగ్గరగా వారి దర్శనభాగ్యము లభింపజేసి వారి యాశీర్వాదములను పొందుటకు తగిన యేర్పాట్లు గురువుగారి ద్వారమున గల్పింప ప్రస్తుతించెను. ఆ ప్రస్తావన విని నేనతని నట్లు చేయవలదని చెప్పితిని. పైగా, “నేను స్వామివారి దర్శనము వీలై నపుడెల్ల చేసికొనుచునే యున్నాను ప్రత్యక్ష దర్శనమేల ? అందులకు కొంత సమయము కేటాయింప శ్రీ చరణుల కవకాశ మెక్కడ కలదు ? వారి దర్శనార్థము నిరంతర మెవరో వచ్చుచునే యుందురు, కాబట్టి యట్టి ప్రయత్నము చేయవలదు.” అని గట్టిగా చెప్పితిని. కాని యతడు అనాడు విశేషముగ నన్ను నిర్బంధించక పోయినను అతడా ప్రయత్నములో నుండక పోలేదు. దాని ఫలితముగ నొకనాడు గురువుగారు చిన్న స్వామిశాస్త్రిగారు నన్ను, పట్టాభిరామశాస్త్రిని, మరి యిరువురిని - తమళ శిష్యులను వెంటనిడుకొని నేనెంత వలదని ప్రార్థించినను వినక శ్రీ చరణుల సమీపమునకు గొంపోయిరి. అది సాయంసమయము. స్వామివారు పీఠమున కెదురుగా కొంచెము దూరమున నొక కాష్ఠఫలకము - పీటమీద కూర్చుండి యుండిరి. గురువుగారు నన్ను ముందిడుకొని స్వామిని సమీపించిరి. పీఠ నియమములు కాని, స్వామివారిని దర్శించునపుడు జరుపవలసిన విధి విధానములు కాని యెరుగని వాడనగుటంజేసి ముందుండుట వలన ముందుగా నేను శిరస్సును వంచి చేతులు జోడించి ప్రణామ మొనర్చి యొక ప్రక్కకు తొలగితిని. అంతట మా గురువులు శాస్త్రి గారు మిగిలిన విద్యార్థులు యెల్లరు ముందుగా పీఠమున కభిముఖులై ముమ్మారు సాష్టాంగ ప్రణామములొనర్చి, తదుపరి స్వామి పాదుల కభిముఖులై ముమ్మారు సాష్టాంగ ప్రణామము లొనర్చి, పైపంచలను నడుములకు బిగించినిలబడిరి. ఈ యాచారము నాకు

తెలియక యొక ప్రక్కకు తొలగి విభ్రాంతి తోజూచుచు కూర్చుండి యుండి నా యజ్ఞానమునకు లోలోపల వగవసాగితిని. ఇట్లు ప్రణామము లొనర్చి నిలబడిన మీదట స్వామి వారు నా విషయమున చేసిన యింగితమును గుర్తించి గురువర్యులు శాస్త్రిగారు “అయం గోపాలశాస్త్రి, ఆంధ్రబ్రాహ్మణః నైష్ఠిక బ్రహ్మచారి. మత్సంమీపాత్ మీమాంసా శాస్త్రం సంప్రతి పఠతి” యని నన్ను గూర్చిన పరిచయ వాక్యములు పలికిరి. అంతట స్వామి పాదులు దరహాసించిత వదనముతో నావంకజూచి “బాధమ్ సాధు సాధు సమ్మీచీనం కరోతి” అని పలికి కొంత తడవు చిన్నస్వామి శాస్త్రిగారితో నిష్టాగోష్ఠి సలిపి అటుపై నన్నుద్దేశించి “శాస్త్రిణః అస్మికాచిత్ జిజ్ఞాసా తర్హివావదన్తు - “తెలిసికొన నేదేని కోరిక యున్న తెలుపుము”. అని సంస్కృతమున నాదేశించిరి. నేనును క్షణమాత్ర మాలోచించి “స్వామి పాదా : ! నేను కొంతకాలముగా యోగాభ్యాసము నాకు తోచిన విధముగ ఆచరించుచున్నాడ. ప్రథమమున కొంత యభివృద్ధి యామార్గమున కలిగినది. కాని తదుపరి యే కారణముననో యభివృద్ధి కుంటువడినది. ఏమి చేయవలయునో దిక్కుతెలియక బాధపడుచున్నాడ. గురుదేవుల వలన శ్రీచరణులు యోగసిద్ధులని నిత్యము వినుచున్నాను. నా స్థితిని తెలిసికొని, నాయంతరాయమును గుర్తించి దానిని తొలగించుకొను విధానము ప్రసాదించిన ధన్యుడ నగుదును”. యని సంస్కృతముననే విన్నవించి మరియొకమారు కేలు మోడ్చి (నమస్కరించి) మిన్నకుంటిని. నా మాటలు విని “నేను వార్తనంపుదును, అప్పుడొక సారి వచ్చిన మాటాడు కొందము” అని సంస్కృతముననే ప్రతి వదనము చెప్పి మమ్ము వెళ్ళుట కనుమతించిరి. గురువుగారితో బాటు మరియొక సారి నమస్కరించి “బ్రతుకు జీవుడా” యని యెటులో బయట బడితిని. మేము స్వామి సన్నిధి నున్నంత తడవు గురువుగారు కాని, నా సహచర విద్యార్థులు కాని కూర్చుండరైరి. నిలబడియే నోటికి గుడ్డ నడ్డముగా బెట్టుకొని మాటలాడు చుండిరి. స్వామివారును వారిని కూర్చుండ నాజ్ఞాపింపలేదు. నేను మాత్రము నమస్కరించి స్వామి యనుజ్ఞను బొందకయే

కూర్చుండి యుంటిని. ఈ నా ధృష్టత (దిట్టతనము) మిక్కిలి పశ్చాత్తాపము చెందుట కాక నన్ను అజ్ఞాత శిష్టాచారునిం (మంచి నడవడిక నెరుగనివాడు) శూద్రునిగా నెంచి స్వామివారు ఏమని శపింతురో యని లోలోపల భయపడితిని. ఆ విషయమును గురువుగారు నన్నేమియు మందలించరైరి. ఇతనికి దాక్షిణాత్యుల యీ శిష్టాచారము తెలియక యుండవచ్చునని యెంచి యుందురు బెత్తరాహాక విద్యార్థులకును తమిళుల శిష్టాచారములు తెలియవు. అట్లే నన్నును భావించి యుందురని యూహించి నన్ను నేనెట్లో సమాధాన పరచు కొంటిని.

తదుపరి 15 దినములు గడచినవి. నేను మరల స్వామివారి ఆశ్రమ చాయలకు పోలేదు. నేను వెళ్ళిననాడు అట ఆంధ్రులెవరును కనుపింపలేదు. అయినను నేనాంధ్రుల కంట బడకుండుటకే ప్రయత్నించుచుంటిని. ఎవరైనా పరిచితులు ఆంధ్రయాత్రికులు కనిపించినను నేను వారితో తెలుగు మాటలాడువాడ కాను. ఇట్లు నేను అజ్ఞాతవాస మొనర్చుచు చదువు సాగించుచుంటిని. ఒకనాడు నా సహపాఠియైన పట్టాభిరామశాస్త్రి “శాస్త్రిజీ ! మరల స్వామి చరణుల దర్శనమునకేల పోలేదు” అనగా “వారు వార్తనంపిన పోదును ఇప్పుడేల ? వారికి తీరిక యుండవలదా?” యంటిని. ఆ నా మాట విని, “శాస్త్రిజీ ! స్వామి పాదులు మీకు వార్తనంపుదురా ? వారు వార్తనంపుదు మన్నమాట నిజమే కాని, దాని యభిప్రాయ మిదికాదు. మరియుకసారి వచ్చిన అప్పుడు మాటలాడుదమని వారి సమాధానమున కర్థమని వ్యాఖ్యానము చేసి స్వయముగానే వారిని దర్శింపుడని హెచ్చరించిరి. అటులైన వీలుచూచుకొని వెళ్ళుదును అనగా కాదు, రేపు వెళ్ళుదము సిద్ధముగా నుండుడని చెప్పి వెడలిపోయెను. మరునాడు సాయం పూర్వము వలెనే వారి వెంటవెళ్ళి పూర్వము వలెనే స్వామివారికి నమస్కరించితిని. వారు నన్ను గూర్చుండ సంకేతము చేసిరి. నేను పీఠమునకు నమస్కరించలేదు. సాష్టాంగ దండ ప్రణామము కూడ చేయలేదు. కాని మా సహచరులు పూర్వము చేసినట్లే పీఠమునకు స్వామి పాదులకు దండప్రణామము లాచరించి నిలబడిరి. కొలది

నిమిషములు గడచిన మీదట “నాకు స్మరణమున్నది, అవకాశము చూచి వార్తనంపుదు” మని స్వామి పాదులనిరి. అంతట వారికి ప్రణామముచేసి మరలివచ్చుచు సహచరులతో, మీ వ్యాఖ్యానము సరియైనది కాదు, అందువలన, వార్తరాకున్న నికముందు స్వామి వారి దగ్గరకు వెళ్ళట వారి పనుల కభ్యంతరము కలిగించును గాన, మంచిది కాదని యంటిని అందులకు వారు, ‘మేము నిత్యము వెళ్ళుచునే యుందుము, స్వామివారు మా ద్వారమున మీకు కబురు పంపుదురేమో అట్లే చేయుమనిరి. నాలుగు దినములు గడచిన మీదట పట్టాభి రామశాస్త్రి యొకనాడు సాయం నా దగ్గరకు వచ్చి “శాస్త్రి జీ ! నేడు మేము శ్రీ చరణుల దగ్గర అద్వైతసిద్ధి పాఠమును చెప్పుకొనబోవు చున్నాము. మీరు కూడ మాతో చదువవచ్చునుగదా! రండు” అని బలవంత పెట్టగా నాకున్న భయమును కప్పిపుచ్చుకొనుచు “మీరు చదువుడు అంత పెద్ద పుస్తకము నేనెక్కడ చదువగలను? గురువుగారి దగ్గర చదువవచ్చునులే యని యెంత జెప్పినను వినక బలవంత పెట్టినందున వెళ్ళక తప్పినది కాదు.

మేము ముప్పురము విద్యార్థులముగా పాఠమునకు వెళ్ళితిమి. స్వామి పాదులకు ప్రణమిల్లి కూర్చున్న మీదట శ్రీ చరణులు నావంక చూచి మందహాసముతో “కిమ్ భవానపి పరితుమాగతోవా?” అనిరి. అందులకు నేను, “యద్యనుగ్రహః పూజ్యపాదానాం తర్హిపతామి” - మీ యనుగ్రహమైన చదివెద’ నంటిని. అందులకు బదులుగా, “అత్రాను గ్రహఃవి నా ఆగ్రహేణికిం ప్రయోజనమ్” యిట అనుగ్రహముకాక ఆగ్రహమునకు తావెక్కడ యని చమత్కరించి పాఠమును జెప్ప నారంభించిరి. సంస్కృతముననే బోధింపసాగిరి. సులభ సంస్కృతమున భాషించు నభ్యాసము స్వాములకు గలదు. ప్రప్రథమమున మాయా, అవిద్యా పదముల పరిష్కారముం గూర్చిన పాఠము ప్రారంభమయ్యెను. నేను న్యాయపక్షము ననుసరించి సందేహములను వెల్లడింప వానిని తొలగింప ప్రయత్నించుచు నొకగంట పాఠము జెప్పి ముగించిరి. మేము ఆశ్రమము నుండి వెలుపలికి రాగానే పట్టాభి రామశాస్త్రి నాతో “శాస్త్రిజీ

మనము శ్రీవారిని పాఠము చెప్పునపుడు అడ్డు ప్రశ్నలు వేయరాదు. వారికి శ్రమ కలిగించిన వారమగుదు” మనెను. “అటులయిన పాఠము చదువుటలో ప్రయోజనమేమి?” యంటిని. “అది కాదు శాస్త్రిజీ” శ్రీవారి ముఖతః పాఠము చెప్పించుకున్నందువలన మనలో నొక యదృష్ట మేర్పడును. వారు సాక్షాత్ అపర శంకరావతారులు, అంతేకాని వారితో చర్చించుట కాదు కదా?” అని బదులు పట్టాభి పలుకగా, “అట్లగుచో మీరే చదువుకొనుడు, ఆ యదృష్టము నాకక్కరలేదు. సందేహము తీరని పాఠము చదువుట నాకు గిట్టదు” అంటిని. అందులకు పట్టాభి “మీ యిష్టము వచ్చినట్లే కానిండు, శ్రీ వారిని బాధించినట్లగునేమోయని యంటి” నని సవరించుకొనెను. మఱునాడును సందేహములతోనే పాఠము ముగిసినది. మూడవనాడును సందేహములు తీరునట్లు కనుపింపనందున ముందు పాఠములు సాగనిచ్చితిని. ఒక వారము రోజులు పాఠముజెప్పి యనంతరము ఆస్థాన పండితుని పిలిచి వారిచే తమ సమ్ముఖముననే పాఠము బోధింపజేసిరి. తదుపరి వారి చెంతనే చదువ నాజ్ఞాపించిరి. ప్రతిదినము పాఠము చెప్పునవకాశము వారికి లభించుట కష్టము కదా ! తదుపరి మేము ఆస్థాన పండితుని యొద్ద పాఠములు చదువ నారంభించితిమి. కాని మా సహచరులు ఆ పండితుని దగ్గర చదువుటకంతగా నియ్యకొనక గత్యంతరములేక యేదోయొక విధముగ రోజులు గడుపసాగిరి. కాని మేము నిత్యము పాఠము ముగించుకొని వచ్చునపుడు స్వామి పాదులకు ప్రణమిల్లి వారి యాశీర్వాదములను గొని వచ్చువారము.

పరీక్ష :

ఒకనాడు స్వామివారికి నమస్కరించి తిరిగి రానుంకింపగానే మిగిలిన నా సహచరులకు సెలవిచ్చి నన్ను కూర్చుండ నాజ్ఞాపించిరి. రెండు గంటలు కూర్చున్న పిదప రాత్రి పది గంటలకు నన్నును వెళ్ళిపామ్మనిరి. అంతవరకు వారును కదలక మెదలక యట్లే గూర్చుండిరి. ఇట్లు వరుసగా పది దినములు రాత్రివేళ నన్ను కూర్చుండ నియోగించి క్రమముగా సమయమును పెంచుచు

రాత్రి రెండు గంటలవరకు కూర్చుండి బెట్టిరి. ఒకటి రెండు ప్రశ్నలు యాదృచ్ఛికముగా, ఒంటి వస్త్రమే ధరింతువా? ఖద్దరే ధరింతువా? స్వయముగా వంటచేసికొందువా అను నిట్టి ప్రశ్నలడిగి నానుండి సంక్షిప్త సమాధానములు వినుట తక్కు మరియేమియు భాషించెడివారు కారు. నేనును నన్నేదియో పరీక్షించుచున్నారని యెంచి కదలక మెదలక యేకాననమున నట్లే కూర్చుండి యుండువాడ. శ్రీ చరణులప్పుడప్పుడు కునికిపాట్లకు లోనయ్యెడివారు. కాని నేను మాత్రము గుడాకేసుని (నిద్రను జయించినవాడు, అర్జునుని) వలె నట్లే కూర్చుండువాడ. ఆ దినములలో ఆశ్రమము నుండి నేనెప్పుడు వెళ్ళుచున్నను నన్నెవరు నెట్టి ప్రశ్నలు వేసెడివారు కారు వారికి పోలీసు బందోబస్తు ఉండెడిది. ఆ పోలీసులు నన్నెన్నడు శంకించి యెఱుగరు. పీఠపు మేనేజరుగారు ఒకనాడు నన్నాపి “శాస్త్రిగారు! మీరు ధన్యులండి, యంతవరకు మా చరణుల దర్శనార్థ మెందరో వచ్చుచు పోవుచునుండిరి. కాని స్వామి పాదులకు మీ యెడ గలిగిన ఆదర భావము మరి యెవ్వరియెడ మే మెన్నడు చూచి యెరుగము. మేము ఈ శాస్త్రిగారు ఏకాంతమున గూర్చుండి యుండ మా దర్శనమున కెవ్వరిని పంపవలదనియు, శాస్త్రిగారు ఆశ్రమము నుండి యేవేళ వెళ్ళినను వారి నెవ్వరు నాటంక పరుపరాదనియు” నన్నాజ్ఞాపించినారు. అందువలన వారి యాజ్ఞ కేవిధమైన భంగము వాటిల్లకుండ జూచుట నాకు కర్తవ్యమైనది. శ్రీవారంత శాంతమూర్తులో యంతటి చండశాసనులు. శ్రీవారికి మీమీద నింతటి యనుగ్రహ మేలనో మాకు తెలియకున్నది. మీరు ధన్యులు శాస్త్రిగారు:” అని నాకు నమస్కరించి సాగనంపిరి. దానితో నా యజ్ఞాత వాసమునకు బంధము కలుగునను భయము నానుండి దూరమైనది.

పరీక్ష ముగిసినది :

ఇట్లు పది దినములు గడచిన పిదప నొకనాటి రాత్రి పండ్రెండు గంటల నిశీధ సమయమున “శాస్త్రిణః కా తవజిజ్ఞాసా! వదంతుః - నీ తెలియ గోరినదేమి? తెలుపుడు”? అని గౌరవముగా నాదేశించిరి స్వామి వారు.

అంతట నేను నా యభ్యాస వృత్తాం తమంతయు క్రమముగా విన్నవించి ప్రస్తుత దేహంతరముతో దూర గమనాదులను అంతరాయముగా నెంచి యభ్యాసము నొకింత శిథిల మొనర్చి విద్యా భ్యాసమున సమయమధికముగా వెచ్చించుచున్నాడ, ఈ యంతరాయమును దాటు నుపాయమును బ్రసాదింతురుగాక యని వినయముతో నర్థించితిని. అంతట స్వామి వారు గంభీర ముద్రను వీడి దరహాస వదనులై “శాస్త్రిణః! సాధు సంప్రతిగచ్ఛంతుశ్చః పునరాగచ్ఛన్తు” - ‘మంచిది యిప్పుడు వెళ్ళుదు రేపు రండు’ అని యాదేశించిరి. మరునాడు నట్లే నా వృత్తమువిని వెళ్ళ నాజ్ఞాపించిరి. మూడవ దినమున మూడవసారికూడ నా వృత్తాంతము విని “శాస్త్రిజీ! మీరే యోగ మార్గమున చాల ముందుకు పోయినట్లున్నారు, నాకడకెందరో సాధకులు వచ్చిపోయినవారు కలరు. కాని వారివరును మీ యీ యనుభవములనుగూర్చి ముచ్చటించినవారు లేరు, మీవలె తీవ్రముగ నభ్యాసము చేసిన వారును లేరు, మీ యోగవృత్తము మాకెంతయో యానందమును కలిగించినది కాని మేము మీకేమియు నీ మార్గమున సహాయము చేయజాలము. మేము క్రియాయోగులము కాము ఉపాసకులము మాత్రమే కావున మీ యీ స్థితిని గూర్చి కూడ మేము చెప్పజాలము. మేము ఉపాసకులము, ఏదేని దేవతనుపాసింప దలతువేని ఉపాసనా విధానము చెప్పగలము. తన్మూలమున నంతరాయమేదేనియున్న తొలగిపోవును. నీవు కోరిన శ్రీవిద్యోపాసనా విధిని నేర్పగలము, ఇంతకు మించి చేయగలిగిన దేమియు లేదని స్పష్టముగా తమస్థితిని వెల్లడించిరి. ఆ మాటలు వినిన నాకు శ్రీ చరణులయెడ పూర్వమున్న శ్రద్ధ, భక్తి యినుమడించినవేకాని తగ్గలేదు. వారు యోగులు కాదని తెలిసికొనిన నాకు, వారియందు భక్తి శ్రద్ధలు, యినుమడించుటకు కారణము, వారిలోగల ఋజుత్వము, నిష్కపటతయే. వారు తమ యోగవిషయకాజ్ఞతను వెల్లడింపక నా యుదంతమువిని” నీ విట్లు చేయుము, లేక ఈ మంత్రమును జపింపుము’

అని యేదో చెప్పి నన్ను సాగనంపిన నేను చేయగలిగినదేమి యున్నది? వారు యోగసిద్ధులనియే భావించువాడ. కాని వారట్లు వర్తింపక నిజమును వెల్లడించి వారి సత్య నిష్ఠను ప్రకటించిరి.

నేను స్వామివారు చెప్పిన మాటలు విని స్వామివారితో నమ్రతా పూర్వకముగ నిట్లంటిని “పూజ్యాపాదా! నేను దేవీ దేవతలను విశ్వసింపను, వేదాది శాస్త్రములందును, యోగశాస్త్ర వర్ణితుడైన ఓ3మ్ పరవాచ్యుడైన పరమేశ్వరునే యంగీకరించి నేనీ యభ్యాసము నారంభించితిని. పతంజలి యోగ మార్గమున యథాశక్తి ప్రయత్నించి ఫలితము నెరుగుటయే నా జీవితోద్దేశ్యము. కావున నే నితర దేవీ దేవతల నుపాసింపజాలను, క్షమింతురుగాకః”

స్వామివారు నా స్పష్టాక్షిని విని మందస్మిత వదనులై “శాస్త్రిణః! వయంజానీమః తవ ప్రవృత్తిమ్” శాస్త్రి! నీ ప్రవృత్తి మేము ఎరుగుదుము. నీవు నీ మార్గమును ననుసరింపుము. నా యొద్దకు నీవలెనే బ్రహ్మపడి నేను యోగినని యెంచి కొందరు సాధకులు వచ్చుచుందురు. వారిలో నెవరైనను నీకు సహాయముచేయగల స్థితిలోనున్నట్లు తెలిసినవారి పరిచయము నీకు కల్పింతును. పరమేశ్వరుడే నీకీ మార్గమున తోడ్పడునని విశ్వసింపుము. “నహికల్యాణకృత్ కచ్ఛిద్దుర్గుణితాత! గచ్ఛతి అను కృష్ణుని యుపదేశము వమ్ము కాదుకదాః” యనిరి.

తదుపరి కొన్ని నిమిషములట్లే కూర్చుండి స్వామివారునుండి సెలవు తీసికొని నివాస స్థానమునకు తిరిగివచ్చితిని. మఱువాడు సాయంసమయమున యథాపూర్వము స్వామిపాదుల దర్శనమునకు వెళ్ళి నేను నమస్కరించుటయే తదపుగ నన్ను కూర్చుండ హస్తముతో సంకేతము చేసిరి. నేను కొంత తదపు కూర్చుండి స్వామివారి నుండి సెలవు తీసికొన యత్నించుచుండ నన్ను వారిచి యింక కొంత తదపు కూర్చుండ నాదేశించి “కిమ్ అనివార్య కార్యం కిమప్యస్తి? గన్తుముద్యుక్తోసిర్ఘుటితిః” “అనివార్య కార్య మేదేని కలదా? త్వరగావెళ్ళ

నుద్యుక్తుడనైతిని?” అనిరి. నేనందులకు బదులుగా “అట్టి దేమియు లేదు స్వామీ! స్వామి పాదుల సమయము నా యునికితో వ్యర్థముచేయ నిచ్చగింపక వెళ్ళదలచితి” అంటిని. అటుపై స్వామివారు వెళ్ళుదువులే కూర్చుండుమని నియోగించి నా విద్యాభ్యాసమును గురించి కొంత తెలిసికొని యటుపై “శాస్త్ర! నీ వెన్నడైన కరపాత్రస్వామిని చూచితివా? అతడు గొప్పయోగిగా చెప్పుచున్నారు. అతని నొకమాటు కలిసి మాటలాడరాదా?” యనిరి.

కరపాత్ర దర్శనము :

“స్వామి పాదాః కరపాత్రస్వామిని నేనెరుగుదును, ఇట కాశీ లోనే వారిని చూచితిని, వేషము, ఆచార వ్యవహారములంబట్టి వారు త్యాగులుగాను, సంస్కృతజ్ఞులుగాను, ప్రసిద్ధులైయున్నారు. తమ కడకు వచ్చిన వారికి సాయం సమయమున భాగవతమును వినిపించుచుందురు. వారి ప్రసిద్ధివినిన నేను వారిని దర్శించి భాగవత శ్రవణము ఒకటి రెండు రోజులు చేసితిని. కాని వారు యోగులని నాకు తెలియదు, పురాణములను చక్కగా చెప్పుదురు. మంచి పండితులే, అందువలన వారితో యోగ విషయము మాటలాడ దలపనైతి. వారు యోగులుగా నాకు కనుపింపలేదు. మీరాదేశించిన నేను వెళ్ళివత్తును” అంటిని. “ఒక పర్యాయము వెళ్ళి తెలిసికొనుటలో కలుగు నష్టమేమి” యనిరి. మీ యాజ్ఞలననుసరించి వెళ్ళివత్తునని చెప్పి స్వామిపాదుల నుండి సెలవు తీసికొని తిరిగి వచ్చితిని. రెండు మూడు దినములు గడచిన తదుపరి యొకనాడు కరపాత్రస్వామి నివాసస్థానమునకు వెళ్ళి వారిని దర్శించి నాపేరు చెప్పి యభివాదనము చేయుటయే తడవుగా కరపాత్ర స్వామి “గోపాల శాస్త్రణః ఆగమ్యతామ్ ! ఆగమ్యతామ్, స్వాగతమ్, సుస్వాగతమ్” - గోపాలశాస్త్ర గారు రండు రండు స్వాగతము’ అని నన్నాదరముతో తమ ప్రక్కన కూర్చుండ బెట్టుకొని “కామకోటి శంకరాచార్యజీ! ఆప్ కే విషయమే కలోహ ముయుసే కహతేరహే సునాహై ఆప్ బడే యోగీ ఔర్ నైష్ఠిక బ్రహ్మచారిహై కహియే కైసే యహాతక్ ఆనేకా కష్టకియా? ఆప్ అచ్చేహైన” కామకోటి శంకరాచార్యులు

నిన్ననే మిమ్ముగూర్చి మీరు గొప్ప యోగులనియు, బ్రహ్మచారులనియు చెప్పినారు. మీరు బాగున్నారా? ఏమి పనిమీద వచ్చినారు” అని ప్రశ్నించిరి.

“నేనును నా యుదంతము సంక్షేపముగా జెప్పి నాకు యోగమార్గమున నేదేని సహాయముచేయగలరేమోయని యాశతో మీదర్శనమున కరుదెంచితిని. స్వామిపాదులే మీరు యోగ సిద్ధులని జెప్పగా విని యరుదెంచినవాడ. సమాధి ప్రాప్తికేదేని క్రియయో, సాధనయో, ప్రసాదించురుగాక!” యని ప్రార్థించితిని. అందులకు కరపాత్రగారు “భూయీ! నేను యోగసిద్ధుడను కాను, యోగిని కాను, ఎవరో స్వామివారితో తెలియక చెప్పియుందురు. స్వామివారికి నీమీద మిక్కిలి ప్రేమ యున్నది. అందు వలన వారు చెప్పిన మాటలు నమ్మియుందురు నాకు, యోగమునకు చాల దూరము” అనిరి. అంతట “అయ్యా మీకు శ్రమ కలిగించినందులకు క్షమించుడు” యని చెప్పి వారినుండి సెలవు తీసికొనివచ్చి ఆనాటి సాయంకాలముననే స్వామి పాదులకు కరపాత్ర యుదంతము వినిపించితిని. స్వామివారును సంతోషించి “పోనీమ్ము నీవు వెళ్ళి వచ్చినందున వారి విషయమున నాకుగల భ్రమ యొకటి తొలగినది. ఇదియు నొకందుకు మంచిదేయైనది” యని నాతో యిష్టాగోష్ఠి కొంత తడవు సలిపి నన్ను ఆశీర్వదించి నాకు సెలవిచ్చిరి.

కరపాత్రస్వామి నాడు త్యాగధనులుగా నుండిరి. కాని తరువాత వర్ణాశ్రమ స్వరాజ్య సంఘాదులు నడపి క్రమముగా స్వర్ణపాత్రులుగా మారిరి. మిక్కిలి పూర్వాచార పరాయణులైరి. వారి జీవిత విశేషములనిట యుల్లేఖించుట యనవసరమని యింతటితో విడుచుచున్నాడ

నాటినుండి శ్రీ చరణులవారు కాశీలోనున్న నెల దినములు రాత్రి 9 గంటలు నుండి 11 గం|| వరకు నాతో యిష్టాగోష్ఠి సలిపి పంపుచుండెడివారు. ఆ సమయమున నాశ్రమవాసులుకాని, యితరులు కాని వచ్చి మాగోష్ఠి కంతరాయము కలిగించెడివారు కారు. అది శ్రీచరణుల యాజ్ఞ. ఆశ్రమవాసులు, మేనేజరుగారు, యితరులు నాయెడ నెంతో యాదరము జూపెడివారు. వారు

నా జీవితమును ధన్యముగా భావించెడివారు. ఒక నాడు మా గురువులు చిన్నస్వామి శాస్త్రిగారు ఏదో సందర్భమును పురస్కరించుకొని పూజ్యపాదుల మహిమలను వర్ణించుచు “శాస్త్రి! నీవు చాల ధన్యుడవయ్యా! శ్రీ చరణులు తమ ప్రయమునకు పాత్రులైన వారిని గణించునపుడు “కనిష్ఠకాధిష్ఠిత కాళిదాసః” యను సూక్తికనుగుణముగా ముందు నీపేరు లెక్కించి తదుపరి కరపాత్రి మున్నగు వారిని లెక్కించుచున్నారు. స్వామి పాదులకు నీ వింతగా ప్రేమ పాత్రుడవగుదువని నే నూహింపలేదు. నీయోగాభ్యాస నిష్ఠను పురస్కరించుకొని నిన్ను స్వామి పాదులకు పరిచయము చేసితిని. అది యింతటి సఫలతను చేకూర్చి నందులకునేను మిక్కిలి సంతోషించుచున్నాడ. స్వామి పాదులు తమ జీవితములో నింతగా ప్రేమించి దగ్గఱకు తీసి యిష్టాగోష్ఠితో గంటల కాలమునయించిన వ్యక్తి నీవుతక్క మరి యెవ్వరు లేరు. మేము స్వామి పాదులకు ముఖ్యశిష్యులమయ్యు కొన్నినిమిషములైనను యిష్టాగోష్ఠి నలుపు భాగ్యమునకు నోచుకొనలేదు. వారి సంకేతమును బొంది వర్తించుటయే కాని మరియొండెరుగము. నీవెంతటి సుకృతవంతుడవో మేము ఊహింప జాలకున్నాము శాస్త్రి” యని యెంతయో నన్ను నా భాగ్యమును కొనియాడిరి. నేను అందులకు “గురుదేవా! యిది యంతయు మీ యనుగ్రహ ఫలమే” యని నమస్కరించితిని.

శ్రీ చరణులతో యాత్రాను సరణము :

కామకోటి పీఠాధిపతులైన జగద్గురు శంకరాచార్యులు మూడు మాసములు వారణాసియందు గడపి మరల దక్షిణ దేశాభిముఖులై యొకనాడు యాత్ర సాగించిరి. ఆనాడు సాయంకాలము వరకు దర్శనార్థులై వచ్చిన విద్వాంసులకు, నిర్దనులకు, బ్రాహ్మణులకు దానదక్షిణ లిచ్చుచు సత్కారములు చేయుచు ఆచార్యులు నిర్విరామముగ కార్యాసక్తులై యుండిరి. సాయం మూడు గంటలకు గురువుగారివెంట శ్రీ చరణుల యంతిమ దర్శనార్థము ఆశ్రమమున కేగితిని. ప్రయాణము సాగింప సద్ధమగుచుండిరి. స్వామివారి

श्री कुरुप्रयोगसेवविश्रावण
श्रीमत्परमईसपरिव्राजकार्यवर्ष श्रीकाशी
श्रीमत्कीर्तिगीताधिप जगद्गुरु श्रीकृष्णार्वा
श्रीमदसम्मानात्

दुसरा कालीघट - काली

ता. २७.७.३५.

श्रीमतां ब्रह्मसूत्र गौपान्नास्ति न हो दयायां न मांति भूयांसि
२०.७.३५. अस्मिन् दिने अवलम्बित विसर्जितं श्रीज
गुरुः चरणकटाक्ष प्राप्तमासीत्।
भवत्कृते श्रीचरणेन कृतं हीतं कृतं वा दास्यो ग्रन्थः
तत्र भूके देवमठे निक्षिप्तं ग्रन्थकोशे वर्तते ॥ स भवद्भक्तो दी
यतामिति शुक्रदेवमठं कृतं वसतेः श्रीगुरुतु कुपु स्वाम्य
येम हो दय (K. Kuppuswami aiyagari, Retired Deputy
Collector, Shukdesnutt, Hanamanghat, Benares)।
स्याद्य पत्रिका प्रेषिता ॥ स भवद्भक्तस्मान्म हो दया
कृतीतमः ॥ अनुपदं भवद्भक्त संदेशांतिनी
पत्रिका प्रतीक्ष्यते ॥ न मांति ॥

Camp Kalighat }
Calcutta }
27.7.1935.
DESPATCHED

29 JUL 1935

S. S. S. }
for मानेन्द्र.

వెనుక పుటలోని సంస్కృత లేఖకు తెలుగు లిపి

శ్రీ:

కుంభాఘాణ క్షేత్ర విరాజమాన
శ్రీ మత్పరమ హంస పరివ్రాజకాచార్యవర్య
శ్రీ కాంచీ కామకోటి పీఠాధిప జగద్గురు
శ్రీ శంకరాచార్య శ్రీమఠ సంస్థానాద్

ముఖ్ఆమ : కాలీఘట్ట - కల్కత్తా

తా: 27-7-35

శ్రీ మతాం బ్రహ్మశ్రీ గోపాలశాస్త్రి మహోదయానాం సంతు నమాంసి
భూయాంసి. 20-7-35 అస్మిన్ దినే భవత్ ప్రేషితం విజ్ఞప్తి పత్రం శ్రీ జగద్గురు
చరణకటాక్ష పాత్ర మాసీత్.

భవత్కృతే శ్రీ చరణై రనుగ్రహీత వ్యుత్పత్తి వాదాభ్యో గ్రంథః తత్ర
శుకదేవమఠే నిక్షిప్తే గ్రంథకోశే వర్తతే. సభవద్వ్యో దీయతామితి శుకదేవమఠ-
కృతవసతే: శ్రీయుత కుప్పస్వామ్యార్య మహోదయ స్వాద్య పత్రికా ప్రేషితా
సభవద్విస్తస్మాన్మహోదయాధ్రహీతవ్యః అనుపదం భవచ్ఛుభ సందేశ శంసినీ
పత్రికా ప్రతీక్ష్యతే. నమాంసి.

కాలీఘట్, కలకత్తా

27-7--1935

ఇ.కె. అయ్యగార

మేనేజరు

కాశీనుండి శ్రీ గోపదేవ్ గారు వ్రాసిన ఉత్తరమునకు ప్రతుత్తరముగా కలకత్తానుండి 27-7-35 తేది శ్రీ శంకరాచార్యులవారు పంపిన సంస్కృత లేఖకు తెలుగు అనువాదము. లేఖ చేరిన తేదీ. 30-7-35

శ్రీ:

కుంభకోణక్షేత్ర విరాజమానులు శ్రీ మత్స్యరమహంస పరివ్రాజకాచార్యవర్య శ్రీ కాంచీ కామకోటి పీఠాధిపతి జగద్గురు శ్రీ శంకరాచార్య శ్రీ మఠ సంస్థానమునుండి పంపబడిన లేఖ:

మకాము : కాలీఘట్టము, కలకత్తా

తేది : 27-7-35

శ్రీ మంతులైన బ్రహ్మశ్రీ గోపాలకామ్రమహోదయులకు అనేక నమస్సులు. 20-7-35 తేదిన మీ విజ్ఞప్తి పత్రము శ్రీ చరణుల కటాక్షమునకు పాత్రమయినది. మీ కొఱకు శ్రీ చరణుల చేత అనుగ్రహింప బడిన 'వృత్తతి వాదాఖ్య' గ్రంథము వారాణాసి యందుగల శుకదేవ మఠములోనున్న గ్రంథసముదాయములో నున్నది. ఆ గ్రంథమును మీ కీయవలసినదిగా శుకదేవ మఠములో నివసించుచున్న శ్రీ కె. కుప్పస్వామి అయ్యగారు, రిటైర్డ్ డిప్యూటీ కలెక్టర్ మహోదయులకు నేడు పత్రిక పంపబడినది. ఆ గ్రంథమును వారినుండి మీరు గ్రహింతురు గాక! వెంటనే మీ శుభసందేశమును సూచించు పత్రిక కొఱకు ఎదురు చూచుచున్నాము. నమస్కారములు

లేఖ పంపిన తేది

29-7-35

ఇ.కె. అయ్యగార

మేనేజరుకు బదులుగా

దండ కమండలములు వారిచెంతనే యున్నవి. ఇంతలో నేను వెళ్ళి నమస్కరించితిని స్వామిపాదులు నావంక జూచి “యిప్పుడే నీవింకను రాలేదేమా యని యాలోచించుచున్నా, యింతలో నీవు రానే వచ్చితివి. “దీర్ఘాయుష్మాన్ భవతు, యోగసిద్ధిప్రాప్తిరస్తు” అని యాశీర్వదించి “నీకేమైనను కావలయునా? ధనవస్త్రాదులేవి కావలయుననిన యవి లభించును. ఆలసింపకుము’ అనిరి. ‘స్వామిపాదుల యనుగ్రహము’ ఆశీర్వాదమునకు మించి నాకు వలసినదేమియు లేదుస్వామి” యంటిని. ఆ మాటలు విని స్వామి “నాకు తెలియు నీ వేమియు నంగీకరింపవు. ఈ గ్రంథములనైన నంగీకరింతువా? నీ కొఱకే తెప్పించి యుంచినాము” యని కొన్ని గ్రంథములను నాకు ప్రసాదించి, యటుపై నిలబడి దండమును కమండలమును జేకొని నడుచుచు వెంట కొన్ని యడుగుల వరకు ననుగమించుచున్ననావంకకు చూచి, “శాస్త్రిణః ఆగచ్ఛన్తు భవన్తో పి అస్మాభిః సాకమ్” యని ఆదేశించి నాయంగీకారము నభిలషింపకయే వెడలిపోయిరి. స్వామి పాదులు పాలకి నధిరోహించు వరకు వారిననుగమించి చిన్నస్వామి శాస్త్రిగారితో పాటు వెనుకకు తిరిగి గృహభిముఖులమైతిమి, దారిలో గురుదేవులు “శాస్త్రి నీవు ధన్యుడవయ్యా! మేము మొగల్ సరాయి వరకు వెంట వచ్చుట కనుజ్ఞనిండని యర్థించినను మమ్ము రావలదని యాజ్ఞాపించి నిన్ను స్వయముగా వెంటరమ్మని యాజ్ఞాపించి నారుకదా! ఎంత దయయో దాసులపై యన్నట్లు నీమీద స్వామి పాదుల కెంతటి యనుగ్రహమో చూచితివా” యనిరి. “శాస్త్రిగారు! యిది ఏమి యనుగ్రహము! నేను చదువు వదలి వారి వెంట డిరిగిన నాకు గలుగు ప్రయోజన మేమి? నేను రాజాలను స్వామి, నన్నునుగ్రహించి యిట నుండుటకే యాదేశింపుడని యడుగుటకైనను అవకాశమియ్యక వెంటరమ్మని యాదేశించి వెడలిపోయినారు. ఇప్పుడు నేనేమి చేయవలయును ? చదువు సంధ్యలు వదలి వెళ్ళవలసినదేనా?” యంటిని. అందులకు శాస్త్రిగారు ఆశ్చర్యమును వెల్లడించుచు “యింతకంటెను నీకు కావలసిన దేమిటయ్యా! నీకు చదువు

కావలయునన్న ఆస్థానపండితులు లేరా? స్వామి పాదుల యనుగ్రహ ముండవలయునే గాని యంతకు మించి కావలసినదేమి? మమ్మట్లు ఆదేశించిన మేము ఉద్యోగముకూడ వదలి వారి వెంట పోమా?”యనిరి. ఇంతలో పీఠ యజమానుడు త్వరత్వరగా నన్ను సమీపించి గురుదేవులు వినుచుండగా “శాస్త్రిగారు! మిమ్ము మీ వీలునుబట్టి గుఱ్ఱపు బండిలో రాత్రికి మొగల్ సరాయి తీసికొని రమ్మని స్వామిపాదులు ఆదేశించి నన్ను పంపిసారు. మీరెప్పుడు సిద్ధమైన నప్పుడొక గుఱ్ఱపుబండి మీ కడకు వచ్చును. దానిపై నెక్కి మీరు మొగల్ సరాయి రావలయును. శ్రీచరణులు ఈ రాత్రికి యట మజిలీ చేయుదురు, మీరెప్పుటికి సిద్ధమగుదురని యడిగిరి. నేను దిక్కు తోచక గురువుగారి వంకకు చూడగా “శాస్త్రి ఆలోచింపక వెళ్ళిరా, నీవెప్పుడు వచ్చిన నప్పుడు మరల నీ పాఠములు సాగింతుము, చింతింపకు” మనిరి. గత్యంతరము లేక సాయం నేనుండు చోటునకు చేరి పుస్తకాలు పాత్రలు సర్దుకొని యటనుండు విద్యార్థికి అప్పగించి రాత్రి 8 గంటలకు గుఱ్ఱపు బండిలో బయలుదేరి మొగల్ సరాయి 10 గంటలకు చేరి స్వామిపాదులకు ప్రణమిల్లితిని. స్వామివారు తమ పూజా విధానము ముగించి నా కొఱకు నిరీక్షించుచున్నట్లు ప్రతిహారి (వాకిటి కావలివాడు) యంతకుముందే నుడివి యుండెను.

స్వామి : శాస్త్రి! వచ్చితివా ?

నేను : స్వామిపాదుల యాదేశ మనతిక్రమము (మీఱరానిది) కాదా?

స్వామి : (సా శంక నా వంకకు జూచి) ఏమి ! నన్ననుగమించు నుద్దేశ్యము లేదా ?

నేను : లేదు స్వామీ! కాని మీరానతిచ్చినచో తప్పక మిమ్మును గమింతును, కాని స్వామిపాదులకు నా యవసరమేమున్నది? మీకు పైగా భార భూతుడనగుదును. చదువున కాటంకము కలుగును. నిత్య భ్రమణమున నభ్యాసము నియతముగ జరుగక పోవచ్చును. ఏది యేమైనను మీ యానతి నా కనతి క్రమణీయము.

స్వామి : శాస్త్రిణః ! నీ పనుల కాటంకమేమియు కలుగదు. ఇదికాక కేదైనపని కల్పించిన నన్ననుసరించుట కభ్యంతరము లేదు కదా!

నేను : ఎన్ని యాటంకములు కలిగినను, నాకేమియు పనిలేకున్న మీయానతి మాత్రము నాకు శిరసాపహమేస్వామీ, మీరే మియు నాలోచింప నక్కరలేదు, నేను మిమ్మునుగమింతును స్వామీ.

స్వామి : శాస్త్రి అలాకాదు. నీకు ఎట్టి యశాకర్యములు కలుగవు. నీ యభ్యాసము నియతముగ జరుగును. నీ ఏకాంతమునకు భంగము కలుగదు ఇకపోతే నీవు చేయవలసినది యొక్కటియే, అది యెద్దియన, నీ తీరిక సమయమున నాకు హిందీ వచ్చునట్లు చేయవలయును. అయితే నేను నీయొద్ద చదువను. నేను జగద్గురువునుకదా! కావున నేను విద్యార్థివలె పాఠము చదువ వీలుకాదు, అది పీఠ నియమము.

నేను : స్వామీ ఎరుగక అడుగుచున్నాను, మీరు మీ పదమూడవ యేట పీఠము నధిరోహించినట్లు చెప్పియున్నారు. అప్పటికి మీకీ సంస్కృతాది భాషలు రావుకదా? వీని నెట్లు నేర్చితిరి ?

స్వామి : అవును శాస్త్రి! పీఠాధిపతియైన తదుపరియే నేర్చితిని. అది యెట్లన నన్ను పీఠముపై కూర్చుండజేసి నా యెదుట పిల్లలకు పండితులు చదువు చెప్పుచుండెడివారు. వారి పాఠములు విని నేను నేర్చుకొంటిని. పండితులు నన్ను ప్రశ్నించుటకాని, ఉత్తరము రాబట్టుట గాని జరుగరాదు. వారు పిల్లలకు జెప్పనది విని నేను నేర్చుకొనవలసినదే, నేను దేని ప్రశ్నించిన దానికి పండితులు జవాబు చెప్పుదురేకాని, స్వయముగా వారు నన్ను విద్యార్థిగానెంచి వ్యవహరించువారు కారు. ఈవిధముగా గద్దీమీద కూర్చుండి విని విద్యలను, భాషలను నేర్చితినే కాని శిష్యుడైన విద్యార్థినికాదు. తెలిసినదా? హిందీ కూడ యట్లే నేర్వవలయును.

నేను : స్వామిపాదా : అర్థమైనది. మీరు విశేష ప్రతిభావంతులు, స్వయముగానే నేర్వగలరు, ఒకరు వేర్వవలసిన యవసరము మీకేల?

నేటినుండి నేను మీతోసంస్కృతములోగాని, తెలుగులో గాని సంభాషించను.

స్వామి : అవును, అట్లే కానిమ్ము, అని ఆదేశించి నీకు ప్రత్యేకముగా చిన్న టెంటు-పటకుటీరము ఏర్పఱుప బడియున్నది. అందుశయనించి యభ్యాసాదులను యథేచ్ఛగా నాచరించుకొనుము అని చెప్పి, తమ కొఱకు ప్రత్యేకముగా వంటచేయు బ్రాహ్మణుని పిలిపించి యతనితో “ఈశాస్త్రికి కావలసిన భోజన వసతులు, ఆయన కోరిన సమయానికి కోరినవి చేసిపెట్టుము, అని యతనికి చెప్పి పంపిరి. నేను నా పటకుటీరమునకు వెళ్ళి శయనించితిని. ప్రాతఃకాలమున నాయవసరములను దీర్చుటకు మేనేజరుగారు ఒక వ్యక్తిని నియమించిరి. కుటీర సమీపమున నెట్టి చప్పుడు కాకుండునట్లు నా కుటీరమును దూరముగా నేర్పరచిరి. స్వామిపాదులు నా కొఱకు నేర్పరచిన యేర్పాట్లు నాకెంతయో యాశ్చర్యము కలిగించినది. వారు నాయెడ జూపిన ప్రేమకు నేను సదా కృతజ్ఞుడను ఆ రాత్రి కడచినది.

వేదాంత దర్శనాధ్యయనము :

మరునాటి నుండి స్వామిపాదులు తమ నిత్య నియమములను, పూజోపాసనాదులను నిర్వర్తించుకొని యేకాంతమున నాశీనులై నన్ను పిలిపించిరి. నేను శ్రీ చరణుల కభివాదమొనర్చి స్వామివారు ప్రశ్నించినవానికి హిందీలోనే సమాధానములు చెప్ప నారంభించితిని. స్వామివారు షారి దృష్టికి వచ్చిన ప్రతి వస్తువును చూపి దాని నామము నడిగి తెలిసికొననారంభించిరి. ఇట్లు వారు హిందీభాష నలవరచుకొన యత్నింపజొచ్చిరి.

నేనీ యవకాశమును వినియోగింపదలచి శ్రీవారిని వేదాంత దర్శనము శాంకర భాష్యముతో పాఠముచెప్ప నర్థించితిని. నా యభ్యర్థనను సహర్షఘంగీకరించి యా మరునాటి నుండియే పాఠము నారంభింపదలచి యొకయాస్థాన పండితుని పిలిపించి “శాస్త్రిగారికి శాంకర భాష్యపాఠము చదువుటకు ముందు వెనుకల నాచరింప శాంతి పాఠపు శ్లోకములను వ్రాసియింపదని యాదేశించిరి. వారట్లే వ్రాసి నాకా శ్లోకముల నందజేసిరి.

స్వామిపాదులు పది పండ్రెండు మైళ్ళు పయనించి యట మజిలీ చేసి భక్తులిచ్చు భిక్షా సత్కారముల నందుకొనుచు తమ యాత్రను సాగించెడివారు. అందులకగు నేర్పాట్ల నన్నింటిని వారి మేనేజరుగారు ముందుపొయి చేయుచుండెడివారు. ఆయా జిల్లాల కలెక్టర్లు స్వామివారి యాత్రకెట్టి యిబ్బందులు కలుగకుండునట్లు తగిన రక్షణ యేర్పాట్లు చేయుచుండెడివారు. భారత దేశమున జగద్గురువులకు భిక్షాదుల నొసంగు భక్తులకు కొఱతయేలేదు. భక్తులు శ్రద్ధతో స్వామివారిని ఆహ్వానించి స్వాగత సత్కారములను జరుపుటకు అహమహమికముగా (నేనుముందు నేను ముందనెడుమాట) ముందుకు వచ్చి వెంటగొనిపోయెడివారు. స్వామిపాదులు విశేషముగ దేవాలయ ప్రాంగణములలోను, బహిరంగ ప్రదేశములలోను, ధర్మశాలలయందును ఆగి తమ నిత్య నియమములను సాగించి ముందుకు వెళ్ళెడివారు.

నాకు పాఠము చెప్పుటకు ప్రాతఃకాలమున పూజానంతరము భక్తులకు తీర్థప్రసాదముల నిచ్చినతదుపరి, పదకొండు గంటల సమయము నిర్ణయించిరి. పాఠము చదువుటకు ముందు విద్యార్థులు శాంతి పాఠపు మంత్రములను శ్లోకములను జదువుచు పీఠమునకు, ఆచార్యునకు సాష్టాంగదండ ప్రణామములు నాచరింపవలసిన యాచారమున్నది. అవి యన్నియు నాచే చేయించుట కిష్టములేక స్వామిపాదులు ఆశ్రమములోనుండు ముఖ్యులు విద్యార్థులను నాతోపాటు శంకర భాష్యము చదువుట కాదేశించి శాంతిపాఠపు విధులు పాఠమునకు ముందును తరువాతను ఆ విద్యార్థులచే చేయించెడి వారు. పీఠమునకు నమస్కారము నేనెన్నడు చేసియెరుగను. అందువలన శాంతి పాఠపు నమస్కారములు నా కిష్టముండవని యెంచి కాబోలు స్వామివారు నన్ను చేయవలదని యాజ్ఞాపించి, విద్యార్థులు అవిచేసిన మీదట నన్ను కూర్చుండజేసి పాఠముజెప్ప నారంభించిరి. దీనింబట్టి పూజ్యపాదులకు నామీద నెంతటి యవ్యాజానుగ్రహ ముండెడిదో పాఠకు లూహింతురుగాక! ఇయ్యది వారి సహన శీలతను గూడ బోధించును. ఇట్లు

నా పాఠములు, శ్రీవారి హిందీ యభ్యాసము సాగుచుండెడిది. స్వామివారు విడిదిచేసిన గ్రామాలలో వారిని దర్శించుటకు తండోపతండములుగా పరిసర గ్రామములనుండియు జనులు వచ్చెడివారు. సాయంకాలపు పూజా సమయమునకు ముందు నాలుగైదు గంటల సమయమున స్వామిపాదులు తమ దర్శనార్థము వచ్చిన భక్తులకు దర్శనమిచ్చుటయేగాక కొంతతడవా ధ్యాత్మిక విషయములను సంస్కృత భాషలో నుపదేశించెడివారు. ఆ సమయమున వారి యుపదేశములను నేను హిందీలో యనువదించి భక్తులకు తెలియునట్లు చేయుచుండెడివాడ. నాయీ భాషానువాదమును శ్రీవారు తమ హిందీ యభ్యాసమున కొక సాధనముగ నుపయోగించుకొను చుండెడివారు. నాగరలిపి వారికి పరిచితము కావున తమ కిష్టమైనపుడు చిన్న చిన్న హిందీ పుస్తకములను, హిందీ పత్రికలను జూచుచుండెడివారు. ఈ విధముగ యాత్ర సాగుచుండెడిది. రెండు మాసములు తదుపరి స్వామిపాదులు హిందీలో సంభాషింప నారంభించిరి. వారి కిదివరకు సంస్కృతముతోబాటు దక్షిణదేశపు భాషలు అరవము, మళయాళము, కన్నడము, తెలుగు భాషలు కరతలామలకములై యుండెను. కన్నడము వారికి మాతృభాష. ఇప్పుడు హిందీలో కూడ కొంచెము, కొంచెము మాటలాడ నారంభించిరి. మేము పాట్నా చేరుకొనునప్పటికి మూడు మాసములు పట్టెను. పాట్నా పెద్ద పట్టణము. అక్కడ నెందరో తమిళులు పెద్ద ఉద్యోగములో నున్నవారు కలరు. వారు ఆ పట్టణమున స్వామిపాదులను ఊరేగింపుతో తీసికొని వెళ్ళి పెద్ద సభ చేసి వారికి స్వాగత సత్కారముల నతి వైభవముగా జరిపిరి. ఆ సభలో స్వామిపాదులు నా ప్రార్థన నంగీకరించి పదునైదు నిమిషములు హిందీ భాషలోనే యుపదేశించిరి. సభికులు హర్షధ్వానములతో ఆస్వామిపాదుల బాషణమును శ్రవణ మొనర్చిరి. తదుపరి కొంత తడవు సంస్కృతముననుపదేశింపగా నేనునువదించితిని. నా హిందీ యనువాదమును విని సభ్యులందరు నన్ను ఔత్తరాహుడుగా (ఉత్తరాదివాడు) నెంచి నన్నభినందించుటయేకాక స్వామిపాదుల పర్యనలో

సెకైటరీగా నన్నెంచసాగిరి.

భక్తుల యాగ్రహాను రోధముల (ఆగ్రహ+అనురోధము = ఆగ్రహానురోధము- ఆగ్రహము=ఆసక్తి, అనురోధము=అనుసరించినడచుట) నంగీకరించి స్వామిపాదులు పాట్నాలో నెక్కువ దినములుండి భక్తుల యాతిభ్యములను భిక్షను స్వీకరించిరి. అప్పటికి శంకర భాష్యపాఠము కూడ ప్రథమాధ్యాయము సమాప్తమైనది. స్వామిపాదులు హిందీభాషలో ప్రజలతో సంభాషించసాగిరి. ఇది యదనుగా నెంచి నేను స్వామివారిని ప్రార్థించి సెలవు తీసికొని మరల కాశీ వెళ్ళ నుద్దేశింప స్వామిపాదులతి కష్టముతో నంగీకరించి నేను కాశీ వెళ్ళుటకు తగిన యేర్పాట్లన్ని యు చేయించిరి. నేనును మరల కలకత్తావచ్చి దర్శనముచేసికొందునని చెప్పి స్వామి పాదములకు నమస్కరించి కాశీ చేరి నా విద్యాభ్యాసమును సాగించితిని.

మరల మూడు నెలల తరువాత శంకరస్వామిపాదులు కలకత్తాచేరి యట చాతుర్యాస్యము నిర్వహించుచు నన్నొకసారి కలకత్తాకు రమ్మని యాదేశమంపిరి. ఆనతిని తిరస్కరింపజాలక కలకత్తావెళ్ళి యొక నెల దినములు వారి సన్నిధిలో కాలమునయించితిని. ఒకనాడు ప్రాతః పూజా నిర్వహణానంతరము దర్శనమునకు వచ్చిన భక్తులకు దైనికాచారము ననుసరించి స్వామి తీర్థ ప్రసాదముల నిచ్చుచుండిరి. నాడు నేనును తీర్థమును గ్రహింప వెళ్ళి అంజలి సాచితిని. నా హస్తాంజలిని గుర్తించి నావంక జూచి “శాస్త్రి! తవాప్యద్య తీర్థ గ్రహణాభిలాషా సంజనితాకిమ్” “శాస్త్రి నేడు నీకు కూడ తీర్థగ్రహణాభిలాష కలిగినదా’ యనిమందస్మిత వదనముతో తీర్థమునొసంగిరి. అవును స్వామి! యని నవ్వుచు తీర్థమును గ్రహించి జనసముదాయము నుండి యెటులో బయటపడితిని. స్వామివారితో నంతకాలమున్నను నేనెన్నడు తీర్థమును గ్రహించియెరుగను. నాకది యిష్టము లేదనియు, విగ్రహారాధనాదులు నేనంగీకరింపననియు వారికి తెలియని విషయములు కాదు. అందువలననే వారట్లు ఆనాడు ప్రశించిరి. నేనా

నాడుకారణ వశమున భక్తులమధ్య నిలుచుండి యుండుట వలన భక్తులకు భేదబుద్ధి జనియింప జేయుట యుక్తము కాదని వారితో బాటు తీర్థము గ్రహింప వలసివచ్చెను. అందేదో మహత్వమున్నదని గ్రహించిన వాడగాను. దాని యందు నాకెట్టి యానయును లేదు. స్వామివారేమనుకొందురో యను భీతియును లేదు.

అస్పృశ్యులయెడ శ్రీ శంకరాచార్యులవారికున్న నైవ్యభావము :

కాని యానాడు మరి యొక సంఘటనము జరిగినది. అది యుల్లేఖింపక విడుచుట నా కంత సముచితముగా తోచక యిట వ్రాయుచున్నాడ. అది స్వామివారి పౌరాణికాచార నిష్ఠను సూచించును. లోకదృష్టిలో వారెంతటి సనాతన ధర్మ పరాయణులో పాఠకులకు విదితమగును.

తీర్థము నిచ్చుక్రియ ముగిసి కొన్ని క్షణములు గడచినవి. ఇంతలో, మరస్తులు, స్వామి పాదుల యనుచరులునగు బ్రాహ్మణులనెల్లరను మరల భగీరథిలో స్నానములాడ నాజ్ఞాపించి, స్వామివారును స్నానార్థమాయత్తు లగుచుండిరి. ప్రాతఃకాలపు పూజానంతర మీ పునఃస్నానములేలనో నాకు బోధపడదయ్యె. స్నానములేకాదు పుణ్యాహవాచ నాదులతో (అశుద్ధినివారక కర్మము) స్నానశుద్ధియుజరుప నారంభ మయ్యెను. ఇది దైనందినాచారము కాదు. కావున దీనికి విశేషకారణమేదియో యుండి యుండునని యెంచి సహచరుల నడుగగా వారు తమ కేమియు తెలియదనియు, స్వామివారి యాదేశమనియు మాత్రము చెప్పిరి. అంతట నేను స్వయముగా స్వామివారి నడిగి తెలిసికొందమని యెంచి శ్రీ చరణులను సమీపించి, హిందీ భాషలో “స్వామీ జీ మహారాజ్! క్యామైభీ పునః స్నానకరూం” స్వామీజీ మహారాజా! నేను కూడ మరల స్నానము చేయుదునా? యని వినయముతో ప్రశ్నించితిని. అంతట

స్వామి : కిమర్థమ్ ? ఎందుకు? నిన్నెవైనా మరల స్నానము చేయుమనినారా ?

నేను : అది కాదు స్వామి ! మఠస్థులందరు స్నానము చేయుచుండ జూచి నేడు పునః స్నానము చేసినందున పుణ్య విశేషమేమైన లభించు నేమో యని తెలియగోరి యడుగు చున్నాను.

స్వామి : న! తాదృశ విశేషః కో పి నాస్తి - అట్టి విశేషమేమియు లేదు

నేను : అయినచో మరల నేల వీరెల్లరు మీ యాజ్ఞగా జెప్పి స్నానము చేయుచున్నారు ? మీరును స్నానమునకు సిద్ధపడుచున్నట్లున్నారు

స్వామి : అవును మేమును స్నానార్థ మేగుచున్నాము

నేను : అటులయిన తప్పక యేదోయొక విశేషముండి యుండును. నాకు జెప్పరానిదా స్వామీజీ !

స్వామి : శాస్త్రి! నీకెందు కింత జిజ్ఞాస. అది నీకు సంబంధించిన విషయముకాదు. చూడు, ఈ పీఠమునకు కొన్ని నియమములు, ఆచారము లున్నవి. అయ్యవి మేము పాటింపవలసిన వారము. నియమభంగమును, ఆశ్రమమునకు, పీఠమునకు సంబంధించినంతవరకు నేను సహింపను. నేడు తీర్థము ప్రసాదించు సమయమున తీర్థ గ్రహీతలలో నొకవ్యక్తి అస్పృశ్య కైస్తవుడని తోచినది. సందేహమును తీర్చుకొనుటకు ఒక వ్యక్తిని పంపి తెలిసికొనగా నతడు కైస్తవుడని నిశ్చయముగా తెలిసినది. అస్పృశ్యుడీ పీఠమును సమీపించినను, యతని దర్శన స్పర్శనములు జరిగినను, మేము స్నానాదులొనర్చి శుద్ధిజేసికొనవలయునని పీఠమున నియమము. నేడది జరిగినది. అందువలన మరల స్నానాదులొనర్చి పుణ్యాహవాచనము స్నానశుద్ధిలొనర్చి మరల పూజాదికము నిర్వర్తింపవలసియున్నది. ముఖ్యముగానేను (101) నూటొక్క పర్యాయములు నదిలో మునుగవలసియున్నది. అందుకు నేను వెళ్ళుచున్నాను. ఇవి యన్నియు నీకేల ! “నిష్పైగుణ్యేపథి విచరతాం కోవిధిః ! కోనిషేధః ? ” యని వెడలిపోయిరి. (నిష్పైగుణ్యమార్గము - యోగ మార్గముననడచువారికి విధి నిషేధములతో పనిలేదు) యని పై సంస్కృత వాక్యాభిప్రాయము. నేను యోగపథమున నడచుకొనువాడనని యెంచియే స్వామిపాదులు నా

యనియతతను (క్రమములేనిది) సహించినారని యెంచి వారి సహనశీలతను యెంతగా నంతరంగమున కొనియాడినను, అస్పృశ్యులనబడువారి యెడ వారికి గల నైచ్యభావము మాత్రము నాకెంతయో యసహ్యమునిపించినది “అజ్యేష్ఠాసః ఆకనిష్ఠాసః ఏతే సంభ్రాతో వావృధుః సౌభగాయ” (ఋ. 5-60-5) పెద్ద, చిన్నయను భేదములేక యెల్లరు బ్రాత్యభావముతో వర్తిల్లుడను వేదసూక్తుల కాలవాలమగునీ పవిత్ర భారతమున మనుష్యులలో కొందరు యంటరానివారనియు, వారి దృష్టిపాతముకూడ సహింపరానిదనియు, వారి దృష్టిసోకిన మాత్రము నేర్పడు పాప పంకిలము నూరు పర్యాయములు గంగలో మునిగినకాని తొలగదనియు, భగవంతునకు బదులుగా నేర్పుచుకొనిన రాతి ప్రతిమయు నపవిత్రమగుననియు నెంచు మౌఢ్యమీ బ్రాహ్మణోత్తములని జెప్పకొను మనుజులలో నెటనుండి వచ్చినదో, ఎట్లు వచ్చినదో, ఎప్పుడెట్టి దుష్టసమయమున నవతరించినదో యూహింపజాలక స్తబ్ధుడనై యట్లే నిలచి పోయితిని.

చాతుర్యాస్య వ్రతము ముగించి స్వామివారు కలకత్తా విడిచి దక్షిణ దిశగా స్వప్రాంతాభిముఖముగా తమ యాత్ర వారంభించిరి.

స్వామివారు కలకత్తా విడువగానే నేనును మరల కాశీ వెళ్ళ నిశ్చయించితిని. కాని శ్రీవారంగీకరింపనందున వారి ననుసరింపక తప్పినది కాదు. కలకత్తా నుండి బయలుదేరి యట నట మజిలీలు చేయుచు ఖడ్గపూర్ చేరుకొంటిమి. ఖడ్గపూర్లో ఆంధ్రులు కూడ పెక్కురున్నారు. స్వామిపాదులను దర్శించుటకు ఆంధ్రులనేకులు వచ్చుచుండుట జూచి, నన్నెవరైన గుర్తించువారు ఉండురేమోయను భయమున, త్వరగా స్వామివారినుండి సెలవు తీసికొని కాశీకి వెళ్ళవలయునను సంకల్పము నన్ను యనుదినము బాధింపసాగెను.

కావ్యకంఠ గణపతి శాస్త్రి గారి దర్శనము :

నేను ప్రతిదినము స్వామిగారినుండి సెలవు తీసికొన యత్నించు సమయముననొకనాడు స్వామిపాదులను దర్శింపవచ్చిన యొక బ్రాహ్మణుని

వలన కావ్యకంఠ గణపతి శాస్త్రిగారు, ఇట ఖడ్గపూర్లోనే శిష్యుల యింట నున్నారని వినుట సంభవించినది. కావ్యకంఠ గణపతి శాస్త్రిగారు గొప్ప విద్వాంసులనియు, మంచి మేధా సంపన్నులనియు, కావ్యనాటక భాషలు సంస్కృతమున విడివిడిగా ననర్గళముగా మాట్లాడగలవారనియు వినియుంటిని. ఇంతేకాక వారు అంటరాని తనము నంగీకరింపని సంస్కరణ స్వభావులనియు నా కంతకు పూర్వమే తెలియును. వారు అంటరానితనము అశాస్త్రీయమని ఆంధ్రపత్రికలో ప్రమాణములతో నిరూపించుచు వ్యాసము వ్రాయగా నది చదివియుంటిని. కాబట్టి వారినొకసారి దర్శనము చేసికొనిన బాగుండుననియు నభిలాష కలిగెను. బ్రాహ్మణులెందరో స్వామివారి దర్శనమునకు వచ్చుచుండిరి. కాని శ్రీ గణపతి శాస్త్రిగారు ఆ చాయలకురారైరి. కొలదిగానో, గొప్పగానో చదువుకొనిన బ్రాహ్మణులెల్లరు స్వామివారిని దర్శించి వారిచే నాదరింప బడుచుండ గణపతిశాస్త్రిగారు ఏలరారైరి. యను సందేహము నన్ను బాధింప నొకనాడు స్వామివారితో నీ విషయమును ప్రస్తావించితిని. స్వామివారును గణపతి శాస్త్రిగారు ఖడ్గపూర్లో నున్నట్లు నావలన విని “వారు నా దగ్గరకు ఎన్నడూ రాలేదు” అనిరి. దాక్షిణాత్యులలో గాని, ఆంధ్రులలో గాని మిమ్ము దర్శింపని పండితులుండరని నేను భావించుచున్నాను. కాని గణపతి శాస్త్రిగారు ప్రసిద్ధ విద్వాంసులై యుండియు మీ సత్కారమునేల బడయరైరి స్వామీ! యని యడుగగా, “నేనేమి చెప్పగలను, వారు నిరపేక్షులు (కోరికలు లేనివారు) అందువలన రాకయుండియుందురు. యదియును గాక వారు సంస్కరణ శీలురు. అందువలనను రాకయుండవచ్చు” ననిరి. అంతట స్వామివారితో “అయ్యా మీరంగీకరించినచో నేను వెళ్ళి వారిదర్శనము చేసికొని వారిని మీ కడకు తీసికొనిరాయత్నింతును” అంటిని. అందులకు స్వామివారేమియు తటపటాయంపక “నీవట్లు చేసిన నా యభ్యంతర మేమియుండును, వారి నుచితమర్యాదలతో సత్కరించుట నా కభిమతమని వేరుగా జెప్పవలయునా?” యనిరి., అంతట నేనొకనాడు గణపతి శాస్త్రి నివసించు స్థానమును కనుగొని

వెళ్ళి వారి దర్శనము చేసికొంటిని. ప్రత్యేకముగా నా యోగాభ్యాసాదులను గురించి వారికి విన్నవించి యీ మార్గమున నాకనుకూలించు సలహాలిమ్మని వేడుకొంటిని. శ్రీ గణపతి శాస్త్రి గారు సహృదయముతో నన్ను దగ్గర కూర్చుండ బెట్టుకొని “గోపాలశాస్త్రి నీ యోగాభ్యాసము, నీ పట్టుదల ప్రశంసనీయములు. నేను యోగిని కాను, క్రియా యోగము నాకు తెలియదు. మంత్రోపాసన నాకు తెలియును. మంత్రోపాసన వలన ననేక శక్తులవడ గలవు. నీమార్గమున మంత్రోపాసన సహాయకము కాగలదు. వలయునేని చెప్పుదును” అనిరి. అందులకు నేను దేవీదేవతల నంగీకరింప జాలననియు, నాలోనట్టి భక్తి విశేషము లేదనియు, నామార్గమున నాకు అభివృద్ధి కలుగునట్లు మీ యుపాసన బలముతో నాశీర్వదింపుదు నాకదియే పదివేలని నుడివెలిని. అప్పటికి వారు మిక్కిలి వయోవృద్ధులుగా కనిపించిరి. డెబ్బదియేండ్లకు పైబడి యుందురు. గణపతిశాస్త్రిగారు గౌరవర్ణులు (ఎఱుపురంగువారు) స్ఫురద్రూపులు (కాంతిగలవారు) ఉన్నతగాత్రులు (పొడవైన శరీరము కలవారు) ప్రసంగ వశమున “అయ్యా! కామకోటిపీఠాధిపతులు శ్రీ చంద్రశేఖర సరస్వతీ స్వాములు, జగద్గురువులు ఖడ్గపూర్ వేంచేసియున్నారు. మీరు వారినెన్నడైన చూచితిరా! యని ప్రశ్నింపగా “లేదు శాస్త్రి! వారు సనాతన ధర్మపరాయణా గ్రేసరులు, నియమ, నిష్కాగరిష్టులు నావంటి సంస్కరణశీలర నాదరింతురో లేదో యని సందేహించి వారినెన్నడు దర్శింపవైతి” ననిరి. అందులకు అయ్యా! వారు మీరన్నట్లు ఆచార నిష్కాగరిష్టులే కాని పండితుల నాదరించుటలో వారగ్రగణ్యులు. మీ విషయము వారితో ప్రస్తుతింపగా వారు మిమ్ములను జూచి మీకు తగిన సత్కారము లొనర్చుట కభిలాష కలిగియున్నట్లు వారి మాటలవలన గ్రహించి యున్నాను. కాబట్టి మీరొక్కసారి వారిని దర్శింప నంగీకరించిన నేనన్ని యేర్పాట్లు చేయుదునంటిని. నీవు చెప్పుచున్నావు కనుక నేను స్వామివారిని దర్శింపవత్తును. నాకెట్టి యభ్యంతరము లేదనిరి. వారి యనుజ్ఞను తీసికొని తిరిగివచ్చి స్వామిపాదులు జరిగిన వృత్తాంతము వినిపించిమరునాడే

స్వామివారి యానతితో పీఠపు మోటారుకారును తీసికొని వెళ్ళి శ్రీ గణపతిశాస్త్రిగారిని స్వామివారి దర్శనమునకు తోడుకొని వెళ్ళితిని. గణపతి శాస్త్రిగారు భక్తి శ్రద్ధలతో పీఠమునకు, స్వామిపాదులకు దండ ప్రణామము లాచరించి, సంస్కృత కావ్య భాషలో స్వామిపాదుల నెంతగనో స్తుతియించి వారిచే నిర్దిష్టమగు నాసనము నలంకరించిరి తదుపరి రెండు గడియల (ఇరువది నాలుగు నిమిషముల కాలము) కాలము సంస్కృతమున వారి సంభాషణ మనోహరముగ సాగినది. అనంతరము స్వామివారు నాడు రూ. 250/-లు విలువ గల సువర్ణలతా వితనాంచి తాంచితాంచలములు గల (బంగారముతో కూడిన లతా = జరీపోగులు, వితాన=విరివిగా, అంచిత+ అంచిత=అంచితాంచిత=వంకర వంకరవంకరలతో కూడిన, అంచలములు =అంచులుగల, అనగా బంగారు జరీపోగుల వంకరలతో విరివిగా నొప్పిన అంచులుగల (ఉన్నిశాలువలు మొ॥) ఉన్నిశాలువ మున్నగు వానితో గణపతి శాస్త్రిగారిని బహూకరించి, శాస్త్రిగారిని నావంకకు మరల్చి అయం గోపాలశాస్త్రి ఆంధ్రబ్రాహ్మణః ఆజన్మ బ్రహ్మచారీ, యోగనిష్ఠాగరిష్ఠః, కుశాగ్రబుద్ధిః సుజన ప్రియః ఇతిప్రశంసా” (ఇతడు గోపాల శాస్త్రి, ఆంధ్ర బ్రాహ్మణుడు, ఆజన్మ బ్రహ్మచారి, యోగనిష్ఠులలో శ్రేష్ఠుడు. సూక్ష్మబుద్ధి కలవాడు, మంచి వారికి ప్రీతిపాత్రుడు అని ప్రశంసించుచున్నాను) అంతట శాస్త్రిగారును బాధమ్ భగవత్పా దైర్యదుక్త మేనదక్షరశః సత్యమృన్యే అయం భగవదనుగ్రహ పాత్ర ఇతిజ్ఞాత్వా హమప్యతీవ ప్రసన్నో స్మి ఏష భగవత్పాదైః సర్వథా అనుగ్రాహ్యః ఏతస్య శీఘ్రమేవ సమాధి లాభప్రాప్తిరస్తు విశ్వేదేవావీతస్మిన్ ప్రసన్నాభవం త్వత్వా శాస్త్రి!” (అవును భగవత్పాదులు చెప్పినది ప్రత్యక్షరము సత్యమని భావింతును. ఇతడు మీ అనుగ్రహపాత్రుడని తెలిసి నేను ఎంతో సంతసించితిని. ఇతడు భగవత్పాదులచే అన్ని విధముల అనుగ్రహింప దగినవాడు. ఇతనికి త్వరలో సమాధిస్థితి లభించుగాక ! సమస్తదేవతలు ప్రసన్నులై ఇతనిని రక్షించుదురుగాక! యని ఆశీర్వదించుచున్నాను.) యని ప్రేమతో నాశీర్వదించిరి.

ఆనంతరము స్వామిపాదుల యాదేశము ననుసరించి శ్రీ గణపతి శాస్త్రిని మోటారు కారుమీద వారి నివాసస్థానముచేర్చి వారికి నమస్కరించి తిరిగి శ్రీవారు నివసించిన స్థానమును చేరితిని. శ్రీవారును గణపతి శాస్త్రిగారిని తీసికొనివచ్చి తమ సత్కారముల నందుకొను నవకాశము కల్పించినందుకు ప్రేమభరిత వాక్యములతో నాపై నెంతో వాత్సల్యమును వెల్లివిరియునట్లు జేసిరి. తదుపరి యతికష్టముతో పూజ్యపాదుల నంగీకరింపజేసి యొకనాడు మరల కాశీవచ్చి పాఠముల నారంభించితిని.

పాండిత్యమునకు, నడతకు పొంతనలేని వేదాంత గురువులు :

స్వామిపాదుల దగ్గర వేదాంత దర్శనము, శాంకరభాష్యమును అద్వైత సంప్రదాయము నుసరించి ప్రథమాధ్యాయము చదివెయుంటిని. దానిని కొనవఱుకు చదువవలయునని యెంచి ఓరియంటల్ కాలేజీలో వేదాంతమును జెప్పు పండితుడు చాలా నిపుణుడని తెలిసికొని వారియొద్ద చదువ నిశ్చయించితిని. ఆ విద్వాంసుడు విదర్భ (మహారాష్ట్ర) దేశవాని. మిశ్రనామముతో ప్రసిద్ధుడు. వారిదగ్గర ప్రైవేటుగా పాఠము చెప్పించుకొన నెంచి పండిత మదనమోహనమాలవ్యా గారిద్వారా పరిచయము కల్పించుకొని పాఠము నారంభించితిని. కాని వారము దినములకంటెనెక్కుడు కాలము చదువజాలక పోయితిని. కారణము మిశ్రగారు గొప్ప విద్వాంసులేకాని, వారి జీవితముతో వేదాంతమునకుకించిత్తైనను సంబంధము కనుపింపదయ్యె. బ్రహ్మము సత్యము, ప్రపంచము మిథ్యయని నిత్యము శిష్యులకు పాఠములు చెప్పు విద్వాంసుడు ఏడుగురు భార్యలతో సంసారము నడుపుచున్నాడని తెలిసికొని, అతడెంతటి పండితుడైనను ఆయనదగ్గర వేదాంతము నేర్చుకొని నా జీవితమునెట్లు త్యాగమయము చేసికొనగలుగుదును? అను సందేహముతో వేదాంతము చదువమానితిని. ఇట్టి పండితులు కాశీలో నెందరో కలరు. వారి శాస్త్రాధ్యయనమునకు వారి జీవితమునకు నెట్టి సంబంధమును గనిపింపదు. జీవితమును చక్కజేసికొనుటకు ఉపయోగింపని చదువులే? ఆ శాస్త్రములను

కంఠస్థముచేసి, విద్యార్థులకు చెప్పటయు మాత్రమే యుపయోగించునెడల వాని ప్రయోజనము శూన్య మనిపించినది.

ముదితల్ నేర్వగరాని విద్యకలదే ముద్దార నేర్పించినన్ :

ఒకనాడు మీ మాంసా గురువు చిన్నస్వామి శాస్త్రిగారు తమ యింట నేదో యొక శుభకార్యము నారంభించి, కొందఱు వేదాధ్యయనపరులను ఆహ్వానించి తాను వారితో కలిసి 'నమకమును' 'చమకమును' (యజుర్వేదపు 16, 18 అధ్యాయములు) పఠింప నారంభించిరి. వారితో బాటు మా గురువుగారి వృద్ధమాతయు, నమకము చెప్పటయే గాక, వేదాధ్యయనపరు లెక్కడైన తప్పు చెప్పిన వెంటనే ఆమె మా గురువుగారిని తన దగ్గరకు పిలిచి, చూడు నాయనా యతడు స్వరము తప్పు చెప్పుచున్నాడు. అతనిని నమకము చెప్పవలదనుము అని చెప్పగా విని నాకెంతయో యాశ్చర్యము కలిగినది. మరునాడు గురువుగారిని "శాస్త్రిగారు! స్త్రీ శూద్రా నాథీయాతామ్" అను వచనము ననుసరించి స్త్రీలు వేదాధ్యయనము చేయరాదు కదా! అమ్మగారు వేదాధ్యయనమెట్లు చేయగలిగినది ? యని ప్రశ్నింపగా "మా యింట మా నాయనగారు విద్యార్థులకు వేదము నధ్యయనము చేయించుచుండెడివారు. నిత్యమింట వేద పాఠము నడచుచుండెడిది. మా యమ్మగారు పనిపాటు చేసికొనుచు వినుచుండెడిది. అందువలన స్వరసహితముగా యజుర్వేద మంతయు నామెకు కంఠస్థమైనది' యనిరి. అటులయిన గురూజీ ! స్త్రీలకు వేదాధ్యయనము నిషేధించుట అన్యాయముకాదా యంటిని. నా ప్రశ్నకు గురువుగారు సరియైన సమాధాన మేమి చెప్పగలరు ? ఏదియో విషయము చెప్పి దాటివేసిరి. వారితో నప్పుడు వివాదము పెట్టుకొనుట శిష్య ధర్మముకాదుగదా ? అట్లు చేయుట అధ్యయనమునకు భంగకరముకూడ. అందువలన నేనా విషయమునుగూర్చి మరల చర్చింపనైతి. కాని యెందుకో చదువునందు నా మనస్సు లగ్నముకాదయ్యె. ఈచదువులేల ? చదువునకు జీవితమునకు సంబంధ మిసుమంతయు కనుపింపదు. చదువు కేవలము వ్యర్థాలాపముగా మారినది.

అంతకుమించి ప్రయోజనము కనుపింపకున్నది. అని యేవో యాలోచనలు మనస్సున నుదయింప నారంభించినవి. యోగము నభ్యసించు వ్యక్తి చిత్తమును శుద్ధమొనర్చుటకు యత్నించును. జన్మజాన్మంతర సంచిత సంస్కారములను శుద్ధము చేయవలయును. అట్టి యెడ శాస్త్రాధ్యయనము. చేయుచు అంతఃకరణమున క్రొత్త సంస్కారములను నింపి వానిని స్థిరపరుచుకొనుటలోగల ప్రయోజన మేమి ? అను నిట్టి యాలోచనలతో చదువునెడల విరక్తి కలుగ నారంభమైనది. పరిణామరూపమున చదువునకు స్వస్తిచెప్పి యోగాభ్యాసమున నధికసమయము వెచ్చింప నిశ్చయించితిని. దానితో కాశీలో విద్యాభ్యాసముమాని, లక్నోలో నెవరో యొక యోగి యున్నాడని యెంచి లక్నో వెళ్ళదలచితిని.

పండిత గోపదేవ ఆత్మచరితము

ద్వితీయ భాగము

: ద్వితీయ భాగము :

“ఆంధ్రప్రదేశము - ఆర్యసమాజము” దాని స్థితిగతులు

ఆర్యసమాజము - దయానందుడు :

ఆర్యసమాజము ఒక ధార్మిక సంస్థ. మహర్షి శ్రీ మద్దయానంద సరస్వతీస్వామి యీ సమాజమును క్రీ.శ. 1875 సం॥న భారత దేశమున ముంబయి నగరమున స్థాపించిరి. ఇది ఆర్.యస్. యస్. కాదు. సాంప్రదాయిక సంస్థయు మఱియు మత సంస్థయు కాదు. ఇదియొక దేశ వ్యాపక ధార్మిక సంస్థ. వేద ధర్మములను పునరుద్ధరించుటకేర్పడిన సంస్థ. భారతదేశము వేద భూమి. చరిత్రకందని కాలము నుండి భూమిపై మానవసృష్టి యేర్పడిన నాటినుండి యీదేశ వాసులు వేదములందు ప్రతిపాదింపబడిన ధర్మములను సిద్ధాంతములను పాటించుచుండెడివారు. కావున ఈ దేశము వేద భూమి, కర్మభూమి యనబడుచుండెడిది. అట్లు ఇరువదియేడు చతుర్యుగములు గడచినవి. ఇది ఇరువది యెనిమిదవ చతుర్యుగమని జ్యోతిర్విదులు చెప్పుచున్నారు. ఈ దీర్ఘకాలమున నీదేశ వాసులలో వారి యాచరణలలోను ఎన్నియో మార్పులు వచ్చినవి. వేదములు ప్రచురప్రచారమున నున్నపుడు ఈదేశవాసులు ఆర్యులని పిలువబడు చుండెడివారు. దేశము ఆర్యా వర్తమనియు చెప్పబడుచుండెడిది. ఆర్యులనగా ప్రగతిశీల మానవులని యర్థము.

క్రమముగా కాలము గతించిన కొలది యీ దేశవాసులకు ఇతర దేశవాసులతో సంబంధ మేర్పడినది. ఆచార విచారములలో మార్పు లేర్పడినది. ఈ యాధునిక యుగమున ఈ దేశము పరతంత్రమై బహుకాలము - ఎనిమిది వందల సంవత్సరములు మహమ్మదీయుల పరిపాలనలో నుండి యనంతరము పాశ్చాత్య దేశవాసుల పరిపాలనమున నుండి యిప్పుడు ఐదు దశాబ్దముల నుండి స్వతంత్రమై స్వదేశీయులచే పరిపాలింపబడుచున్నది. పరాధీనమున నున్న కాలమున నీ దేశవాసులు కొందరు మహమ్మదీయులు గాను, కొందరు క్రైస్తవులుగాను మారిపోయిరి. ఈ విధముగా వైదిక ధర్మములను పాటించు నీ దేశవాసులు - ఆర్యులు - వైదికులు పరదేశీయుల మతములను స్వీకరించి మహమ్మదీయులు, క్రైస్తవులునైరి. మిగిలిన ఆర్యులను గూడ మహమ్మదీయులు వారి ప్రాభవము వృద్ధిచెందిన నాటి ప్రభువులచే ఆర్యులు - వైదికులు హిందువులని పిలువబడసాగిరి. ఈ దేశము ఆర్యావర్తముకూడ హిందూదేశము - హిందూస్థానముగా మార్చబడినది.

క్రీ.శ. 20వ శతాబ్దమున నేబది యేండ్ల క్రింద మరల నీదేశము స్వాతంత్ర్యము సంపాదించుకొని భారతదేశమని పిలువబడుచున్నది. ఇట్లు నేటి భారతదేశము పరాధీన కాలమున ననేక మతములకు ఆలవాలమైనది. వేయి సంవత్సరములకు పూర్వమే దేశము నందుండు వారిల్లరు ఆర్యులే - భారతీయులే. క్రైస్తవులుగాని, మహమ్మదీయులుగాని ఈ దేశమున నుండెడివారు కారు. క్రైస్తవమహమ్మదీయ మతములును నుండెడివి కావు. ఆర్యులే యుండెడివారు. కాని వారిలో కూడా వేదధర్మము సన్నగిల్లి, వేద విజ్ఞానము నశించి, వైష్ణవ, వైష్ణవ శాక్తాది మతములు విలసిల్లినవి. క్రమముగా బౌద్ధ, జైన మతములు నేర్పడినవి. మరియు ననేక వామమార్గముల ననుసరించువారు నేర్పడిరి. ఇట్లు ఈ దేశవాసులైన ఆర్యులలో ననేకులు వైదిక ధర్మమును విస్మరించికొండొక వ్యక్తి బోధిత మతము ననుసరించి యజ్ఞులై మానవ జన్మ లక్ష్మము తెలియక దుఃఖముల పాలయిరి. దేశము పరపాలనకు లోబడుటచే,

పరులకు బానిసలై, తమపూర్వులచరించు ధర్మములను విడనాడి, యజ్ఞానాంధ కారమున కొట్టుమిట్టాడుచున్న సమయమున గుజరాత్ ప్రాంతమున పందొమ్మిదవ శతాబ్దమున ఒక యౌదీచ్య బ్రాహ్మణ వంశమున నొక బాలుడు జన్మించి (క్రీ.శ. 1824) ఆజన్మ బ్రహ్మచర్యవ్రతమును పాలించి, వేద వేదాంగముల నభ్యసించి, సంన్యాసియై దయానంద సరస్వతీ వామమున ప్రసిద్ధిపొందెను. అతడే గురువుల యానతిని శిరసాపహించి, ఈ దేశవాసులను, వారి మూలమున ప్రపంచదేశవాసులను ఉద్ధరింపదలచి వారి యజ్ఞానాంధ కారమును తొలగించి, జ్ఞానవంతులను జేయుటకును, మూఢాచారములను, మూఢనమ్మకములను దొలగించి, సదాచారులను సత్యమును నమ్మువారిగా జేయదలచెను. అందులకు అత్యంత ప్రాచీన వైదిక విజ్ఞానమును, సత్యసిద్ధాంతములను ధర్మములను ఉద్ధరింపదలచి, వేదధర్మములను పునరుద్ధరించుటకు సంకల్పించెను. అందులకై తన జీవితమును అర్పించి తన జీవితానంతరమున ప్రపంచమున వేదవిజ్ఞానమును ప్రసరింపజేయుటకై (ఆర్యసమాజము' అను పేరుతో నొక సంఘమును స్థాపించెను. అదియే ఆర్యసమాజము. క్రీ.శ. 1875న ఆర్యసమాజమును స్థాపించి, పంజాబు ఉత్తర ప్రదేశము, మధ్యప్రదేశము, రాజస్థానము, మున్నగు ప్రదేశములలో ఆర్య సమాజములను స్థాపించుచు, స్వయముగా వేద ధర్మములను ప్రచారము చేసెను. అముద్రిత వేదములను సంపాదించి, వానిని ముద్రింపజేయుటయే గాక వానిని ప్రాచీన మహర్షులు ప్రబోధించిన రీతిలో భాష్యము రచించెను. సామాన్యులగు చదువరులు వేదధర్మములను తెలిసికొనుటకు వీలుగా “సత్యార్థప్రకాశము” మున్నగు గ్రంథములను ఆర్యభాష (హిందీ)లో వ్రాసి, ముద్రింపజేసి ప్రచార ప్రసారములను జేసిరి.

ఉత్తర భారతమున నెల్ల ప్రాంతములను దిరిగి, ప్రచారము జేయుచు, రేయింబవళ్ళు, శ్రమించి ధర్మ ప్రచారము చేసిరి. బహు గ్రంథములను వ్రాసి ప్రచురింపజేసిరి. స్థానస్థానముల సమాజములను స్థాపించిరి. ప్రజాస్వామ్య

పద్ధతిలో సమాజ నిర్మాణమునకవసరమగు నియమోపనియమములను రచించి సమాజములనాచరణ యోగ్యము చేసిరి. ఇట్లు నిరంతరము ప్రబోధము, శాస్త్రార్థములు, గ్రంథరచనలు మున్నగు రీతులతో వేదధర్మము నుద్ధరించుచు నెనిమిది సంవత్సరముల కొలది కాలములో నింతటి మహత్కార్యమొనర్చి క్రీ.శ. 1883లో పౌరాణికులు, మూర్ఖులు, అవైదికులు, దురాత్ములునగువారి కుట్రకు గురియై హాలాహలము వంటి విషపానము చేసి మహర్షి దయానంద సరస్వతీ స్వామి భౌతిక జీవనమును విడిచి దివంగతులైరి.

దురదృష్టవశమున దక్షిణ భారతీయులు ఆ మహాసీయుని బోధనలను, వారి దివ్యవేద సందేశమును అందుకొన జాలకపోయిరి. ఉత్తర భారతమున మాత్రమే వేదధర్మప్రబోధము జరిగినది. సమాజములు, ప్రాంతీయ ప్రతినిధి సభలును ఏర్పడినవి. వాని మూలమున నేడునూ ప్రచారము జరుగుచున్నది. దక్షిణ భారతమున ఆంధ్ర మున్నగు ప్రదేశములలో ఆర్యసమాజపు గతి విధులను రాబోవు పంక్తులలో పాఠకులు చదువుదురు గాక !

ఆర్యసమాజము - నైజాం రాజ్యము :

పూర్వ వ్యాసమున ఉత్తర భారతమున ఆర్యసమాజ స్థాపన, దాని ప్రచారమును గూర్చి సంగ్రహముగా వ్రాయబడినది. భారతదేశమునకు స్వాతంత్ర్యము లభింపక పూర్వము ఈ దేశమున ఆంగ్లేయుల శాసనముండెడిది. వారి పరిపాలన కాలమునందే ఈ దేశము ఉత్తర, దక్షిణ నామములతో రెండుగా విభజింపబడినది. అందునను దక్షిణదేశము మద్రాసు, బొంబాయి అను రెండు రాష్ట్రములుగా విభజించి పాలింపబడుచుండెడిది. మిగిలిన భాగము నైజాం, మైసూర్, కొచ్చిన్ మున్నగు నామములతో స్వదేశ సంస్థానములుగా రాజులచే పాలింపబడుచుండెడివి. ఈ దేశము స్వతంత్రమైన తదుపరి, భాషా ప్రయుక్త రాష్ట్రము లేర్పడినవి. ఆంధ్రప్రదేశము, తమిళనాడు, కర్ణాటక కేరళ, మహారాష్ట్ర నామములతో ప్రదేశము లేర్పడినవి. నైజామ్ రాజ్యము మూడు భాగములుగా విభజింపబడి మహారాష్ట్ర, కన్నడ, ఆంధ్ర

ప్రాంతములలో కలిసి పోయినది. నైజామ్ రాజ్యమంతరించినది. బ్రిటీషు వారి పరిపాలన ఉన్నప్పుడు నైజామ్ ప్రత్యేకముగా నుండెడిది. మహమ్మదీయులు పరిపాలించెడివారు. తెలుగు, కర్ణాటక, మహారాష్ట్ర భాషలు మాటలాడు వారందరు నైజాం రాజ్యమున్నంతకాలము ఉర్దూ భాష నిర్బంధముగా జదువుకొని, దానిని రాజభాషగా నంగీకరించెడివారు. నైజాం రాజ్యములోనున్న వారు ఉర్దూ నేర్చుకొని మాటలాడుచుండెడివారు. స్వభాషలు స్వయముగా పాఠశాల లేర్పరచుకొని నేర్చుకొనెడివారు. నైజాం రాజ్యమా భాషలను పోషించెడిది కాదు.

స్వామి దయానందుని నిర్వాణానంతరము ఉత్తర భారతమున పంజాబు, యు.పి. బీహార్ మున్నగు ప్రాంతములలో సమాజములు విరివిగా నేర్పడి, సామాజికులు మహర్షి - దయానందస్వామి నిర్దేశించిన మార్గమున వేద శాస్త్రములను జదివి, వేద సిద్ధాంతములను, ధర్మములను ప్రచారము చేయదొడగిరి. గురుకులములు, దయానంద ఆంగ్లో - వైదిక కళాశాలలు (D.A.V. Colleges) సామాజికులు స్వతంత్రముగా నేర్పరచుకొని ప్రభుత్వ సహకారములేకయే వానిని పోషించుకొనుచు స్వధర్మమును ప్రచారము చేయ నారంభించిరి. ఉత్తరభారతవాసులు వేద విద్వాంసులై తమ ప్రాంతములలో సమాజములను స్థాపించి వేదధర్మములను ప్రచారము చేయుచు భారతీయులలో అజ్ఞానమును తొలగించి సత్యములైన వేదధర్మములను ప్రచారము చేయనారంభించిరి. పూర్వము నేను చెప్పినట్లు హిందువులనబడు ఆర్యులను మహమ్మదీయ, క్రైస్తవాది మతములను స్వీకరించి మహమ్మదీయులు, క్రైస్తవులుగా మారకుండునట్లు, వేదధర్మావలంబుగనునట్లు ప్రచారము చేయదొడగిరి.

అక్కడి విద్వాంసులే అప్పడప్పుడు నైజాం రాజ్యములో నున్న హిందువులలో కూడా ప్రచారము చేసి దక్షిణ భారతమున ముఖ్యముగా నైజాం రాజ్యమున అటనట ఆర్యసమాజములు స్థాపించి ప్రజలలో వేద ధర్మమును

హిందీభాషలో ప్రచారము చేయుటయు సంభవించినది. నైజాం రాజ్య ప్రజలైన మహారాష్ట్రులు, కన్నడులు తెలంగులు - ఆంధ్రులు ఉర్దూ చదువుకొని యుండెడివారు. కావున హిందీ భాషను అర్థము చేసికొనగలిగిడివారు. ఉత్తరభారతమునుండి వచ్చిన పండితులు దక్షిణ దేశపు భాషలు రానివారు కావున, వారు హిందీలోనే ప్రచారము చేసి మహర్షి దయానందుని దివ్యవేదసందేశమును నైజాం ప్రజలకందించిరి.

ఆ విధముగా నైజాం రాజ్యములోని, ఆంధ్ర, మహారాష్ట్ర, కన్నడ భాషలవారిలో కొంత వేదధర్మ ప్రచారము జరుగనారంభమయ్యెను. రాజ్యములోని ఆయా భాషలవారు సమాజములను తమనగరములలో నేర్పరచుకొని, తమ పూర్వపు వేదధర్మమును తెలిసికొని, ఆచరణలో పెట్టసాగిరి. నైజాం చివరి రాజు ఉస్మానల్లీ కట్టర్ ముస్లిమ్. మతోన్మాదియై తన రాజ్యంలోని ఆర్యులను (హిందువులను) ఇస్లామ్ మతావలంబులుగా జేయదొడగెను. ఆ రోజులలోనే ఆర్యసమాజప్రచార మీ రాజ్యమున జరుగసాగెను. అది నైజాంకు గిట్టకుండుట సహజమే కదా ! అందువలన నతడు ఉత్తరదేశపు పండితుల తన రాజ్యమున ప్రవేశము చేయకుండునట్లు నిషేధింపనారంభించెను. క్రమముగా హిందువుల పౌరసత్వ హక్కులకు కూడా భంగము కలిగింప సాగెను. అప్పటికి కొన్ని సమాజములక్కడక్కడేర్పడి, హిందువులు సంఘటితులై తమ ధర్మమును రక్షించుకొనుటకు సన్నద్ధులై, నిజాంతోపరాటం సాగించి క్రీ.శ. 1938-39లో తమ పౌరసత్వములను కాపాడుకొనుటకును, వైదికధర్మ సంస్థలను రక్షించుకొనుటకును, వైదికధర్మ సంస్థలను రక్షించుకొనుటకును గొప్పగా సత్యాగ్రహసమరమును జరుపుటయు జరిగినది. చారిత్రికుల కిది తెలిసినదియే. అప్పుడు స్వదేశ సంస్థానాధీశులందరు బ్రిటీషు వారికి లోబడి తమ సంస్థానములను పాలించుకొను చుండెడివారు. వారి పలుకుబడికి లోబడి, ఆర్య సత్యాగ్రహులతో రాజీపడి నైజాం రాజు తన నిషేధాజ్ఞలను తొలగించుకొనవలసిన వాడాయెను.

ఇట్లు నైజాం రాజ్యమున ఆర్యసమాజము మరల కొనసాగినది. మహారాష్ట్ర, కన్నడ, తెలంగాణ (ఆంధ్ర) ప్రజలు సమాజములు స్థాపించి ధర్మప్రచారము ఉత్సాహముతో చేసికొనదొడగిరి. సామాజికులు తమ తమ సమాజములనుండి ప్రతినిధులనెన్నుకొని హైదరాబాదులో నొక ప్రతినిధి సభయు నేర్పరచుకొని, ప్రతి వర్షము, అప్పుడప్పుడు ఉత్తర భారతపు విద్వాంసులను రావించుకొని ధర్మప్రచారమును క్రమబద్ధముగా జేసికొననారంభించిరి. ఇట్లు దక్షిణ దేశమున నైజాం రాజ్యములో మాత్రము వైదిక ధర్మప్రచారము జరుగుటయు, అటనట సమాజము లేర్పడుటయు జరిగినది. బ్రిటీషు పరిపాలన యున్నంతకాలమట్లు జరుగుచు వచ్చినది. కాని దురదృష్టమేమన, హిందువులలో బ్రాహ్మణులమని చెప్పుకొనువారును, వారినినుసరించు , చదువరులైన యితర కులముల వారు, పౌరాణికులై, మూఢవిశ్వాసములకు, మూఢాచారములకు నలవాటు పడిన వారగుటచే, సమాజమునకు, సామాజికులొనర్చు వేదధర్మప్రచారమునకు దూరముగానే యుండిరి. వారు సమాజమును, హిందువులను కాపాడు సంస్థగా నెంచి, సమాజ ప్రచారమునకు ధనాదులనొసంగి తోడ్పడినారే కాని, సమాజము ప్రచారము చేయు వేదధర్మమును స్వీకరింప సిద్ధము కారైరి. కావున నేటికిని ఆగ్ర వర్ణముల వారమని చెప్పుకొను విద్వాంసులు, రెడ్డి, వైశ్య, మున్నగు వర్ణముల కులములవారు సమాజమునకు దూరముగానే యుండి, తమ మూఢాచారములను వదలరైరి. ఇతర వర్ణముల వారు ముస్లింల నెదుర్కొన గలిగినవారు, విద్యతో నెక్కుడు ప్రసక్తిలేనివారు సామాజికులై కొంతవరకు మూఢవిశ్వాసములను, మూఢాచారములను, దూరముగా నుంచి, సన్మార్గములైరి.

ఆర్యసమాజము - షోలాపూర్ ఉపదేశక విద్వాంసము :

నేనింతకు పూర్వము వ్రాసిన రెండవ వ్యాసములో ఆర్య సమాజ ప్రచారం నైజాం రాజ్యంలో ఎప్పుడు ఏవిధముగా ప్రారంభింపబడినదో, ఎట్లు ప్రచారము జరిగినదో కొంతవరకు సంక్షిప్తముగా వ్రాసియుంటిని.

క్రీ.శ. 1939లో సమాజం నైజాంతో సంఘర్షణకు పాల్పడి, సత్యాగ్రహము జరిపి తన స్థితిని కాపాడుకొనిన విషయము మీకు కొంత వరకు తెలిపియుంటిని. అప్పటికి హైదరాబాదులో ఆర్యప్రతినిధిసభ యేర్పడి, సార్వదేశిక ఆర్యప్రతినిధి సభ (థిల్లీ)తో సంబంధము పెట్టుకొని ఉత్తర భారత ప్రాంతముల నుండి ప్రతి సంవత్సరము విద్వాంసులను రావించి, వారికి తగినట్లు సత్కార, దక్షిణాదుల నేర్పరచి నైజాం రాజ్యంలో ప్రచారము చేయింప దొడగిన దనియు వ్రాసి యుంటిని. ఇంతేగాక నైజాం రాజ్యమునందుగల హిందు నామక ప్రజల పరిస్థితిని వివరించుచు సమాజ విషయమున వారు వర్తించు విషయముకూడ కొంత తెలిపితిని. హిందువులలో చదువుకొన్న తెగలవారు సమాజములో చేరక, సమాజ ప్రచారమునకు తోడ్పడు చుండెడి వారనియు సూచించియుంటిని. చదువరులు కాని తెగలనుండి కొందరు సామాజికులై యథాశక్తి సామాజిక సిద్ధాంతముల నాచరింప దొడగిరి. స్వయముగా చదువరులు కానందున వైదిక గ్రంథముల నధ్యయనము చేయజాలక ప్రచారము పర ప్రాంతీయులైన విద్వాంసుల సహాయముతోనే వైదిక ధర్మప్రచారము చేయించు చుండెడివారు.

ఆర్య సత్యాగ్రహము జరిగిన పిమ్మట షోలాపూర్లో నొక యువదేశక విద్యాలయము స్థాపించి, నైజాం రాజ్య ప్రజలలో ప్రచారము జరిపించుటకు, నాటి నాయకులు తెలంగాణము, మరాఠ్వాడా, కన్నడభాషలు మాటలాడు వారిని కొందరకు ఉపదేశకులుగా బ్రైనింగ్ యిప్పించడానికి “ఉపదేశక విద్యాలయం” షోలాపూర్లో నడపిరి. ముగ్గురు నలుగురు తెలంగాణావారు, మరాఠ్వాడా నుండి నలుగురు (బాగుగా స్మరణ లేదు) కర్ణాటకము నుండి యిద్దరో ముగ్గురో విద్యాలయమున చదువుకొనుటకు వచ్చి యుండిరి. ఒక్క సంవత్సరమే ఉపదేశక విద్యాలయము నడుపబడినది. దానిని ముఖ్యాధ్యాపకులుగా పండిత గంగా ప్రసాద్ ఉపాధ్యాయుడు, ఎం.ఎ (ఆలహాబాదు) నియుక్తులై తెలుగు విద్యార్థులకు ధర్మశిక్షణ నిచ్చుటకు శ్రీ పం. గంగా ప్రసాద్ ఉపాధ్యాయులు ఆంధ్రప్రాంతమునుండి నన్ను (పం. గోపదేవ్) ఆహ్వానించిరి.

వారు నన్నెరుగుదురు. నైజామ్ రాజ్యములో నాటి ఆర్య సామాజిక నాయకులు శ్రీ. పండిత వినాయకరావు విద్యాలంకార్ (బారెట్లా) పం. నేరేంద్రజీ మున్నగువారు నన్నెరుగరు. నేనా ఉపదేశక విద్యాలయమున 5, 6 మాసములు మాత్రమే ఉపదేశకులకు శిక్షణ, తెలుగు హిందీ భాషలలో నిచ్చియుంటిని. అందుచదివిన విద్యార్థులు ఒక్క సంవత్సరములో నేమి యభ్యసించగలరు. సంధ్య, ఆగ్నిహోత్ర మంత్రములు, సత్సాధ్యప్రకాశములో కొన్ని సముల్లాసములు వారికి చెప్పినట్లు నాకు గుర్తు. ఉపదేశకులుగా శిక్షణ పొందుటకు వచ్చిన మువ్వరు, నలుగురిలో ఖమ్మం జిల్లాకు చెందిన రుద్రదేవ్ అను యువకుడొకడు. ఆతడక్కడ శిక్షణ బొంది, హైదరాబాద్ ఆర్యప్రతినిధి సభ పక్షాన ఉపదేశకుడుగా నియమింపబడి వేతనము బొందుచు బహు వర్షములు ప్రచారము చేయుచుండెడివాడు. ఆతడు పురోహిత కుటుంబ సంజాతుడు. అందువలన వివాహాది సంస్కారములు ఆర్యసమాజ పద్ధతిలో చేయించుచు దక్షిణరూపమున ధనము - సంపాదించు కొనుచు తన యోగ్యత ననుసరించి తెలంగాణములో ప్రచారము చేయుచుండెడి వాడు. మిగిలిన యిరువు ముగ్గురు యువకులు ప్రచారకులుగా పనిచేసినట్లు లేదు. వారి నామములు నాకిప్పుడు గుర్తులో లేవు. మహారాష్ట్ర వాసులు ప్రతినిధి సభా పక్షమున ఉపదేశకులై, ఎక్కడ నెంతకాలము వారు తమ ప్రాంతములలో నేమి ప్రచారము చేసిరో నేనెరుగును.

నేను - నా పరిచయము :

నాయీ వ్యాసములు చదువు పాఠకులకు నెనెవరినో, నాకు ఆర్యసమాజముతో గల సంబంధమేమో యింతవరకు తెలుపనైతిని. సంగ్రహముగా నేను నా విషయమును పాఠకులకు తెలుపుట ఆప్రాసంగికము కాదనియెంచి, కొన్ని పంక్తులు వ్రాయుచున్నందుకు క్షంతవృద్ధ -

నేనింతవరకు నైజాం రాజ్యమునకు చెందిన ప్రజలలోనివాడను కాను. హైదరాబాద్ లో ఆర్య సత్సాధ్యగ్రహము క్రీ.శ. 1938-39లో జరిగినది. అప్పుడు భారతదేశము. స్వతంత్ర సంస్థానాలు బ్రిటిష్ పరిపాలనకు లోబడి యుండెడివి.

ఆ రోజులలో నేను మద్రాసు ప్రావిన్సులో నున్న ఆంధ్ర భూభాగములోని గుంటూరు జిల్లా, తెనాలి తాలుకా, కూచిపూడి గ్రామమునరైతు కుటుంబములో పుట్టిపెరిగి, కొలదిగా విద్యాబుద్ధులు సంపాదించి, యేదోయొక విధముగ క్రీ.శ. 1921లో ఎలిమెంటరీ స్కూలులో, ట్రైండు టీచరుగా పనిచేయుచుండెడివాడ. అరు సంవత్సరములు టీచరుగా పనిచేసితిని. క్రీ.శ. 1927లో ఆర్యసమాజపు ఆగ్రశ్రేణి నాయకుడు, కాంగడి గురుకుల సంస్థాపకుడైన శ్రీ శ్రద్ధానందస్వామిని ఒక మహమ్మదీయుడు హత్యచేసినాడను వార్త దక్షిణ దేశపు దైనిక సమాచార పత్రములలో చదువుట సంభవించినది అప్పుడు శ్రద్ధానందుని గూర్చి ఆర్యసమాజమును గూర్చియు తెలిసికొన కుతూహలము కలిగినది. విచారింపగా ఢిల్లీ సార్వదేశిక ఆర్యప్రతినిధి సభా పక్షమున మద్రాసు ప్రాంతములో ప్రచారముచేయుటకు ఒక వ్యక్తి పంపబడెను. అతడు కాంగడి గురుకులములో వేదాలంకార్ ఉపాధి సంపాదించి, శ్రీ శ్రద్ధానందస్వామిచే, మద్రాసు ప్రాంతములో ఆర్యసమాజమును గూర్చి ప్రచారము చేయుటకు పంపబడిన గురుకుల స్నాతకుడు, బ్రహ్మచారి అతనిపేరు. పం. కేశవ దేవజ్ఞాని అతడు గుంటూరులో నున్నట్లొక మిత్రుని మూలమున తెలిసికొని, ఒకనాడతని దగ్గరకువెళ్ళి, ఆర్య సమాజము, ఉత్తర భారతమున దాని గతి విధులను తెలిసికొంటిని. ఇందులకు అప్పటికొక సంవత్సరకాలము నాకు పట్టినది.

కీ.శ. స్వర్గీయ శ్రద్ధానందుని స్మారకముగ ఢిల్లీలో నొక యుపదేశక విద్యాలయము తెజ వబడినదనియు అందు దక్షిణ భారతపుయువకులకు సమాజ ప్రచారమున కవసరమగు శాస్త్రముల అధ్యాపనము చేయబడుననియు నెలకు రూ. 15/-లు ఛాత్రభృతిగా నీయబడుననియు నేను పం కేశవదేవ జ్ఞాని ద్వారా తెలిసికొని, వారి సిఫార్సు పత్రమును తీసికొని క్రీ.శ. 1928లో ఢిల్లీకి వెళ్ళితిని. అప్పటికి నేను నాటకాంత సాహిత్యము సంస్కృతమున చదివి యుంటిని. ఆ సంస్కృత భాషా సహాయముతో నచ్చటి పండితులతో

వ్యవహరించి, సామాజిక పరిస్థితులను తెలిసికొని ఢిల్లీలోను, లాహోర్లోను, ఫ్రాంటియర్ ప్రాంతములో నున్న పోలోహార్గురుకులంలోను పండితులను సేవించి వ్యాకరణ, తర్క శాస్త్రాదులకును, దర్శనములకును సంబంధించిన జ్ఞానమును సంపాదించి తదుపరి నాలుగైదు సంవత్సరములు వారాణసి, కాశీలో మీమాంసాది శాస్త్రాభ్యాసమొనర్చితిని. పదిపదునొకండు సంవత్సరములు తరువాత 1939లో స్వప్రాంతమునకు వచ్చి స్వగ్రామమున నుండ సాగితిని.

విద్యాభ్యాసాది కాలము - అప్పటి నా ప్రయత్నాదులు నాచే వ్రాయబడిన “కూచిపూడి నుండి లక్ష్మీ వరకు” అను చిన్న పుస్తకములో మీరు చదువవచ్చు.

పూర్వ వ్యాసమున పాఠకులకు నా పరిచయము సంగ్రహముగా కొంతవరకు చేసియుంటిని. క్రీ.శ. 1928 నుండి 1939 వరకు, నా బడి పంతులు పనికి రాజీనామా చేసి ఉత్తర భారతమునకు వెళ్ళి భిన్నభిన్న ఆర్యవిద్యాసంస్థలందుండి పలువురు ఆర్య విద్వాంసుల యంతే వాసివై శాస్త్రముల నభ్యసించి 11, 12 సంవత్సరములకు తరువా తస్వగృహమునకువచ్చి యుంటినని యింతవరకు పాఠకులకు తెలిపి యుంటిని. శాస్త్రాధ్యయనము చేయుచు క్రీ.శ. 1930 నుండి యోగాంగములైన యమ నియమ ఆసన ప్రాణాయామములను, ధ్యాన ధారణాదులను నిత్యమభ్యసించుచు క్రమముగా విద్యా వ్యాసంగము కూడమాని యోగా భ్యాసమునందే ఎక్కువ సమయము వెచ్చింప నారంభించి యుంటిని. ఎక్కువ మౌనము వహించి యేకాంతమున నుండుట కలవడితిని. కూచిపూడి - స్వగ్రామమునకు వచ్చి గృహమున నెల్లరితో నుండక యొక కుటీరమున కాలము గడపసాగితిని. దాదాపు ఒక పుష్కర కాలము బయట - పర ప్రాంతములందుండి తిరిగి వచ్చుటచే, నింటివారు, ఇతరులు నన్నొక వింత జంతువుగా జూడజొచ్చిరి. గడ్డము, తల వెండ్రుకలు పెరిగియుండెడివి. అప్పుడు కొన్ని సంవత్సరములుగా శరీరోపాసన సంతగాపాటించెడివాడ గాను. ఉత్తర భారతమున రొట్టెలు తినుట కలవాటు పడిన వాడనగుటచే నింటికి వచ్చి రొట్టెలే చేసికొని, చేయించుకొని, తినుచుండెడి

వాడను. వెంటనే ఆహారము మార్చిన నేమగునో యనుభయముతో నట్లు చేసితిని. నాయీ వేష భాషలు, అచరణమున్నగు విషయములను గొప్పగా భావించి మా యమ్మగారు, నన్నుజూడ వచ్చినవారికి “ మా అబ్బాయి అన్నమే తినడు, ఎవరితోను ఎక్కువ మాటలాడడు. ఏమిటో వాడి స్థితి మాకు తెలియకున్నది.” అని చెప్పుచుండెడిది. నన్ను చూచిన వారు, మా యమ్మ చెప్పిన మాటలను వినినవారు, నన్ను గొప్ప యోగి, మహాత్ముడని తలంచుటయే కాక యితరులకును నా మహత్త్వమును గూర్చి చాటసాగిరి. దానితో ఊరివారేకాక సమీప గ్రామవాసులు కూడ నన్ను జూచుటకధిక సంఖ్యలో రాదొడగిరి. కొలది దినములీ యాకర్షణకు కారణము తెలియక మిన్నకుంటిని. ఒకనాడు మా యమ్మ వచ్చినవారితో చెప్పమాటలు విని మాయమ్మతో నిట్లంటిని. “ అమ్మా ! నేనన్నము తినుటలేదా ? మరి యేమి తింటున్నాను? అన్నము తినక గడ్డి కరచు చున్నానా? అన్నము తినక యెట్లు బ్రతుకు చున్నాను? ఎందుకు వచ్చిన వారికిట్లు చెప్పుచున్నావు ? అని యడుగగా నామె - బాబూ ! నీవన్నము తినుట లేదుకదా ? నేనబద్ధము చెప్పలేదు కదా ? అనెను. ఆమె యమాయకత్వమునకు నవ్వుచూ “అమ్మా ! రొట్టెలు తినుచున్నానుగదా ? పాలు త్రాగుచున్నాను గదా? రొట్టెలు తింటే అన్నము తిన్నట్లు కాదా ? మనమేది తింటున్నామో అది యంతయు అన్నమనబడునమ్మా!” అన్నము తిననని నీవు చెప్పిన మాటలు విని నన్నుమహాత్ముడని యెంచి జనులు నన్ను చూడడానికి రోజు, రోజు ఎక్కువగా వచ్చుచున్నారమ్మా! ఇక ముందట్లు చెప్పకుమని చెప్పగా విని “బాబూ! నాకేమి తెలియునురా? ఈ గొడవ. అన్నమే - మనము తిను వరిబియ్యపు అన్నము అన్నమనుకొంటిని. రొట్టెలు కూడా అన్నమే అనబడునని నాకు తెలియదు. “బాబయ్య ఏమి తింటారు ? అని అడిగితే అన్నమే తినడని చెప్పినమాట నిజమే యని ఇక చెప్పనులేరా? అన్నది.

ఆమె యేమి చెప్పినను చెప్పకున్నను వదంతి వ్యాపించిపోయిన విషయము గుర్తించి నేను మరునాడే మంగలిని పిలింపించి, జుట్టు గడ్డము తీసి

వేయించి, క్రాప్ చేయించుకొని, యింతవరకు ఏకవస్త్రధారిగా నుండు నేను అందరివలెనే ధోవతి కట్టుకొని, చొక్కావేసికొన నారంభించితిని. అదివరకు చొక్కా తొడిగెడివాడగాను. ఇది జరిగిన మరునాటి నుండి నన్ను జూడవచ్చిన వారికి నేను కనబడకపోవుటచేత వచ్చినవారు “బాబాగారు కనబడరేమి? వారెక్కడైనా వెళ్ళిపోయినారా? అని నన్నే యడుగజొచ్చిరి. నేను వారితో “ఆ బాబా హృద్రోగము వచ్చి నిన్ననే చచ్చిపోయినాడయ్యా యని వేళాకోళము చేయదొడగితిని. మాయమ్మ వారితో “ఆయనే నయ్య మా బాబు, చావలేదు, ఎక్కడికి పోలేదు” అని చెప్పి వారిని పంప నారంభించినది. దానితో క్రమముగా “గోపదేవ్” గారు మారిపోయినాడయ్యా ! ఎప్పుడో గృహస్థుడు కూడా అగునట్లున్నాడా వేషభాషలు చూస్తే” అని చెప్పకొనసాగిరి. ఈవిధముగా నేనొక సాధారణ జనుడనైతిని.

సమాజ సిద్ధాంత ప్రచారము :

ఇట్లు కొలది దినములే గడచినవి. ఒకనాడు నేను నా కుటీరములో కూర్చుండి యుండగా, తెనాలి నుండి గుఱ్ఱపుబండి మీద నొక గౌరాంగయువకుడు మా యింటికి వచ్చి గోపదేవ్ గారెక్కడ నున్నారని యడిగి నేను కూర్చున్న కుటీరములో ప్రవేశించి “గోపదేవ్! నమస్తే ! యని నమస్తే చేసి నిలబడగా నేనునూ నమస్తే చెప్పి ఆయియే! బైరియే ! అని కూర్చుండబెట్టితిని. కుశల ప్రశ్నలడిగి, పానీయము కావలెనా యని ప్రశ్నించి, జలమిచ్చి పరిచయ మడిగితిని. ఆ వచ్చిన వ్యక్తి “నేను వైజాగ్ (విశాఖపట్నం) నుండి తెనాలి వచ్చి మీ సమాచారము విని మిమ్ము జూడవచ్చితిని. “నాపేరు మదనమోహన విద్యాసాగర్. మాది పంజాబు, లాహోర్ నా జన్మభూమి. నేను గురుకుల స్నాతకుడను. సార్వదేశిక ఆర్య ప్రతినిధి సభ నన్ను ఆంధ్రప్రాంతమున ప్రచారము చేయుటకు పంపినది. విశాఖపట్టణమున నుండి ప్రచారము చేయుచున్నాను” అని హిందీలో చెప్పినాడు. అప్పటికి ఆయనకు తెలుగురాదు. వైజాగ్ లో నుండి హిందీ తెలిసినవారితో హిందీలోనూ, ఇంగ్లీషు తెలిసినవారితో

కొలదిగా ఇంగ్లీషులోనూ, మాటలాడుచు హిందీ ప్రచారము చేయువారితో కలిసి అక్కడక్కడ సమాజ విషయములు చెప్పుచుండెడివాడు. క్రొత్తగా గురుకులము నుండి బయట పడి స్నాతకులు దక్షిణ ప్రాంతమున ప్రచారము చేయవచ్చి యంతకంటె నేమి చేయగలరు ? ప్రాంతీయ భాషరాదు. ఇంగ్లీషులోగాని, సంస్కృతములోగాని ధారాళంగా ఉపన్యసింపదగిన యభ్యాసము వారికుండదు. గురుకులమున సంస్కృతము ప్రధానముగాను, హిందీ మాధ్యమిక భాషగాను, ఇంగ్లీషు తృతీయ భాషగాను చదువుదురు. ఇట్లు పం. మదన మోహన విద్యాసాగర్, వేదాలంకార్ గారితో పరిచయము కలిగినది. అప్పటికి నా సంగతి కొలదిగా చెప్పి వారిని పంపివేసితిని.

హైదరాబాద్ ఆర్యసత్యాగ్రహము :

తదుపరి కొలది రోజులకే హైదరాబాద్ లో ఆర్యసత్యాగ్రహము ప్రారంభమైనది. సార్వదేశిక ఆర్యప్రతినిధి సభవారు మదనమోహన్ విద్యాసాగర్ గారిని విజయవాడకు పంపి అటనొక కార్యాలయము స్థాపించి, ఉత్తర - దక్షిణ ప్రాంతముల నుండి వచ్చు సత్యాగ్రహులకు విజయవాడలో స్వాగత సత్కారాదులు చేసి హైదరాబాదుకు పంపు కార్యము విద్యాసాగర్ గారి కప్పగించిరి. వారితో పాటు మహారాష్ట్ర విద్వాంసుడు కూడా ఒకడు ఉండెడివాడు. ఆయన నాకు పూర్వ పరిచితుడే. పంజాబులో నుండగ వారితో నాకు పరిచయము కలిగినది. విద్యాసాగర్ నన్నెరిగిన వాడగుటచే కూచిపూడి నుండి నన్నుకూడ విజయవాడకు రమ్మనగా నేను వెళ్ళితిని. విజయవాడ పెద్ద రైల్వే జంక్షన్. ఉత్తర దక్షిణ భారతము నుండి వచ్చు సత్యాగ్రహులు విజయవాడ వచ్చియే వెళ్ళవలసియుండును కదా !

ఆర్య సత్యాగ్రహము కొలది నెలలు మాత్రమే జరిగినది. భారత దేశమున నన్ని ప్రాంతములనుండి వేలమంది సత్యాగ్రహులు వచ్చి నైజాం జైళ్ళను నింపిరి. సత్యాగ్రహులను నిర్బంధించుటకు తగినన్ని జైళ్ళు కూడా లేని స్థితి ఏర్పడినది. గత్యంతరము లేక నైజాం రాజు ఆర్యసామాజిక నాయకులతో

రాజీ పడక తప్పినదికాదు. అప్పటికింకను భారతదేశము స్వతంత్రముకాలేదు. క్రీ.శ. 1947లో కదా భారతదేశమునకు స్వాతంత్ర్యము లభించినది.

ఈ యార్య సత్తాగ్రహనంతరమే షోలాపుర్ నందు ఉపదేశక విద్యాయలయము ఒక సంవత్సర కాలము నడుప బడినది ఈ విషయము పాఠకులకు ముందే తెలిపియుంటిని. అప్పటినుండియే నాకు ఆర్యసమాజ ప్రచారముతో సంబంధ మేర్పడినది. ఆరోజులలో పూర్వము నేను వ్రాసినట్లు నైజాం రాజ్యములో సామాజిక వార్షికోత్సవములలో ఉత్తర భారతమునుండి వచ్చిన విద్వాంసులు హిందీ భాషలో మాటలాడేవారు, ప్రచారము చేసేవారు. తెలుగు కన్నడ, మహారాష్ట్ర భాషలలో ప్రచారము జరిగెడిదికాదు. కొంచెమో గొప్పో ఉర్దూ భాషలను మాటలాడనేర్చిన వారే సభలలో పాల్గొనెడివారు. హైదరాబాద్‌లో ఉత్తర భారతవాసులు కొలదిమంది, పంబాజీలు, యు.పి. వారు మహారాష్ట్రలు, గుజరాతీలు ఉండెడివారు. మిగిలిన వారు బహు సంఖ్యాకులు తెలుగువారు. వారిలో ఉర్దూ చదువుకొనిన వారిలో పురుషులు మాత్రమే సామాజిక సభలలో పాల్గొనుచుండెడివారు. స్త్రీలకు తెలుగువారికి ఈ సభలతో ప్రసక్తి యుండెడిదికాదు. పురుషులుకూడ హిందీభాషణలను పూర్తిగా తెలిసికొనెడివారు కాదు. ఆర్యసామాజిక విద్వాంసుల భాష సంస్కృత పద భూయిష్టముగా నుండెడిది. విద్వాంసులు కాని, వారి భాషయు ప్రాంతీయనుడి కారముతో కూడి యుండెడిది. ఉర్దూ భాషాభిజ్ఞులు కూడ ఆ భాషను చక్కగా తెలిసికొన సమర్థులయ్యెడివారు కారు. పైపెచ్చు ఆర్యసమాజ సభలలో హిందీయే మాటలాడవలెను. కాని ప్రాంతీయ భాషలో ప్రచారము చేయకూడదను భావము ప్రబలియుండెను.

నైజాం రాజ్యములోని తెలంగాణమునకు సంబంధించిన వ్యక్తులు నన్నొక సామాజిక విద్వాంసునిగా గుర్తించిరి. వారిలో ఒక వ్యక్తి డి.వి. స్వామి నామము గలవాడు. అతడొక ఆర్య సమాజ కార్యకర్త. పెద్దగా చదివినవాడు కాదు. తెలుగు, హిందీ భాషలలో నేమాత్రము ప్రావీణ్యము లేనివాడు. అతడు

నిజామాబాదులో ఎక్కువగా నుండెడివాడు. అక్కడి సామాన్య జనులలో సమాజ కార్యకర్తగా పనిచేయుచుండెడివాడు. ఆ నగరమున సమాజ స్థాపనకు కావలసిన స్థలమును సంపాదించి తనకు తెలిసిన వారితో కలిసి సమాజమును స్థాపించి పనిచేయుచుండెడివాడు. అతనికిల గోత్రములేమియో, యెవరికి తెలియవు. అతడెక్కడివాడో కూడా ఎవరికి బాగుగా తెలియదు. కాని నగరవాసులందరు నతనిని సమాజ కార్యకర్తగా నెరుగుదురు. తెలుగులో ప్రచారము చేయవలెనని తాపత్రయపడుచుండెడివాడు. అది హిందీ నేర్చిన వారికి రుచించెడిదికాదు. హైదరాబాదులోని సమాజ కార్యకర్తలు, నాయకులు, హిందీలో ప్రచారము కావలయునను వారు పం. నరేంద్రజీ, శ్రీవి నాయక రావుజీ మున్నగు నాయకులతనిని, అతని కార్యప్రణాళికను సహించెడివారు కారు. కావున నతడు వారినంతగా గౌరవించెడివాడు కాదు. నాయకులతో నతనికి గల వైమనస్యమువలన ఆ డి.వి. స్వామి నిజామాబాదు నుండి సికిందరాబాద్ చేరి యట జనులతో మైత్రి సంపాదించి తన కార్యకలాపములను సాగించుచునెట్లో నా విషయము తెలిసికొనెను.

సికిందరాబాదులో నాడు పనిచేయుచున్న ఆంజనేయ యువజన సంఘముతో పాత్తు కుదుర్చుకొని ఆ సంఘపు కార్యకర్తలలో సామాజిక భావాలను కలిగింప ప్రయత్నించుచు - ఆ సంఘానికి సంబంధించిన కొండొక వార్షికోత్సవ సభలలో నాచే నుపన్యసింపజేయదలచి, నాకు పత్రము వ్రాసి నన్నాహ్వానించెను. అతడెవరో నాకు తెలియకున్నను సమాజ ప్రచారమునకు పిలిచినాడు. కావున నతని పిలుపు నంగీకరించి నేను సికిందరాబాద్ కు నిర్ణీత సమయమున రైలుబండిలో వచ్చి స్టేషనులో దిగితిని అప్పటికింకను నేను విలక్షణవేష భూషణు కలిగియుంటిని. తలమీద పాడుగాటి వెంట్రుకలు, గడ్డము, మీసములు పెరిగియున్నవి. ఏకవస్త్రధారణము, చేతిలో నొక దండము, ఈ విలక్షణ వేషధారిని నన్ను జూచి నైజాం రాజ్యపు సి.ఐ.డీలు స్టేషనులో దిగగానే నా చుట్టు జేరి - “మీరెవరు ? ఎక్కడినుండి వచ్చుచున్నారు ?

ఎక్కడికి వెళ్ళుదురు ? ఏమి చేస్తుంటారు ? అని ఉర్దూలో ప్రశ్నలు కురిపించుచుండగ నేను వారికి సమాధానములను హిందీలో చెప్పడాడగితిని. ఇంతలో డి.వి. స్వామి పూలమాలలు చేతబట్టుకొని కొందరు వ్యక్తులతో త్వరత్వరగా నాదగ్గరకు వచ్చి “బోలో వైదిక ధర్మకీ జయ్, పండిత గోపదేవ శాస్త్రికి జయ్” అని నినదించుచు సి.ఐ.డిలను దూరముగా నెట్టి “ వీరెవరో మేము చెప్పదుము పొండు” అంటూ వారి బారినుండి తప్పించి జయధ్వానములు చేయుచు స్టేషను వెలుపలకు తోడ్కొని వచ్చి బండిలో నెక్కించి స్టేషనుకు కొంచెము దూరములోనున్న జైనమందిరములో చేర్చెను. నేనేమియు పలుకక, ఉలుకక యతడే డి.వి. స్వామి యని మనసున ననుకొనుచు అతడు చెప్పినట్లు చేసితిని. అతని నంతకు పూర్వము నేను చూచి యెరుగను. తరువాత అడిగి తెలిసికొంటిని. ఆ జైనమందిరము సెకండు బజారు (సికింద్రాబాద్)లో నున్నది. దీనికి సమీపములోనే వున్న శ్రీనాథుల స్వామిదాసుగారి యింట నాకు భోజన సదుపాయము లేర్పరిచి, యాసాయంత్రము సభ జైనమందిర సమీపమున నున్న గల్లిలోనే జరుగునని చెప్పెను. అక్కడ శామ్యానాలువేసి కనిపించుచునే యున్నవి.

భోజనానంతరం డి.వి. స్వామి నాదగ్గరకు వచ్చి శాస్త్రిగారు ! సాయంత్రం జరుగనున్న సమావేశమునకు ముందుగా మీరు ధ్వజారోహణ చేయవలయునని కోరగా నేనాధ్వజము మీద నేమి వ్రాయబడియుండునని అడిగితిని - అందులకు దానిపై శ్రీ హనుమంతుని చిత్రము వ్రాయబడి యుండునని స్వామి చెప్పెను. అప్పుడు నేను స్వామితో నేనార్యసామాజికుడను - ఓ3మ్ వ్రాయబడిన ధ్వజమును మాత్రమారోహింతును. హనుమద్ధ్వజమును సంఘము వారిచే నారోహణ చేయింపుము అని చెప్పితిని. స్వామి వెళ్ళి ధ్వజమును రెండవవైపున ‘ఓ3మ్’ వ్రాయించి తెచ్చి ధ్వజారోహణ చేయ కోరగా, నట్లే చేసి సభలో నుపన్యసించితిని. - నాతెలుగు భాషణ వినుటకు జనులు బహుసంఖ్యలో వచ్చి విని యానందించిరి. ఆ సభలలో నంతకు పూర్వము తెలుగులో

భాషించువారు అరుదుగా నుండెడివారు. ఆ దినమున గూడ నితరులు కొందరు హిందీలోనే భాషించిరి. మూడు దినములు సభలు జయప్రదముగా జరిగినట్లు గుర్తు. ఆ సభలలో వినుటకు వచ్చిన వారిలో నెక్కువ మంది సామాజిక భావములు కలవారే యనియు తెలిసినది. అప్పటికి సికింద్రాబాద్ ఆర్యసమాజము (జీరా) రూపొందలేదు. అప్పుడు సికింద్రాబాద్ లో నేవో రెండు సమాజములు తెలుగువారు నడుపునవి యుండెడివి. వాని నామములు నేడు నా స్మరణలో లేవు. ఆ సమాజములకు సంబంధించిన వారిలో తమిళులు కూడ నుండెడివారు. వారును నన్ను డి.వి. స్వామి ద్వారమున ఆహ్వానించి నా యుపన్యాసములను వినిరి.

తదుపరి డి.వి. స్వామి పౌరాణికుల సహాయముతో కన్యకా పరమేశ్వరీ దేవాలయమున, సంధ్యాగ్నిహోత్రములతో బాటు, గీతా ప్రవచనముల పేరిట సభలు జరిపి ఆర్యసమాజ సిద్ధాంతముల ప్రచారము చేయించుచుండెడివాడు. పౌరాణికులైన వైశ్యసోదరుల సహకారముతో ప్రతి సంవత్సర మొక్కొక్క వారము రోజులు, పదిరోజులపాటు సభలు ఏర్పాటుచేసి నాచే సమాజ సిద్ధాంతముల ప్రచారము చేయించుచుండెడివాడు. స్వ|| బెల్లే జగదీశ్వరయ్య, గురుమూర్తి మున్నగు ప్రముఖ వైశ్యసోదరులు, ధనికులు నాచే జేయింపబడు యజ్ఞములకు యజమానులై యజ్ఞము చేయుచుండెడివారు. వందల కొలది స్త్రీలు, పురుషులు నిత్యము సభలలో పాల్గొనెడివారు వైశ్యనారీమణులు తమ భర్తలతో పాటు వచ్చి యజ్ఞోపవీత ధారణము చేసి యజ్ఞము చేసెడివారు. గాయత్రీ మంత్రము నేర్చుకొని జపము చేసెడివారు. ఆ సభలకు ఆర్యసామాజికులును వచ్చి వినుచుండెడివారు. ఇట్లుకొన్ని సంవత్సరములు జరిగినది. సికింద్రాబాద్ లో ఆబాలగోపాలము నన్ను గుర్తింపసాగిరి. అంతకు పూర్వము ఆర్యసామాజికులు చేయు జలసాలలో తెలుగువారు పురుషులు మాత్రమే వెళ్ళి పాల్గొనెడివారు. స్త్రీలు వెళ్ళెడి వారేకాదు. సికింద్రాబాద్ లో నుండు తెలుగువారు ఉర్దూ చదివెడివారు కారు. అందువలన వారికి హిందీ

తెలియదు. పురుషులకు గూడ వ్యావహారిక ఉర్దూ భాష మాట్లాడుటకు తగినంత తెలియునే కాని, ఉర్దూ భాషా జ్ఞానముండెడిది కాదు. సమాజ జలసాలలో హిందీ భాషణలు జరుగుచుండెడివి. అందువలన సమాజ విద్వాంసులు చెప్పు వైదిక ధర్మ సిద్ధాంతములు తెలుగువారికి బోధపడేవికావు. సమాజపు జలసాలలో తెలుగులో మాటలాడువారెవ్వరుండెడివారుకారు. స్వ. ఆదిపూడి సోమనాథ రావుగారు, స్వ. పం. రాజరత్నమాచార్యులను వారొకరో యిద్దరో తెలుగు విద్వాంసులు సామాజిక భావములున్నవారు ఉన్నను, వారికి ఆర్యసామాజికులు తెలుగులో భాషించుట కవకాశమిచ్చెడివారు కారనియు తెలిసినది. పెద్దపెద్ద సభలలో శ్రీ సోమనాథరావు గారిని పిలిచి అప్పడప్పుడు వారిచే ఇంగ్లీషులో ప్రార్థన చేయించెడివారని వినికిడి. వారు ఇంగ్లీషు, తెలుగు భాషలలో మంచి పండితులు, కవులు, గాయకులును, ఇప్పటికిని ఆర్యసమాజ సత్సంగములలో పాదు భజనలు వారు వ్రాసినవే.

హైదరాబాద్ ఆర్యనాయకులతో పరిచయము :

హైదరాబాద్ లోనున్న సమాజములవారు జరుపు సభలలోగాని, సత్సంగములలో గాని నన్ను ఉపన్యసించుటకు పిలిచెడివారుకారు. నేను ఆర్యసామాజిక విద్వాంసుడనని తెలిసియు, తెలుగులో నుపన్యసించువాడను కావున నన్నువారి సభలకు ఆహ్వానించెడివారు కారు, ఏలయన ఆ సభలలో తెలుగులో మాటలాడరాదు. హిందీలోనే భాషించాలి. నేను హిందీలో నుపన్యసించజాలననియు వారెంచుచుండెడివారు.

అప్పుడు ప్రతినిధి సభను నడుపు ప్రముఖ వ్యక్తులు - నాయకులు, శ్రీపం. వినాయక రావు, పం. నరేంద్ర, భాయీ భస్మీలాల్ మున్నగువారు వారికి తెలుగురాదు. తెలుగు రుచింపదు. నైజాం రాజ్యములో ఉర్దూ రాజభాష ఆర్యసామాజికులకు హిందీ ముఖ్యభాష. ఉత్తర భారత ఆర్యవిద్వాంసులు వాడు భాషయు హిందీయే. కావున సమాజ సభలలో హిందీయే వాడాలి. తెలుగు వాడరాదు డి.వి. స్వామికి తెలుగు ఇష్టము. అతనికి హిందీగాని,

తెలుగు గాని బాగుగా రాదు. పెద్దగా చదివిన వాడు కాడు. అతనికి తెలుగులో ప్రచారము చేయుట వలన తెలుగువారు సామాజికులు కాగలుగుదురని ఆశ. వారిలో గల మూఢవిశ్వాసములు, అనాచారములు పోవలయునని తెలుగులో ప్రచారముచేయుటయే మంచిది కదా ! అది ఆర్యసమాజ నాయకులకు పనికిరాదు. అందువలన స్వామికి, వారికి సఖ్యత యుండెడిది కాదు. అట్లే హైదరాబాద్ నివాసి, చంద్రపాల్ నామకవ్యక్తి పోలీసు డిపార్టుమెంటులో ఆఫీసర్ గా పనిచేయుచు ఉద్యోగమునకు రాజీనామా యిచ్చి దయానంద భక్తుడై సమాజ ప్రచారము చేయుచుండెడివాడు. ఉర్దూ, ఫారసీ భాషలు బాగుగా నేర్చినవాడు. మంచిగా నుపన్యసింపగలవాడు. ఆర్యసమాజ సేవ చేయుచుండెడివాడు. సమాజ నాయకులతనిని గౌరవించెడి వారు కారు. డి.వి. స్వామి, చంద్రపాల్ వీరిరువురు మిత్రులు తెలుగులో ప్రచారము కావలెననెడివారు. ఇట్లే శ్రీరామశర్మ, హిందీ భాషాభాషి, మంచి వక్త, సమాజ ప్రచారకుడు . ప్రతినిధిసభా నాయకులచే అగౌరవింపబడిన వాడు. ఇతనితో కలిసి మువ్వూరు ప్రతినిధి సభానాయకులతో సఖ్యములేక వేరుగా సమాజ ప్రచారముచేయుచుండెడివారు. డి.వి. స్వామితో బాటు చంద్రపాల్ ప్రభృతులు, వారి పరిచితులుకూడ నన్ను ఆదరింపసాగిరి. నా ప్రచారము, భాషణలు వారికి నచ్చినవి. డి.వి. స్వామి, చంద్రపాల్ ప్రభృతుల సహాయముతో నన్ను రావించి ప్రచారము చేయించుటయు జరిగినది. ఆరోజులలోనే వందేమాతరం రామచంద్రరావు, ఆయన సోదరుడు వీర భద్రరావు గార్లతో పరిచయము కలిగినది. వందేమాతరం బ్రదర్స్ ఆ రోజులలో పూర్తిగా ఆర్యసామాజికులుగా నాకు కనిపింపలేదు. నాకు తెలిసినంత వరకు ఆర్.ఎస్.ఎస్. కు సంబంధించిన వారుగా కనిపించిరి. ప్రతినిధి సభా నాయకులైన పం. నరేంద్ర ప్రభృతులకు వ్యతిరేకముగా మాటలాడుచుండెడివారు. వారియునికి, ప్రవర్తనాదుల గురించి కూడా నాకు బాగుగా తెలియదు. వారు గోల్వల్కార్ గారిని యితరహిందూ నాయకులను ఎక్కువ భూషించుచుండెడివారు. అప్పడప్పుడు చంద్రపాల్

గారి దుకాణములోనో, ప్రకాశ్ పెయింటర్ గారి యింటిలోనో వీరి దర్శనము అయ్యెడిది. నన్ను ఆదరభావముతోనే పక్కరించెడివారు.

పైన పేర్కొనబడిన వారందరు ఒక విధముగ ఆర్యప్రతినిధి సభా నాయకులైన పం. నరేంద్రజీ మున్నగువారికి వ్యతిరేకులైయని చెప్పిన నసత్యము కాదు. ఇట్లు వందేమాతరం సోదరులు మాత్రం ఆరోజులలో ఆర్య సామాజికులుగా నాకు కనబడలేదు. సమాజ సిద్ధాంతములతో వారి కెట్టి సంబంధమున్నట్లు నెంచలేదు.

కాలేజీ పార్టీ స్థాపన :

డి.వి. స్వామి, చంద్రపాల్, శ్రీరామశర్మ వారి సహచరులు పం. నరేంద్ర ప్రభృతులకు వ్యతిరేకులైనను సామాజికులైయగుట నిక్కము. అందుచేతనే వారు ప్రతినిధి సభకు వ్యతిరేకముగా నైజాం రాజ్యములో, పంజాబు, యు.పి. ప్రాంతములలో వలె కాలేజీ పార్టీ నొకదానిని స్థాపించి ఆ పేరుతో ఆర్య సమాజములను ప్రారంభింప యత్నించిరి. తత్ఫలితంగా నొక పర్యాయము హైదరాబాద్ లో పెద్దఎత్తున సభజరిపి, ఆ సభలో కాలేజీ పార్టీకి సంబంధించిన ప్రచారము చేసి, హైదరాబాద్ ప్రతినిధిసభను ఆ సభకు సంబంధించిన నాయకులకు విరుద్ధముగా ప్రచారము చేయ తలపెట్టి కోరికి - సమీపములో నున్న మైదానములో సమావేశము నేర్పాటు చేసిరి. ఆ సమావేశములలో ప్రచారమొనర్చుటకు తెనాలి నుండి పం. మదన మోహన్ విద్యాసాగరుని, నన్ను ఆహ్వానించిరి. ఆ సభలలో మాటలాడు వారిలో చంద్రపాల్, శ్రీరామశర్మ, బలదేవ్ మున్నగు వారుకూడ నుండిరి. బైటనుండి వచ్చిన వారిలో నేను, పం. మదన మోహన్ గారు ముఖ్యులనియు ప్రకటించిరి. హైదరాబాద్ కు వచ్చిన డి.వి. స్వామితో సంప్రదించిన తదుపరి వారి యాలోచనలు, సమావేశముల నింత పెద్ద యెత్తున నేర్పాటు చేయుటకుగల ఉద్దేశ్యములు నన్నియు తెలిసినవి.

ఈ సమావేశముల యేర్పాటు చేయక పూర్వమే యొకనాడు నేను శ్రీ

పం. వినయాక రావుగారి యింటికి వెళ్ళి నన్ను నేను పరిచయము చేసికొని మాటలాడు నుద్దేశ్యముతో వెళ్ళి యుంటిని. రావుగారు ఇంటిలోనే యున్నారు. ఉదయము 10 గం॥ సమయము. దర్శనమైనది. నన్ను వారంతకు పూర్వము చూడలేదు. నన్ను నేను వారికి నామాదులతో పరిచయము చేసికొని, దర్శనార్థము వచ్చియుంటినిని తెలిపితిని. వారు నన్ను గూర్చి వినియుందురు. డి.వి. స్వామి మనిషినని మనసున భావించి యుందురు. కావుననే నాతో ముభావముగా, సంక్షిప్తముగా మాటలాడిరి ప్రసన్నముగా, ఆదరభావముతో మాటలాడలేదు. సంక్షేపముగా పోలాపూర్లో ఉపదేశక విద్యాలయములో శిక్షకుడుగా పనిచేసియుండుట, శ్రీ గంగాప్రసాద్ గారితో నాకుగల పరిచయము అన్నియు సంక్షేపముగా చెప్పితిని. విని 'ఊ' కొట్టినారు. డి.వి. స్వామి ఆహ్వానము మీదవచ్చి సికిందరాబాద్ లో ప్రచారము చేయుటను గూర్చి కూడా చెప్పితిని. డి.వి. స్వామి యెడ వారికి గల భావమును గూర్చి తెలిసికొనుటకే వెళ్ళియుంటిని, కాని వారు నాతో మనస్ఫూర్తిగా నేమియు మాటలాడలేదు. రెండుగంటల సమయము గడచినది. మధ్యాహ్నపు భోజన సమయ మాసన్నమైనది. త్రాగుటకు మంచి నీరు కావలెనాయనియైనను అడుగలేదు. నేను లేచి వెళ్ళుచున్నానని చెప్పి తిరిగి వచ్చియుంటిని. దీనింబట్టి నన్నువారు డి.వి.స్వామి వలె తన వ్యతిరేకిగా భావించి యుందురని యెంచితిని. మరల నెన్నడు వారిని కలిసికొన యత్నింపలేదు.

ఇట్లు పం. వినాయకరావుగారు, పం. నరేంద్రజీ ప్రభృతులు డి.వి. స్వామి పక్షపాతిగా నన్నెంచి నాయెడ దుర్భావన గలిగియున్నట్లు నేనెరుగుదును. దుర్భావన ఉన్నను లేకున్నను నాయెడ వారికి సద్భావన మాత్రము లేదని గట్టిగా చెప్పవచ్చును. ఇదియవకాశముగా తీసికొని దాని నాయకులకు వ్యతిరేకముగా ప్రచారము చేసి వారు పెట్టదలచు కొనిన కాలేజ్ పార్టీకి అనుకూలంతునని భావించిరి. కాని దక్షిణ భారతమున కాలేజ్ పార్టీకి బీజములు నాటుట నాకిష్టములేదు. ఉత్తర భారతపు సామాజికులలో

నేర్పడిన, కాలేజీ, గురుకుల పార్టీల నామములతో నేర్పడిన విభాగము దక్షిణ భారతమున నేర్పడుట నాకిష్టములేదు, కారణమేమన -

ఉత్తర భారతమున గురుకుల, కాలేజీల నామములతో ఆర్య సమాజముల విషయమున ప్రథమమున దుర్భావన ఆపార్టీల ననుసరించు వారిలో లేకున్నను తదుపరి సమాజ ప్రతిష్ఠకు భంగము కలిగించినదని యంగీకరింపక తప్పదయ్యెను. శ్రీస్వామి శ్రద్ధానందుడు ప్రథమమున గురుకులములను స్థాపించి, అందు వేద శాస్త్రములను చదివింపజేసి, వారి మూలమున దేశ విదేశములందు వైదిక సిద్ధాంతముల ప్రచారము చేయించి దయానంద మహర్షిదివ్య వేద సందేశమును ప్రపంచ దేశములలో చాటదలచిరి. దానికితోడుగా మహాత్మా హంసరాజ్ గారు కేవలము - సంస్కృత భాష నేర్చి విదేశాలలో సమాజప్రచారము జరుపుట సంభవము కాదని యెంచి ఇంగ్లీషు భాష విదేశములందు ప్రచారము చేయుటకు తోడ్పడగలదని యెంచి ఆంగ్ల విద్యాలయములు స్థాపించిరి. ఇందు పరస్పర వ్యతిరేకత యేమియు లేదు. ఇరువురికి మహర్షి సందేశము ప్రపంచ దేశములందు ప్రచారము చేయుటయే కదా ! కాని కాలేజీ పార్టీకి సంబంధించిన సమాజ సభ్యులలో నెవరేని మాంస భక్షకులుండిన వారిని సమాజ సదస్సుడగుటకు నిషేధించెడివారు కాదు. ఉపేక్షించెడివారు. గురుకుల సమాజములలో మద్యపాన, మాంస భక్షణాదులు, దురాచారములు సర్వదా నిషిద్ధములు. సిద్ధాంతములనెట్టి భేదముండెడిది కాదు. ఐనను సమాజ సిద్ధాంతముల నంగీకరించని పౌరాణికులు కాలక్రమమున సామాజికులను ఘాన్ పార్టీ, మాంస్ పార్టీ వారని పరిహాసంప ప్రారంభించిరి ఇట్లు ఆర్యసమాజము పార్టీ భేదము వలన పరిహాసాస్పదముకాక తప్పిందే కాదు. పంజాబు, యు.పి. ప్రాంతములలో గ్రామములందును, నగరము లందును ద్వివిధ పార్టీలకు సంబంధించిన సమాజము లేర్పడి విరివిగ ప్రచారము చేయుచుండెడివి. ఆ స్థితి దక్షిణ భారతమున రాకూడదని నేనెంచితిని.

కావున డి.వి. స్వామి, చంద్రపాల్ మిత్రులతోను ఈ విషయము చెప్పి వారికిగల భావనను మార్పించితిని. కాలేజీ పార్టీ నామముతో నేనే సమావేశములలో భాషింపను. హైదరాబాద్ ప్రతినిధి సభ నాయకులకు వ్యతిరేకముగాను నేను మాట్లాడను. అది మికిష్టమైనచో నేను మీకు తోడ్పడుదును. లేకున్న వెళ్ళిపోవుదునని చెప్పగా డి.వి. స్వామి నా యభిప్రాయము సంగీకరించి కాలేజీ పేరు తీసివేసి “హైదరాబాద్ - ఆర్యసమాజము” అని పరదాల మీద పేరు వ్రాయించి సభలు నడిపించునట్లు చేసితిని. మదన మోహన్ విద్యాసాగర్ కూడ గురుకుల పార్టీకి సంబంధించిన సార్వదేశిక ఆర్యప్రతినిధి సభపక్షాన ఉపదేశకుడుగా నిట ప్రచారమునకు వచ్చినవాడు కావున - సతదును మీ సభలలో భాషణ నొసగజాలనని - స్వామికి చెప్పగా గత్యంతరములేక చంద్రపాల్ ప్రభృతులు కూడ నా సలహా సంగీకరింపక తప్పుదయ్యె. వ్యక్తులలో గల వైమనస్యము కారణముగా సమాజములను చీల్చుట మంచిది కాదని వారి నొప్పించగలిగితిని. సభలు జయప్రదముగా జరిగినవి. శ్రోతలు సంతోషించిరి. ప్రతినిధిసభ పక్షమునకు చెందినవారు కూడ సభలకు వచ్చివిని ఆనందించిరి. ప్రతినిధి సభకు గాని, నాయకులకుగాని వ్యతిరేకముగా ఒక్కరునూ భాషింపకుండుట తెలిసికొని పం. నరేంద్రాదులు కూడ ఆనందించినని తదుపరి తెలిసినది. కాని నేను వారి దృష్టిలో వారి విరోధిగ్రూపుకు చెందినవాడనే

ఆంధ్రప్రాంతమున ఆర్యసమాజ ప్రచారము :

ఆర్యసత్్యాగ్రహానంతరము శ్రీ మదన మోహన్ విద్యాసాగర్ తెనాలిలోనే ఉండి ఆంధ్రప్రాంతమున ప్రచారము చేయుటకు సార్వదేశిక ఆర్యప్రతినిధి సభ యంగీకరించినది. తెనాలిలోను, చుట్టుపట్ల నుండు గ్రామములలోను పం. మదనమోహన్ విద్యాసాగర్ ప్రచారము చేయుచుండెడివాడు. నేను ఆయనకు తోడుగా నుండెడివాడను. ఆరోజులలో ఆంధ్రప్రాంతమున దక్షిణ భారత హిందీ ప్రచార సభా పక్షాన హిందీ ప్రచారము జరుగుచుండెడిది. వారి సహాయము తోను, నా సహాయముతోను గ్రామస్థుల పరిచయము సంపాదించు

కొని విద్యాసాగర్ ప్రచారము చేయుచుండెడివాడు. తెలుగు భాష మాటలాడుటకును యత్నించుచుండెడివాడు. శ్రీ పం. గంగాప్రసాద్ ఉపాధ్యాయజీ ఎం.ఎ సార్వదేశిక ఆర్యప్రతినిధి సభకు మంత్రిగా నుండిరి.

కూచిపూడి - ఆర్యసమాజము :

తెనాలికి నాలుగైదు మైళ్ళ దూరమున నున్న యడ్లపల్లి గ్రామమున గ్రామస్థుల కోరిక మీద నటకు వెళ్ళి యొక దేవాలయ ప్రాంగణమున గ్రామస్థులలో నేనుపన్యసించుచుండగా - సాయంకాలము సమయమున శ్రీ పం. గంగాప్రసాద్ గారిని వెంటబెట్టుకొని శ్రీ. విద్యాసాగర్ గారు గుఱ్ఱపు బండిలో నటకు వచ్చిరి. వారికి నమస్తేతో స్వాగతము పలికి కొంత తడవు ఉపన్యసించి సమావేశము ముగించితిని తదుపరి నన్ను వెంటబెట్టుకొని యా గుఱ్ఱపు బండిలోనే శ్రీ పం. గంగాప్రసాద్ గారు మా గ్రామమునకు అరుదెంచిరి. సామాజిక కార్యము మీద మదరాసు వెళ్ళుచూ తెనాలి స్టేషన్ లో దిగిరి. పం. మదన మోహన్ గారిని విచారించి పోదలచి యట్లు చేసిరి. మదనమోహన్ గారి వలన నా సంగతి తెలిసి యడ్లపల్లిలో నన్ను కలిసికొని మా గ్రామము కూచిపూడి చేరిరి. రెండు దినములట నుండి, నేను పుట్టిన గ్రామమున సమాజము తప్పక యుండవలెనని పట్టుబట్టిరి. మాది రైతుల గ్రామము కావుననట సమాజము నేర్పరచి ప్రచారము చేయుట సులభముకాదు! అని యెంత చెప్పినను వినక గ్రామవాసులను, యువకులను 10 మందిని పిలిచి వారిని సదస్యులుగాచేసి సమాజమును స్థాపించిరి. అది. క్రీ.శ. 1939 సంవత్సరము మే నెల అనుకుంటాను తేదీ గుర్తులేదు. ప్రసాద్ గారు మరునాడు మదరాసు వెళ్ళిపోయిరి. అప్పటికి మదనమోహన్ గారు మా ప్రాంతమునకు వచ్చి రెండు వర్షములు గడచి యుండవచ్చును. అప్పటికి ఆయన ఎక్కడను సమాజము స్థాపింపలేదు. పర ప్రాంతమునుండి వచ్చి ప్రాంతీయ భాషయైనను తెలియని వ్యక్తి సమాజమును స్థాపించుట సులభముకాదుగదా! సమాజమును స్థాపించుటకు సిద్ధాంతములు తెలిసికొని, తమ పూర్వపు మూఢాచారములను, నమ్మకములను వదలి కొత్త

జీవితమును నంగీకరించు వ్యక్తులు పదిమందియైనను లేనిది సమాజ స్థాపన చేయసాధ్యము కాదుగదా ! శ్రీ గంగా ప్రసాద్ గారు నాయందుగల యభిమానముతో నేనెట్లా సమాజమును జీవింపజేయుదునని యెంచి పదిమంది పేర్లువ్రాసి సమాజము పేరుపెట్టి వెళ్ళిపోయిరి. అంతట గత్యంతరము లేక నేను కూచిపూడిలోనే యుండి యువకుల నొకచో చేర్చివారికి యజ్ఞోపవీతము ధారణ చేయించి సంధ్యా, అగ్నిహోత్రాదుల నొక్కక్కటి నేర్పితిని. వారితో పాటు అవకాశము దొరికినప్పుడు గ్రామస్థులను కొందఱును గూర్చుండబెట్టి సత్యాగ్రహ ప్రకాశమును పురాణముగా చెప్పుచు సమాజ పరియము కల్పింప దొడగితిని. రెండు సంవత్సరముల పాటు అట్లుచేసి వారమునకొక పర్యాయము ఆదివారము సంధ్యాగ్నిహోత్రములు చేయుచు సత్సంగములు జరుప నారంభించితిని. అదివరకు నేనా గ్రామమున టీచర్ గా పనిచేసినవాడనగుటచేతను, టీచర్ గా మంచి పేరు సంపాదించిన వాడనగుట చేతను, సంస్కృతమున పాండిత్యమును సంపాదించిన వాడనగుట చేతను ఎట్లా కొంత సామాజిక వాతావరణము నేర్పరచగలిగితిని.

సమాజమునకు కొంత స్థలము గ్రామమధ్యమున సంపాదించి యటనే సత్సంగములు జరుపుట కారంభించితిని. మగవారితో బాటు పూర్వము నేను టీచర్ గా పనిచేసిన వాడు నాదగ్గర చదువుకొన్న మహిళలకు గూడ గాయత్రీ మంత్రసమేతముగా సంధ్యాగ్నిహోత్రములు మంత్రములను నేర్పి వారిలో సామాజిక భావమును కలిగించితిని.

వారిలో కొందరు నా శిష్యురాండ్రే కావున భక్తి భావముతో నేర్చుకొని సత్సంగమునకు వచ్చి సంధ్యాగ్నిహోత్రములు చేయుట కలవాటుపడిరి. ఇట్లు క్రమముగా సమాజమున కొకరూప మేర్పడినది. మహిళలు విగ్రహారాధన కంటే సంధ్యాగ్నిహోత్రములలో గల విశిష్టతను గ్రహించి గుళ్ళకు పోయి పూజలు చేయుట మానిరి. చదువుకొన్నవారు కావున వేదోక్త సిద్ధాంతములలో గల విశిష్టతను గుర్తింపసాగిరి. సత్యాగ్రహ ప్రకాశము చదివి విషయములు

తెలిసికొనుటకును ప్రయత్నింపసాగిరి. ఈ విధముగ ఆర్యసమాజమున కొక రూప మేర్పడినదనుటలో సందేహము లేదు.

పీనితో బాటు అప్పడప్పుడు గ్రామములో గ్రామవాసులనొకచో చేర్చి దయానందమహర్షి జీవిత విశేషములను వారికి వినిపించి, వారు బోధించిన వైదిక సిద్ధాంతములలో గల విశిష్టతను బోధింప ప్రారంభించితిని. క్రమముగా వారిలో మూఢ నమ్మకములు సడలజొచ్చెను. రైతులైనను సామాన్య విద్యను నేర్చిన వారు కావున వైదిక సిద్ధాంతములలో గల విశిష్టతను గుర్తింపసాగిరి. నాస్తికులతో పరిచయము :

ఆ రోజులలోనే 'గోరా' అను పేరుగల యొక బ్రాహ్మణుడు బాటసారి (వృక్షశాస్త్రము) యందు యం.యస్.సి. చదివి కాలేజీలో లెక్చరర్ గా పనిచేయుచు నాస్తిక్యమును కృష్టా, గుంటూరు జిల్లా ప్రచారము చేయుచుండెడివాడు. ఇంగ్లీషు కొద్దిగానో గొప్పగానో చదువుకొనిన వ్యక్తులు అతని ఉపన్యాసములు విని నాస్తికులుగా మార మొదలిడిరి. ఒక యువకుని వలన మాగ్రామమునందును కొందరు యువకులు, యువతులు, నాస్తికులగుట సంభవించెను. అట్టివారు నాయుపన్యాసములు విని నన్నెదుర్కొన యత్నించిరి. కాని పెద్దగా చదివిన వారు కాకపోవుటచేతను మిడిమిడి జ్ఞానము కలవారగుట చేతను నన్నెదుర్కొని నిలువజాలక పోయిరి. కాని యంతటితో నూరుకొనక వారు, తాము నాస్తిక్యమును బోధించుటలో సమర్థుడనుకొన్న 'గోరా' గోపరాజు రామచంద్రరావు గారిని గ్రామమునకు రావించి, సభలు జరిపి, వారిచే నుపన్యసింపజేసిరి. అట్టి సభను గ్రామములో జరుపుచు, నన్నాసభకు ఆహ్వానింపరైరి. గ్రామములో నున్నాను కావున 'గోరా' గారి యుపన్యాసమును వినుటకు వచ్చి నేను వారి నాస్తిక్యమును ఖండింతునని వారెంచిరి. ఆ సభాధ్యక్షునిగా తెనాలి వాస్తవ్యులైన కవిరాజు శ్రీ త్రిపురనేని రామస్వామి చౌధరి (బారెట్లా)ని ఆహ్వానించిరి. వారు నాకు తెలిసినవారే, మంచి సమాలోచకులు. పౌరాణిక సిద్ధాంతములను ఖండించువారు. పౌరాణిక బ్రాహ్మణులచే వ్యాపింపజేయబడిన కులవ్యవస్థ

నంగీకరింపనివారు. మూఢనమ్మకములను ఖండించువారు. రాజకీయమున జస్టిస్ (నాన్ బ్రాహ్మన్) పార్టీకి చెందినవారు. వాస్తవమున వారు నాస్తికులు కాకున్నను సామాన్యులు వారిని నాస్తికులని భావించెడివారు. అచరణలో నున్న బ్రాహ్మణజమును, విగ్రహారాధనాది మూఢాచారములను బాహటముగా ఖండించుచుండెడివారు. వారిని సభకధ్యక్షునిగా జేసి 'గోరా' గారిచే నాస్తిక్యమును గూర్చి యుపన్యసింపజేసిరి. నాకీ విషయము తెలిసినది. గ్రామములోనుండి నాకు వ్యతిరేకముగా జరుగు సభకు నేను వెళ్ళకుండుట సబబు కాదని యెంచి, సభ జరుగు సమయమున సభాస్థలికి వెళ్ళి దూరముగా నిలబడి గోరా గారి యుపన్యాసము వింటిని. గ్రామవాసులలో బ్రాహ్మణులు నడుపు "సరస్వతి నిలయము" ఆవరణలో సభ జరుగుచుండగా బ్రాహ్మణ సోదరులును వినుటకు వచ్చియుండిరి. వారికి నాస్తికులు శత్రువులే, చెడ్డవారే, అస్తికుడనైనను ఆర్యసామాజికుడనగుటచే నేనును వారికి వ్యతిరేకినే. అట్టిమేమిరువురము దేవుని విషయమున - విగ్రహారాధన విషయమున వాదములాడుట వారికి మంచిదే కదా ! 'గోరా' బ్రాహ్మణుడే, అయినను నాస్తికుడగుటచే నతడు పౌరాణిక బ్రాహ్మణులకు శత్రువే. నేను రైతు వంశజుడను. అబ్రాహ్మణుడను. సంస్కృతము నేర్చినవాడను, విగ్రహారాధనకు విరోధిని. కావున నేనుకూడ "పౌరాణిక బ్రాహ్మణులకు, అబ్రాహ్మణులకు గిట్టని వాడనే. కావున వారికి, గోరాకు నాకు మధ్య జరుగు వాదమువివాదములు వేడుక కలిగించును కదా! సభాసంయోజకులు నన్నాహ్వానింపలేదు. కాబట్టి సభలో వెళ్ళి మధ్యలో కూర్చుండక దూరమున నుండి వినుచు నిలబడి యుంటిని. సభ నేర్పరిచిన యువకులు నన్ను జూచిరి. అయినను లోపలికి రమ్మని అహ్వానింపలేదు. 'గోరా' గారు "దేవుడు లేడు" అను విషయమును గూర్చియొక గంట సేపు యుపన్యసించి చివరకెవరికైన నే జెప్పిన విషయమునందు సందేహములున్న ప్రశ్నింపవచ్చునని చెప్పి కూర్చుండిరి. రెండు మూడు నిమిషములు గడచిన తదుపరి సభాధ్యక్షులు కొలదిగా మాటలాడి సభముగించి నాకు ప్రత్యర్థులైన

గ్రామ యువకులయు, పౌరాణికులయు, ఆశయము నెరవేరక పోవుటచే పాపము ! వారు దిగాలు పడిరనియే చెప్పవలెను. సభ ముగిసిన తరువాత నేను సభాధ్యక్షుని సమీపించి వారికినమస్కరించితిని. శ్రీరామస్వామి చౌధరిగారు నన్ను జూచి “అరే గోపదేవ్! నీవిక్కడనే యుంటివా ? అని ప్రశ్నించిరి. అవునండీ ! నేనీ గ్రామవాసినే కదా ! ఉండకెక్కడకి పోవుదును ? మీరే సభకు అధ్యక్షత వహించినారు - మీరు నాస్తికులా ? అని ప్రశ్నింపగా, చౌధరిగారు - “అవునురా ! గోరాగారు వైజ్ఞానికంగా నాస్తిక్యమును గూర్చి యుపన్యసించుదురు. మీరధ్యక్షత వహింపుడనగా వచ్చినాను” అని నవ్వుతూ సమాధానము చెప్పిరి. అంతట నేను “గోరా” గారి వంక తిరిగి వారికి నమస్తే చెప్పి కరచాలనచేసి, ఏమండీ ! గోరా గారు ! దేవుడు లేడనుటకు వైజ్ఞానిక హేతువులు మీరేమి చెప్పలేదేమి ? అని బారిట్లా చౌధరిగారివైపుకు తిరిగి ఏమండీ చౌధరిగారు ! ‘గోరా’ గారు వైజ్ఞానికంగా నాస్తిక్యమును ప్రతిపాదించినారా ! మీ యభిప్రాయమేమి ? అని అడిగితిని అవును, నిజమే, వైజ్ఞానిక హేతువులంతగా నేమియు చెప్పలేదు. అవి వినవలెననియే నేనీ సభకు అధ్యక్షత వహించుటకు అంగీకరించితిని’ అనిరి. ఇంతలో ‘గోరా’ గారు - ఇక్కడ చేరిన వారందరు గ్రామీణులు - వైజ్ఞానిక విషయములు వీరికంతగా తెలియవు గదా ! యని సామాన్యముగా నున్యసించిననిరి. అంతట నేను - అదేమిటండీ ! మీయనుయాయులు యువకులు ఇంగ్లీషు బి.ఏ. చదువుకొన్నవారున్నారు. చౌధరిగారు బారిష్టరు. వారికొరకైన మీరు వైజ్ఞానికముగ నాస్తిక్యమును ప్రతిపాదించిన బాగుండెడిది కదా !” యంటిని. ఆ మాటలు విని చౌధరిగారు నావంక తిరిగి “గోపదేవ్ ! - నీవెందుకు మాటలాడలేదు” అని యడిగిరి. అప్పుడు నేను - చౌధరిగారు, సభా నిర్వాహకులు ఉపన్యసించుటకు నన్నాహ్వానించను లేదు - ఇక్కడికి వచ్చిన నన్ను జూచియైనను ఉపన్యసింపు మనరైరి. పిలవని పేరంటముగా నుండదా నేను మాట్లాడుట ! “అనాహతః ప్రవిశతి, అపృష్టాబహుభాషతే” పిలువక సభకు వచ్చువాడు, అడుగక యెక్కువ మాటలాడుట మూర్ఖుని

లక్షణముగా నీతి శాస్త్రజ్ఞులు చెప్పుట మీకు తెలియని విషయము కాదుగదా! అంటిని. అంతట చౌధరిగారు - 'గోపదేవ్! నీవుచాలా చతురుడవురా ! గోరా గారు తన యువన్యాసములో చివరకు సందేహము లడుగవచ్చునన్నారు కదా! అనిరి అవును, నిజమే అన్నారు. కాని తాను చెప్పిన దానిని ఆస్తికులెవరైన నున్న ఖండించవచ్చు - ప్రత్యాఖ్యానము చేయవచ్చును అనలేదుకదా ! "అంటిని అంతేకాక - 'సందేహమనునది చెప్పిన విషయము కొంత తెలిసి పూర్తిగా తెలియనపుడు ఆవిషయమున సందేహము కలుగును. బొత్తిగా తెలియని విషయమునందును, పూర్తిగా తెలిసిన విషయమునందును సందేహము కలుగదు' ఇది సందేహమునకు లక్షణము. 'గోరా' గారు చెప్పిన విషయములలో తెలియని దేమియు లేదు. తెలిసికొనుటకు మిగిలిన దేమియు లేదు. అందువలన మాటలాడు ప్రసక్తియే లేదుగదా ! అంటిని. మరియు "గోరా! మీరు శాస్త్రీయ హేతువులతో ఆస్తిక్యమును ఖండించి నాస్తిక్యమును ప్రతిపాదించండి బాగుంటుంది. మేము తెలిసికొన యత్నింతుము ఈచర్య పరస్పర సంభాషణ రూపమున జరిగినను చాలును. దీనికి పెద్ద సభయేల? మీ అనుయాయులుందురు. చౌధరిగారుకూడ ఉందురు, నేను వింటాను. వైజ్ఞానిక హేతువులతో నాస్తిక్యమును ప్రతిపాదింతురుగా ! చౌధరిగారు మీరు ఉండండి. ఈ రాత్రికి దయచేసి రేపు ఉదయమున సమావేశమవుదుము. ఈ గ్రామము మీకు క్రొత్తకాదు మీ బావమఱది గారి యింటనే యుండుడు అని కోరగా వారంగీకరించిరి.

"గో.రా" గారి నాస్తిక్యముపై చర్య :

శ్రీ త్రిపురనేని రామస్వామి చౌధరిగారు వారి బావమరది శ్రీ నల్లూరి రాజయ్యగారి యింట బసచేసిరి. "గో.రా" గారును వారితో నటనే యుండిరి. మరునాడు ఉదయము కాలకృత్యములను దీర్చుకొని, స్నానసంధ్యాదుల నొనర్చి శ్రీ న. రాజయ్యగారి యింటికి వెళ్ళితిని. ఎనిమిదిగంటలయినది. అక్కడ వారును స్నానాదులొనర్చి నాకొరకు ఎదురు చూచుచుండిరి. "గో.రా."

గారి శిష్యులును వచ్చియుండిరి. నేను చౌధరి గారిని మీరు మధ్యవర్తిగా ఉండి మా ప్రశ్నోత్తరాలను వినుచుండుడు ఆనంతరము మీరు మీ యభిప్రాయమును వెల్లడింతురుగాక ! అని కోరితిని. వారందులకంగీకరించిరి. తదుపరి ‘గో.రా’ గారితో అయ్యా! నాకు ఆంగ్లభాషరాదు. తెలుగు, సంస్కృతము, హిందీ భాషలలో నాకు పరిచయమున్నది. మీరు ఆంగ్ల భాషావిదులు. కాలేజీ లెక్చరల్ అని విన్నాను. నాస్తిక ప్రబోధము చేయుచున్నారని విన్నాను. “దేవుడు లేడు” అను పుస్తకము కూడా రచించినారని తెలిసినది. “దేవుడు లేడు” అని పుస్తకమునకు నామము పెట్టినారు. “దేవుడు లేడు” అనికదా ఉండవలెను అని ప్రశ్నించితిని.

గో.రా. : గోపదేవ్ గారూ! మీరు చెప్పినది నిజమే. దేవుడు అనుపదము పురుషవాచకము కావున “లేడు” అని యుండవలసినదే. కాని, దేవుడను పురుషుడు ఎక్కడున్నాడు? లేడుకదా! దేవుడు అనునది యొక భావమే కాని వాస్తవమున దేవుడను పురుషుడు లేడుకదా! అందువలన దేవుడు అను భావము - ఐడియా - తప్ప వేరేమియు లేదను భావముతో “దేవుడు లేడు” అని పుస్తకనామము పెట్టినాను. అనిరి.

నేను : దేవుడనునది భావమే కాని ఆపదముచే చెప్పబడు వస్తువు పదార్థము లేదని మీరెట్లు చెప్పగలరు ?

గో.రా : దేవుడున్న కనబడవలయునుకదా! ఎక్కడున్నాడు? ఎవరైనా చూచినారా? ఇప్పుడు మనదేశములో నూటికి 90 మంది చదువు రానివారే. కావుననే వారు “మేఘములందు ఉఱుము ఏర్పడినపుడు అదిగో దేవుని రథము నడుచుచున్నది. అందువలననే ధ్వని కలుగుచున్నది” అని ఉఱుమును దేవుని రథముగా వర్ణింతురు ఉఱుము దేవుని రథ ధ్వనియా? అని ప్రశ్నించిరి.

నేను : అయ్యా! అది దేవుని రథధ్వనికానిమాట నిజమే. విజ్ఞానము తెలియనివారు కావున వారట్లందురుకాని, దేవుడు లేడనుటకు పామరులు మాటలేనా ప్రమాణము ? కనపడనంత మాత్రమున వస్తువు లేదనుట సరియా?

గోడ కవతల నున్న వస్తువులు కనబడవు. అంతమాత్రమున నవి లేవనవచ్చునా? కనబడుట యన కంటితో తెలిసికొనుటయే కదా! కంటి కతి దూరమున నున్నవస్తువు కూడ కనపడదు. అతి సూక్ష్మములైన వస్తువులను కూడ కంటితో చూడలేము. అంత మాత్రముననవి లేవనవచ్చునా? మీరు వైజ్ఞానికులు, మనము త్రాగునీటిలో సూక్ష్మజీవులున్నవి. కంటితో వానిని మనము చూడలేమని చెప్పుచుందురు. అవిలేవా ?

గో.రా. అవి సూక్ష్మదర్శినితో కనుగొనవచ్చును కదా! సూక్ష్మదర్శినితో మీరంగీకరించు దేవుడు కనబడునా? కనబడడు కదా? అందువలన దేవుడనువాడు లేడనుట దోషమేమి ?

నేను : అయ్యా! కంటికి కనబడు దానిని మాత్రమే అంగీకరింతురా? అయినచో గాలి కంటికి కనబడదు. సూక్ష్మదర్శినికి అందదు. కావున గాలిలేదందుమా? శబ్దము కంటికి కనిపింపదు. శబ్దమునునదియు లేదా? వాసన కంటికి కనబడదు కావున నదియు లేదా? అట్లే వైజ్ఞానికులు అంగీకరించు పరమాణువులు మున్నగునవి కనిపింపవు. అవియును లేవని చెప్పవచ్చునా? అని ప్రశ్నించితిని.

గో.రా. : అవి కంటికి కనబడుకున్నను ఇతర యింద్రియములచే తెలియబడు చున్నవికదా! అందువలననవి లేవనరాదు.

నేను : అయ్యా! అటులైన బాహ్యేంద్రియములకు కనబడనివి లేవని మీ యభిప్రాయమా! అనగా ప్రత్యక్ష ప్రమాణము నంగీకరింతురు, ఇతర ప్రమాణములను మీరంగీకరింపరని బోధపడుచున్నది. కానిండు. మీరు కార్యకారణ సంబంధము నంగీకరింతురా?" అని ప్రశ్నించితిని.

గో.రా. : తొంబది తొమ్మిది శాతమంగీకరింతును.

నేను : అదేమి స్వామి? ఒక్కశాతమేల యంగీకరింపరు? అప్పుడది ప్రమాణమెట్లుగును? ఆయొక్క శాతముకూడ నంగీకరించినచో దేవుని కూడ అంగీకరింపవలసి వచ్చుననియా ?

గో.రా. : నవ్వుచు - అవును. జగద్రూపకార్యమును జూచి దానికొక కర్తయున్నాడని అస్తికులందురు. కార్యకారణ సంబంధముతో ననేక పదార్థములను అంగీకరింతురు అస్తికులు - అవియన్నియు నెన్నడైన నెవరైన చూచినవారున్నారా? కావుననే కార్యకారణ భావసంబంధమును సెంట్ పర్పెంట్ అంగీకరింపరాదు.

నేను : గోపరాజుగారు ! బాగుంది మీ సమాధానము ఇది వైజ్ఞానికులు చెప్పే సమాధానమేనా ? ఏమండీ చొధరిగారు ! మీరేమందురు ?

చొధరిగారు : నాప్రశ్నకు సమాధానము చెప్పకయే నవ్వుచు గోపదేవ్ ! నేను వెళ్ళుచున్నాను. నాకు పనులున్నవి” అని చెప్పివారు తెనాలి వెళ్ళుటకు సిద్ధపడిరి.

నేను : వారిని వారింపజాలక అయ్యా ! మీరు వెళ్ళండి మాచర్ల యింతటితో పూర్తికాలేదు. మీరు వెళ్ళిపోయిన తదుపరి మధ్యవర్తులు లేరు కావున నేనును వెడలిపోయిన యీ, యువకులు నేను ఓడిపోయినట్లెంచెదరు నాచర్ల ముగియలేదు” అంటిని . చొధరిగారు వెళ్ళిపోయిరి. చొధరిగారికి మాచర్లలో పసయేమియు కనిపింపలేదు. వ్యర్థవాదమును వినుచు కాలక్షేపము చేయుట వారికి గిట్టదు. పెద్దవారు కదా !

‘గో.రా.’ గారు ఆధ్యాత్మిక విషయమును గూర్చి యేమియు చదివినవారుకారు. వృక్షశాస్త్రమును గూర్చి వారు చదివెయున్నారు. అందులో దేవుని గురించిగాని, జీవులగురించి గాని యేముండదు జీవేశ్వరుల గూర్చి వారున్నారా? లేరా? వారి స్థితిగతులేమి ? యని విచారించవలసిన యవసరమా శాస్త్రమునకేమున్నది ? కావున వారీ విషయములనుగూర్చి యెక్కువ యేమియు చెప్పలేరనియు నాకు తెలుసుకాని వారితో మాట్లాడకుండ వెళ్ళిపోయినచో యువకులు నేనేడి పోయిన ట్లెంచెదరు. అందువలన నేనటనే యుండి చర్చ సాగించితిని. ‘గో.రా’ ఏవో సమాధానములు చెప్పుచు, మెజారిటీ ప్రజలకు తెలియని దేవుని యంగీకరింపనేల ? దేవుని పేరిట ననేక మూఢనమ్మకాలు

సంఘములో వ్యాపించి యున్నది. మానవులలో నున్న హెచ్చు తగ్గులకు కారణము ఆస్తిక్యమే. గుళ్ళు, గోపురాలు మున్నగువానికి ఎంతో ద్రవ్యము వెచ్చింపబడుచున్నది. ఉత్సవాల పేరిట అనేక దురాచారములు మానవులలో జరుగుచున్నవి. అని ఏమేమో చెప్పి, ఈ మూఢ విశ్వాసములను, అంటరానితనమును తొలగించుటకు మనుజులలో ఉన్నదైవ భావన పోవాలి. అందుకే నేను పాటుపడుచున్నాను. మీరంగీకరించు శాస్త్రసిద్ధ దేవుని గూర్చి తెలియదు గదా ! అందువలన సంఘదురాచారములకు మూలమైన దేవుని భావనను నేను నిరసించుచున్నానన్నట్లు వారి మాటలవలన తెలిసినది. అట్లు కొన్ని గంటలు చర్చజరిగిన మీదట వారు నాతో “గోపదేవ్ గారు ! మిమ్ము నేను ‘దేవుడు లేడు’ అను విషయమును గూర్చి ఒప్పింపలేక పోవుచున్నానని అంగీకరించిన మీదట వారికి నమస్కరించి వెళ్ళితిని. వారు జీవించినంతకాలము అప్పడప్పుడు కలిసి మాటలాడు చుండెడివారు. ‘గో.రా’ గారు సరళ స్వభావము కలవారు. కల్లకపటము లేనివారు. హిందుపద వాచ్యులలో గల హెచ్చుతగ్గులు, అంటరానితనము, బొత్తిగా గిట్టెడిది కాదు. వారు స్వయముగ జన్మతో బ్రాహ్మణులే. అయినను నితర బ్రాహ్మణులవలె బ్రాహ్మణేతరులను అస్పృశ్యులుగా చూచెడివారు కారు. వారు తమ కుటుంబ సదస్యులైన పుత్రపుత్రికలందును నట్టి యుదార భావములను కలిగించ గలిగిరి. వారును తండ్రి ననుసరించుచు, కులాంతర వివాహములు చేసికొని జీవన నిర్వాహము చేయుచుండుట ప్రశంసనీయము. అంతేకాక ‘గో.రా’ గారు స్థాపించిన నాస్తిక సంఘమును, దాని సిద్ధాంతములను పాటించుచు నాస్తిక్య విషయమున తమ భావములను సాగించుచునే యున్నారు. కాని, కూచిపూడిలో నేను స్థాపించిన ఆర్యసమాజమును ప్రతిఘటించగల్గిన ‘గో.రా’ గారి శిష్యులెవ్వరు లేరు. ప్రారంభమున ఎవరో ఒకరిద్దరు తప్ప ‘గో.రా’ గారి ననుసరించిన వారులేరు. గో.రా. గారు తమ నాస్తిక్య ప్రచారములో మనుష్యులలో గల దురాచారములను అంతగా గణించెడివారు కారు. త్రాగుడు, మాంసభక్షణ, మున్నగు దురభ్యాస

వశులైన మనుజులనెందుకు తక్కువగా చూడవలయుననెడివారు. అందువలన నేనప్పుడు వారితో “గో.రా. గారు ! మీరు మనుష్యులనందరను శూద్రులను, మూఢాచారులనుగా చేయుచున్నారు. నేను ఆర్యసమాజ సిద్ధాంతముల ప్రచారమున నెల్లరిని - బ్రాహ్మణులను - సదాచారులను జేయ ప్రయత్నించుచున్నాను” అనుచుండెడివాడను.

మా గ్రామమున ‘గో.రా’ గారి నాస్తిక సంఘ మత్యల్పముగాను, కాంగ్రెస్ అధిక పరిమాణములో, కమ్యూనిజము, సోషలిజము, రాడికలిజము, నకు సంబంధించిన సంఘములధిక పరిమాణములో నుండేవి. ఒక విధముగా వీరెల్లరు ధార్మికవిషయమున సమానులే యనవచ్చును. ఇన్ని సంఘములతో కూడిన మా గ్రామమున ఆర్యసమాజమెట్లు మనగలదా ! యని నేను సందేహించు చుండెడివాడను. కాని దైవకృపవలనను మాగ్రామపు టార్య సమాజము తనకొక స్వంతస్థానము, నేడు కొన్ని లక్షలరూప్యముల విలువగల యొక పెద్ద భవనము నేర్పరచుకొనగలిగినది. వైదిక సాహిత్యమునకు సంబంధించిన వందలాది గ్రంథములతో గూడిన గ్రంథాలయముతో నలరారు చున్నది. గ్రామములో నాగ్రంథములను చదువు వ్యక్తులు మాత్రము లేరు.

ఇది యిట్లుండ ఏబది సంవత్సరములుగా వైదిక సిద్ధాంతములను దయానందుని దృష్టికోణముతో ప్రచారము చేయుచు నాకత్యంత ఆప్తమిత్రులు, సహోపాధ్యాయులు, సంఘసంస్కరణ శీలురు, సంస్కృతాంధ్రభాషలలో పండితులు ఉభయభాషా ప్రవీణ ఉపాధి భూషితులునైన స్వ. పండిత వడ్లమూడి వేంకటరత్నము గారి ప్రేరణచే వైదిక సిద్ధాంత పరిచయము గలిగించుటకు నేను గ్రంథరచన తెలుగులో వ్రాయదగితిని. ఇప్పటికి (1992) సుమారు డెబ్బది గ్రంథములను రచియించితిని. మరియు నా ప్రచారమునకు ఫలితముగా నయాచితముగా, శ్రోత్యగణముచేనొసంగబడిన ధనముతో నా పుస్తకములను, ముద్రింప జేసి ‘అంబా దర్శన గ్రంథమాల’ సమాజమున కర్పించగలిగితిని. సామాజిక కార్యకర్తలు సాహిత్యమును పాఠక

లోకమున కందజేయుచున్నారు. చుట్టుపట్ల గ్రామములలో, ఆంధ్రదేశమునను, ఆ సాహిత్యము మూలమున మా సమాజము ప్రచారము చేయుచున్నది. వార్షికోత్సవముల మూలమునను, వైదిక పద్ధతిలో వివాహాది షోడశ సంస్కారములు చేయించుటలో మా సమాజ సభ్యులు తత్పరులై యుందురు. ఇట్లు సమాజము అభివృద్ధిలో నున్నదనియే చెప్పనగును. మా సమాజము జన్మించి (53) ఏబది మూడు సంవత్సరములు నాలుగైదు నెలలలో నిండనున్నవి.

సమాజము రజతోత్సవము, స్వర్ణోత్సవము (అర్ధ శతాబ్ది) కూడ జరుపుకొన్నది. చిన్న బిడ్డ నొప్పి వచ్చి యెన్నడో అంతరించి పోవునేమో యని భయపడిన నేను ఇంతకాలము బ్రతికి బట్టకట్టి వర్ధమాన దశలో నున్నందుకు గర్వపడుటలో దోషము లేదని భావించుచున్నాడ. ఈ సమాజాభివృద్ధికి మనుగడకు మిక్కిలిగా తోడ్పడిన మా గ్రామవాసులు స్వ. యలవర్తి రామకృష్ణయ్య, స్వ. యలవర్తి చల్లయ్య, స్వ. యలవర్తి బుల్లి అంజయ్య వారి కుమారులు య. రామకోటయ్య సోదరులు, య. సూర్యనారాయణ, చిన్ననాటి నుండి నాకు మిత్రుడైన శ్రీ మేకా రామకృష్ణయ్య, చదలవాడ అచ్చేశ్వరరావు, వారి సతీమణి శ్రీమతి రాజ్యలక్ష్మి, స్వ. జాస్తి తులశమ్మ, స్వ. యలవర్తి సీతారత్నమ్మ, స్వ. ఉషాదేవి, స్వ. యామినీ పూర్ణ మున్నగు నారీమణులు ప్రశంసనీయులు. మా యీ సమాజము ప్రతిసంవత్సరము వార్షికోత్సవములు, అప్పుడప్పుడు జరుగు నైమిత్తిక సభలు, వైదిక సాహిత్యమునకు సంబంధించిన “ అంబా దర్శన గ్రంథమాల ” పేరుతో ప్రచురింపబడు గ్రంథముల మూలమునను, చుట్టుపట్లగల గ్రామములందును, ఆంధ్రప్రదేశము నందును, వైదిక ధర్మమును ప్రచారము జేయుచు ప్రజలలో గల మూఢ విశ్వాసములను, దురాచారములను తొలగించు చున్నది. వైదిక ధర్మము నాచరించుటలో పలువురు సఫలురు కాకపోయినను, వారు మానసికంగా కొంత మారినారని చెప్పుట యసత్యము కాదు.

ఆర్యసమాజము - తెనాలి :

కూచిపూడిలో నిట్లు ఆర్యసమాజము ప్రచారము చేయుచుండుట, జూచి మా గ్రామమునకు సమీపమున - నాలుగు (4) మైళ్ళ దూరములో నున్న తెనాలి పట్టణవాసులు పలువురు నన్నాహ్వానించి, సభలు జరిపి వైదిక ధర్మ విశిష్టతను తెలిసికొనసాగిరి. ప్రథమమున తెనాలి నగరవాసులైన జాస్తి వెంకట నరసింహారావు, ఆరమండ్ల వెంకయ్య (వీరు ఉభయులు ఉభయ భాషా ప్రవీణులు), కొంత కాలము మిలిటరీలో పనిచేసి వచ్చిన రామారావు అను ఇంకొక వ్యక్తిముఖముగాను, ఇతర నగరవాసులు గౌణముగాను నన్నాహ్వానించి తెనాలిలో సభల నేర్పాటు చేసి సంధ్యాగ్ని హోత్రములతో పాటు వైదిక ధర్మములను గూర్చి ప్రచారము చేయించిరి. నగరవాసులు - వైఖ్యలు కొందరు పత్ని సమేతముగా వచ్చి సంధ్యాగ్నిహోత్రములను చేయుచు, ధర్మోపనాస్యములు విని యానందించిరి. అంతకు పూర్వమెన్నడు బ్రాహ్మణ నామధారులు వారి పురోహితులు వైఖ్యులను గూర్చుండబెట్టి, వారిని యజ్ఞ కర్తలుగజేసి యజ్ఞములు చేయించిన పాపమునకు పాల్పడెరి. కావున సామాజికులు వారిచేనిట్లు యజ్ఞము చేయించుట వారికెంతయు సంతసము కలిగించినదని చప్పట్లలో సందేహమునకు తావులేదు.

ఇట్లు సభా ముఖమున ప్రచారము జరిగిన తదుపరి పైన జెప్పిన వ్యక్తులుతమతో మరికొందరిని కలుపుకొని తెనాలిలో ఆర్యసమాజమును స్థాపించిరి. క్రమముగా స్వ. శ్రీ యిమ్మడి చలమయ్య శ్రేష్ఠి కొంత ధనమును వెచ్చించి సమాజమునకు స్థలము సంపాదించెను. తదుపరి సామాజికులు ధనము సంపాదించి యా స్థలమున సమాజమున కొక చిన్న భవనమును కూడ నిర్మించిరి. ఈ కార్యములు జరిగిన సమయము, తిథులు, సంవత్సరములు నాకు స్మరణలో లేనందున నేను వ్రాయజాలకున్నందులకు క్షంతవ్యుడ. ఈ సమాజ స్థాపనాదులు జరిగిన ముప్పది, నలువది యేండ్ల తదుపరి నేనీ విషయములను వ్రాయుచున్నందున ఆయా సమాజముల స్థాపన, సభా

సమావేశములకు సంబంధించిన తిథి వార నక్షత్రము లెక్కడ స్మరణలో నుండును. ఇప్పుడు తెనాలిలో కూడ స్వంత భవన మేర్పరుచుకొని సమాజము ప్రచారము చేయుచున్నది. ఆరమండ్ల వెంకయ్యార్య (ఉభయ భాషా ప్రవీణ), మాఘం కృష్ణమూర్తి ఇంకను కొందరు వైశ్య సోదరులు, (వారి పేర్లు నాకు తెలియవు) సమాజమును నడుపుచున్నారు. నగరమునను చుట్టుపట్ల యితర గ్రామ, నగరములందు, వివాహాది సంస్కారములు కులభేదము పాటింపక యెల్లకులములకు సంబంధించిన గృహములలో మహర్షి దయానంద ప్రదర్శిత పద్ధతి ననుసరించి, జరుపుచున్నారు. యథాశక్తి అప్పడప్పుడు సభలు, సమావేశములు జరిపి ప్రచారము చేయుచున్నారు.

విశాఖ పట్టణము - ఆర్యసమాజము :

శ్రీ పం. మదనమోహన విద్యాసాగర్, సార్వదేశిక ఆర్య ప్రతినిధి సభచే నియుక్తుడై, ఆంధ్రప్రాంతమున ప్రచారము చేయ మొదట విశాఖపట్టణమున కొన్ని దినములున్నారనియు, హైదరాబాద్ ఆర్య సత్సాగ్రహ సమరము జరుగునపుడు విజయవాడలో నుండి దక్షిణోత్తర ప్రాంతములనుండి వచ్చిన సత్సాగ్రహులకు స్వాగత సత్కారములు చేసి వారిని హైదరాబాద్ కు పంపుచుండిరనియు పాఠకులకు తెలిపియుంటిని. తరువాత తెనాలిలో నివసించి ప్రచారము చేయదొడగిరనియు వ్రాసియుంటిని. వారు విశాఖ పట్టణములో నుండి యేమిచేసిరో నాకు బాగుగ తెలియదు. వారు తెనాలి వచ్చిన తదుపరియే కూచిపూడి సమాజ స్థాపన జరిగినది. నేను గుంటూరు జిల్లాలో ప్రచారము చేయుచున్న సంగతి తెలిసికొని విశాఖనగర వాసులు శ్రీ. స్వ. గ్రంథి మంగరాజు - వైశ్యసోదరులు విశాఖలో ప్రచారము చేయుటకు నన్నాహ్వానించిరి. సంవత్సరము గుర్తులేదు శ్రీ.శ. 1940 తరువాతనే యది జరిగినది. పం. మదన మోహన విద్యాసాగర్ గారు విశాఖలో నున్నపుడు శ్రీ మంగరాజు గారి సహాయముతో ప్రాథమిక ప్రచారము చేసియుందురు. కొలది కాలము మాత్రమేయట నున్నారు. శ్రీ మంగరాజు గారు ఆంధ్రమద్రాసు

ప్రాంతములలో సినిమావ్యాపార స్థాపక పితామహుడని పేరుపొందినవారు. విశాఖ యందు అందరికంటె ముందుగా “పూర్ణా థియేటర్ నిర్మించి సినిమా ప్రదర్శనలు సాగించినారు. తదుపరి సినిమా డిస్ట్రిబ్యూటర్ల విజయవాడలో పెద్ద ఆఫీసు నేర్పరచి, ఆంధ్రప్రాంతమున ననేక నగరములలో థియేటర్లను, సినిమాలను నడపిన ప్రసిద్ధ వైశ్యసోదరుడు. ఈ వ్యాపారమున బాగుగ ధనమును సంపాదించిన వ్యక్తి. అంతకు పూర్వము అస్సాం నుండి ఓడలపై బియ్యము తెప్పించి వ్యాపారము చేయుచుండిన వ్యక్తి కూడ. విశాఖపట్టణమున పం. మదనమోహన విద్యాసాగర్ గారు రాకముందే దుర్గా సత్యనారాయణ గారు (గుర్తులేదు) అను పేరుగల యొక బ్రాహ్మణ సోదరుడు ఆర్యసమాజమునకు సంబంధించిన జ్ఞానమును సంపాదించి, గ్రంథి మంగరాజు ప్రభృతులకు సామాజిక సిద్ధాంతముల జ్ఞానమువారికి కలిగించినారని శ్రీమంగరాజు గారు చెప్పగా వినియుంటిని. వారి విషయమిప్పుడు నాకు బొత్తిగా స్మరణలో లేదు.

సంవత్సరమున కొకసారి శ్రీ మంగరాజు గారి యాహ్వానమును బొంది నేను విశాఖకు వెళ్ళి వారేర్పరిచిన సభలలో ప్రచారము చేసి వచ్చుచుంటిని. మంగరాజు గారికి సమాజ సిద్ధాంతములు బాగుగ నచ్చినవి. అందువలన ప్రచారము చేయించుచుండెడివారు. కాని అప్పటికి ఆ పట్టణమున సమాజ మేర్పడలేదు. శ్రీ మంగరాజుగారే సభలు చేయించి సంధ్యాగ్నిహోత్రములతో బాటు నాచేకొన్ని సంవత్సరములు ప్రచారముచేయించుచుండెడివారు. వారి కుటుంబములోని పిల్లలకు నాచే ఉపనయనాది సంస్కారములు జేయించిరి. వారికి మువ్వరు కుమారులు, ఆడపిల్లలు కూడానున్నారు. వారెందరో నాకు గుర్తులేదు. శ్రీ మంగరాజు గారితో నాకు పరిచయము జరుగక ముందే పెద్ద కుమారుడు చనిపోయినాడు. అతనికి ఇరువురో ముగ్గురో ఆడపిల్లలు, ఒక మగపిల్లవాడు. వారప్పటికి చిన్నవారు. ఆ కుటుంబము మంగరాజు గారి పాలనలోనే యుండెడిది. రెండవ కుమారుడు గ్రంథికామరాజు, ఆయనకు

మువ్వురు మగపిల్లలు, ఒక కూతురు, ఇతడు విజయవాడలో నుండి 'పూర్ణా' డిప్టిబ్యూషన్ ఆఫీసు నడుపుచుండెడివాడు. మూడవ కుమారుడు గ్రంథి బ్రహ్మజీ, ఆయన విశాఖలోనే తండ్రితోనే యుండెడివాడు. ఆయన సంపన్న గృహస్థుడే. విశాఖలోని 'పూర్ణా' సినీమా హాలు వ్యవహారము చూచుచుండెడివాడు. మంగరాజుగారు విశాఖలోనే యుండెడివారు. కుమారులలో సామాజిక భావములింకను పాదుకొనలేదు. వ్యాపార వ్యాసంగము తక్కుమరి యొండు వారు పట్టించుకొన్నవారుకారు. తరువాత వారు పెద్దవారై వేరుపడి ఎవరి వ్యాపారము వారు చేసికొనుచున్నారు. శ్రీమంగరాజు జీవించి యున్నంతకాలము నాచే వైదిక ధర్మప్రచారము విశాఖలో చేయించుచుండెడివారు.

ఆ దినములలోనే ఓడరేవుకు సంబంధించిన 'గాంధీగ్రామ్' (బాగుగా గుర్తులేదు) అనుపేరుతో నొక భాగమున - మొహల్లా - పేరు - నావికులకు సంబంధించిన ఉద్యోగులు, పారిశ్రామికులు నుందురు. వారిలో పంజాబీలు గుజరాతీలు, కూడ నుండెడివారు. పంజాబీలలో "కృష్ణ" (పూర్వినామము గుర్తులేదు) గారు నావికోద్యోగులలో పెద్ద ఉద్యోగి. వారిది ఆర్యకుటుంబము. వారు పట్టుదల గల ఆర్యసామాజికులు. పారిశ్రామికులలోను, ఇతర ఉద్యోగులలోను సమాజ సిద్ధాంతములను ప్రచారము చేయుటయేగాక, అక్కడ - ఆ పేటలో ఆర్యసమాజముకొరకు కొంత స్థలము డిపార్టుమెంటులో ఉన్న తన పలుకుబడితో సంపాదించి, భవన నిర్మాణమునకు వలయు ధనము సేకరించి భవనమును నిర్మించి సమాజమును స్థాపించెను. సంవత్సరమున నొకసారి ఆ సమాజ వార్షికోత్సవము జేయుచు నన్నాహ్వానించి ప్రచారము చేయుచుండెడివాడు. నేను హిందీలోను తెలుగులోను ప్రచారము చేసెడివాడను. పారిశ్రామికులు తెలుగువారు. ఉద్యోగులలో పంజాబీలు, గుజరాతీవారు కూడ నుండెడివారు. అట్లు ఆకృష్టగారు ఉన్నంతవరకు సమాజ సిద్ధాంత ప్రచారము, నగరములోనే కాక, ఆ గాంధీ గ్రామ సమాజమునను జరుగుచుండెడిది. అక్కడ నున్న సామాజికులు మదన మోహనగారిని, వారితో

బాటు నన్ను ఆహ్వానించి తమ గృహసంస్కారములను వివాహాదులను చేయించుచుండెడివారు. అట్లుకొలది సంవత్సరములే జరిగినది. తదుపరి కృష్ణగారు పంజాబ్ లోని చంఢీఘర్ కు ఉద్యోగరీత్యా వెళ్ళిపోయినారు. తరువాత ఆ సమాజము పక్షమున ప్రచారము స్వల్పముగా జరుగుచున్నది. అక్కడ తెలుగువారు పారిశ్రామికులగుటచేత, ఎక్కువ విద్యావంతులు ధనవంతులు కాని కారణమున ప్రచారమంతగా జరుగ లేదనియే చెప్పవలయును.

శ్రీ మంగరాజు గారు చనిపోయినారు. అందువలన విశాఖ నగరమున ప్రచారము సన్నగిల్లినది. శ్రీ మంగరాజు గారి కుమారులు తండ్రివలె ఆర్య సమాజకులు కానందునను, వ్యాపార బుద్ధియే ప్రధానముగా కలవారగుట చేతను సమాజ ప్రచారము విశాఖ పట్టణమున ప్రస్తుతము జరుగుటయే లేదు. మంగరాజు గారి సమయమున నాతో గలిగిన విశేష పరిచయము కారణమునను, నా యందుగల ఆదర భావమువలనను, వారి యిండ్లలో గల్లు సంస్కారములు నన్ను పిలిచి నాచే సంస్కారములు చేయించు కొనుచుందురు. ప్రస్తుతము - మంగరాజు గారు లేరు. వారి కుమారులును ఈ లోకమున లేరు. వారి సంతానమున్నది. వారు వారి వ్యాపారములు చేసికొను చున్నారు. వారికి సమాజముతో నెట్టి ప్రసక్తియు లేదు. నేనును వయోవృద్ధుడనగుటచే స్వయముగా వెళ్ళి వారిలో సామాజిక భావములు రేకెత్తించి వానిని జరుపు భావములు గలిగించు సామర్థ్యములేదు. వారి సంతానము సరలస్వభాముకలవారు. మంచివారే, దురభ్యాసములు లేనివారే. వారిని సమాజ మార్గమున నడుపగల ప్రచారకులు ఎక్కువమంది ఆంధ్రప్రాంతమున లేకుండుట దురదృష్టము. ఇది ప్రచార యుగము. వైదిక ధర్మములను ప్రచారము చేయగల పెక్కురు విద్వాంసులున్నచో జనుల వానిని స్వీకరింతురు. పౌరాణిక భావములను మూఢాచారములను ప్రచారము చేయువారు కొలదిగానో, గొప్పగానో ఉన్నారు. కాని ఆర్య-వైదిక సిద్ధాంతములను ప్రచారము చేయువారు లేకుండుట ఆంధ్రప్రాంత దురదృష్టమనక తప్పదు.

ఆర్యసమాజము - గుంటూరు :

స్వ. శ్రద్ధానందస్వామి మద్రాసు ప్రాంతంలో మోపలా అల్లర్లు జరిగినపుడు (క్రీ.శ. 1925లోనో) అంతకు పూర్వమో) అక్కడి పరిస్థితులను తెలిసికొనుటకు దక్షిణ భారతమునకు వచ్చియుండిరి. వారు తిరిగి ఢిల్లీకి వెళ్ళుచు, మద్రాసులోను, నెల్లూరు, గుంటూరు, విజయవాడ మున్నగు నగరములందు సభలు జరిపి, గుంటూరులో నొక శుద్ధి సంఘము స్థాపించి వెళ్ళినట్లు గుంటూరు వాస్తవ్యుల ద్వారా వినియుంటిని. గుంటూరులో క్రైస్తవ కళాశాల, హిందూ కళాశాల, వైశ్య కళాశాల మున్నగు నామములతో ననేక కళాశాలలున్నవి. గుంటూరు ఆ జిల్లా ముఖ్య పట్టణము. రెండు మూడు లక్షల జనసంఖ్య గల పట్టణము. చదువరు లెక్కువగా నుండు పట్టణము. అక్కడ గూడ నొక సమాజము ఏర్పడిన బాగుండునని తలంపు గలిగెను. స్వ. శ్రద్ధానందస్వామి తన మదరాసు ప్రాంతపు భ్రమణము ముగించుకొని ఢిల్లీ వెళ్ళిన తరువాత తన గురుకుల స్నాతకుడైన బ్రహ్మచారి కేశవదేవజ్ఞాని (కె.డి. జ్ఞాని) విద్యాలంకార్ ను గుంటూరుకు పంపియుండిరి. క్రీ.శ. 1927లో వారిని గుంటూరులో కలిసికొనియే ఆర్యసమాజమునకు సంబంధించిన విషయము తెలిసికొన గలిగితిని. క్రీ.శ. 1926లోనే అనుకుంటాను శ్రద్ధేయ శ్రీ స్వామి శ్రద్ధానందుని ఒక ముస్లిం దుండగుడు హత్యజేసియుండెను. శ్రీ శ్రద్ధానంద స్వామి స్మరణార్థమే ఢిల్లీలో నొక ఉపదేశక విద్యాలయము ప్రారంభించి, అందు దక్షిణ దేశమున ప్రచారము చేయుటకు ఆంధ్ర, తమిళ, కర్ణాటక, మళయాల ప్రాంతములనుండి యువకులను జేర్చుకొని వారికి చాత్రభృతి నిచ్చి శిక్షణ యివ్వబడునని దక్షిణ దేశపు సమాచార పత్రికలలో ప్రకటించిరి. ఆ ప్రకటనను చూచియే నేను గుంటూరు వెళ్ళి కె.డి. జ్ఞానిని కలిసికొని సమాజ వివరములను తెలిసికొని వారిచ్చిన పత్రమును తీసికొని నేను నా టీచరు పదవికి రాజీనామ చేసి ఢిల్లీ వెళ్ళియుంటిని. ఈ విషయము పూర్వము సంక్షిప్తముగా వ్రాసియుంటిని. ఉత్తర భారతమున శిక్షణ బొంది తిరిగివచ్చి ఋషి ఋణము తీర్చుకొను బుద్ధి

తోనే సమాజ ప్రచారము స్వార్థము వీడి చేయదొడగితిని. క్రీ.శ. 1940 నుండి యిట సమాజస్థాపన ప్రచారము చేయనారంభించిన సంగతి యింతకు పూర్వమే తెలిపియుంటిని. నేను తిరిగి వచ్చుటకు పూర్వమే కె.డి. జ్ఞాని గారు మదరాసు చేరి యట ప్రచారము చేయుచుండిరి. ఇక్కడ ఆంధ్రప్రజలలో ప్రచారము చేయుటకు పం. మదన మోహన్ విద్యాసాగర్ గారు నియుక్తులై ప్రచారము చేయుచున్నట్లు తెలిపియే యున్నాను.

నేనింతకు పూర్వము వ్రాసినట్లు తెనాలిలో సమాజము నేను ప్రారంభించు రోజులలో మదన మోహన్ విద్యాసాగర్ గారు ఆంధ్రప్రాంతము వదలి వచ్చి హైదరాబాద్ లో ఉండి స్వతంత్రులై ప్రచారము చేయ దొడగిరి. విద్యాసాగర్ గారు తెనాలి విడిచి వచ్చిన పలు సంవత్సరములకు తరువాతనే యట సమాజము స్థాపింపబడినది.

ఇక గుంటూరులో శ్రీ బి. బ్రహ్మయ్య గారు ఉన్నారు. ఇంతకు పూర్వము తెనాలిలో నుండి లేబర్ ఇన్ స్పెక్టరుగా పనిచేయు కాలములో నాకు వారితో పరిచయ మేర్పడినది. గుంటూరు ఏ.సి. కాలేజీలో చదివి పట్టభద్రులై సంఘసంస్కరణ భావములు కలిగిన యువకుడు. కావున బాల వితంతువును వివాహ మాడి చకుని జీవితము గడుపుచుండెడివాడు. తరువాత తన యుద్యోగ విధులను వ్యాయబద్ధముగా నిర్వహించుచు ఉద్యోగమునుండి రిటైర్ అయి గుంటూరులో నివసించుచుండెడివారు. గుంటూరులోనే నివసించు డాక్టర్. వై.వి. సుబ్బారావు గారితోను నాకు కొంత పరిచయ మేర్పడినది. వీరిరువురు సుహృద్ భావముతో గుంటూరులో వారిమిత్రులను, తెలిసినవారిని అహ్యనించి చిన్నచిన్న సమావేశములు జరిపి నాచే వైదిక ధర్మములను గూర్చి యుపన్యసింపజేసిరి. అట్లు నన్నువిని, ఆర్య సమాజముననేమో తెలిసికొని శ్రీ బ్రహ్మయ్య గారితో బాటుకొందరు యువకులు సమాజమును గుంటూరులో ప్రారంభించిరి. పట్టణములో నటనట సమావేశములు జరిపి వైదిక సిద్ధాంతములను జనులకు తెలుపసాగితిమి. ఇట్లు కొంతకాలము జరిగిన

మీదట గుంటూరు కలెక్టర్ శ్రీ రాంబాబు గారి సహాయముతోను, హైదరాబాద్ సెక్రటేరియట్లో సెక్రటరీగా పనిచేయుచున్న కె.యస్. ఆర్. మూర్తి గారి సహాయముతోను గుంటూరు మునిసిపాలిటీకి సంబంధించిన స్థలములో 1200 చదరపు గజముల స్థలమును కొంత మూల్యమిచ్చి సంపాదించగలిగితిమి. ఆ స్థలములో నగరవాసులు సద్భావముతో నొసంగిన ధనముతో నొక భవన నిర్మాణము కూడ జరిగినది. అందులకు కావలసిన మూడు, నాలుగువేల రూప్యములను శ్రీ వట్టికూటి వెంకట సుబ్బయ్యగారు విరాళముగా నొసంగిరి. వారు అంతకుపూర్వము సర్వోదయ కార్యకర్తగా ప్రసిద్ధి పొంది సేవాభావముతో నగర, గ్రామ పారిశుధ్యము తనముఖ్య కార్యముగా నెన్నుకొని అనుదినము నిష్కల్యాప, నిస్వార్థ భావముతో దేశసేవ చేయుచున్నారు. తన యువావస్థనుండి పలుగు, పార, చీపిరి మున్నగు సాధనములతో నెక్కడ తనకు మాలిన్యము, మురికి కనబడిన నక్కడ దానిని శుద్ధిచేయుటయే వారి ముఖ్య కర్తవ్యము. వారు పెద్ద రైతువంశజులు, శ్రీమంతులు ఇంటర్మీడియట్ వరకు ఆంగ్ల విద్య నభ్యసించినవారు. మహాత్మాగాంధీ, వినోభాభావే మున్నగు దేశ నాయకుల యువదేశ, సేవా కార్యములచే ప్రభావితులై దేశ పారిశుద్ధి కార్యము తన ముఖ్య కర్తవ్యముగా నెన్నుకొని యందు తత్పరులైనవారు. తన గ్రామము, పరగ్రామము, తన నగరము, పర నగరము అను వివక్ష చేయక తానున్న చోట కనబడు మురికిని తొలగించి యా స్థలమును శుద్ధము చేయుటయే వారిపని. గుంటూరులో ఉన్నప్పుడు గుంటూరులోనూ, తెనాలిలో ఉన్నప్పుడు తెనాలిలోనూ మున్సిపాలిటీ సేవకులు శుద్ధిచేయని మురుగు కాలువలను - మా వెంక సుబ్బయ్య - సర్వోదయగాంధీ యని ప్రసిద్ధిగలవారు, అచటి మురుగు కాలువలను శుద్ధిచేయుచుందురు. వారు నా దినచర్యను నాప్రబోధములను చూచి, విని వానిమూలమున దయానందుని యుత్తమ వైదిక సందేశము నందుకొని, తన పారిశుద్ధ్య సేవతో బాటు సమాజ కార్యములను చేయనారంభించిరి. సంధ్యావందనాదులను, గాయత్రీ జపము చేయదొడగిరి.

ముఖ్యముగా ఆర్యసమాజ సిద్ధాంతముల విశిష్టతను గ్రహించి యజ్ఞోపవీత ధారియై తన విధుల నిర్వహణలో నిమగ్నులై యుందురు. గుంటూరుసమాజ స్థలమును బాగుచేయుటలోను, భవన నిర్మాణ కార్యమునను, తదర్థము ధన సంగ్రహముచేయుటలోను వారు చేసిన శ్రమ, చూపిన శ్రద్ధ యనన్య సామాన్యము. వారికి నేను, సామాజికులు నెల్లప్పుడు కృతజ్ఞులమై యుందుము.

ఇట్లు గుంటూరు సమాజమునకు భవన మేర్పడినది. ఇప్పుడు సమాజమున్నస్థలము భవనము కలిసి, ఐదారు లక్షల విలువగల యాస్తియనుట అసత్యము కాదు. సమాజమునకొక చిన్న గ్రంథాలయమున్నది. దూరమునుండి వచ్చిన అతిథులుండుటకు వసతి యున్నది. సభలు, సమావేశములు జరుపుటకు, తగిన హాలు, ఖాళీ స్థలము, నన్నియు నున్నవి. సమాజము నిట్లు రూపొందించి, దానిని నిర్వహించు సదస్సులు, సానుభూతిపరులు నున్నారు. వారిలో ముఖ్యులు శ్రీ గోవిందరావు గారు, శ్రీ బి. బ్రహ్మయ్య శ్రీ కొత్త మాసు ప్రసాదరావు, శ్రీ మల్లికార్జునరావు, శ్రీ శ్రీహరి, శ్రీ తిరుమల రావు శ్రీ డా॥ రమేష్, శ్రీ సోమయ్య శ్రీ డా॥ హనుమంతరావు శ్రీ సాంబశివరావు నితరులు పలువురున్నారు. వారి నామములన్నియు స్మరణలో లేవు. శ్రీ బొల్లెపల్లి సత్కషారాయణగారు - వీరు పూర్తిగా సామాజికులు కాకున్నను సమాజమునకు మిక్కిలి సహాయకులు ఉదారులు. శ్రీమతి సూర్యకుమారి, శ్రీ మతి జ్ఞాన ప్రసానాంబ, శ్రీమతి సీతామహాలక్ష్మి, శ్రీయుత శేషగిరిరావు, వారి సతీమణి, శ్రీమతి జానకమ్మ ప్రభృతులు సమాజ సదస్సులు. వీరిలో అన్ని కులముల వారున్నారు. ఉద్యోగులు, డాక్టర్లు, శ్రామికులు, వృద్ధులు, పిన్నులు, యువకులు ఉన్నారు. కాని ఎక్కువ సంఖ్యలో లేరు. గుంటూరుపలు కళాశాలల కాటపట్టు. కాబట్టి విద్యాధికుల నెక్కువ మందిని సమాజము ఆకర్షింప గలదని యూహించితిని. అనా యాశ అనుకున్నంతగా ఫలింపలేదనియే చెప్పవలసి వచ్చినది.

భారతీయులలో ముఖ్యముగా హిందువులనబడువారిలో సంఘ

భావము - సంఘమునకు చేతనైనంత సహకారము చేయవలయునను భావము, తోటివారిలోగల యజ్ఞానమును, అనాచారమును, మూఢనమ్మకాలను తొలగించి వారి కుపకారము చేయుట మానవతకు కర్తవ్యమని యెంచు స్వభావము లేదని యనవలసి వచ్చుచున్నది.

గుంటూరు సమాజము నందు విద్యాధికులు చేరి దయానంద మహర్షి దివ్య సందేశమునందుకొని, ప్రాచీన వైదిక ధర్మమును మానవులలో ప్రబోధింపగలరని భావించితిని. తన్మూలమున గ్రామములందును ప్రచారము సాగింపవచ్చుననియు తలంచితిని. ఆర్యసమాజము నదాచారులు, సచ్చీలురునైన విద్యాధికులకు నిలయము కావాలి. అప్పుడే యీ దేశము తన పూర్వపు విజ్ఞానము, గౌరవము, మరల సంపాదించుకొని, ఇతర దేశములకు గురుత్వము వహింపగలదు. ఒకప్పుడు ఈ దేశము భూ మండలము నందలి యెల్లదేశములకు గురుత్వము వహించి -

“ఏతద్దేశ ప్రసూతస్యనకాశాదగ్రజన్మనః

స్యంస్యం చరిత్రం శిక్షేరన్ పృథివ్యాం సర్వమానవాః (మను.)

“భూమండలమున గల నెల్లదేశవాసులారా! భారతదేశమునకు రండు! ఈ దేశమున జనించిన అగ్రజన్ములు - విదాంసులునయిన వారి నుండి మీకు కావలసిన విద్యాబుద్ధులు నేర్చుకొనుడు” అని ఎలుగెత్తి చాటిన దేశమిది. వేడు భారతీయులు పాశ్చాత్య దేశములకు వెళ్ళివిద్యలను నేర్చుట గర్వకారణమను చున్నారు. ఆ నేర్చు విద్యలుకూడ పట్టకూటి విద్యలే కాని, జన్మసాఫల్యము కొరకు ఉపయోగపడునవి కావు.

విజయవాడలోనూ కొంత ప్రచారము చేసితిని. కాని కొందరు సామాజిక భావములు కలవారు ఏర్పడినను ఆర్యసమాజమును స్థాపింప ననువగు వాతావరణ మేర్పడలేదు. నాభాషణలు వినుటకు వచ్చిన వారు “గోపదేవ్ గారు చెప్పేది విషయములు బాగుగనే యున్నవి. కాని వానినాచరించుట మనకు సాధ్యమా?” అని అందురే కాని వాని నాచరింప యత్నించి ముఖ్యముగా

తామాచరించు అనాచారములను వదలుకొనయత్నింపరు. దక్షిణ భారతమున బ్రాహ్మణులు మాంసమును భుజింపరు. వారిలో పలువురు చదువరులు నుందురు. మాదక ద్రవ్యములను సేవించువారును ఆరుదుగా నుందురు. వారు వైదిక బ్రాహ్మణులమని చెప్పుకొందురే కాని వైదికాచారములు వారిలోను కనిపింపవు. తొంబది తొమ్మిది శతము పౌరాణికులే. నిత్యము సంభ్యావందనాది పంచమహాయజ్ఞముల నాచరించు వారు నేటి బ్రాహ్మణ నామధారులలో, నూటికొక్కరైన నున్నారని చెప్పజాలము. ఐనను వారు తమ మూఢ నమ్మకములను, మూఢాచారములను విడువజాలరు. పైపెచ్చు మహర్షి దయానందుడు బోధించిన వేదధర్మములను అంగీకరింపక సామాజికులను, సమాజమును విరోధింతురు. బ్రాహ్మణ నామధారులే యిట్లుండ నితర వైశ్యాది వర్ణముల వారిని గూర్చి యేమి చెప్పగలను ? వైఖ్యము ముఖ్యముగా బ్రాహ్మణుల చెప్పచేతలకు లోబడి వారు చెప్పనదే చేయుదురు. అన్యము వారికి తెలియదు. వారిలో ధనవంతులున్నారు కాని చదువుట తక్కువ. మాంసాది దురాచారములు లేకున్నను వైదికాచారముల నాచరించు అలవాట్లు లేవు. ఇప్పడిప్పుడు వారిలోను, బ్రాహ్మణులలోను, ఆహారశుద్ధి, ఆచార శుద్ధియు కొరవడు చున్నది. కావున వారును సామాజికులు కాజాలరు. ఇక నితర కులాల వారిలో ఆహార శుద్ధియు లేనందున సమాజ సిద్ధాంతములు మంచివేయని యంగీకరించియు, దురాచారములను విడువజాలక సమాజమునకు దూరముగా నుందురు. కావున ఆంధ్రప్రాంతమున సమాజాభివృద్ధి కలుగుట దుర్లభమనిపించుచున్నది.

నేను నా శక్తికొలది కోస్తా జిల్లాలలో అక్కడక్కడ కొంత ప్రచారము చేయ యత్నించితిని. కాని ఫలమాశించినంతగా కలుగలేదనియే చెప్పవలెను. మరియు నొక వ్యక్తి సామాజికుడు సమాజ సదస్యుడు అగు టాంత సులభము కాదు. వేదశాస్త్రములు చదువకున్నను, కనీసము సమాజ సిద్ధాంతములను తెలుపు గ్రంథములను తన భాషలో చదువగలిగి

యుండవలెను, లేక విని గ్రహించి ఆచరింపగలిగిన వాడై యుండవలయును. సదాచారి కావలయును. దురభ్యాసములు లేనివాడై యుండవలయును. చౌర్యము, వ్యభిచారము, మున్నగు స్థూలదోషములు లేనివాడై యుండవలయును. ధూమ్రపానాదులు చేయనివాడు, మద్యమంసాదులను సేవింపని వాడుగా నుండవలయును. యజ్ఞోపవీతమును ధరించి సత్యభాషణాదు లొనర్చుచు, నిత్యము సంధ్యావందనాదులు చేయుచు, సామాజిక సత్సంగము లందు పాల్గొనుచు నుండవలయును. ఇయ్యవి ఆర్యసమాజ సదస్యున కుండవలసిన సామాన్య నియమములు.

నేడు భారతదేశము స్వతంత్రమై అయిదు దశాబ్దములు గడచినను గ్రామములో గాని, నగరములలో గాని, చదువు కొనిన వారి సంఖ్య యెంత ? సమాజ సదస్యుడగుటకు 18పదునెనిమిదేండ్ల వయస్సునకు మించిన వయస్సుగల వాడై యుండవలయును. అట్టివారు పదిమందికి మించి వ్యక్తులు లభించినపుడే సమాజమును స్థాపింపవలయును. కావున ఆర్యసమాజమును స్థాపించుట సులభముకాదు. ఇతర సంఘ నిర్మాణములకు వలె, ఏదో కొంతచందాయిచ్చిన మాత్రమున సమాజ సదస్యుడగుటకు వీలులేదు. కావుననే ఆంధ్రప్రాంతమున ఏబది సంవత్సరములుగా పలుచోట్ల ప్రచారము చేయగల్గినను సమాజములను స్థాపింపజాలకపోయితిని. ఒక గ్రామములో పది దినములు ప్రచారముచేయగలము కాని, పది దినములలో సమాజ సదస్యు నొకని నిర్మింపజాలము.

పైన వ్రాసిన సామాన్య నియమములను పాటింపని వారు లెక్కకు మిక్కిలిగా నుందురు. వారితో సమాజమును స్థాపించి యేమిప్రయోజనము? ఒక వ్యక్తి తాను సదాచారి కాక సమస్త దుర్గుణములు గల వ్యక్తి యితరులకేమి బోధింపగలడు ? మాటలు నేర్చుకొని చెప్పగలిగినను అతని మాటలు విని బాగుపడువారెవరుందురు. ఆర్యసమాజము సదాచార, సద్ధర్మబోధక సంస్థ. ఆసంస్థదోషభూయిష్టమై యున్న పక్షమున నితరుల నెట్లు బాగుచేయగలదు?

ఆర్యుడనగా ప్రగతిశీలుడు. ఆస్తికుడు, వేదబోధిత పరమాత్మలక్షణముల నెరిగి ఈ జీవితమున ఆ పరమేశ్వరుని సాక్షాత్కారముచేసికొన ప్రయత్నించువాడు. కర్తవ్యకర్మల నెరిగి వానిని పాలించుచు అసత్కార్యములవంక బోనివాడు. అట్టియార్య పదముచే వ్యవహరింపదగు వ్యక్తులు కొందరు కలిసి సంఘముగా నేర్పడినది ఆర్యసమాజమనబడును.

నైజాం రాజ్యము - తెలంగాణము :

ఏబది యేండ్లకు పూర్వమునుండి నాకు ఆర్య సమాజముతో సంబంధమున్నట్లు పాఠకులకు తెలిపియున్నాను. మరియు నీ దీర్ఘకాలమున ఆంధ్రప్రాంతము సర్కార్ జిల్లాలలో ఆర్యసమాజమునకు సంబంధించిన నా కార్యకలాపములను గూర్చి యింతవరకు వ్రాసియుంటిని. ఇకముందు నైజాం రాజ్యాంతర్గత తెలంగాణము నందు నేచేసిన సేవను గూర్చి పాఠకులు చదువుదురు.

భారతదేశము స్వతంత్రము కాకముందే (క్రీ.శ 1940 నుండి 1947 వరకు) ఉత్తర భారతమునుండి ఆర్యవిద్వాంసులు, భజనోపదేశకులు వచ్చి ప్రతినవతరము అప్పుడప్పుడు సమాజ సిద్ధాంతములను గూర్చి ప్రచారము చేయుచుండుటను గూర్చి ప్రథమమునే కొంత వివరించియుంటిని. స్వ. డి.వి. స్వామి ప్రభృతుల యాహ్వానమునందుకొని నేను హైదరాబాద్ వచ్చి సికిందరాబాద్ లో నెక్కువగాను, ఇతర వరంగల్, నిజామాబాద్, నల్గొండ మహబూబ్ నగర్, ఖమ్మం, కరీంనగర్, మెదక్ జిల్లాలలో గల సమాజములందును తెలుగున నుపన్యసించుటయు జరిగినది. నైజాం రాజు హిందువులయెడజరుగ ఆత్మాచారముల నెదుర్కొనుటకు హిందువులను తయారుచేయుట నాడ ఆర్యసమాజముఖ్య ఉద్దేశ్యమై యుండెడిది. కాని ప్రచారము హిందీలో జరుగుచుండెడిది. తెలంగాణమునకు సంబంధించిన సమాజముల కార్యకర్తల వారి క్షేత్రములందు తెలుగున నుపన్యసించుటకు ఎరిగినవారు నన్ను కూ ఆహ్వానింపసాగిరి. నేను ప్రథమమున సికింద్రాబాద్ లోనే ప్రచారము చేయ

చుండెడివాడ. సికిందరాబాద్ లోనే ప్రచారము చేయుచుండెడివాడ. సికిందరాబాద్ బ్రిటిష్ వారి పరిపాలనలో నుండెడిది. అక్కడివారు తెలుగునే మాటలాడెడివారు. వారిలో ఉర్దూ ప్రచారమంతగా నుండెడిది కాదు. అందువలన నా తెలుగు భాషణములను విని వైదిక సిద్ధాంతములలో గల విశిష్టతను గుర్తింపసాగిరి. కొందరు సామాజికులును కాదొడగిరి. వైశ్యసోదరులు - ధనవంతులు - సంధ్యాగ్నిహోత్రములు నేర్చుకొని చేయదొడగిరి. మరియు కొందరు ముందంజ వేసి వారి యిండ్లలో వివాహాది శుభకార్యములు వైదిక పద్ధతిన చేయింపదొడగిరి.

తెలంగాణమున హిందీ భాషలో ప్రచారము జరుగుచున్నంతసేపు తెలుగువారికి వైదిక సిద్ధాంతములు స్పష్టముగా బోధపడెడివి కావనుట కల్గకాదు. హిందీ భాషలో పండితులు ఉపన్యసించు సభలలో తెలుగువారు వినుటకు వెళ్ళుచుండెడివారే కాని వారు చెప్పెడి సిద్ధాంతములు వారికి స్పష్టముగా బోధపడెడివి కావు. కారణం నైజాం రాజ్యములో నుండువారు ఉర్దూభాష నేర్చుకొనెడివారు. ప్రాంతీయ భాషలు నేర్చుకొనుటకు తగిన పాఠశాలలుండెడివి కావు. రాజభాష ఆఫీసులలో, కోర్టులలో నుపయోగించు భాష ఉర్దూ భాష. పాఠశాలలో ఉర్దూ నిర్బంధముగా నేర్పబడెడి అందువలన ఉర్దూ భాష తెలుగువారు కూడ నేర్చుకొనెడివారు. ఇక్కడ మాట్లాడుకొను భాషయు నదియే. అందులో తెలుగు పదాలు కాని, సంస్కృత పదాలు కాని ఉండవు. హిందీ భాషలో సంస్కృత పదాలు ఎక్కువగా నుండును. అందువలన హిందీ భాష తెలుగువారి కర్థముకాదు. ఆర్యసమాజము సభలలో తెలుగు భాష మాటలాడరు. కాబట్టి ఆర్యసమాజ ప్రచారం ముస్లిం వ్యతిరేక ప్రచారముగా నెంచబడుచుండెడిది. మరియు ఆర్యసామాజిక పండితులు విగ్రహారాధన, దేవాలయములు, పూజలు శాస్త్రీయములు కావని ఖండించుట వలన తెలుగువారు సామాజికులను నాస్తికులుగా నెంచెడివారు. కావున తెలుగువారికి ఆర్యసమాజము నాస్తిక సమాజము, కావున తెలంగాణమున ఆర్యసమాజ

ప్రచారము ఎక్కువ జరుగ లేదనియే చెప్పవలెను. మరాఠ్వాడాలో జరిగినంత ప్రచారము తెలంగాణలో జరుగలేదని ఆందరంగీకరించిన విషయమే. జంటనగరాలలోనూ హైదరాబాద్లో జరిగినంత ప్రచారము సికింద్రాబాద్లో జరుగలేదు. హైదరాబాద్లో నున్నన్ని సమాజములు సికిందరాబాద్లో నున్నవా? లేవు. కారణమేమి ? హిందీలో ఉపన్యాసములు ప్రచారము జరుగుటయే. హైదరాబాద్ లోనివారు ఉర్దూ చదివిన వారగుట చేత వారికి కొంచెము హిందీ అర్థమయ్యెడిది. తెలుగువారికి హిందీలో ఏమి చెప్పుచున్నారో తెలిసేది కాదు.

సికిందరాబాద్ కన్యకాపరమేశ్వరి ఆలయములో గీతా సప్తాహము పేరుతో సభలు జరిపి గీతను చదువుచు దాని నాధారముగా తీసికొని వైదిక సిద్ధాంతములను ప్రబోధించెడివాడను. హిందువులకు గీత పరిచిత గ్రంథము. వేదములు ఉపనిషత్తులు - వానిపేర్లు హిందువులకు తెలియవు. హిందువులలో సంస్కృతము కొదిగానో గొప్పగానో చదువుకొని పురాణములు చెప్పుకొను సంస్కృత విద్వాంసులకే వేదముల సంగతి తెలియదు. ఇతరులకు వేదములననేమో అవి చెప్పెడి విషయములేమో యెట్లు తెలియగలవు. బ్రాహ్మణులలో ఒకరో యిద్దఱో వేదము వల్లించినవారు ఉందురు. ఆ వేద పాఠకులలోను సంస్కృతము, శబ్దార్థము తెలిసివారు నూటికి ఒక్కరున్నారనియు చెప్పజాలము వెదము వల్లించిన బ్రాహ్మణులు చిన్నతనమునుండి వానిని కంఠస్థము చేసి స్వర సహితముగ, బీద వారైనచో తమ మంత్రములు పఠించుచు భిక్షాటనము చేసి బ్రతుకుటయే తప్ప వేదార్థముల నితరులకు బోధించి బ్రతుకు పద్ధతీయు వారికి తెలియదు. మరియు నా వేదమును శూద్రులకు వినిపింపరాదు. చెప్పరాదు. అది పాపము. వినుపించువారికి, వినువారికి, పాపము వచ్చును. అందువలన జనులకు, అగ్రవర్ణులమనుకొను వారికి కూడ వేదములననేమో తెలియదు. వాని ప్రయోజన మంతకంటెను తెలియదు. నేటి హిందువులలో నెంత మందికి మనమాచరించు ధర్మములకు వేదము మూలమని తెలియును. సంసృతజాలకే తెలియదు, ఇతరులకెట్లు తెలియును?

“వేదో z భిలో ధర్మమూలమ్”

వేదములు మనమాచరించు ధర్మములకు మూలము అనగా ప్రమాణము అని వేదములు వల్లించు బ్రాహ్మణులకే తెలియదు. ఇతరులకెట్లు తెలియగలదు. సంస్కృతము చదివిన బ్రాహ్మణులు భాగవతాది పురాణములను చదివి యితరులకు వినిపించి వారి నుండి ధనాదులను సంపాదించి బ్రతుకుటయే తప్ప మరి యొండు వారికేమి తెలియును. అసలు ధర్మమన నేమో వారు వివరింపగలరా ?

“చోదనో లక్షణో z ర్థో ధర్మః”

వేద విధియే ధర్మమునకు లక్షణమని సంస్కృతజ్ఞులకెందరికి తెలియును? కొన్ని లక్షల సంవత్సరములకు పూర్వము అనగా కృతయుగము నాటినుండి భారతదేశమున నుండు మానవులు, స్త్రీ పురుషులెల్లరు వర్ణకుల భేదములు పాటించక వేదములు అర్థ సహితముగ జదువు చుండెడివారు. అప్పుడు వారావేదములు చెప్పిన ధర్మములు నిత్యము ఆచరించుచుండెడివారు. అందువలననే బహుకాలమునకు తదుపరి - వేదార్థములను తెలిసికొనలేని సమయమున - ధర్మశాస్త్రకర్తయైన మనువు -

“వేదో దితం స్వకం కర్మ నిత్యం కుర్వాదతల్లధితః వేదములో చెప్పబడిన నీ వర్ణాశ్రమమున కనుగుణమైన కర్మ నిత్యము చేయవలయును” అని చెప్పవలసి వచ్చినది. ఈ మనువు వాక్యమును బట్టి మనము నిత్యము వేదములో చెప్పబడిన కర్మలు చేయవలయుననియు, అవియే ధర్మములనియు తెలియుచున్నది. కావున నేటి విద్వాంసులకు ధర్మమన కర్మమనియు అదియు వేదోక్తమనియు నెందరికి తెలియును ? అట్లు తెలియక పోవుట వలననే పురాణములు చెప్పబ్రాహ్మణ నామకులు ధర్మములను గురించి యేమి చెప్పగలరు ?

భగవద్గీతలో :

“ధర్మక్షేత్రే కురుక్షేత్రే సమవేతా యుయుత్సవః” యని ప్రప్రథమమున

ధర్మపదము వాడబడినది. నేడు నిత్యము గీతాపారాయణము చేయు గీతా భక్తులు అగు బ్రాహ్మణులకు గాని యితరులకు గాని యా ధర్మపదము దేనిని చెప్పనో తెలియునా? తెలియదనియే నేను గట్టిగా చెప్పగలను. వారికి నిత్యము స్నానము చేసి పట్టుబట్ట కట్టుకొని యొకచో కూర్చుండి, గీత పుస్తకమునకు పనుపు కుంకుమ, పుష్పాదులు పెట్టి పూజచేసి, అందలి శ్లోకములను పఠించి, యా గ్రంథమును పట్టుగుడ్డలో పెట్టి భద్రముగా పెట్టెలో దాచి యుంచుట యే వారికి పరమ ధర్మము - ఆపనిచేసి తాము గొప్ప ధర్మకార్యము చేసినట్లెంచెదరు. మిగిలిన దినమంతయు అబద్ధాలాడుటకు వెఱవరు, ఫోర్టరీలు వ్రాయుటకు జంకరు. ఇంకనేమేమి యసత్కార్యము లాచరింతురో చెప్పజాలము. వానికి భయపడరు. ప్రార్థన గీతాపారాయణము చేసినవారు కదా! ఆ ధర్మమీ యధర్మములను హరింపజేయునని తలంతురు. గీతను పఠించి, యందు కృష్ణుడు అర్జునునకు బోధించిన ధర్మములేవో తెలిసికొనగలిగి-తరువాత వానిని ఆచరింపవలయును. అందులకే గీతను పఠించవలయును. కేవలము పఠించుట ధర్మమైట్లగును? సత్యము చెప్పట ధర్మము, బ్రహ్మచర్యము పాలించుట ధర్మము, సంధ్యోపాసన చేయుట ధర్మము. యజ్ఞము చేయుట ధర్మము. చౌర్యము చేయకుండుట ధర్మము, వ్యభిచరించకుండుట ధర్మము. ఇవి కర్మములు. వీనినాచరించుట ధర్మము గ్రంథపఠనము అర్ధసహితముగా చేసిన ధర్మములననేమో, అధర్మములన నేమో, తెలియును. తెలిసికొనుట మాత్రమే ధర్మము కాదు. తెలిసికొనునది ఆచరించుట ధర్మమగును.

చదువరులు కాని వారికి వేదోపనిషత్తులన నేమో వారికి తెలియదు. కావున వారి వినికిడిలో నున్న భగవద్గీతను చదివి తన్మూలమున ధర్మప్రబోధము చేయుట సుకరమని యెంచి యట్లు ప్రచారము ప్రారంభించితిని.

భగవద్గీత సప్తాహము పేరుతో స్త్రీలు, పురుషులు, బ్రాహ్మణులు, అబ్రాహ్మణులు, వినుటకు వచ్చుచుండెడివారు. గీతలో కృష్ణార్జున సంవాద

రూపమున నా ప్రవచనము కథ చెప్పినట్లు ఉండెడిది. కథారీతిలో ధర్మములు చెప్పిన వినువారికి ధర్మములు సులభముగా బోధపడును.

“సహాయజ్ఞాః, ప్రజాసృష్ట్యా పురోవాచ ప్రజాపతిః అనేనప్రసవిష్యధ్వమ్ ఏషవోఽప్యైష్ట కామధుక్” (భ.గీ.)

“పరమేశ్వరుడు మొదట జనులను యజ్ఞముతోపాటు సృష్టించి, మీరీ యజ్ఞము చేసి దీనివలన వృద్ధిపొందుడు. ఇది మీ కోర్కెలను దీర్చును” అని కృష్ణుడర్జునునకు చెప్పినట్లు శ్లోకము - చదివి చెప్పి - మీరు యజ్ఞము చేసిన నది మీకోర్కెలు తీర్చునని చెప్పిన సభికులు యజ్ఞమన నేమో తెలిసికొన నభిలషింతురు. అప్పుడు వారికి యజ్ఞముచేయు పద్ధతిని చూపించి, నేర్పిన వారు చేయుదురు. దాని వలన కలుగు ఫలము కూడ వారికి సులభముగా బోధింపవలగును. ఇట్లు తెలిసికొనిన వారందరు చేయకున్నను నూటికికొక్కరైనను చేయ నుంకింతురు. నా యీ పద్ధతివలన నట్లు కొందరు వైశ్యులు సంధ్యాగ్నిహోత్రములు నేర్చుకొని చేయదొడగిరి. ధర్మప్రబోధకులమని చెప్పుకొను బ్రాహ్మణులెన్నడైన వైశ్యులకు గాని, యితరులకు గాని నిత్య కృత్యములైన సంధ్యాగ్నిహోత్రములను నేర్పిరా ? నా ప్రబోధములను వినిన ఆర్యవైశ్యులు, వైశ్యనారీమణులు, గాయత్రీ మంత్రమును నేర్చుకొని యజ్ఞోపవీతమును వేసికొని గాయత్రీ జపమును చేయుచున్నారు. దైనిక యజ్ఞమును నేర్చుకొని కొందరు నిత్యమును, మరికొందరు వారమున కొకసారి, పర్వదినములందు మరికొందరును అగ్నిహోత్రముచేయువారు సికిందరాబాద్ లో నున్నారని ధైర్యముగా చెప్పగలను. శ్రీ దయానంద మహర్షియు భగవద్గీత నాధారముగా తీసికొని వైదిక ధర్మములను ప్రబోధించినట్లు వారి జీవితమున చూడవచ్చును.

భగవద్గీతను పౌరాణికులు ఉపనిషత్సారమనియు సాక్షాత్ భగవంతుని యవతారమైన కృష్ణభగవానుడు చెప్పినది కావున పవిత్ర గ్రంథమనియు భావించుట లోక విదితముకదా ! భగవద్గీతా ప్రవచనము పేరుతో జనులను సమావేశపరిచి వారికి భగవద్గీత ధర్మగ్రంథము కాదనియు అయ్యది భారతము

వంటి చరిత్ర గ్రంథములోని యొక భాగమనియు, కృష్ణుడు భగవంతుని యవతారము కాదనియు, గీతా ప్రవచనము మూలమున బోధించుటకును వీలగును. భగవద్గీతను గూర్చి జనులలోగల మూఢ విశ్వాసములను తొలగించుటకు వీలగును. మరియు గీతలో కృష్ణుడర్జునునకు బోధించిన విషయముల యధార్థతను తెలిపి వేద విరుద్ధములైన విషయములను ఖండించుటకును అవకాశము లభించును. సాధారణముగా పౌరాణికులు -

“యదా యదా హి ధర్మస్య గానిర్భవతి భారత ।

పరిత్రాణాయ సాధూనాం వినాశాయచదుష్ప్రతాప్మ్” ॥

మున్నగు గీతాశ్లోకములకు విపరీతార్థము కల్పించి అవతార వాదమును వ్యాపారము చేయుచుందురు. అట్లే -

“భవతాం పితరో హ్యేషాం లుప్తపిండోదక క్రియా : ॥

నరకేన నియతం వాసోభవతీత్యనుశుశ్రుమ ॥

మున్నగు శ్లోక భాగముల నాధారముగ తీసికొని, శ్రాద్ధము, పితరులకు పిండదానాది అవైదికకర్మలు కర్తవ్యములుగా బోధింతురు. ఇవి యన్నియు మూఢ విశ్వాసములేకదా ? గీతాప్రవచనము మూలమున నీమూఢ విశ్వాసములను ఖండించిన, జనులు విశ్వసించుదురు. అందువలన నేను గీతలో, నున్న యీ విషయములను వేదమంత్ర ప్రమాణములతో ఖండించి చెప్పట కవకాశము కలిగెడిది. ఈ విషయమును గ్రహింపక కొందరు, సామాజిక సామాన్య ప్రచారకులు నన్ను భగవద్గీతా ప్రచారకులని తలంచెడివారు కూడ. పౌరాణికులు భగవంతుడను పదమునకు దేవుడు సృష్టిస్థితిలయ కర్తయనియే చెప్పుదురు. భగవంతుడన గొప్పవాడు అను అర్థము పౌరాణికులలో కొలది మందికే తెలియును.

“ఐశ్వర్యస్య సమగ్రస్య, ధర్మస్య యశసః శ్రీయః ।

జ్ఞాన విజ్ఞానయోశ్చైవ షణ్ణాం భగవతీరణా ॥

ఉత్పత్తిం చ వినాశం చ, ప్రాణానామాగతింగతిమ్ ।

వేత్తి విద్యా మవిద్యాంచ నవై భగవానితీరితా ॥

సమగ్ర ఐశ్వర్యము, ధర్మము, యశస్సు, లక్ష్మి, జ్ఞానము, విజ్ఞానము, అను నీ యారును 'భగ' శబ్దముచే చెప్పబడుననియు, అట్టి భగము కలవాడు భగవంతుడనియు చెప్పబడును. మరియు ప్రపంచోత్పత్తి వినాశములు, ప్రాణములరాక పోకలు విద్యావిద్యలు నను నీయారంటిని తెలియుమానవుడు భగవత్పదముచే చెప్పబడునను నీయభియుక్తోక్తిని పౌరాణికు లెందరుగుదురు?

ఇట్లు భగవంతుడను పదము సృష్టిస్థితి లయకర్తయైన ఈశ్వరుని, మనుజులలో గొప్ప వానిని తెలుపును. అందువలననే రాముడు, కృష్ణుడు, వాల్మీకి, వ్యాసుడు వసిష్ఠుడు, వామదేవాది ఋషులు, శంకరరామానుజాది మానవులు భగవత్పదముచే కీర్తింపబడుచుందురు. ఈ మానవులలో నెవ్వరు సృష్టిస్థితి లయకర్తలు కారు. పదములకున్న విశేషార్థములు తెలియని అపరితులను మోసగించుటకు, అవతారవాదము నంగీకరించు పౌరాణికులు, రామకృష్ణాదులను భగవంతుడని చెప్పుచు కృష్ణుడు చెప్పిన మాటలకు భగవద్గీత యని పేరు పెట్టిరి. గీతను భగవద్గీత యనక 'కృష్ణగీత' అని పేరుపెట్టి, అర్జునునకు కృష్ణుడిట్లు చెప్పియున్నాడని చెప్పుచుండినచో, కృష్ణుడు భగవంతుడు కాని, భగవదవతరమని కాని ఎవ్వరు నంగీకరించి యుండెడివారు కారు. కృష్ణుడు బ్రతికున్న కాలమున నతనికెందరు విరోధులు లేరు ? కృష్ణుడు పుట్టిపెరిగి పెద్దవాడయి రుక్మిణిని బలాత్కారముగా తెచ్చి పెండ్లి చేసికొనలేదా ? అట్టి వివాహమును రాక్షస వివాహమందురు. ధర్మశాస్త్రమున ఇవి భగవంతుని పనులా ? అవతారములు చేయు గొప్పపనులివియేనా ? పౌరాణికులేకాక ధర్మప్రబోధకులైన పీఠాధిపతులు శంకరాచార్యులు మున్నగు సాంప్రదాయ ప్రవర్తకులు, భగవద్గీత, ఉపనిషత్తులు, వేదాంత దర్శనమును మూడు గ్రంథములకు ప్రస్తాన త్రయమని పేరుబెట్టివానికి తమ యిష్టము వచ్చినట్లు భాష్యములు వ్రాసి వానింజదివి నంత మాత్రమున నేమోక్షము లభించు ననియు ప్రచారము చేసియున్నారు.

“గీతా సుగీతా కర్తవ్యా కిమన్యైః శాస్త్రవిస్తరైః” గీతయొక్క టి బాగుగాచదివినచాలునితర శాస్త్రములను చదున ప్రయోజనము లేదని గీతా మాహాత్మ్యమున వ్రాసి ప్రచారము చేసియున్నారు. కావున గీతను చదివి అందులోనున్న విషయములను ఉన్నవి ఉన్నట్లు తెలిపి, వాని యథార్థమును బోధించినపుడే గీతా, ప్రబోధము ద్వారమున జనులలో పౌరాణికులు కలిగించిన మూఢ విశ్వాసములను తొలగించుట యెంతయు ముఖ్యము. అందుకే గీతా ప్రవచనముల మూలమున వేదధర్మములను ప్రచారము చేసియుంటిని. సికిందరాబాద్ నివాసులైన పౌరాణిక విద్వాంసులు చివుకుల అప్పయ్య శాస్త్రి ప్రభృతులు నా ప్రవచనములనువిని మౌనము వహించినారే కాని ప్రతివాదము నెన్నడు చేయరైరి..

ఇట్లు ప్రతిసంవత్సరము సప్తాహము, దశాహము, ద్వాదశాహము నను నామముతో కన్యకాపరమేశ్వరీ యాలయమునందును కొన్ని సంవత్సరములు ప్రచారము చేసియుంటిని. నా ప్రవచనములను విని మాసెట్టి వేంకటేశ్వరరావు ప్రభృతి వైశ్యసోదరులు సామాజికులైరి. వైశ్యసోదరులలో కొందరు పూర్తిగా ఆర్యసమాజ సిద్ధాంతముల నాచరణలో పెట్టకున్నను మానసికంగా సామాజిక భావములు కలవారైనారని చెప్పట యసత్యము కాదు. మాశెట్టివారైతే సైద్ధాంతికముగను, అచరణలోను, ఆర్యసమాజికులైనారనుట సత్యదూరము కాదు. ప్రప్రథమమునవారి తండ్రిగారి సాంవత్సరికము చేయుట, వారి స్మారకముగ నాచే రచింపబడిన భగవద్గీతను ముద్రింపజేసి దానికైన ఖర్చులనన్నింటిని భరించి సాహిత్యమునకు తోడ్పడిరి. అంతేకాక, వారి కుమారులకు, కుమార్తెలకు కూడ ఉపనయనాది సంస్కారములు నావలననే జరిపించిరి. శ్రీ బూరుగుల మహాదేవ ప్రభృతి శ్రేష్టులు తమ బంధువుల యాగ్రహమునకు గురియైదుమనియు శంకింపక వైఖ్యలలో నెవ్వరు, నెన్నడు నీ యుగమున చేయింపని యుపనయన వేదారంభాది సంస్కారములను చేయించుటయే కాక నాటినుండియు తమయింట జరుగు వివాహాది

సంస్కారములన్నియు వైదికముగ జేయించుచు వచ్చుచున్నారు. నిత్యకర్మలు సంధ్యాగ్నిహోత్రాదులు చేయుచున్నారు. దయానందుని సందేశమందుకొని వెంటనే తదనుగుణమైన వైదిక జీవనమును నడుపుచుండుట జూచి నా ప్రచారశ్రమ వ్యర్థము కాలేదని నాలో నేను గర్వపడుచున్నాను. సికిందరాబాద్ లో శ్రీ వెంకటేశ్వరరావుగారి పరివారము ఆర్యవైశ్య పరివారమనుటలో నెట్టి సందియము లేదు. వారి విద్యంకులు కొందరు ఆర్యజీవనము గడుపువారగుట హర్షదాయకము. కన్యకాపరమేశ్వరీ యాలయమున నేను ప్రచారముచేయు దినములలోనే స్వ. శ్రీ బెల్లె జగదీశ్వరయ్య శ్రేష్ఠిగారు - సికిందరాబాద్ ప్రసిద్ధ వ్యాపారులు నా ప్రబోధములను వినుటయే కాక వైదిక సిద్ధాంతముల విశిష్టతను ఆకళింపు చేసికొని ఆర్యసామాజికులు కాకపోయినను నన్నొంతగానో యాదరించెడివారు. నేను వ్రాసిన న్యాయదర్శనము ముద్రించుటకు అగు వ్యయమంతయు (రూ. 1500)నిచ్చి ఆర్యసాహిత్య ప్రచారమున కెంతయో తోడ్పడిరి. ఇట్లే సామా వేంకటేశ్వరరావు, మాజీ మినిష్టర్ గురుమూర్తి మున్నగు వైశ్యసోదరులు మానసికంగా వైదిక భావములనంగీకరించుటయు నాయా సమయములలో గృహములందు సంస్కారములను వైదిక పద్ధతిననుసరించి జరుపుకొనుచుండెడివారు. వీరిలో నిట్టి మార్పులు వచ్చుటకు తెలుగులో వైదిక ధర్మములను గూర్చియుపన్యసించుట కారణమనుట సత్యదూరము కాదని నాతలంపు. నా ప్రచారము మూలమున ఆర్యజీవనమును నడుపు వైశ్యసోదరులు ఇతరులును కొందరు గలరు. వారి నామాదులు, జీవన విశేషములు నాకు బాగుగ స్మరణలో లేనందున వారిని గూర్చి వ్రాయజాల కున్నందులకు క్షంతవ్యుడ. ఈ ప్రచారమంతయు సికిందరాబాద్ నందు వైదిక ధర్మప్రచార సమితి పేరుతో జరిగినది. ఆ సమితిలో ప్రముఖులు మాశెట్టివారు, సోమ మున్నగువారును. సంయోజకుడుగా డి.వి. స్వామి ఉండెడివారు.

ఆర్యసమాజం - సీతాఫలమండి :

సికిందరాబాద్ కన్యకాపరమేశ్వరీ ఆలయములో నేను గీత, ఉపనిషత్

ప్రవచనముల నాధారముగా తీసికొని ప్రచారము చేయుకాలములోనే శ్రీయుత రామచంద్రరావు మహేంద్రకర్ నామక వ్యక్తి నాకడకు వచ్చి వారుండు పేట, సీతాఫలమండిలో గీతా సప్తాహము జరుప నన్నాహ్వానించిరి. మీరెవరు ? ఏమి చేయుచుందురని యడుగగా - రామచంద్రరావు" మేము క్షత్రియులము, మమ్ములను రంగిరేజులని అంటారు. మేము గుడ్డలకు రంగులు వేయు చుందుము. అసలు మేము మరాఠ్వాడకు చెందిన వారము. మేమిక్కడ చాల కుటుంబముల వారమున్నాము. భిన్నభిన్న వృత్తులతో జీవింతుము" అని నుడివినారు. నేను అతనితో 'మీరేర్పాటు చేయగలిగితే వచ్చి ప్రచారము చేయుటకు నాకెట్టి యభ్యంతరము లేదంటిని. తదుపరి ఆయన "మాయింటిలోనే మీరుండ వచ్చును. మేము ముగ్గురన్నదమ్ములము, నేను పెద్దవాడను' అని చెప్పి సీతాఫలమండిలో సమావేశము నేర్పాటుచేసి నన్నాహ్వానింపగా నేను వెళ్ళి గీతా సప్తాహము పేరుతో ప్రచారము చేయనారంభించితిని. వారికి సమాజ విషయములంతగా తెలియవు. వారిలో బాగుగా చదువుకొనిన వారు నంతగా లేరు. వారిలో రెండవవారిపేరు నారాయణరావు మహేంద్రకర్, మూడవవాని పేరు నర్సజీ అందురు. వారికొక తోబుట్లువు నుండెడిది - సీతాఫలమండిలో వారి తెగకు సంబంధించినవారు కొందరు నన్ను కలిసకొనిరి. వారి నామములు స్మరణలోలేవు - ఆ సభలలోనే దశరథ నామక వ్యక్తి ఆరెకటిక కులజుడు ఒకడున్నాడు. అతడు పారిశ్రామికులు, ఆల్విన్ కంపెనిలో పనిచేయు చుండెడివాడు. చదువుకొనిన వ్యక్తియు కాడు. వచ్చిరాని హిందీలో వీరెల్లరు మాటలాడుచుండువారు. కాని మంచి కార్యకర్తలు. హైదరాబాద్లో జరుగు ఆర్యసామాజిక సభలలో పాల్గొని సామాజిక భావాలు కలిగియుండెడివారు. కాని సిద్ధాంతములు తెలియవు. ఈ దశరథుడను వ్యక్తి ఆరెకటికకులమునకు చెందినవ్యక్తి ఆ కులమువారుకూడ పెక్కురీజంట నగరములలో నున్నట్లు తదుపరి తెలిసినది. దశరథునికి తెలుగు భాషకూడా రాదు. ఈ యువకులందరు అతి స్వల్పముగా తెలుగు, హిందీ భాషలు

నేర్చినవారు. మహేంద్రకర్ గారి యింటనుండి అవకాశము చిక్కినపుడు సంధ్యాగ్నిహోత్రములను నేర్చి, వారిచే చేయింప నారంభించి క్రమముగా వారిచే సంధ్యాగ్నిహోత్రములుచేయింప గలిగితిని. తదుపరి క్రీ.శ. 1950లో సమాజము కూడా స్థాపించి సాప్తాహిక సత్సంగాదులను చేయించి వారిని సామాజకులనుగా మార్చుటకు కొంత సమయము పట్టినది. కాని వీరు కార్యకీలురు. క్రమముగా వారిలోనున్న మాంసాహారాది దురభ్యాసములను విడిచి, శాకాహారులై ఆర్యవర్తనులైరి. వీరిలో నొక వైశ్యవంశజుడు - కృష్ణమూర్తి యను వ్యక్తి యున్నాడు. చిన్న వ్యాపారి సామాజకుడై వీరితో కలిసి పనిచేయుచుండువాడు. క్రమముగా నింకకొందరు యువకులు సామాజకులైరి. అందరి నామాదికములు స్మరణలో లేవు. కొన్ని సంవత్సరములిట్లు ప్రచారము జరిగిన మీదట సీతాఫలమండిలో సమాజము బాగుగ వృద్ధి పొందినది. జంటనగరములలో నుండు సమాజములలో సీతాఫలమండి సమాజమొక పెద్ద కార్యకారి సమాజముగ మారుట ముదావహము. సమాజ సదస్యులలో కొందరు క్రమముగా ధనవంతులైనారు. “వైదిక విద్యాలయము” పేరుతో మొదట చిన్నపాఠశాలను నడపెడువారు. క్రమముగా సమాజముతోబాటు పాఠశాల వృద్ధిబొంది నేడు హైస్కూలుగా మారినది. సీతాఫలమండి సమాజమే దానిని నడుపుచున్నది. స్కూలు నడుపుటకు తగిన వసతిగల భవనములను గూడ సమాజము నిర్మించుకొనినది. సత్సంగములు జరుపుటకొక పెద్ద హాలు, ఏడెనిమిది వందల జనులు కూర్చుండుటకు తగినంత వైశాల్యముగలది - నిర్మించుకొనినది సమాజ భవనమునకు క్రింద రెండు పెద్ద దుకాణములు - ఒక బ్యాంకు అద్దెకున్నవి. ఇట్లు ఈ సమాజమునకు సుమారు అరువది లక్షల ప్రాప్తి ఉన్నది. ఇప్పుడీ సమాజము బాగుగ వృద్ధి పొందినది. ఇంతకు పూర్వము ప్రారంభస్థితిలో నున్న సదస్యుల నామములు పేర్కొనియుంటిని. తదుపరి క్రొత్తవారు శ్రీయుత శ్రీనివాసశెట్టి, యాదగిరి, వీరిరువురు వైశ్య సోదరులు. ఒకరు ఉద్యోగము, రెండవవారు వ్యాపారులై యుందురు.

శ్రీ భావనా ఋషి, శ్రీయుత నోముల స్వామిదాసు - మున్నగు ప్రముఖులు సమాజకార్యములను నిర్వహించుచున్నారు. నాకు విశేష పరిచయము లేనివారునుకొందరున్నారు. వీరిలో శ్రీ స్వామిదాసు పూర్వపరితుడు. క్రీ.శ 1940 నుండి వారిని నేనెరుగుదును. వీరు మొదట చిన్న వ్యాపారులు. తదుపరి వ్యాపారముననుసృతి సంపాదించి ఇప్పుడు ధనవంతులలో పరిగణింపబడుచున్నారు. ప్రస్తుతము నేనీ పంక్తులు వ్రాయునప్పుడు సీతాఫలమండి సమాజమునకు ప్రెసిడెంటు. మొదట ఆంజనేయ యువజన సంఘము నేర్పరచి దానిని నడపిరి. తదుపరి సికిందరాబాద్ సమాజములో కొంత కాలము సదస్యులుగా నుండిరి. వీరికి ముగ్గురు కుమారులు. అందరు వ్యాపారము చేసికొనుచుందురు. ఇరువురు కుమార్తెలు మనుమలు, మనుమరాండ్రు, పెద్ద కుటుంబము, సిరిసంపదలకు కొంత యేమియులేదు. నిత్యము సంధ్యాగ్నిహోత్రములను చేయుచుందురు. పుత్రపౌత్రులలో సామాజిక భావములను కలిగించుచు వ్యాపారమున న్యాయవర్తనలై యుందురు. మరియు తనకులస్థులను, బంధువులను ఆర్యజీవనము నలవరుచుకొనునట్లు ప్రేరేపించుచుందురు. వీరు, వ్యాపారమున కొంతకాలము భాగస్వాములుగానున్న స్వ. శ్రీపతి వెంకట్రావు గారు కలిసి నాచే రచింపబడిన ఋగ్వేదాది భాష్యభూమిక ద్వితీయ సంస్కరణమును ముద్రింపజేయుటకు సుమారు పాతిక, ముప్పది వేల రూపాయల నొసంగి వైదిక సాహిత్యసేవను చేసినారని చెప్పటకు సంతసించుచున్నాను.

ఇంతేకాక మా తల్లిదండ్రుల (అంబమాంబ రామయ్యల) పేరుతో సత్యార్థ ప్రకాశ ట్రస్టుకు మెంబరును కోశాధికారియునగుటయేకాక, ట్రస్టు బోర్డుకు (రూ. 10,000) పదివేలు రూప్యములు విరాళము కూడ యిచ్చి యున్నారు. ఇట్లే సీతాఫలమండి సమాజ సదస్యులైన శ్రీ భావనాఋషి, శ్రీ కృష్ణమూర్తి, సత్యార్థప్రకాశ ట్రస్టు బోర్డుకు సహస్రములకొలది రూప్యముల నొసంగి యున్నారు. ఇట్టి యుదార స్వభావులు, సీతాఫలమండి సమాజ

కార్యకర్తలగుట ముదావహము. వీరి కందరికి నేను సదా కృతజ్ఞుడను. మరియు శ్రీ కృష్ణమూర్తి వారి పరివారము, నేనొకప్పుడు రుగ్ధావస్థలో నున్నప్పుడు నాయందలి భక్తి, శ్రద్ధతో మూడు మాసములకాలము రాత్రింబవళ్ళు చేసిన సేవను ఎన్నడు నేను మఱవను. మఱవజాలను. ఇందులకు కృతజ్ఞతను తెలుపుటకంటె నేనేమి చేయగలను.

సీతాఫలమండి సమాజమేర్పడిన కొంతకాలమున కీ సమాజ సదస్యులైన లక్ష్మీ శ్రీనివాసరావు యువ దంపతులను గూర్చి పదివాక్యములు వ్రాయక యుండజాలను. శ్రీనివాసరావు రైల్వే యుద్యోగి. లక్ష్మీ యతని సతీమణి. శ్రీనివాసరావు సంస్కృతము కొలదిగ నభ్యసించి, పాణినీయ వ్యాకరణమున కూడ పరిచయము సంపాదించిన స్వాధ్యాయశీలుడు. లక్ష్మీయు సమాజ సభ్యురాలు కాకముందు ఎక్కువ చదువరి కాదు. సమాజ సంబంధమేర్పడిన తరువాత సంధ్యాగ్నిహోత్రాది మంత్రముల నేర్చినది. స్వాధ్యాయము చేసి హిందీ భాష నభ్యసించినది. క్రమముగా ఆంగ్ల భాష నభ్యసించి ప్రస్తుతము ఎమ్.ఎ (M.A.) డిగ్రీ సంపాదించినది. క్రమముగా సత్సంగదులందును, సమావేశములందును నిర్భయముగా ఉపన్యసించుచున్నది సాంసారిక జీవనము గడపుచు, భర్తతో పాటు సమాజ సేవజేయుచు నింతటి యోగ్యత సంపాదించుట ప్రశంసనీయము కదా ! ఆమె స్మరణశక్తియు కొనియాడదగినదియే. వివాహాది సంస్కారములకు సంబంధించిన మంత్రములను, మంత్రార్థములను కంఠస్థముచేసి సంస్కారములను నిరాఘాటముగ చేయించు యోగ్యతయు సంపాదించుట గమనార్హము.

పండిత గోపదేవ ఆత్మచరితము

3

ఇందులో

ఫోటోలు

వార్తా పత్రికల్లో పం. గోపదేవ్

శతజయంతి ఉత్సవ సందర్భముగా ప్రముఖుల సందేశాలు

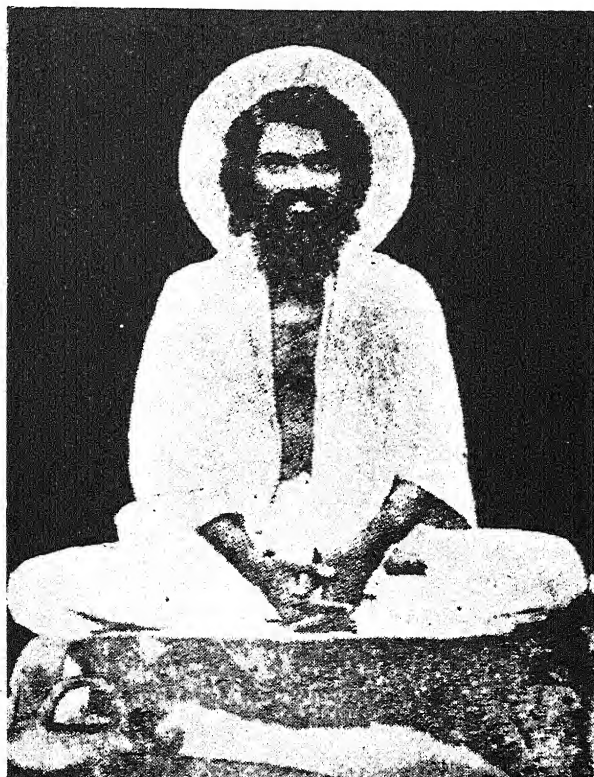
శతజయంతి ఉత్సవ వేడుకల ఫోటోలు

సన్మానాలు - సభలు

‘కళాప్రపూర్ణ’ పండిత గోపదేవ్ శాస్త్రి 1-7-95

పండిత శ్రీ గోపదేవ్ (1940 నాటి చిత్రం)

గురువర్షులు

స్వామి ఆత్మానంద సరస్వతి
(పండిత ముక్తిరామోపాధ్యాయ)
1879-1960

1975 శతాబ్ది ఉత్సవ పెటెక్స్టా ఢిల్లీలో సన్మానింపబడుతున్న
పండిత గోపదేవ్

పం. గోపదేవ్‌గారు (3-10-1966 నాటి చిత్రము)

పండిత శ్రీ గోపదేవ్ శాస్త్రి, దర్శనాచార్యులు (1980 నాటి చిత్రము)

శ్రీ కాంచీ కామకోటి పీఠాధిపతి జగద్గురు శ్రీ చంద్రశేఖరేంద్ర సరస్వతిస్వామి
(శ్రీ శంకరాచార్యులవారు 1935)

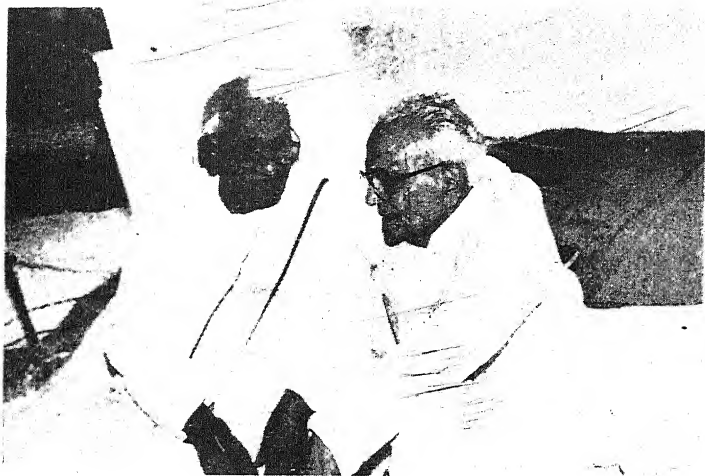
1994లో నిరుక్తమావిష్కరించిన
నాటి గవర్నర్ కిషన్‌కాంత్ దంపతులతో పం. గోపదేవ్

1994లో “నిరుక్తావిష్కరణ” సందర్భమున నాటి గవర్నర్ గారిచే శాలువా
మొదలగువానిచే సత్కరింపబడుచున్న పండిత గోపదేవ్

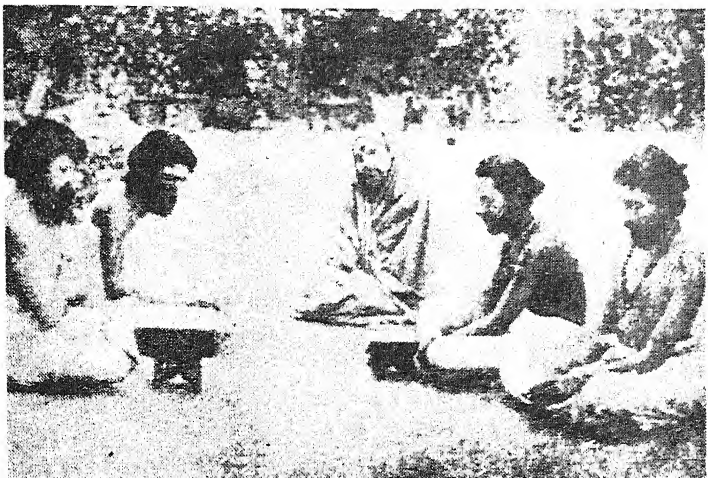
బొంబాయి శాంతాక్రుజ్ ఆర్యసమాజములో శాస్త్రిగారికి స్వాగతము

జస్టిస్ ఆవుల సాంబశివరావు గారితో పం. గోపదేవ్

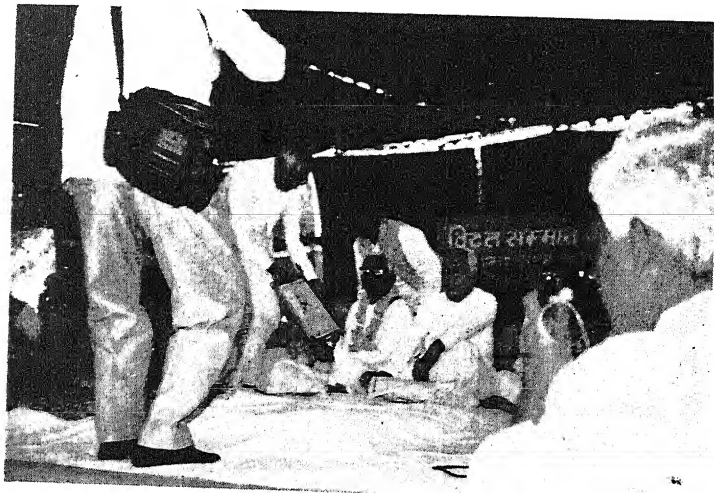
1995 హైదరాబాద్ లో నిర్వహించబడిన వేదసభలో
నాటి ముఖ్యమంత్రి శ్రీ ఎన్.టి. రామారావుగారితో పం. గోపదేవ్

శిష్యులతో శ్రీ చంద్రశేఖరేంద్రస్వామి (శ్రీ కాంచీ శంకరాచార్యులవారు)
ఎడమనుండి రెండవవారు 'పండిత గోపదేవ్' గారు (1935)

హైదరాబాద్‌లో తెలుగు సత్యార్థ ప్రకాశ ఆవిష్కరణోత్సవములో
నాటి గవర్నర్ కుమారి కుముద్బెన్ జోషితో పం. గోపదేవ్

1992లో అజ్మీర్‌లో మహర్షి దయానంద పురస్కారము
అందుకొంటున్న పం. గోపదేవ్

తెనాలి జిల్లా కేంద్రమునకు) మునుపంబా
 లకు తొలితరచి, కుంభకోణ విలేజులు కూడచు,
 మురమూర్త్యం ప్రాంతరకరము, వైద్యులారా,
 ఆసుపతనలు, ముందుగూర్చించి పక్క కీ రం
 వంకకూడరన్న ప్రాంతం మన నమాజుండు సా
 మగ్గా జరగాలని కోరుతున్నాం. అందునకును

గృహి ఉమానంద వరప్రసాద్ గౌడదేవస్వామి
రమణ వందీర్ గౌడదేవస్వామి తాతగారిండు.
నైతిక ప్రవర్తన, దర్శనార్థన సమాచారానికి ముఖ్య
నాటి ఈ లక్ష్యాలకు అర్హమమైన కల్పాని
ఉండవచ్చును. కొన్ని జిల్లాలలో అర్హమమైన కాల్పి
నెలకొల్పి గత 55 సంవత్సరాలకు ఈ మూడు

ప్రవాసికే అంగీకృతమైన పండిత గోపదేవకాన్తి
రస స్వరూపమైన కూరిపూడిలో మహిళా ఆదర్శ
మాత దేవనందో సోమవారం ఉదయం 'మ్యూన్
టాడే'కు ప్రత్యేక ఇంటర్వ్యూ ఇచ్చారు.

మూడు రోజుల క్రితం 98 వసంకాల నిండిన గోదేవినాద్రి మంగళవారం రాష్ట్ర గవర్నర్ కృష్ణ కాలరే న్యూనం పొందుతున్నాడు. స్టేడియం వుండుచేరే జరిగితే అందరూ ఒకటేనన్న సమయం రావే, చాలా దృక్పథం కులాడు. మరలకు ఆటవున్న సోదరరావం నమానంలో వెళునగ

‘న్యూస్టుడె ఇంటర్వ్యూలో
పండిత గోపదేవ్ శాస్త్రి

[illegible]

పెళ్ళివాడు అప్పటిదరకు సుమాంబ వెలిదెకు
గొడవైన వాడొకడు. కూడా 'అప్పుడు' గానే పరిగ
వారిండు. కలెంబు వచ్చింది. దాన్నిగూర్చి అంద
మల్లి బిల్లి ఏమిటంటే అప్పటిదరకు వేరు సమా
నమే అక్కడ వేరు వేరు చేయొచ్చు అప్పుడంటే
అవసరం అయితే కట్టించి వేరు చేయవచ్చు అం
ది మూడుకాగానూ, మృత్యువరకు, మరణా
దాన్నికూడా మునుపటింబు కాలేదు. కానీ
మృత్యు వినానానీ ఈవరకుకూ మేము మామరకు
దాము. అప్పుడేమనాం ఒక మారు కూడా ఒక
దర్శనం వచ్చిందొక మూలమైనవే దాన్ని కద
లించి, కనిపించింది, ఏమిదో, మినిపించింది అంబ
లికి మేమువరకుం పర్యాన్ని మార్చుకు
నానానెండుకు అవకాన్ని కట్టించినెండుకు మును
పొంగుగా అలాగే. ఆ సమయము సర్వా
మర్యాల్ని వినించింది మార్చుకు వేయొచ్చు. "కాలరే
మృత్యు" అప్పుడప్పుడే లభి మార్చుకునానా అంబ
లికొరకు కూడా ప్రతి పుట్టి కట్టించినా అంబ
నమ మేమువేది వరకును సాగించినవేదెదల
అవసరం. అప్పుడేమనాం కలెంబు కలెంబు
వేదెదలందో కొన్ని సాంకేయికాల్ని మూలంకొ
తేరించాలని వేదెదల గొడవదేసినవే సర్వాకానూ.
ఈ విధముగా పోయెను విధములందో అప్పు
డేమనాం వాడును. దీనిని వరకు కాలంవే ప్రతి
కలెంబు అయిన వాడు కూడా.

వార్తాపత్రికలలో పండిత గోపదేవ్

యుజిసి మాజీ చైర్మన్ రత్నమెత్త
కల్యాణ్ కొత్త సెలిబ్రిటీలను ముందుకు తీసుకువచ్చాడు

అట్మీర్లో ఆంధ్ర పండితుని ఘన సన్మానం

81-10-1992 అట్మీరు (రాజస్థాన్)

31న పండిత గోపదేవ్

అట్మీరు పరమహంస సంస్థ అధ్యక్షులకు
లో జరిగిన యువమేళా సందర్భంగా
మహర్షి దయానంద సరస్వతి పుర
స్కారానికి విడి వ్యాస ఆర్యసమాజ పురస్కార
కల్పా జయపూర్వ ద్వారా శ్రీశ్రీశ్రీ కమా
నంద మాహాత్మాగారి ఆర్యశ్రవణ
అరిగిన సన్మాన సభలో శ్రీ చక్రవా
దార్య పండిత గోపదేవమాత్రునిగా
దూ. 10,000 సగదు మరియు బంగారు
పంజం, ఉచిత అభినందన పత్రంతో
సత్కరించబడ్డారు. రాజస్థాన్ పర్యా
వరణానికి మంత్రి శ్రీ లాల్ చంద్ దూడే
గారు పండితజీవి బంగారు పతకముతో
అంబుడించారు.

ఈ సన్మాన ఉత్సవము యంతో
అనంద్ పూర్వ మహర్షి అభి గంభీరంగా
జరిగింది. పరమహంస సభ అధ్యక్షులు
కార్యదర్శులు మరియు పలువురు సత్తలు
మహర్షులు ఆంధ్ర ప్రాంతంలో పం
గోపదేవమాత్రునిగా అనేక ఆర్యసమాజం
స్థాపనకై చేసిన కృషిని వారి రచనలను
వేదాగ్రాహించారు. శాస్త్రునిగారు రచించి
వివరాలు 85 గ్రంథములను పరమ
హంస సభా భవనంలో మహర్షి దయా
నంద స్మారక విహారము సమీపములో
అద్దాం పేజీలతో భద్రపరిచారు.

ఈ సంస్థ సాహిత్యకారులను సన్మా
నించుటకు నిర్ణయించుకొనిన తర్వాత
మొదటి సారిగా దక్షిణ భారత పండితు
లలో శ్రీకేశవ కెడిన పం. సరేంద్ర
దాషన్, రెండవ సారిగా పం. గోపదేవ
శాస్త్రునిగారు రెండు మొదటి రెండు
పురస్కారాలతో దక్షిణ భారత పండితు
లను సన్మానించుకొనుచున్నందుకు మే
మెరయూ ఆనంద్ ప్రహ్లాదుని, తత్వ
దేవత, భావచేత మరియు దక్షిణ భారత
పండిత సాహిత్య రచయితలలో అగ్ర
గణ్యులైన పం. గోపదేవజీవి సన్మా
నించు లాభ్యము కలిగినందుకు మేము
గర్విస్తున్నామన్నాడు పరమహంస సభ
కార్యదర్శులు.

సమాజం వారు ఉత్తమ సాహిత్యకారు
లను ఆచరించి వారిచే మహర్షి దయా
నంద జీవిత మట్లాను ఉత్తమ కావ్య
రూపంలో విలసిల్లి ఉన్న యంతో
ప్రయోజన కరంగా ఉండేది.

ఆంధ్ర ప్రదేశ్ లో రాష్ట్రక గ్రంథ
రచనలలో పాటు, ప్రచార పత్రిక
కూడ కేవలం వ్యక్తుల క్రద్ధా భక్తుల
ఆధార పడి ప్రచురించుచున్నాయి
'వైదిక రత్నము' 'విలాస' 'వైది
కాంఠ' 'వైదిక ధంక' వంటి తెలు
పత్రికలు వ్యక్తుల కొరతతో నడుస్తున్న
యని చెప్పుకొనక తప్పదు.

పండిత గోపదేవమాత్రుని గారు వి
రచనలకు సొంత డబ్బుతో ప్రస్తుత
రచి ప్రచురణకు ప్రచారానికి అవకా
శ కల్పించుకున్నారని విషయం సు
లభ విచిత్రమే. వారి సాహిత్య కృ
షిని సంతసించి ఆంధ్ర విశ్వవిద్యాలయం
'డాక్టర్ ఆఫ్ 'విలాస' 'కళాప్రపూ
ఉపాధిలో సత్కరించి తన మహర్షి
నిధిపుష్కలములకు తెలుగు ప్ర
వంశో సంతోషించారు.

పండిత గోపదేవమాత్రునిగా అజ్ఞ
లో సన్మానించ బడుచున్నారన్న
పత్రికల ద్వారా తెలుసుకొని ఆ
పత్రిక సుండి ఎందరో భక్తులు సీ
బద్ధులతో అట్మీరుకు బయలుదేరి
ఆంధ్రకట్టాం నుండి సుమారు
మంత్రి కైగా వారి ఆ సు యా య
వెళ్ళారు. శ్రీ వి. యస్ గుప్తాగారి
కత్యంతో తెలుగుకట్టాం నుండి
మండిక కైగా వెళ్ళి పండితజీవి
మంత్రి సత్కరించి తమ భక్తిప్ర
లను తెలుపుచున్నారు.

— వెన్నుచనేని

గుంటూరు, అక్టోబరు 15 (మృత్యువేద): ఆంధ్ర
రాష్ట్రంలో విస్తృతంగా ఆర్యసమాజ ప్రచారం చే
సిందిరుకున్నా దయానంద సరస్వతి విద్యాలయ
నిర్మాణం పై ఆంధ్ర "దయానంద మహర్షి
శ్రీశ్రీశ్రీ రాజస్థాన్ లోని ఫిరీరా ఆర్యసమాజం వారు
గూడలూరి జిల్లా వాసుల సుబ్బారావు శాస్త్రిగారి
ప్రేరేపన పంజం కల ప్రస్థానం వంటి గుడిచి
కాస్తా విమానం జరపించబడ్డారు. ఈ విమానానికి
రాష్ట్రమంత్రి ముఖ్యమంత్రి, ప్రస్తుత రాజస్థాన్ గవర్నర్
రాష్ట్ర మంత్రి రాష్ట్ర మంత్రి ముఖ్యమంత్రిగా వస్తున్నారు.
ఈమరుగు నుంచునందరు సాగి పాతి గాడిపురం

అరిగి విలబ్ధి నిర్మాణంలో వంటి గుడిచి కాస్త
వినిపించారు. విమానం కైసర్ జిల్లాని అక్షర
నిర్మాణం ముందుగా ఆనాసాగి రుచి ఉద్ధానిన
మంత్రి అక్షర విరచనానికి సర అనే ఆర్యసమాజ
సంస్థ అధ్యక్షులలో ఉనల 31వ తేదీన జరుగు
తుంది ఉనిందర్భంగా ఫిరీరా ఆర్యసమాజం వారు
మహర్షి దయానంద పురస్కార విడి కింద రూ.10
వేలు, అభినందనపత్రం అందజేస్తారు. విలా ఒక
విద్యాలయానికి ఈ విధమైన పురస్కారం లభించింది.
ఉనిందా తమ ఆ పురస్కారం లభించిందని
గుడిచి కాస్తా ఎంతోమంది ఎత్తల చాలు. ఉనింద
ర్భంగా ఆర్యసమాజ ప్రముఖులకు పాటు సుమ
నంద సరస్వతి, రహస్యందే, మహర్షి ఆర్యశ్రీ
కుక, రాష్ట్ర విశ్వసేవ ఆర్య, వంటివి విద్యాలయకే
రాష్ట్ర వేదాధిపతి మండి, ప్రాచీన 18వందే,
రాష్ట్ర దయానంద భారతీయ, బాల్యం లాగి
వారి, వరసాకాస్త్రకే, బాల్యం సంతా కుతీయ
లతో పాటు దేవిదేవాలయం మరియు పలువురు విద్యాలయ
లు, వేదాధిపతి పాఠశాలలో అయిన పుర
వారు.

ఆర్యసమాజ నిర్ధారణను గురించి వివరిస్తూ
కాల్గివిపాస్త్ర దేవతల ఆంధ్రకేసరిపాస్త్ర ఆర్యసమాజం
మంది అనుకరించినవేది వంటి గుడిచి కాస్తా

Hyder
nor, Mi
Ministe
Union M
Venkata
the Sing
"Kalap
Shastri
and for i
path of
propoun
Sarsawat

Governor
Mandap

PANDIT GOPADEV FELICITATED

From Our Bureau

Hyderabad, July 30: The Governor, Mr. Krishan Kant, the Chief Minister, Mr. N.T. Rama Rao and the Union Minister for Textiles, Mr. G. Venkataswamy on Sunday praised the singular services rendered by "Kalaprapooma" Pandit Gopadev Shastri for the cause of "Dharma" and for inspiring people to tread the path of the Arya Samaj as propounded by Swami Dayanand Saraswati.

They were participating in the birth centenary celebrations of Pandit Gopadev Shastriji held at the Padmashali Kalyana Mandapam here. The meeting was attended by thousands of members of the Arya Samaj.

The Governor compared Pandit Gopadev Shastri to the founder of Arya Samaj movement, Swami Dayananda Saraswati by stating that both had spent their lifetime in the pursuit of knowledge and its propagation by widely travelling across the country.

The Governor recalled how Swami Dayanand Saraswati had taken up the cause of the removal of untouchability even before Mahatma Gandhi arrived on the scene and the popular words like "Swarajya" and "Swadeshi" were coined first by the Arya Samaj leader.

The Governor felt that if women were allowed to meditate on the Gayatri mantra, the values in the country would have been preserved. If Sanskrit had not been neglected, the country would have remained

more united and integrated, he observed.

Mr. G. Venkataswamy said that the dynamism that characterised the Arya Samaj movement in the past, appeared to be sagging. But it was only the Arya Samaj that can carry all the people together in the country's sojourn, he felt.

The Chief Minister, Mr. N.T. Rama Rao, presented a purse of Rs. 1 lakh to Pandit Gopadev Shastri and released a souvenir brought out on the occasion.

Governor Krishan Kant felicitating Kalaprapooma Pandit Gopadev Shastri on the occasion of his birth centenary at Padma Shali Kalyana Mandapam on Sunday. Chief Minister N.T. Rama Rao and Minister of Textiles G. Venkataswamy can also be seen.

వార్తాప్రతికరణలో పండిత గోపదేవ్

ही अशांति का कारण: डूडी

పండిత గోపదేవ్

धर्म के स्वार्थ पूर्ण प्रयोग के कारण ही अशान्ति: डडी

वारपतिप्रलब्ध
पंडित गोपदेव

अजमेर, 31 अक्टूबर (वि.) राजस्थान के इन ब प्राचार्य मंत्री लालचन्द डडी ने कहा है कि मीठा अशान्ति का कारण लोगों द्वारा धर्म का अपने स्वार्थ के लिये इस्तेमाल करना है।

श्री डडी शनिवार को पत्थर रोड स्थित क्षीय उद्यान में आंध्र प्रदेश के विख्यात वैदिक विद्वान गोपदेव दशानाचार्य के आगमन समारोह में मुख्य अतिथि के रूप में बोल रहे थे। उन्होंने कहा कि धर्म का उद्देश्य समाज में सुख एवं शान्ति स्थापित करना है लेकिन धर्म को इस्तेमाल अपने स्वार्थ के लिये किए जाने से देश में अशान्ति का माहौल बन गया है।

उन्होंने कहा कि हमें महर्षि दयानन्द के बताया मार्ग पर चलना चाहिये। श्री डडी ने कहा कि देश में बेरोजगारी बढ़ने से विकास कार्य रुक रहा है।

श्री डडी ने कहा कि आय समाज की

अजमेर स्थित क्षीय उद्यान में आयोजित क्षीय मेले में गाय के वनमयी लालचन्द डडी पर गोपदेव के दयानन्द परम्परा से सम्मानित करने हुए।

शिखा पर बत कर गाऊ के मीठा हातात स निकलना या सकता है।

इसने पहले श्री डडी ने आय समाज फलेग के महर्षि दयानन्द सरस्वती परम्परा निर्दिष्ट व्यास के और से आंध्र प्रदेश के वैदिक विद्वान प. गोपदेव दशानाचार्य के महर्षि दयानन्द परम्परा से सम्मानित किया गया। इस परम्परा में दश हजार रुपये नकद एक शान्त ब आगमन पत्र प्रदान किया जाता है।

इस मौके पर प. गोपदेव दशानाचार्य ने अपने उद्बोधन में कहा कि समाज का सच्चा आग्रहकर्ता वह है कि जो अपने कर्तव्यों में अग्रक कार्य कर सके। उन्होंने इस सदा में क्षीय 'अप', देव 'अप' सहित य मी 'अप' से उचित होने की आवश्यकता पर बत दिया।

इस मौके पर प्रसिद्ध म्वाजीनता मेवाती और विदेश में बने 'भारतीय' के उद्घाटन के लिए उल्लेखनीय कार्य करने वाले म्वाजी 'राजीवदास म्वाजी प्रभासी' का जन्म ज्ञाति

समाज के प्रचार

मंत्री श्री

परीषद्

'राजीव' तत्वाव

'वाजी' नमक

द्वैतल

रामम

नाम

गोपदेव शस्त्रिकी
31 न राजस्थान में सन्मान

सुभाष, अक्टूबर 15

सुभाष, अक्टूबर 15

सुभाष, अक्टूबर 15

सुभाष, अक्टूबर 15

सुभाष, अक्टूबर 15

सुभाष, अक्टूबर 15

सुभाष, अक्टूबर 15

सुभाष, अक्टूबर 15

सुभाष, अक्टूबर 15

सुभाष, अक्टूबर 15

सुभाष, अक्टूबर 15

सुभाष, अक्टूबर 15

सुभाष, अक्टूबर 15

सुभाष, अक्टूबर 15

सुभाष, अक्टूबर 15

सुभाष, अक्टूबर 15

सुभाष, अक्टूबर 15

सुभाष, अक्टूबर 15

सुभाष, अक्टूबर 15

सुभाष, अक्टूबर 15

सुभाष, अक्टूबर 15

सुभाष, अक्टूबर 15

सुभाष, अक्टूबर 15

सुभाष, अक्टूबर 15

सुभाष, अक्टूबर 15

सुभाष, अक्टूबर 15

सुभाष, अक्टूबर 15

सुभाष, अक्टूबर 15

सुभाष, अक्टूबर 15

सुभाष, अक्टूबर 15

सुभाष, अक्टूबर 15

सुभाष, अक्टूबर 15

सुभाष, अक्टूबर 15

सुभाष, अक्टूबर 15

सुभाष, अक्टूबर 15

सुभाष, अक्टूबर 15

सुभाष, अक्टूबर 15

सुभाष, अक्टूबर 15

सुभाष, अक्टूबर 15

सुभाष, अक्टूबर 15

सुभाष, अक्टूबर 15

सुभाष, अक्टूबर 15

सुभाष, अक्टूबर 15

सुभाष, अक्टूबर 15

सुभाष, अक्टूबर 15

सुभाष, अक्टूबर 15

सुभाष, अक्टूबर 15

सुभाष, अक्टूबर 15

सुभाष, अक्टूबर 15

सुभाष, अक्टूबर 15

गोपदेव शस्त्रिकी

राजस्थान में सन्मान

सुभाष, अक्टूबर 15

सुभाष, अक्टूबर 15

सुभाष, अक्टूबर 15

सुभाष, अक्टूबर 15

सुभाष, अक्टूबर 15

सुभाष, अक्टूबर 15

सुभाष, अक्टूबर 15

सुभाष, अक्टूबर 15

सुभाष, अक्टूबर 15

सुभाष, अक्टूबर 15

सुभाष, अक्टूबर 15

सुभाष, अक्टूबर 15

सुभाष, अक्टूबर 15

सुभाष, अक्टूबर 15

सुभाष, अक्टूबर 15

सुभाष, अक्टूबर 15

सुभाष, अक्टूबर 15

सुभाष, अक्टूबर 15

सुभाष, अक्टूबर 15

सुभाष, अक्टूबर 15

सुभाष, अक्टूबर 15

सुभाष, अक्टूबर 15

सुभाष, अक्टूबर 15

सुभाष, अक्टूबर 15

सुभाष, अक्टूबर 15

सुभाष, अक्टूबर 15

सुभाष, अक्टूबर 15

सुभाष, अक्टूबर 15

सुभाष, अक्टूबर 15

सुभाष, अक्टूबर 15

सुभाष, अक्टूबर 15

सुभाष, अक्टूबर 15

सुभाष, अक्टूबर 15

सुभाष, अक्टूबर 15

सुभाष, अक्टूबर 15

वाराणसी प्रकाशक संस्थान

इस वर्ष के 'महर्षि दयानन्द साहित्य पुरस्कार' से सम्मानित
तेलुगु साहित्यकार पं. गोपदेवजी

—डा० भवानीलाल भारती

प्रायः यह धारणा प्रचलित रही है कि आर्यसमाज के सिद्धान्तों का प्रचार प्रमुखतः हिन्दी भाषा के माध्यम से ही हुआ है और दक्षिण भारतीय भाषाओं में आर्य साहित्य का लेखन अधिक मात्रा में नहीं हुआ। यह कथन एक सीमा तक तो सत्य ही है कि आर्यसमाज ने अपने मन्त्रव्यां के प्रचार के लिये भारत को सर्व प्रधान भाषा हिन्दी, जिसे महर्षि दयानन्द आर्यभाषा के नाम से सम्बोधित करते थे, का सहारा लिया। किन्तु दक्षिण भारत की प्रमुख भाषाओं में आर्य साहित्य की रचना हुई है। आंध्रप्रदेश में बोनी जाने वाली तेलुगु भाषा आज अपने प्राचीन अंचल की नीमा का अतिरमण कर अन्तर्राष्ट्रीय स्तर पर स्थापित हो चुकी है। सिगापुर, मारिशस, अफ्रीका आदि में इसे बोलने वाले पर्याप्त संख्या में हैं। तेलुगु का साहित्य अत्यन्त समृद्ध है तथा इनमें संस्कृत शब्दों की बहुलता है।

आर्यसमाज के बयोबुद्ध लेखक पं. गोपदेवजी को गत वर्ष आर्यसमाज फुलेरा (राजस्थान) द्वारा प्रायोजित महर्षि दयानन्द पुरस्कार से सम्मानित

किया गया है। इस अवसर पर ३१ अक्टूबर को अजमेर के ऋषि उद्यान में एक विशेष समारोह का आयोजन किया गया जिसकी अध्यक्षता श्रीराम संन्यासी स्वामी सर्वानन्दजी सरस्वती ने की। पुरस्कार में दस हजार रुपये नकद, एक साल, अभिनन्दन पत्र, प्रशस्ति पत्र, तथा दयानन्द स्वर्णपदक प्रदान किया गया।

९६ वर्षीय पं. गोपदेवजी इस अवसर पर हैदराबाद से पधारे और उत्तर भारत की एक ऐसे महान् साहित्यकार का साध्व्य प्राप्त हुआ जिनने आजीवन अपनी मातृभाषा में वैदिक और आर्य मूल्यों की प्रतिष्ठा वाले महनीय साहित्य की सृष्टि की है। पं. गोपदेव का जन्म आन्ध्रप्रदेश के गुन्टूर जिले के तेमाली तालुके के अन्तर्गत कुचिपुडु ग्राम में श्री रामैया तथा माता श्रीमती अम्बाम्बा के गृह पर हुआ। उनका परिवार कृषि कार्य से जुड़ा था किन्तु वास्तविकता में ही बालक गोपदेव को संस्कृत पढ़ने की रुचि उत्पन्न हुई। गाँव के ब्राह्मण किसी कृषक परिवार के बालक को संस्कृत पढ़ाने के लिये तैयार नहीं थे। अपना प्रारम्भिक अध्ययन

ऋषि उद्यान, पुष्कर रोड, अजमेर में ऋषिमेला

महर्षि दयानन्द के १०६वें निर्वाणदिवस पर परोपकारिणी सभा के तत्वावधान में दिनांक ३० अक्टू. से १ नव. तक ऋषि मेले का आयोजन किया है। मेले के प्रमुख आकर्षण हैं—वैदिक यतिमण्डल की बैठक, आर्य सम्मेलन, लेखक सम्मेलन, प्रवासी सम्मेलन और वेदगोष्ठी। वेदगोष्ठी का विषय है—वेदों के आख्यान और उन का वास्तविक स्वरूप। इस गोष्ठी में पन्द्रह से अधिक आर्य विद्वान् भाग लेंगे। इस अवसर पर पं० गोपदेवजी दर्शनाचार्य का सम्मान एवं अभिनन्दन परोपकारिणी सभा तथा आर्यसमाज फुलेरा द्वारा किया जायेगा। रामवेद पारायण यज्ञ २५ अक्टू. से १ नवम्बर तक चलेगा, जिसके अन्तर्गत वेदवागीश होंगे।

महर्षि दयानन्द सरस्वती के १०६ वें निर्वाण दिवस पर श्रीमती परोपकारिणी समाज अजमेर के सभाघर में आयोजित दिनांक ३१ अक्टूबर, १९६२ की कृषि मेला १९६२ के अवसर पर आन्ध्रप्रदेश के आर्य विद्वान पं० गोपदेव शास्त्री, दर्शनार्थों के राजस्थान राज्य के वन एवं पर्यावरण मंत्री श्री लालचन्द डूडी ने महर्षि दयानन्द सरस्वती पुरस्कार निधि न्यास आर्य समाज कुनेरा के महर्षि दयानन्द सरस्वती पुरस्कार १९६२ से सम्मानित किया। पुरस्कार में दस हजार रुपये नकद, दयानन्द स्वर्ण पदक, उत्तरीय तथा प्रशस्ति-पत्र प्रदान किया गया। आर्य समाज कुनेरा के मंत्री श्री मंवरलाल शर्मा ने अमिनन्दन-पत्र समर्पित किया। पं० गोपदेव शास्त्री ने पुरस्कार में प्राप्त दस हजार रुपये की राशि "अम्बारामाई सत्यार्थ प्रकाश ट्रस्ट सिकन्दराबाद" के दान स्वरूप प्रदान की तथा तेनुपु अनुवाद एवं अपनी अन्य पुस्तकें परोपकारिणी समाज के पुनःकालय को भेंट की, जिनकी जिनकी संख्या ६६ से अधिक है।

महर्षि दयानन्द सरस्वती के १०६ वें निर्वाण दिवस पर श्रीमती परोपकारिणी समाज अजमेर के सभाघर में आयोजित दिनांक ३१ अक्टूबर, १९६२ की कृषि मेला १९६२ के अवसर पर आन्ध्रप्रदेश के आर्य विद्वान पं० गोपदेव शास्त्री, दर्शनार्थों के राजस्थान राज्य के वन एवं पर्यावरण मंत्री श्री लालचन्द डूडी ने महर्षि दयानन्द सरस्वती पुरस्कार निधि न्यास आर्य समाज कुनेरा के महर्षि दयानन्द सरस्वती पुरस्कार १९६२ से सम्मानित किया। पुरस्कार में दस हजार रुपये नकद, दयानन्द स्वर्ण पदक उत्तरीय तथा प्रशस्ति पत्र प्रदान किया गया। आर्य समाज कुनेरा के मंत्री श्री मंवरलाल शर्मा ने अमिनन्दन-पत्र पढ़कर समर्पित किया। पं० गोपदेव शास्त्री ने पुरस्कार में प्राप्त दस हजार रुपये की राशि "अम्बारामाई सत्यार्थ प्रकाश ट्रस्ट सिकन्दराबाद" के दान स्वरूप प्रदान की तथा तेनुपु अनुवाद एवं अपनी अन्य पुस्तकें परोपकारिणी समाज के पुनःकालय को भेंट की, जिनकी संख्या ६६ से अधिक है।

पारंपरिक
पंडित गोपदेव

वेद वेदांग पुरस्कार

आर्य समाज सान्ताक्रुज बम्बई ने संस्कृत के प्रकाण्ड विद्वान एवं प्रख्यात वैज्ञानिक स्वामी सत्यप्रकाश जी सरस्वती की १९६३ के वेद वेदांग पुरस्कार से सम्मानित करने का निर्णय किया है। आदरणीय स्वामी जी महाराज ने वैदिक ग्रंथों के अनुसंधान का कार्य करते हुए अनेक ग्रंथों की रचना तथा वेदों का माध्यम करके अद्वितीय कार्य किया है। आपने अपना सन्तुर्ण जीवन वेदों की प्रचार-प्रसार में ही व्यतीत किया है। उनकी सेवाओं के प्रति कृतज्ञता प्रकट करने के लिए उन्हें ₹२५,००० की धैरी, रजत ट्राफी, अमिनन्दन पत्र एवं शाल भेंट कर सम्मानित किया जाएगा। इसी प्रकार श्री पंडित नरदेव जी स्नातक डरान (दाक्षिण अफ्रीका) को वेदोपदेशक पुरस्कार १९६३ से सम्मानित किया जाएगा। श्री पंडित नरदेव जी ने निरन्तर ५० वर्षों तक दाक्षिण अफ्रीका में वैदिक धर्म के प्रचार-प्रसार का कार्य किया है। उनके इस समर्पित जीवन और प्रचार के कार्य के प्रति कृतज्ञता प्रकट करने हेतु उन्हें ₹१५,००० की धैरी, रजत ट्राफी, अमिनन्दन पत्र एक शाल भेंट कर सम्मानित किया जाएगा।

यह निर्णय आर्य समाज सान्ताक्रुज की कार्यकारिणी में पुरस्कार समिति की सिफारिश पर श्री किरण देवराज आर्य जी की अध्यक्षता में किया गया।

यह पुरस्कार समारोह ४ जुलाई १९६३ को आर्य समाज सान्ताक्रुज में आयोजित किया जाएगा।

श्रीमती माई साहित्य पुरस्कार १९६३

आर्य समाज सान्ताक्रुज बम्बई-५४ में गत वर्षों की भाँति इस वर्ष भी मेघजी माई आर्य साहित्य पुरस्कार की प्रविष्टियाँ आमंत्रित की जा रही हैं। जिसकी नियमावली अनुसार नाम भेजे जा सकते हैं। यह पुरस्कार मस्केट निवासी श्री मेघजी माई नेनसी की स्मृति में उनके सुपुत्र श्री कनकसिंह मेघजी माई के आर्थिक सहयोग से प्रारम्भ किया गया है। इस वर्ष यह समारोह ४ जुलाई १९६३ को मनाया जाएगा। आर्य साहित्य के लेखकों को प्रोत्साहित करने के उद्देश्य से इस पुरस्कार को प्रारम्भ किया गया है। वेद वेदांगों के अतिरिक्त जीवन पर्यन्त आर्य साहित्य के माध्यम से सेवा करने वाले लेखकों को इस पुरस्कार से सम्मानित किया जाएगा। पुरस्कार प्राप्त करने वाले लेखकों को १५ हजार की राशि, रजत ट्राफी, अमिनन्दन पत्र एवं शाल भेंट किया जाएगा।

नियम:-

- जिस विद्वान ने वैदिक साहित्य के द्वारा आर्य समाज की अधिकतम सेवा की हो।
- प्रकाशित ग्रंथों का सम्बन्ध आर्य समाज के दर्शन, इतिहास, सिद्धान्त अथवा आर्य महापुरुषों के जीवन आदि से है, इस पुरस्कार की सीमा में माने जाएंगे।
- ग्रंथ लेखकों को अपनी समस्त रचनाओं की दो-दो प्रतियाँ आर्य समाज सान्ताक्रुज पश्चिम बम्बई की भेजनी होगी। एक बार ग्रंथ प्राप्त होने के पश्चात् पुनः अगले वर्ष भेजने की आवश्यकता नहीं होगी।
- सर्वोत्तम ग्रंथ का चयन एक समिति करेगी जिसका निर्वाचन आर्य समाज सान्ताक्रुज करेगा। आर्य समाज सान्ताक्रुज की अन्तरंग सभा का निर्णय अन्तिम निर्णय होगा।
- इस पुरस्कार हेतु लेखक अपने ग्रंथों की दो-दो प्रतियाँ संयोजक-आर्य साहित्य पुरस्कार समिति आर्य समाज सान्ताक्रुज बम्बई-५४ की भेजने की कृपा करें। विद्वान लेखकों के नाम तथा ग्रंथों की प्रतियाँ दिनांक ३० मई १९६३ तक भेज दें।

RAJ BHAVAN
HYDERABAD - 500 041
18th July, 1995

MESSAGE

I am happy to learn that Kalaprapoorna Pandit Gopadev Shastri's Birth Centenary Celebrations are to be held on 30-7-1995.

Pandit Gopadev Shastri was the epitome of resurgent India in a period when fundamental questions were being asked about the Indian society, its creed and its future. He boldly spearheaded the movement for social reform, within the Arya Samaj fold, mainly through personal leadership and his prodigious literary output. He wrote and translated over 60 volumes running into about 10,000 pages. He compiled a dictionary of Vedic words and translated into Telugu Swami Dayanand Saraswati's "Satyarth Prakash". He also translated several Swamiji's works on Vedic literature, besides writing his own Telugu commentaries on Darsana and Vedant.

His invaluable contribution to Telugu literature and the Indian Society will for ever be remembered.

(KRISHAN KANT)

(శతజయంతి ఉత్సవం సందర్భముగా అప్పటి గవర్నర్ గారి సందేశం)

ముఖ్యమంత్రి - ఆంధ్రప్రదేశ్
సందేశం

కళాప్రపూర్ణ పండిత గోపదేవ శాస్త్రి వారి శతజయంత్యుత్సవాలు 1995 జూలై 30వ తేదీ నుండి ప్రారంభిస్తున్నారని, ఆ పరమ పావన మూర్తి శరదశృత జయంతి వేడుకలను పురస్కరించుకొని 'అభినందన మందార' గ్రంథాన్ని వెలువరిస్తున్నారని తెలిసి నాకు మహదానందం కలిగింది.

"ఆంధ్రత్వ మాంధ్ర భాషాచ.... నాల్పన్య తపనః ఫలమ్" - ఆంధ్రత్వం ఆంధ్ర భాష మహత్తర తపః ఫలితంగా సిద్ధిస్తాయని అప్పయ్య దీక్షితులవారు ప్రవచించిన సత్యం పండిత గోపదేవ శాస్త్రి వారి అనుపమాన మేధోధిషణావైసిత్వం, సముద్ర గభీర పండితీ గరిమ, అనన్య సామాన్య యశో, తేజో, ఓజో ప్రకశనం, అమేయ తాత్విక బ్రహ్మ జిజ్ఞాస గూర్చి తలచినంతనే, స్ఫురణకు వస్తుంది.

భరతావని నిత్య నైమిత్తిక కామ్య విశేష హవన వేదిగా పేరొందినది పండిత గోపదేవుల వంటి ముముక్షువుల చిరంతన ఆధ్యాత్మిక చింతనా వైశిష్ట్యం వల్లనే.

లోకాస్పమప్తా స్ఫుఖిన్ భవంతు . . జీవేద శరద శృతమని యెల్లారను చల్లగా దీవించగల అమృతమూర్తి కళా ప్రపూర్ణ పండిత గోపదేవుల వారు తమ దివ్య భవ్య జీవన ప్రస్థానంలో నూరు శరత్తులు పరిపూర్ణంగా చవిచూచి, నిత్య నవ్య చైతన్య స్ఫూర్తితో తమ అనుపమాన ఆత్మ చేతనా శక్తితో మనలను మునుముందుకు పురోగమన పథంలో ముందడుగు వేయించడం మన పురాసుకృత ఫలంగా భావిస్తున్నాను.

విశ్వ జనీనమైన ఆధ్యాత్మిక సంపన్నతకు భారత జాతి ప్రతీక.

ధర్మ రక్షతి రక్షితః :..... పద్యఃస్ఫూర్తితో పరమహంస గతి పయనించే మహానుభావుల అడుగుజాడలే భావిభారత భాగ్యోన్నతికి బంగారు బాటలు.

ఓం శాంతి శాంతి శాంతి :

శుభం భూయాత్

(యన్.టి. రామారావు)

(శతజయంతి ఉత్సవం సందర్భముగా అప్పటి ముఖ్యమంత్రి గారి సందేశం)

G. Venkat Swamy

MINISTER OF TEXTILES
INDIA
NEW DELHI - 110 011

July 12, 1995

MESSAGE

I am happy to hear that Kalaprapurna Pt. Gopa Deva Shastry Shantha Jayanthi Uthsav Samithy has been constituted to celebrate the 100th Birth Anniversary of Pt. Gopa Deva Shastry on 30.7.1995. I have known Sri Shastryji for over 3 decades. His dedication to the Arya Samaj movement is unique in Andhra Pradesh. He was responsible for several Arya Samaj Branches to come up through out the State. The message of Swamy Dayanand is very clearly expounded both in his lectures, writings and translations. His scholarship is so well known, that I only wish institutions like Sahitya Akademi both in the Centre and the State should recognise his works, which is spread over ten thousand pages. He has published over sixty books. I particularly pray that he should continue to enjoy good health to serve the people for a long time to come.

I wish the Uthsav Samithy all success on this occasion.

(G. VENKAT SWAMY)

(శతజయంతి ఉత్సవం సందర్భముగా అప్పటి కేంద్ర జౌళిశాఖ మంత్రి గారి సందేశం)

పండిత ప్రవరులు శ్రీ గోపదేవ్ గారికి

నమస్కారం ఉభయకుశలోపరి

నిన్ను కుచిప్పాడి నుండి మీ కృతులు 6 చేరినవి, ధన్యవాదాలు. అవి చేరగానే అన్ని పనులు మాని మీ ఆత్మచరితం ఆద్యంతం చదివాను. ఎంతో బాగుంది. సత్యాన్వేషణకై మీరు పడి పాట్లు, శాస్త్ర విద్యా పారంగతులవటానికి మీరు పడిన శ్రమ తెలుసుకొని మీపట్ల ఆదరం ద్విగుణీకృతం అయింది. 1980 ప్రాంతంలో పుట్టి, చాచపు 30 ఏండ్ల నాటికే మీరు సాహిత్యం న్యాయం, సుదూర ఉత్తర దేశాలలో ఎన్నో కష్టాలు పాడి చదువుకొని కాళిలో 1933-38 సంవత్సరాల మధ్య శ్రీ చిన్నస్వామి శాస్త్రి వద్ద కొంతకాలం మీమాంస, శ్రీ చంద్రశేఖరేంద్ర సరస్వతి (మీరు వ్రాసింది చదివాక శ్రీ చంద్రశేఖరేంద్ర సరస్వతి వ్యక్తిత్వం గొప్పదని నాకు తోచినది) వద్ద శంకర సూత్రం భాష్యం, అధ్యయనం చేసిన విధానం నన్ను ఎంతో ముగ్ధుణ్ణి చేసింది. క్షత్రియుణ్ణి అని చెప్పకొని కర్ణుడు వరుశూరాముని వద్ద అస్త్ర శస్త్రాలు నేర్చుకున్న కథ జ్ఞాపకం వచ్చింది. కాని ఆయన పట్టుబట్టాడు. మీరు అబ్రాహ్మణులని గుర్తింపబడకుండానే తప్పించుకొని మీ చాకచక్యాన్ని నిరూపించుకున్నారు.

పరమేశ్వరుణ్ణి గురువుగా ఎంచుకొని మీరు యోగమార్గాన చాలా దూరం పోవడం కూడా ఆశ్చర్యకరంగా ఉంది. అయితే, యోగం పైన తంత్రం పైనా నేను చాలా పుస్తకాలు చదివాను, బాల్యంలో ఆసన ప్రాణాయామాలు చేశాను. తర్వాత నైతిక జీవితానికి గాని, బ్రహ్మనుభూతికి గాని, భగవద్దర్శనానికి గాని యోగ తంత్రాలు అనావశ్యకమనే నమ్మం నాకేర్పడింది. అతీంద్రియ వస్తువేది యోగి ప్రత్యక్షం ద్వారా అనుభవానికి రాదు అనే కుమారిల, శంకర, రామానుజుల సిద్ధాంతం నాకు నచ్చింది. "భగవత్పుజ్యపాదాః కుత్రాపి బ్రహ్మవిదాం యోగాః పేక్షాం న వ్యుత్పాదయాం బభూవుః" అని మధుసూదన సరస్వతి తన గీతా గూఢార్థదీపికలో అన్నారు శాస్త్రం, యోగం మిమ్ముల్ని చెరోక ప్రక్కకు లాగినయ్యే. ఏదో ఒక శాస్త్రాన్నే లేక కొన్ని శాస్త్రాలే మరీమరీ లోతుగా గవేషణ చేసి, సంస్కృతం లోనే ఇంగ్లీషులోనో గ్రంథాలు వ్రాసినట్లయితే, మీరు ప్రపంచంలోకే మహా విద్వాంసులుగా పరిగణింపబడేవారు. కాని, యోగాభ్యాసం ద్వారా మీరు పరమ సత్యాన్ని సాక్షాత్కారించారేమో!

అయినా మీరు పాండితలోకంలో సాధించింది. సామాన్యం కాదు. నేటికైనా ఆంధ్రవిశ్వవిద్యాలయం మిమ్ముల్ని గౌరవించడం మా అందరికీ ఆనందకరం. నేను తిరుపతిలో ఉన్నప్పుడు గాని, తర్వాత ఈ 6 ఏండ్లలో గాని, నాకీ ఆలోచన తట్టలేదు. లేకుంటే ఇంతకు ముందే మీ కిట్లాంటి సన్మానం జరిగే ప్రయత్నం చేసేవాణ్ణి నేను గుంటూరు వదిలివాక మనం కలుసుకోటం, ఉత్తరవక్రతురాలు జరగలేదాయెను.

చాలా కొద్దికాలం తాత్కాలిక వైస్ చాన్సలర్ గా ఉన్న శ్రీ మూర్తి గారి సౌజన్యంతో నేటికైనా మీరు "కళాప్రపూర్ణ"లుగా గుర్తింపబడబోతున్నందుకు పరమ సంతోషం. దీనికి మూర్తిగారు చాలా అభినందనీయులు. ఆయనే ఇంకా కొంతకాలం విద్యాకార్యదర్శిగా తాత్కాలిక వైస్-చాన్సలర్ గా ఉంటే ఎంతో బాగుండేది. ఆయనను అడిగానని చెప్పండి

మీ స్వయం చరిత్ర కాని, ఒక వోటునురేపు యూనివర్సిటీ రిజిస్ట్రారుకు పంపుతాను.

మీ స్వయంచరిత్ర తరువాత భాగాన్ని కూడా పూర్తిచేస్తే చాలా బాగుంటుంది. ఎవరికో ఒకరికి దిక్లేట్ చేయండి.

మీరే పట్టణం వచ్చినపుడు కలుద్దాం

మీ

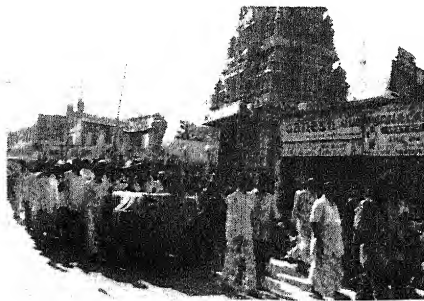
సచ్చిదానంద మూర్తి

సభా వేదిక పై పం. గోపదేవ్

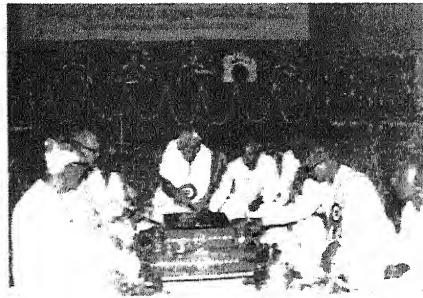
సీతాఫలమండి నుండి ఊరేగింపు ప్రారంభం

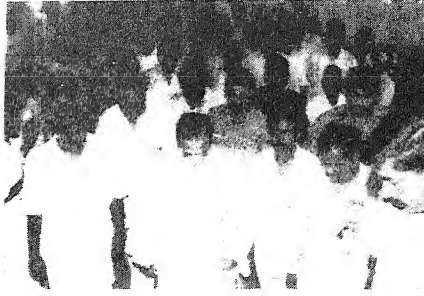
నగరంలో ఊరేగింపు

వేదమంత్రాలతో సభాప్రాంగణమునకు
ఘన స్వాగతం

సభ ప్రారంభానికి ముందు యజ్ఞం

అప్పటి రాష్ట్ర ముఖ్యమంత్రి
శ్రీ యన్.టి.రామారావు గారికీ ఘన స్వాగతం

సభకు విచ్చేసిన ప్రముఖులు

పం. గోపదేవ్ గారిని సత్కరిస్తున్న
అప్పటి గవర్నర్ శ్రీ కిషన్‌కాంత్ గారు

శాస్త్రిగారికి “దర్శన తత్వవేత్త” బిరుదు ప్రధానం

శతజయంతి ఉత్సవ సమితి వారి సన్మాన పత్రంతో
సత్కరించుచున్న శ్రీ యన్.టి. రామరావు గారు

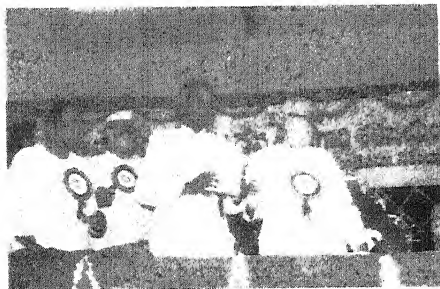
శతజయంతి ఉత్సవ సమితి వారి జ్ఞాపికను అందజేస్తున్న
అప్పటి కేంద్రమంత్రి శ్రీ జి. వెంకటస్వామి గారు

అభినందన మందారం (సావనీరు)
అవిష్కరించిన శ్రీ యన్.టి.రామారావు గారు

శతజయంతి ఉత్సవ సమితి వారి లక్ష్మీపాయిల
చెక్కును అందిస్తున్న శ్రీ యన్.టి.రామారావు గారు

ఋగ్వేదాది భాష్య భాస్కరం-3 విడుదల చేసిన అప్పటి
కేంద్రజ్యోతిషాఖా మంత్రి శ్రీ జి. వెంకటస్వామి గారు

సభను ఉద్దేశించి ప్రసంగిస్తున్న
శ్రీ జి. వెంకటస్వామి గారు

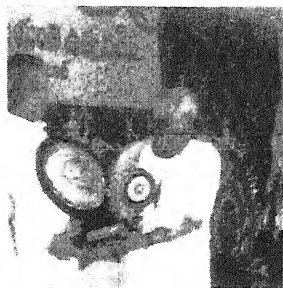
సభను ఉద్దేశించి ప్రసంగిస్తున్న
శ్రీ యన్.టి. రామరావు గారు

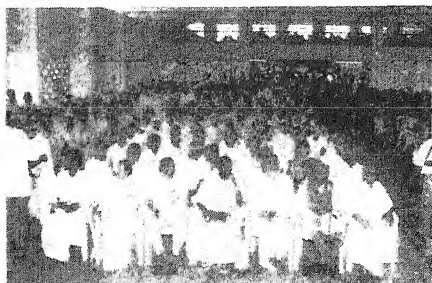
సభను ఉద్దేశించి ప్రసంగిస్తున్న
శ్రీ కిషన్‌కాంత్ గారు

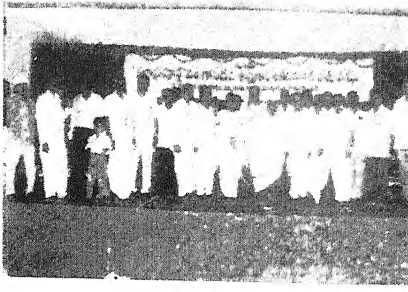
ప్రముఖులకు సత్కారం (కతజయంతి ఉత్సవ సమితి ద్వారా)

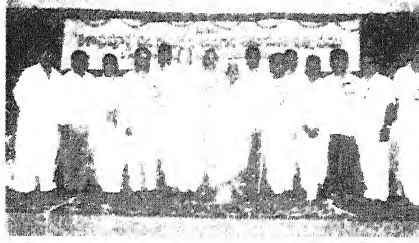
సభకు విచ్చేసిన జనవాహిని

సత్కారాలు, సన్మానాలు

అభిమానులతో పం. గోపదేవ్ గారు

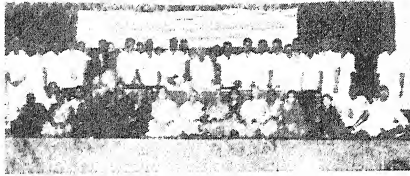
శతజయంతి ఉత్సవ సమితి సభ్యులతో పం. గోపదేవ్

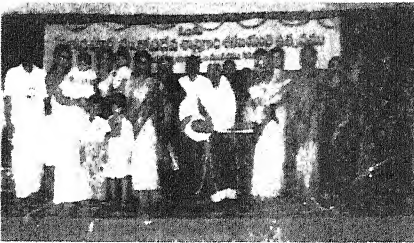
అభిమానులతో పం. గోపదేవ్ గారు

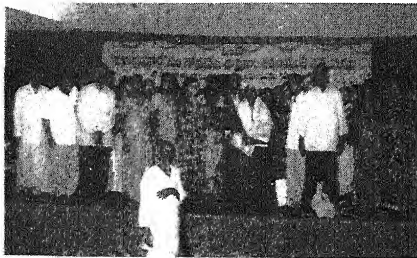
అభిమానులతో పం. గోపదేవ్ గారు

అభిమానులతో పం. గోపదేవ్ గారు

అభిమానులతో పం. గోపదేవ్ గారు

అభిమానులతో పం. గోపదేవ్ గారు

బాధపడితిననియు, డాక్టర్ సలహాతో శ్రీ నగర్ వెళ్ళి తిననియు జ్వరము పోయిన తరువాత తిరిగి పోలోహర్ వచ్చి అటనుండి బూడా అమరనాథ్ క్షేత్రములో కొన్ని మాసములుండి యోగాభ్యాసముచేసిననియు, చిన్నస్వామి శాస్త్రిగారి దగ్గర నాలుగేండ్లు మీమాంసాశాస్త్రము చదివిననియు 1939లో కూచిపూడి వచ్చి తిననియు చెప్పితిని. అదియంతయు విని తన స్వంత విషయముగా దీనిని భావించి కూచిపూడి వచ్చుటకు గవర్నరు అంగీకరించి ఉత్సవ తిథులు తన పి.ఏ. వద్ద నిశ్చయించుకొని వెళ్ళవలసిందిగా చెప్పిరి.

పది దినములలో తేది నిర్ణయించి మీకు పంపించెదనని పి.ఏ. చెప్పెను. పి.ఏ నుండి తేదీలు నిర్ణయమైన పిదప ఆ తేదీలలో వార్షికోత్సవము జరుప నిశ్చయించితిని. కాని ఫిబ్రవరి, మార్చి జరిగినను పి.ఏ నుండి జాబు రానందున గవర్నరు గారికి, పి.ఏ. కు గుర్తు చేస్తూ ఉత్తరములు వ్రాయగా ప్రత్యుత్తరము రానందున ఏప్రిల్ లో 55వ వార్షికోత్సవము గవర్నరు గారు రాకుండగనే జరిపివేసితిమి. ఇట్లెందుకు చేశారు ? అని నిష్ఠురముగా గవర్నరు గారికి ఉత్తరము వ్రాసితిని. అందుకు జవాబు రాలేదు. 1995 జూలై 1వ తేదీన “నేను జూలై 5 న కూచిపూడి వచ్చుచుంటినని గవర్నరు గారి నుండి ఉత్తరము వచ్చెను.

గుంటూరు, తెనాలి నుండి వేర్వేరు ప్రభుత్వ ఆఫీసర్లు వచ్చి నాతో మాట్లాడి సమాజ ప్రాంగణములో గవర్నరు గారు ఉపన్యసించుటకు తగిన యేర్పాట్లు చేసిరి. గవర్నరు గారు గుంటూరు వచ్చి, కూచిపూడి వచ్చి కొద్దినిమిషములు మాట్లాడి వెళ్ళెదరని చెప్పిరి. గవర్నరు గారు సతీసమేతముగా 5వ తేది సాయంత్రం కూచిపూడి వచ్చిరి. యజ్ఞకార్యక్రమములో పాల్గొని పూర్ణాహుతి నిచ్చిరి. కొత్త సచ్చిదానందమూర్తి తత్వవేత్త University Grants Commission Ex-Chairman గారు చాలామంది ఆఫీసర్లు సెక్యూరిటీ ఆఫీసర్లు వచ్చిరి. గవర్నరు గారు ఒక గంట ఉపన్యసించిరి. నాకు సన్మానము గావించి ఒక గంట నా ఉపన్యాసమును శ్రద్ధతో వినిరి. వారి హిందీ ఉపన్యాసమును

తెలుగులో అనువాదము చేయబడుటచే చుట్టుపట్ల గ్రామముల నుండి వచ్చిన మూడువేల జనము కూడ ఉత్సాహముతో వినిరి. సభచాల ఘనముగా జరుపబడెను. మూడు గంటలపైగా గవర్నరు గారు అచట గడపి గవర్నరు గారి బృందము విజయవాడ వెళ్ళిరి. ఇచట సత్య కుటీరము నిర్మించి గోపదేవ్ గారి వల్ల లాభమును పొందుడని ప్రజలకు గవర్నరు గారు విజ్ఞప్తి చేసిరి. నిజమైన వైదిక బ్రాహ్మణుడు గోపదేవ్ అని శ్లాఘించిరి.

శత సంవత్సర జన్మదినోత్సవము - శత సంవత్సర జన్మదినోత్సవ సమితి కొత్తూరు సీతయ్యగుప్త ప్రెసిడెంటుగా నేర్పడెను. నోముల స్వామిదాసు, ఆవుల సాంబశివరావు, ఎల్లయ్య గుప్త, కె.యస్.ఆర్. మూర్తి మాశెట్టి వేంకటేశ్వరరావు, రామారావు, యలవర్తి, రామకోటయ్య, శత్రుంజయ మున్నగు వారు సభ్యులు. సికింద్రాబాద్ లోని పద్మశాలి కళ్యాణమండపములో 1995 జూలై 30న శత సంవత్సర జన్మదినోత్సవము పై సమితి వారిచే జరుపబడెను.

సీతాఫలమండి సమాజమునుండి సభకు నూరేగింపు వైదిక నినాదములతో కనుల పండువుగా జరిగెను. కేంద్ర జవుళి శాఖామంత్రి వేంకట స్వామి గారు ఆ సభలో పండిత గోపదేవ్ గారిచే తెలుగులో వ్రాయబడిన ఋగ్వేదాది భాష్యభాస్కరము మూడవ భాగము ఆవిష్కరించిరి. దీని ముద్రణకైన ఖర్చు సుమారు ఎనుబదివేలు సీతాఫలమండి ఆర్యసమాజము వారే అయాచితముగా భరించిరి. మాజీ స్పీకరు శ్రీ శ్రీపాదరావు గారు వారికి ఆహ్వానము పంపకున్నను విచ్చేసిరి. తెలంగాణా, సర్కారు, రాయలసీమ ప్రాంతమందలి అన్ని ఆర్యసమాజముల ప్రతినిధులు పాల్గొనిరి. సభాప్రాంగణమంతా క్రిక్కిరిసిరి. వచ్చిన సభ్యులు భక్తిగా సమర్పించిన దక్షిణలే ఎనిమిది వేల రూపాయలయ్యెను.

ఆహ్వాన సమితి సభ్యులు ఆనాడు లక్ష రూపాయల నిధిని సమర్పించిరి. ఆ నిధి ఆంధ్రప్రదేశ్ ముఖ్యమంత్రి కీ.శే. యన్.టి. రామారావు గారిచే యిప్పించిరి. శ్రీ రామారావుగారు గోపదేవ్ గారిని దర్శించుట దేవుని

చూచుటయేయని తమ గౌరవమును తెలియజేసిరి.

ఎంతోమంది శాలువాలు, యితర కానుకల నర్పించిరి. గవర్నరుశ్రీ కృష్ణకాంత్ గారు ఆ సభజరుగుటకు ముందురోజే నన్ను వారింటికి పిలిపించుకొని వైదిక సిద్ధాంతముల గూర్చి నాతో చర్చించిరి. ముఖ్య అతిథిగా గవర్నరు గారు ఒక గంట ధారాళముగ ప్రసంగించిరి. ఆ సభలో “దర్శన తత్వవేత్త” బిరుదు నొసంగిరి. “అభినందన మందారము” అను సావనీరు విడుదలచేయబడినది.

ఇతర సన్మానాలు

1975 - ఆర్యసమాజము శతజయంత్యుత్సవము రాంలీలా మైదాన్, ఢిల్లీలో శ్రీ శాల్వాలె గారిచే సన్మానము

1985 - “కళాప్రపూర్ణ” బిరుదు, ఆంధ్ర విశ్వవిద్యాలయము, వార్తేరు

పులేరా ఆర్యసమాజము : 1993 లో రాజస్థాన్ లో అజ్మీరు - జయపూర్ మధ్యలోగల పులేరా ఆర్యసమాజము ‘ఋషిమేలా’ సందర్భముగా నన్ను అజ్మీర్ లో సన్మానించిరి. వారు సన్మానపత్రముతోబాటు పదివేల రూప్యముల నిచ్చిరి. ఆంధ్రప్రదేశ్ నుండి సుమారు అరువదిమంది ప్రతినిధులు ఆ సన్మాన సభకు వచ్చియుండిరి.

శాంతాక్రాజ్ ఆర్యసమాజము : ముంబాయిలో శాంతాక్రాజ్ ఆర్యసమాజము వారు 1994లో నాకు సన్మానము నేర్పాటు జేసిరి. ఆ సభకు ఆంధ్రప్రదేశ్ నుండి 150 మంది ప్రతినిధులు హాజరయిరి. ఆ సభలో “వేదవేదాంగ తత్వజ్ఞ” బిరుదు నొసంగుటయే గాక ఇరువవది అయిదు వేల రూప్యములు నిధి నొసంగిరి.

ఆర్య ప్రతినిధి సభ హైదరాబాద్ వారు గాంధీ జ్ఞానమందిర్ లో సన్మానించి రూ. 500/-తో సత్కరించిరి.

ప్రచార సభలు

తాడికొండ సర్వమత సభ : గుంటూరు సమీపములోని తాడికొండలో 1942లో సర్వమత సభ నేర్పాటు జేసి నన్ను ఆహ్వానించగా వెళ్ళి వైదిక సిద్ధాంతముల గూర్చి ప్రసంగించితిని. ఆ సభలో శ్రీ చిలకమర్తి లక్ష్మీనరసింహు పంతులు, దేవుల వల్లి కృష్ణ శాస్త్రి, ఏ.సి. కాలేజీ గుంటూరు ప్రెసిడెంట్ పాల్ గాల్, త్రిపురనేని రామస్వామి చౌదరి కూడ పాల్గొనిరి. ఆసభలో శ్రీ పాల్ ప్రసంగించిన తరువాత నన్ను మాట్లాడవలసినదిగా కోరిరి.

క్రీస్తు తనపై విశ్వాసమున్నవారి రోగములు, రుగ్మతలను పోగొట్టగలరని దెయ్యములను పోగొట్టగలరని, తెలియని భాషలు మాట్లాడగలరని చెప్పియుండెను. కాని నేడు క్రైస్తవులమని చెప్పుకొనువారెవరు అట్లు చేయజాలకుండిరి. దీనిని బట్టి నిజమైన క్రైస్తవు లెవ్వరు లేరని చెప్పియుంటిని. సభలో జనులు ఎక్కువ సంఖ్యలో పాల్గొనిరి.

1939లో తెనాలిలో ఉపన్యాస చక్రవర్తి బిరుదాంకితులు . శ్రీ ఉమామహేశ్వర పండిత్ కన్యకా పరమేశ్వరీ ఆలయ ప్రాంగణములో ఉపన్యసించెను. స్థానిక వైశ్యుల ఆధ్వర్యమున ఆ సభ జరుపబడెను. సభలో పాల్గొనుమని అందరకు కరపత్రములు పంచిపెట్టబడెను. సభలో పాల్గొనుమని వత్తిడి జేసిరి. వారి సభలకు మనమెందుకు? పిలువబడకుండా వెళ్ళుటవల్ల ఉపయోగమేమి ? నిందలు వచ్చు అవకాశముండునని వారించుటకు ప్రయత్నించితిని. కాని కరపత్రములు పంచిరిగదా, మీరు ఆ సభలో తప్పక మాట్లాడవలెనని సభ్యులు కోరినందున, నేను అంగీకరించనిచో సభలో పాల్గొనుటకు నేను భయపడుచున్నానని భావించెదరని ఆ సభకు వెళ్ళితిని.

ఆరోజు విగ్రహారాధన గూర్చి ప్రసంగము చెప్పిరి. ఒక గంట సేపు వింటిని. అప్పుడు శ్రీ ఉమామహేశ్వరావు గారు ఒక మంత్రమును చెప్పి వ్రాసుకొనుమని కోరెను. “ ఆ మంత్రమెక్కడిదో చెప్పండి” అని నేను ప్రశ్నించితిని. దానికి జవాబు చెప్పకపోగా నీకు పేదము లెన్నో తెలుసా? అని

ప్రశ్నించెను. సభకు వచ్చినవారిలో అతని అనుయాయులు హేళనగా నవ్విరి. అప్పుడు నేను సభకుల నుద్దేశించి మీరు చప్పట్లు కొట్టి నవ్వుటకు కారణమేమి? నేను అడిగిన ప్రశ్నకా? ఆయన సమాధానమివ్వక, సంబంధములేని ప్రశ్న నన్నడిగినందుకా? అని ప్రశ్నించి తెలిసి తెలియని పనులు చేయక నిశ్శబ్దముగా నుండుమని హెచ్చరించితిని. ఉమామహేశ్వర రావుతో వేదములు నాలుగు, వేదాస్త్రయః త్రయీ” అని అమరకోశములో గలదు. ఈ విషయము కూడ నీకు తెలియనట్లున్నది. అని ప్రశ్నించితిని. నన్ను మాట్లాడనీయనపుడు నేనేమి చేయగలనని ఉపన్యాసము చాలించెను. అప్పుడు నిర్వాహకులు నాతో “గోపదేవ్ గారు” మీరీ విధముగా అంతరాయము కల్గించుట మంచిదేనా” యని నన్నడిగిరి.

ఆయ్యా నేను విఘ్నము కల్గించుటకు రాలేదు. మీరు బహిరంగసభ నేర్పాటు చేసితిరి. రమ్మని కరపత్రములు పంచితిరి. విగ్రహారాధన గూర్చి ప్రసంగింతుమని గంట గడచినా యింతవరకు ఆ విషయము ప్రస్తుతించలేదు. పైగా. స్త్రీలను గూర్చి నిదనీయ విషయములు మాట్లాడినారు. మీరు ఆంతరంగిక సభలో మాట్లాడుకుంటే వేరు. జనమును ఆహ్వానించి చెప్పినవి సబబు కానపుడు అడుగవద్దనుట న్యాయమా ? విగ్రహారాధన గూర్చి రేపు వేరుగా సభయేర్పాటు చేయండి. మేము పాల్గొందుమని చెప్పగా సరేనని అంగీకరించిరి. మరురోజు సభకు చుట్టుపట్లగల గ్రామములనుండి తండోప తండములుగా వేలాది జనము వచ్చిరి. త్రిపురనేని రామస్వామి గారు కూడ వచ్చిరి. శ్రీ ఉమా మహేశ్వరరావు గారు మాత్రం రాలేదు. చాల సమయమాయెను. శ్రీ గోవిందరాజులు సుబ్బారావు గారు చాలాసేపటికి వచ్చి శ్రీ ఉమామహేశ్వర రావుగారు హైదరాబాద్ వెళ్ళినారని అందువల్ల రాలేకపోయినారని చెప్పిరి. సభలో ఎవరో లేచి నిన్న ఆయనను మేము చూచినాము. గనుక నీవే మాట్లాడుమని నన్ను ప్రోత్సహించిరి. అప్పుడు ఆ సభలో విగ్రహారాధన వేద సమ్మతము కాదని నేను వివరించితిని.

శ్రీ కేశవదేవజ్ఞాని మద్రాసు ప్రాంత ప్రచారకులుగా వెళ్ళినందున మదన మోహన విద్యాసాగర్ గుంటూరు వచ్చిరి. ఈప్రాంతములో ఆర్యసమాజ ప్రచారమునకు ఆయనను ఆర్యప్రతినిధిసభపంపెను. వారిని నేను తెనాలిలో వుంటూ ప్రచారము చేయుమని చెప్పియుంటిని. వేమూరులో ప్రచార సభలు జరుగునప్పుడు నేనుకూడా వెళ్ళియుంటిని. ఆయన హిందీ ఉపన్యాసములను నేను తెలుగులో తర్జుమా చేసి చెప్పుచుంటిని. వేమూరు సభలో శ్రీ సాగర్ ఒక మంత్రము చెప్పిదాని కర్థము జెప్పగా శ్రీ కురుగంటి పిచ్చయ్య శాస్త్రి గారు మదనమోహన విద్యాసాగర్ తో, మీరు మీమాంస శాస్త్రము ననుసరించి అర్థము చెప్పుమని, ఆక్షేపణ తెలియజేసెను. శ్రీ విద్యాసాగర్ గారితో హిందీలో మీరు చెప్పుట తిరిగి నేను అనువాదము చేయుట కాలయాపన గావున తెలుగులో శ్రీ గోపదేవ్ గారు మాట్లాడెదరు. వారు చెప్పదానిని నేను బాధ్యతగా అంగీకరింతునని చెప్పుడని చెప్పితిని. వారు అంగీకరించిరి. అప్పుడు శ్రీ పిచ్చయ్యశాస్త్రిగారిని అయ్యా, మీమాంస శాస్త్రము యెప్పటిది ? అది యిటీవలది జైమిని నాటిది. మరి అంతకుముందు మంత్రార్థములు, ఋషులు రచించినవి మీకు పనికిరావా? నచ్చవా ? శ్రీ విద్యాసాగర్ గారట్లే చెప్పిరి. వారిని మీమాంస శాస్త్రాధారముగనే మాట్లాడుమనుటకు మీకేమి హక్కుగలదు. అని ప్రశ్నించితిని. శ్రీ పిచ్చయ్య శాస్త్రిగారు సమాధానమీయజాలక మిన్నకుండిరి. వేలాది ప్రజలు హాజరయిన ఆ సభలలో ఆ విధముగా వేద ప్రచారమును జరిపితిమి.

శ్రీ ఉమామహేశ్వరరావుగారు ఆప్రాంతములో పౌరాణికోపన్యాసకులుగా ప్రసిద్ధి చెందియుండిరి. వీరు చిలుకలూరిపేటలో సభలో ఉపన్యసించు చున్నారని తెలిసి నేనును చిలకలూరిపేట వెళ్ళితిని. అచట ఆయన 'హిందు' శబ్దమును సమర్థించుచు హింకృణ్వుంతి నుండి 'హిం'ను తీసుకొని 'దున్ తో' నుండి 'దు' ను తీసికొని 'హిందు' పదమేర్పడినదని చెప్పెను. అది సరికాదని నేనెదుర్కొంటిని. హిందు అట్లు కలిసిన యెడల M.A అను పదము వలె హిం.

తర్వాత ఫుల్స్టాప్ 'దు' తర్వాత ఫుల్స్టాప్ వుండవలెనని, అట్లుగానిచో అది వ్యాకరణ యుక్తముకాదని కాబట్టి 'హిందు' పదము సంస్కృత పదము కాదని వివరించితిని. దానికి సమాధానమియబడలేదు. అంతటితో చిలకలూరిపేట సభలో మాట్లాడుట మానుకొని మరునాడు ఆయన వెళ్ళిపోయిరి.

ఆయన విజయవాడలో నివసించు గృహము వద్దనే మేము సభలు జరిపి అందులో నుపన్యసించవలసినదిగా కోరగా ఆయన రానేలేదు.

అట్లే శ్రీ ఉమామహేశ్వరరావు గారు తుళ్లూరు గ్రామములో వుపన్యసించుదురని తెలిసి నేను వెళ్ళియుంటిని. నేను వచ్చితిని తెలిసి ఆ సభకు వచ్చుట ఆయన మానుకొనెను.

హసన్పర్తి : 1940 తర్వాత అప్పటి నిజాం ప్రాంతమయిన హసన్పర్తి (వరంగల్ జిల్లా)లో ఆర్యసమాజమును స్థాపించితిని. అచట గండికోట స్వామి యోగాసనములు నేర్చుచు శిష్య బృందమును కలిగియుండెను. నా ప్రచార సభలలో వుపన్యాసములు విని వి.యస్. గుప్త, సాంబయ్య మున్నగువారు ఆర్యసమాజ స్థాపన చేసి యిప్పటికి సత్సంగములు చేసి చురుకుగానుండిరి.

కొత్తగూడెం : వి.యస్. గుప్త ఆహ్వానముపై వెళ్ళి సమాజము ప్రచారము చేసితిని. ప్రతి సంవత్సరము వెళ్ళుచుంటిని. వేలాది మంది సభలలో పాల్గొనుచుండెడివారు. అచట ప్రచారములో నున్న అచల మతమును, గురువులను ఖండించితిని. కొత్తగూడెములో ఆర్యసమాజము నేర్పాటు చేసితిని.

వరంగల్ : వరంగల్ ప్రాంతమంతయు తెలుగువాడుకలో నున్నందున నన్ను అచట ప్రచారమునకు ప్రతి సంవత్సరము ఆహ్వానించుచుండిరి. అచట సమాజాభివృద్ధికి నేను తెలుగులో చెప్పట బాగా వుపయోగపడినది. వేలకొలది ప్రజలు (స్త్రీలు, పురుషులు) సభలలో పాల్గొనుచుండెడివారు. ఒక వార్షికోత్సవమునకు తెలంగాణ ఆర్యసమాజ నాయకులైన వినాయకరావు విద్యాలంకార్, నరేంద్రజీని ఆహ్వానించిరి. నేనునూ ఆ సభలో పాల్గొనియుంటిని.

వారూ, నేను ఒకే సభలో పాల్గొనుట తటస్థించుట కదియే నాంది. వారు హిందీలో మాట్లాడినది ప్రజలకు అర్థముకాక అంతగా ఆకర్షించబడలేక పోయినది. వారి తర్వాత నన్ను ప్రసంగించుమని యంటిరి. అచట ప్రజలపై నా ప్రచార ప్రభావమెంత ఎక్కువగా నున్నదో వారిరువురు ఆ సభలోనే తెలుసుకొనిరి. ఎంతో నిశ్శబ్దముతో గంటల కొలది ప్రజలు శ్రద్ధతో వినిరి. శ్రీ వినాయకరావు విద్యాలంకార్, నరేంద్రజీ మాట్లాడిన తరువాత వెళ్ళుటకు వచ్చిన న్యాయవాదులు కూడ నా ఉపన్యాసములను విని ప్రశంసించిరి.

నల్గొండ: నల్గొండ సమాజమువారి ఆహ్వానముపై కొన్ని సంవత్సరములు సమాజ ప్రచారములకు వెళ్ళియుంటిని. తెలుగులో నా ఉపన్యాసములు వారికి బాగా అర్థమై ప్రోత్సాహము కలుగజేసినవి.

మిర్యాలగూడ : ఇచట సమాజ ఆహ్వానముపై వెళ్ళి ప్రచారము కొన్ని సంవత్సరములు చేసితిని. స్త్రీలు పైతము సంస్కార కార్యక్రమములో విరివిగా పాల్గొనిరి. అచట మహిళా సమాజము వారిప్పటికి చురుకుగా నుండిరి. వారు స్వయముగా సంస్కార కార్యక్రమము జరుపుకొనుచుంటిరి.

మహబూబాబాద్ (మానుకోట) : ఇచట ప్రచారమునకు రెండు మూడు సంవత్సరములు వెళ్ళి వారిలో ఉత్సాహమును కలుగజేసి ప్రోత్సహించియుంటిని.

ఖమ్మంలోకూడా ప్రచారసభలలో పాల్గొంటిని.

నిజామాబాద్ : ఇచట డి.వి.స్వామి ఆహ్వానముపై వెళ్ళి ప్రచారము బాగా చేసి యుంటిని. నన్ను మొదట ప్రచారమునకు పిలిచిన వ్యక్తి డి.వి. స్వామి తెలుగు భాషలో ప్రచారము చేయువాడనైనందున నన్ను ఆయన ఆహ్వానింప ఆప్రాంతములో ఆర్యసమాజ అభివృద్ధి బాగా జరిపియుంటిని. ఊరేగింపులు కూడ జరిగినవి.

అఖిలభారత ఆర్యన్ కాన్ఫరెన్స్

ఈ సభకు లాహోర్, ఢిల్లీ యితర ప్రాంత అఖిల భారత ఆర్యసమాజ ప్రసిద్ధులు, నాయకులు వచ్చియుండిరి. ఇది ఆర్యన్ సత్యాగ్రహము జరిగిన తర్వాత హైదరాబాదులో జరిగినది. ఇంతకు పూర్వము నేను శ్రీ. డి.వి. స్వామిగారు తెలుగు మాతృభాషగాగల తెలంగాణ ప్రాంతములలో ఆర్యసమాజ ప్రచారము చేయుచుంటిమి. హైదరాబాద్ ఆర్యసమాజము వేరుగా ప్రచారకులుగా ప్రసిద్ధిగల పండిత్ నరేంద్ర, వినాయకరావు విద్యాలంకార్ గారలు మాపట్ల శ్రద్ధ చూపకుండిరి. వారి ప్రచారమంతా హిందీలోనే జరుగుచుండెడిది. వరంగల్ సభలో వారూ, మేము పాల్గొనుట తటస్థించినది. అచట తెలుగులో మేము మాట్లాడినదే ప్రజలకు బాగానచ్చి చాల శ్రద్ధగా వినుట పండిత్ నరేంద్ర, విద్యాలంకార్ గార్లు గ్రహించి అప్పటినుండి మమ్ములను కూడ సభలలో మాట్లాడుటకు ఆహ్వానించుచుండిరి. అఖిల భారత ఆర్య కాన్ఫరెన్స్ కు స్వామి స్వతంత్రానంద, రామచంద్ర దెహల్వి వచ్చిరి. దెహల్వి గొప్ప అరబిక్ పండితుడు. పండిత వాచస్పతి యితర యెంతోమంది పండితులు వచ్చియుండిరి. ఆచార్య భగవాన్ దేవ్ బ్రహ్మచారి స్వామి స్వతంత్రానంద ఉపన్యసించిరి. ఆ తరువాత నన్ను తెలుగులో మాట్లాడుమని కోరియుండిరి. ఐతే వచ్చిన పండితులు, సభికులు హిందీ తెలిసినవారే గావున నేను హిందీలో వుపన్యసించితిని. అప్పటివరకు నేను హిందీలో మాట్లాడనేమో అనుకున్నవారి అభిప్రాయములు తొలగిపోయి హిందీలో కూడ మంచి వక్తనని గ్రహించిరి.

